

ปรีดีปรีทัศน์

รวมทัศนะนักวิชาการต่อ

ปรีดี พนมยงค์

สันติสุข ไสภณศิริ บรรณาธิการ

ปรีดีปริทัศน์

รวมทัศนะนักวิชาการต่อปรีดี พนมยงค์

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike

BY NC SA 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทหขึ้นไปได้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

ปรีดีปริทัศน์

รวมทัศนะนักวิชาการต่อปรีดี พนมยงค์

คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล

นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส

ฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

(๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓)

หนังสือชุดครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

ปรีดีปริทัศน์

รวมทัศนะนักวิชาการต่อปรีดี พนมยงค์

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ 974-7833-44-1

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

ผู้จัดพิมพ์ : คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล

นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ภาคเอกชน

<http://www.pridi.or.th>

ประธาน : สุลักษณ์ ศิวรักษ์

กรรมการและเลขานุการ : พิกพ ธงไชย

ผู้จัดพิมพ์ร่วม : สถาบันปรีดี พนมยงค์

๖๕/๑ สุขุมวิท ๕๕ (ซอยทองหล่อ) เขตวัฒนา (ปณ.สันติสุข) กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

โทรศัพท์ ๓๘๑-๓๘๖๐-๑ โทรสาร ๓๘๑-๓๘๕๙

E-mail:pridi_institute@hotmail.com

ดำเนินการผลิต : โครงการจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

สำหรับเด็กและเยาวชน

ประธาน : พิกพ ธงไชย

บรรณาธิการ : สันติสุข โสภณสิริ

กองบรรณาธิการ : กานต์ ธงไชย สุดใจ พรหมเกิด

ดำเนินการผลิตร่วม : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก

๑๘๕๕/๓๒๘ ซอยจรัลลาภ ถนนสีรินธร เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

โทรศัพท์ ๘๘๑-๑๘๓๔ โทรสาร ๕๒๕-๖๒๘๐ E-mail:<cpublish@ffc.or.th

แบบปก : ขยปรกรณ์ ภูวนารถนฤบาล

รูปเล่ม : มลิกาไท โทรศัพท์ ๘๘๘-๗๐๒๖-๗

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์เรือนแก้ว โทรศัพท์ ๕๑๒-๖๕๕๒

จัดจำหน่าย : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด โทรศัพท์ ๒๒๕-๔๕๓๖-๕๐

คำนำ

การที่อนุชนไทยในเวลานี้ไม่รู้จักประวัติชีวิต ความคิด ผลงานของท่านปรีดี พนมยงค์ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๓ - พ.ศ. ๒๕๒๖) เป็นข้อที่ไม่ควรตำหนิตใจคนรุ่นใหม่ เหล่านั้น เพราะ

ประการแรก อติรัฐบุรุษอาวุโสท่านนี้ ถึงแก่อสัญกรรมไปหลายปีแล้ว

ประการที่สอง แม้ในช่วงที่ท่านมีชีวิตอยู่ร่วมสมัยกับพวกเรา ครึ่งชีวิตของท่าน (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๐ - พ.ศ. ๒๕๒๖) ก็ได้มีบทบาทอยู่ในสังคมไทย

และประการที่สำคัญคือ ในห้วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา หลักสูตรวิชาสังคมของ กระทรวงศึกษาธิการไม่เคยเอ่ยถึงคุณูปการของท่านปรีดีในฐานะเป็นผู้บุกเบิกวางรากฐานระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย และเป็นผู้นำขบวนการเสรีไทย ทำการกู้ชาติบ้านเมืองในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี่ยังไม่นับถึงคุณูปการสำคัญเป็น เอนกประการที่ท่านริเริ่มไว้ในกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ

นับเป็นนิมิตหมายอันดีที่ในระยะเข้าสู่ชาติกาลครบรอบ ๑๐๐ ปี ของรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ (ค.ศ.๒๐๐๐) ทางรัฐบาลเห็นความสำคัญของท่านผู้นี้ โดยได้เสนอไปยังองค์การยูเนสโก เพื่อพิจารณาประกาศชื่อท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญในระดับโลก

ยิ่งไปกว่านั้นทางรัฐบาลยังได้อนุมัติงบประมาณจำนวนหนึ่ง อุดหนุนกิจกรรมด้านต่างๆ เพื่อเผยแพร่เกียรติประวัติและผลงานของท่านปรีดี พนมยงค์ ให้กว้างขวาง

ออกไป รวมทั้งทางรัฐสภาได้อนุญาตให้จัดทำรายการ "ผู้ศตวรรษรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ทางวิทยุรัฐสภา F.M.๘๘๗.๕ เป็นประจำทุกวันศุกร์ เวลา ๑๗.๐๐ น. - ๑๘.๐๐ น. ไปจนถึงสิ้นปี ๒๕๔๓

แสดงว่าบัดนี้ รัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลว่าเป็นบุคคลสำคัญในระดับประเทศ และหวังว่าในไม่ช้าชีวิตประวัติและผลงานของท่านผู้นี้จะได้รับการบรรจุเข้าอยู่ในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

อย่างไรก็ตาม ขณะนี้ทางโครงการจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสฯ ได้ดำเนินการทยอยพิมพ์งานคิด งานเขียน ทั้งหมดของท่านปรีดีฯ เท่าที่ค้นหาได้ รวมทั้งผลงานของบุคคลอื่นที่เขียนเกี่ยวกับท่านปรีดีฯ

ดังนั้น ผู้สนใจใคร่รู้เรื่องราวของรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ จึงสามารถแสวงหาผลงานของท่านได้จากร้านหนังสือทั่วไป แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่เคยรู้จักท่านปรีดีฯ และยังไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นอ่านงานชิ้นใดของท่าน ขอแนะนำให้อ่านหนังสือ *ปรีดีปริทัศน์ รวมทั้งศนะนักวิชาการต่อปรีดี พนมยงค์* ซึ่งสะท้อนหลากหลายมุมมองของนักวิชาการสาขาต่างๆ ได้แก่ ศ.เดือน บุญาค (นักนิติศาสตร์) ศ.เสน่ห์ จามริก (นักรัฐศาสตร์) ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (นักประวัติศาสตร์) ดร.ไชยันต์ รัชชกุล (นักสังคมวิทยา) รศ.เฉลิมเกียรติ ผิวฉวน (นักปรัชญา) ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (นักเศรษฐศาสตร์)

แม้ *ปรีดีปริทัศน์ฯ* จะเป็นหนังสือรวบรวมปาฐกถาทางวิชาการ ซึ่งเคยตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๒๖ เพื่อรำลึกถึงมรดกกรรมของรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ในปีนั้น แต่ข้อมูล มุมมองและแนวการวิเคราะห์ของนักวิชาการต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ยังนับว่าทันสมัยอยู่มาก และทำให้ผู้อ่านเกิดความกระหายใคร่รู้ใคร่ติดตามไปหาอ่านงานของท่านปรีดีโดยตรง เพื่อให้ประจักษ์แก่ตนเองว่าบุคคลผู้นี้สมควรจะได้รับการยกย่องว่าเป็นปูชนียบุคคลของชาติเพียงใด

โครงการจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ
นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส สำหรับเด็กและเยาวชน

สารบัญ

ข้าพเจ้ารู้จักกับท่านปรีดีพนมยงค์ เดือน บุญนาค	๑
ท่านปรีดี นักกฎหมาย เดือน บุญนาค	๑๑
ปรีดี พนมยงค์ ในกระแสการพัฒนาการเมืองไทย เสน่ห์ จามริก	๒๔
ปรีดี พนมยงค์ กับขบวนการเสรีไทย ไชยันต์ รัชชกุล	๔๙
ปรีดี พนมยงค์ กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	๗๓
ปรีดี พนมยงค์ กับความคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย เฉลิมเกียรติ ผิวนวล	๙๓
ปรีดี พนมยงค์ กับแนวความคิดทางเศรษฐกิจ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์	๑๑๑
ภาคผนวก โครงการ "อภิวัฒน์ ๒๔๗๕...สู่ศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์"	๑๓๕

ข้าพเจ้ารู้จักกับท่าน ปรีดี พนมยงค์

เดือน บุนนาค

ท่านปรีดี คุณหลวงประดิษฐมนูธรรม ยศชั้นอำมาตย์ตรีนี้ บางท่านก็เรียกว่า *ด็อกเตอร์ปรีดี* ผู้นับถือในวิชาของท่านเรียกสั้นๆ ว่า *อาจารย์* หรือ *ท่านอาจารย์* ท่านแปลก สมัยศกนายพันตรี เคยเรียกว่า *คุณหลวงประดิษฐ์* หรือ *อาจารย์* พอท่านแปลกเป็นนายกรัฐมนตรีนั่งและจอมพล ก็เลยให้สมญาท่านปรีดีใหม่ว่า *นายปรีดี* *ขรัว* *ท้าว* *ข้าง* หรือ *ตาขรัว* บ้าง คนเลยเอาอย่างท่านแปลกไปก็มี ควรสังเกตว่าการจะเรียกท่านปรีดีอย่างไหนั้น แล้วแต่สมัยท่านรุ่งเรืองหรือสมัยท่านตกต่ำ การเรียกอย่างไรเป็นปรอหวัดความเคารพนับถือซึ่งขณะหนึ่งมี อีกขณะหนึ่งไม่มี เป็นการแสดงความ *ไม่เสมอต้นเสมอปลาย*

ท่านผู้อ่านคงอยากรู้ว่าข้าพเจ้าเรียกท่านอย่างไร ข้าพเจ้าก็ยินดีจะเล่าลำดับเรื่องนี้ให้ท่านฟัง ข้าพเจ้าเรียกท่านปรีดีว่า *นายปรีดี* ก่อน ต่อมาเรียกว่า *อาจารย์* แต่เวลาพูดกับคนอื่น ข้าพเจ้าเรียกว่า *“ท่าน”* เฉยๆ เรียงความเป็นลำดับดังนี้

ข้าพเจ้าไปถึงฝรั่งเศส เมืองเกรอนอบเลอ เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๖๕ ข้าพเจ้าเกิด พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงมีอายุขณะนั้นเพียง ๑๗ ปีเต็ม ข้าพเจ้าพบกับท่านปรีดีเมื่อเมษายน ๒๔๖๗ เวลานั้นอายุข้าพเจ้าเพียง ๑๙ ข้าพเจ้าได้พบกับท่านปรีดีก็

เพราะเสด็จพระองค์เจ้าจรูญฯ อัครราชทูตไทยขณะนั้นได้เรียกพวกนักเรียนฝรั่งเศส ไปประชุมกันที่ปารีส นักเรียนได้ไปประชุมกันทั้งสิ้น ๔๖ คน ก่อตั้งสมาคม ซึ่งมีชื่อว่า ส.ย.ม. ย่อมาจากสามัคยานเตราสมาคม เจ้าหน้าที่ทรงให้ความอุปถัมภ์แก่สมาคมครั้งนั้น มี ๑. พระปกเกล้าฯ (ขณะนั้นเป็นกรมขุนสุโขทัย) ๒. กรมท่าแพวง (ขณะนั้นเป็นกรมหลวง) ๓. และท่านอัครราชทูต (เรียกสั้นๆ ว่าพระองค์เจ้าจรูญฯ)

เวลาที่ข้าพเจ้าพบกับท่านปรีดีเมื่อเมษายน ๒๔๖๗ ข้าพเจ้าจะเรียกท่านว่า กระไร ข้าพเจ้าไม่มีหลักฐานอ้างอิง แต่เดือนธันวาคม ๒๔๖๗ ข้าพเจ้าได้เขียนจดหมายถึงคุณพ่อข้าพเจ้ากล่าวว่า "เมื่อเดือนที่แล้วมานี้ (ตุลาคม) นายปรีดีเขาได้มาที่เมืองเกรอนอบลอ เขาเห็นการเล่าเรียนของผมเข้า เขาเลยออกความเห็นให้ผมขอเข้าสอบเดือนมีนาคม ผมได้เอาเรื่องไปบอก ม.เกดแล แก่เห็นดีครับ" อนุমানได้ว่าขณะนั้นข้าพเจ้าเรียกท่านปรีดีว่า "นายปรีดี"

ข้าพเจ้าได้เรียกท่านปรีดีว่า "นายปรีดี" อีก ดังปรากฏในหนังสือของข้าพเจ้าเองถึงคุณพ่อข้าพเจ้า ลงวันที่ ๘ มกราคม ๒๔๖๘ ความตอนหนึ่งว่า "เมื่อปลายเดือนธันวาคมศกนี้ ผมได้เข้าไปปารีส เพื่อส่งเสด็จอัครราชทูตกลับกรุงเทพฯ ผมได้พบนายปรีดี แก่บอกว่าถ้าผมติดขัดอย่างหนึ่งอย่างใดให้บอกให้แกทราบ แกจะช่วยเหลือให้" ในหนังสือนี้ยังมีข้อความอีกตอนหนึ่งว่า "นายปรีดีได้เชิญพวกผมไปรับประทานอาหารจีน" ข้าพเจ้าและพวกถูกท่านปรีดีหว่าน ชักจะทิ้งในท่านปรีดีขึ้นมา

เมื่อสามัคยานเตราสมาคมได้เปลี่ยนชื่อเป็นสามัคยานุเคราะห์ ประชุมกันที่ชาร์ตเรตส์ เมื่อกรกฎาคม ๒๔๖๘ นักเรียนไทยที่ฝรั่งเศสมาร่วมประชุมประมาณ ๕๐ คน ในจดหมายของข้าพเจ้าลงวันศุกร์ที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ถึงคุณพ่อข้าพเจ้าตอนหนึ่งมีความว่า "การประชุมได้ดำเนินไปด้วยการเรียบร้อยและได้ผลคือความพร้อมเพรียงสามัคคีของพวกนักเรียน ไม่มีการถือเหล่า ถือพวก ถือผู้ จนถึงกับทุลกระหม่อมกรมขุนสงขลาฯ (สมเด็จพระราชบิดา) ซึ่งได้เสด็จมาเยี่ยมรับสั่งว่า "ถ้าพวกนักเรียนรู้จักพร้อมเพรียงกันเช่นนี้ ต่อไปในภายหน้าแล้ว ท่านจะต้องเป็นกำลังอันสำคัญในบ้านเราอันหนึ่ง" ข้าพเจ้าจำและเขียนไว้ดังนี้เมื่อ ๒๔๖๘ คือ ๔๙ ปีมาแล้ว

ในจดหมายที่ข้าพเจ้าเรียนให้คุณพ่อของข้าพเจ้าทราบ ว่า "อาศัยโดยความดูแลอันละเอียดสุขุมของ นายปรีดี พนมยงค์ ท่านสภานายกประจำปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งเวลานั้นกำลังจะเข้าสอบหมอกฎหมาย (Docteur en Droit) พวกที่มาประชุมต่างได้รับความสุขพร้อมทั่วทุกคน นายปรีดีได้บอกผมว่า เมื่อเวลาแกสอบกฎหมาย ภาคหนึ่งในเมืองไทยคุณพ่อได้เป็นกรรมการสอบของแก คุณพ่อคงจำแกได้ แกจะกลับกรุงเทพฯ ในราวปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ตอนเดือนสิงหาคม พอได้รับตำแหน่งหมอกฎหมายแล้ว" (อักษรวิธีเป็นของข้าพเจ้าสมัย พ.ศ. ๒๔๖๙)

ในจดหมายของข้าพเจ้าถึงคุณพ่อลงวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ข้าพเจ้าได้เรียกท่านปรีดีเป็นคุณปรีดี ยกย่องขึ้นมาหน่อย มีความตอนหนึ่งดังนี้ "ที่ฝรั่งเศสเวลานี้มีคนเรียนกฎหมายอยู่ราว ๑๕ คน คนที่ขึ้นหน้าก็คือ คุณปรีดี เวลานี้กำลังทำ Doctorat ภาคสอง (แผนกคนฝรั่งเศส de la République) ถ้าแกสอบได้ก็สำเร็จ และจะเป็นคนไทยคนแรกที่ได้ตำแหน่ง Docteur en Droit (แผนกคนฝรั่งเศส de la République) ถัดมาก็มี ถวิล อรรถยุดิ แกกำลังจะเข้าเรียนปีที่สามของ Licence และต่อมาพวกที่จะอยู่ห้องสองก็มี ศุภวาร ประยูร และเทอด พวกที่จะไปอยู่ห้องที่หนึ่งก็มี อาบ อุภัย เอ็ด ณ บ่อมเพ็ชร ผม และอีกสองสามคนซึ่งผมไม่รู้จักชื่อ"

ข้าพเจ้าขอขยายชื่อของท่านพวกที่กล่าวชื่อนี้สักหน่อย "คุณปรีดี" นั้นไม่ต้องกล่าว ทุกคนรู้จักกันแล้ว "ถวิล อรรถยุดิ" มีบรรดาศักดิ์เป็น หลวงวิสุตรอรรถยุดิ เวลานี้ใช้ชื่อว่า นายวิสุตร อรรถยุดิ เคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ "ศุภวาร" นั่นคือ คุณหลวงภัทรวาทิ (ศุภวาร วารศิริ) เคยเป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศต่าง ๆ "ประยูร" นั่นคือ คุณประยูร บุรณศิริ เคยเป็นเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่แห่งธนาคารชาติ เวลานี้ถึงแก่กรรมแล้ว "เทอด" นั่นคือ คุณเทอด นุนนาค คหบดีผู้ซึ่งไม่ชอบลงให้ใคร ไปเมืองนอกทุกสองปี "อาบ" คือคุณอาบ คอมันตร์ บุตรเจ้าคุณพิพากษา ซึ่งนักเรียนเตรียมธรรมศาสตร์รู้จักดีในสมญาว่า ครูอาบ หรือมองซิเออร์เลอแบง อาจารย์ผู้ปกครองซึ่งเคยลงอาญาเขียนนักเรียนเตรียมที่ประพฤติไม่ดี แต่ไม่ปรากฏว่าใครเกลียดท่านเลย เสียตายกันในการที่ท่าน

เก็บตัวเสีย และก็ได้ถึงแก่กรรมแล้ว "อุภัย" ก็คือ ต็อกเตอร์หรืออาจารย์อุภัย พิณทุโยธิน อาจารย์ลัทธิเศรษฐกิจและพ่อค้าหมู "เฮ็ด ณ บ้อมเพ็ชร" นี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเขียนรายงานผิดความจริง ความจริงเฮ็ดเรียนทางพิสูจน์หลักฐาน ต่อมาได้รับราชการกรมตำรวจ ยศนายพันมานานแล้ว แต่อ่อนแอ เจ็บป่วย จึงห่างไกลจากราชการไปเลยไม่ได้ใหญ่โตอย่างคนอื่น ๆ เขา

ในจดหมายลงวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๔๖๘ ข้าพเจ้าขณะนั้นเข้าเรียนปีที่ ๑ ของคณะนิติศาสตร์ ได้ให้คำมั่นต่อคุณพ่อของข้าพเจ้าว่า "ผมจะต้องเอาคะแนน *Assez bien* ดีพอใช้ หรือ *Bien* ดีให้ได้ คะแนนนี้ในฝรั่งเศสเวลานี้มีอยู่สามคนเท่านั้นที่เคยได้ "ปรีติ พนมมยงค์" "ถวิล อรรถยุติ" "ศุภวาร วารศิริ" ข้าพเจ้าต่อมาสอบได้ที่หนึ่ง และได้เกียรตินิยมดีมาก (*Très bien*) ทั้งปีที่หนึ่ง ปีที่สอง และปีที่สาม

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ มีเรื่องยุ่งๆ เกี่ยวกับนักเรียนไทย ซึ่งท่านปรีติเป็นนายก เวลานั้นท่านแปลก ท่านทศนัย ท่านคง ท่านด้ว ท่านเดช ท่านประยูร ท่านชม และท่านอื่นๆ เป็นพวกอากูโล ข้าพเจ้านั้นรุ่นยูเนียร์ ได้แต่ฟัง ก็อดไม่ได้ที่จะรายงานให้คุณพ่อของข้าพเจ้าทราบ ว่านักเรียนไทยเกิดขัดแย้งกับท่านเอกอัครราชทูตอย่างไร ขอนำบันทึกของข้าพเจ้าในสมัยเมื่อข้าพเจ้ามีอายุ ๒๑ ปี สอบได้ปีที่ ๑ ของคณะนิติศาสตร์ของฝรั่งเศสได้แล้ว มาให้ท่านวิจารณ์ว่าความรู้สึกขณะอายุ ๒๑ ของข้าพเจ้านั้นเป็นอย่างไร ท่านพวกอายุ ๒๑ ปัจจุบันอาจมีความคิดรุนแรงยิ่งกว่าข้าพเจ้าก็ได้ ข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือกราบเท้ามายังคุณพ่อของข้าพเจ้าเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๖๙ ความใน ปล. มีดังนี้ "เรื่องพระองค์เจ้าจรัญกับนักเรียนไทยซึ่งผมเล่ามานี้เล่ามาอย่างไม่ละเอียด อนึ่งการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวล้มสมาคมนั้นก็ถูกเพราะธรรมดา 'ผู้น้อยต้องนบนอบผู้ใหญ่เสมอ' แม้ผู้ใหญ่จะผิดก็จริง แต่ถ้าพระองค์ (หมายถึงพระเจ้าอยู่หัว คือพระปกเกล้าฯ) จะมียุติธรรมดี ควรจะตัดสินพระองค์เจ้าจรัญที่ถูกฟ้องมาด้วย"

แนบท้ายหนังสือนี้มีบันทึกของข้าพเจ้าดังนี้

นักเรียนไทยและพระองค์เจ้าจุมพฏ

ในระหว่างที่เกิดเรื่องนั้น ผมอยู่ที่ Marseilles ไปรับยนต์ สด้า ต่อเมื่อกลับ Paris จึงได้ทราบและได้เห็นผลของเรื่องอันนั้น

มูลเดิม นักเรียนไทยที่อังกฤษได้ส่งผู้แทนมาประชุมของนักเรียนไทยที่ฝรั่งเศส พร้อมด้วยความเชื่อเชิญให้นักเรียนที่นี้ส่งผู้แทนไปประชุมของเขาที่อังกฤษ ซึ่งจะมีในเดือนสิงหาคม ในระหว่างที่ประชุม ท่านสภานายก (ปรีดี) ได้อ่านจดหมายเชื่อเชิญที่นักเรียนทุกคนเห็นดีที่จะรับค่าเชิญอันนี้ จึงได้เลือกผู้แทน (ม.จ.ลักษ กับ ม.จ.ธัญ) รุ่งขึ้นสภานายกจึงเขียนจดหมายถึงอัครราชทูตเพื่อขออนุญาตให้นักเรียนทั้งสองซึ่งเป็นผู้แทนไปในการประชุมที่อังกฤษ ที่ทำเช่นนี้ก็เพราะนักเรียนสองคนนี้ขึ้นแก่สถานทูต ทูตไม่ยอมให้อุญาต อ้างว่าสมาคมอังกฤษเป็นสมาคมไม่ดี ไม่มีการปราณีปรานอม ถ้านักเรียนสองคนนี้ไปจะได้รับความอับอาย

เรื่องเกิดใหญ่ขึ้น เมื่อได้รับคำตอบของทูตเช่นนี้ สภานายกก็ให้ประชุมและเอาคำตอบขึ้นอ่านให้ฟัง นักเรียนพร้อมเห็นว่าคำตอบอันนี้ไม่มีหลักฐาน พระองค์เจ้าจุมพฏซึ่งเป็นพวกนักเรียนอังกฤษได้ลุกขึ้นยืนพูดว่าการที่ทูตพูดว่าพวกอังกฤษนี้เป็นการไม่จริงเลย ท่านขอค้านว่าเป็นความเหลวไหล นายแอมผู้แทนอังกฤษก็ได้พูดทำนองเดียวกับพระองค์เจ้าจุมพฏ ตกลงเป็นว่าทูตไม่มีอำนาจที่จะห้ามไม่ให้ นักเรียนฝรั่งเศสเข้าประชุมกับพวกนักเรียนอังกฤษ เพราะว่าทูตไม่ถูกกับเจ้าคุณภรตผู้ปกครองนักเรียนที่อังกฤษ ที่ประชุมจึงเขียนหนังสือถึงทูตอีกเป็นคำรบสองที่นี้ทูตอ้างว่าผู้แทนที่ที่ประชุมจัดไปนั้นเป็นนักเรียนของสถานทูต เขามีอำนาจที่จะห้ามไม่ให้ไปได้ และอีกอย่างหนึ่ง ทำไมไม่มาปรึกษาหารือกับเขาเสียก่อน

สภานายกก็เอาคำตอบให้นักเรียนดู เห็นว่าคำแก้ตัวอันนี้ไม่ถูก การส่งผู้แทนไปไม่ใช่เป็นของเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ตกลงจะส่งนักเรียนส่วนตัวไปแทนพอมมและเขิม (คือ เขิม ณ บ่อมเพ็ชร พี่ท่านผู้หญิงพูนสุข ภรรยาท่านปรีดี) จะไปอังกฤษจึงเลยรับปากว่าจะไปแทน มีนักเรียนอีกคนหนึ่ง ประยูร (คือ คุณประยูร ภมรมนตรี) รับปากจะไปเหมือนกัน เมื่อมีสามคนจึงทำความตกลง เป็นอันว่าประยูรและเขิมจะเป็นผู้แทน ผมนั้นจะไปแทนสมาคมสำหรับแผนกกีฬาต่างๆ

ต่อมาราชทูตได้มาดูการประชุม พุทธดิฉินนิทาพวกรรณการต่างๆ วันนั้น ผนคกหนักท่านอดสำห้เดินตากฝนใส่หมวกเก็บ จะกางร่มก็ไม่เอา เขาเชิญให้เข้าบ้านก็ไม่เข้า ท่านเดินตรวจสถานที่เกือบชั่วโมงแล้วก็กลับสถานทูต รุ่งขึ้นท่านเกิดทะเลาะกับคุณหลวง...คนทำงานของท่าน จนถึงกับเขาต้องลาออกกลับเมืองไทย มูลเหตุก็คือคุณหลวงเป็นเพื่อนของนายปรีดี (คุณหลวงผู้นี้คือ คุณหลวงวิจิตรวาทการ กิมเหลียง วัฒนปรีดา ซึ่งเคยเรียนกฎหมายที่เมืองไทยไปกับท่านปรีดี และคุณพ่อข้าพเจ้าเคยเป็นผู้สอบความรู้ท่านทั้งสอง)

ตอนหลังท่านเขียนจดหมายถึงสมาคม ทหาว่าเป็นบอลเชวิก กล่าวจะล้มสมาคมและอะไรต่ออะไรใหญ่โต เห็นว่าท่านโกรธอย่างที่สุด ท่านนั้นเรียนกฎหมายเป็นทนาย (ท่านอ้างอย่างนี้จริงเท็จอยู่ที่ท่าน)

เรื่องเกิดใหญ่ขึ้นทุกที ความต่อมาว่ารับสั่งให้ปรีดีมาสู่ความกับท่าน สมาคมเขียนตอบไปว่าท่านไม่ควรโกรธ สมาคมไม่ได้ทำอะไรผิดเลย แล้วเรื่องก็ชักராไปวันที่ ๑ สิงหาคม ผม เข้ม ไปขอ Visa-Passe = port ท่านชมผมถึงการสอบแล้วก็พูดถึงเรื่องของท่านกับนักเรียน ท่านโกรธมากทีเดียว ท่านพูดเกือบชั่วโมงแล้วจึงทำ Passe = port ให้ผม (เมื่อก่อนวันที่ ๑ สิงหาคม Visa-Passe = port นั้น Secretary เป็นคนทำ) สำหรับเข้มนั้น ท่านรู้ว่าเขาจะไปประชุมอังกฤษ ท่านไม่ยอมทำหนังสือเดินทางให้ เข้มต้องเขียนหนังสือเป็นประกันไว้ว่า "จะไม่ไปประชุมที่อังกฤษ" ท่านจึงออกหนังสือเดินทางให้ สำหรับนายประยูรนั้นเขาไปขอหนังสือเดินทางที่ท่านเพื่อไปอังกฤษ ท่านไม่ให้ เพราะเขาจะไปประชุมเขาต้องไป Belgium ไป Holland จึงได้หนังสือเดินทางไปอังกฤษ

เรื่องถึงที่สุด วันที่ ๓-๔ ทูตได้พูดกับปรีดีและคณะกรรมการ ปรากฏว่าเรื่องจะถึงที่สุด ทูตแสดงความเสียใจสิ่งที่ทำมากับนักเรียน คณะกรรมการก็เหมือนกัน แต่ตอนหลังราชทูตรู้ว่านักเรียนได้เซ็นชื่อจะขอเงินขึ้น เลยพินเสียใหญ่ จัดการฟ้องนักเรียนไปยังเมืองไทย เมื่อเห็นภัยมาถึงเช่นนี้ กรรมการพร้อมด้วยความเห็นของนักเรียนที่เป็นสมาชิกที่ได้เซ็นชื่อ จึงจัดทำความทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (พระปกเกล้าฯ) ให้ทรงวินิจฉัยคำฟ้องหา หนึ่งใน ราชทูตโกงเงินหลวง เงินที่จ่าย

สำหรับค่าเล่าเรียนของนักเรียน สอง ราชทูตได้ทำความเสียหายถูกเขาฟ้องฐาน เป็นขู่ ศาลตัดสิน ๑๐๐,๐๐๐ ฟรังก์ สาม ในที่ประชุมสหชาติได้ทำความเสียหายให้ แก่รัฐบาลไทย

ต่อมาได้รับข่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ล้มสมาคม หาว่าเป็น ซินดิเคต (Syndicate) เรียกให้ปริติกลับ แล้วโทรเลขไม่ให้กลับ สั่งให้ล้มสมาคม แล้วยังอนุญาตให้ตั้งขึ้นใหม่อีก จะจัดการเรียกทูตกลับ จะให้ ม.จ.วรรณ ไวยากร มาเป็นทูตแทน พระองค์เจ้าจรรุญ พอรูเรื่องเข้าแทนเป็นบ้า เขียนหนังสือถึงนักเรียน ทำเป็นที่จะสั่งสอนและขอลากลับ แต่ความจริงการที่ท่านเขียนหนังสือเช่นนี้จะมุ่ง หมายถึงอะไรยังไม่มีใครเดาถูกได้

บ.ล. ตามความเห็นของผม ผมเห็นว่าผิดด้วยกันทั้งสองฝ่าย ผู้ใหญ่เมารำนาจ ส่วนผู้น้อยกินบนอบน้อยไป

ท่านปริติกกลับเมืองไทยแล้ว ข้าพเจ้าได้ข่าวก็เลยเรียนให้คุณพ่อของข้าพเจ้า ทราบ มีข้อความในจดหมายของข้าพเจ้าถึงคุณพ่อลงวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๔๗๐ ซึ่งข้าพเจ้าได้เรียนให้ท่านทราบเกี่ยวกับท่านปริตีอีกดังนี้

“ปริตี พนมยงค์ นั้น เวลานั้นผมได้ข่าวว่าแกทำงานอยู่ที่ศาลฎีกา และได้เป็น ครูของโรงเรียนกฎหมาย ถ้าทำงานได้ดีมาก ผมควรจะเอาตามรอยแคะดีหรือไม่ แต่ ใจผมเกลียดต่อการเป็นครูเหลือเกิน บางทีในภายหน้านิสัยอาจเปลี่ยนได้” และ ข้าพเจ้าก็เปลี่ยนนิสัยกลายเป็นครูจนได้ เพราะเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ข้าพเจ้าเรียนกฎหมายไทยอยู่ภาคสอง เวลานั้นโรงเรียนกฎหมาย กลายเป็นคณะนิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปแล้ว ท่านปริตีเป็น อาจารย์สอนกฎหมายปกครองคนแรก สอนปีที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๗๕ ข้าพเจ้าก็เรียนกับ ท่าน ข้าพเจ้าก็เรียกท่านแต่บัดนั้นว่า *“อาจารย์”*

พอเปลี่ยนการปกครอง ๒๔๗๕ แล้ว ท่านปริตีก็เปลี่ยนฐานะข้าพเจ้าจาก นักเรียนกฎหมายมาเป็นผู้สอนกฎหมายฝรั่งเศสแทนท่านดูปลาตร์ สอนความรู้ เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายแทนท่านเอกูต์ซึ่งไปพักผ่อนยังต่างประเทศ แล้วเลยช่วย เปลี่ยนคณะนิติศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์มาเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการ

เมือง นอกจากเป็นผู้สอนแล้วก็ยังได้ตำแหน่งเป็นเลขาธิการมหาวิทยาลัย ได้ค่า
 ป่วยการเดือนละ ๒๐๐ บาทอีกด้วย การเป็นผู้สอนของข้าพเจ้าชั้นยูนิเอร์ นักเรียน
 กฎหมายเรียกข้าพเจ้าว่า "ครู" เราสงวนคำว่า "อาจารย์" ไว้เรียกสำหรับท่านปรีติ
 เท่านั้น ศาสตราจารย์เวลานั้นยังไม่นิยมเรียก ดูครึๆ พวกฝรั่งเขาอยากเป็นก็ให้เขา
 เป็น เช่นศาสตราจารย์ดูปลาตร์ ฮัจเจสสัน และคนอื่นๆ ใครอยากเป็นไปรเฟลเซอร์
 ก็เป็นเกิด แต่เวลานี้คำว่า "ครู" ก็ต่ำไป คำว่า "อาจารย์" ก็ต่ำ เวลานี้ผู้สอนเขา
 อยากเป็นด็อกเตอร์และศาสตราจารย์กันทั้งนั้น อยากรู้ได้ดูฎีกันก็เยอะ การเพื่อ
 ซึ่งเป็นเรื่องของธนบัตรเงินตราเลยเข้ามาเกี่ยวข้องกับวิชาการ การศึกษา ว่ากัน
 สนุกไป ไหนๆ พุดมาแล้ว ก็อยากพูดอีกนิดว่า เวลานี้ด็อกเตอร์ มาสเตอร์มีเยอะ
 เยอะ แต่วิชามาตรฐาน บี.เอ. บาริสเตอร์ ลิซังซี เอ. ไมย์กมี จึงเกิดคิดว่าอะไรมัน
 ยากกว่ากันแน่

ท่านปรีติมิได้ดูครั้งข้าพเจ้ามาในเรื่องครูบาอาจารย์สอนหนังสืออย่างเดียว
 ในเรื่องการร่างกฎหมายท่านก็ถึงข้าพเจ้ามาเกี่ยวข้อง ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 ข้าพเจ้าเป็นผู้พิพากษาอยู่ศาลอาญา เรียกกันว่าพิพากษาสามชั่ง (๒๕๐ บาท) พอ
 เปลี่ยนการปกครองก็เลยถูกย้ายเข้ามาอยู่ในกรมร่างกฎหมาย ซึ่งเวลานั้นที่ปรึกษา
 การร่างกฎหมายเป็นชาวฝรั่งเศส ทั้งหมดมีถึง ๔ คน เวลานี้เหลือเพียงคนเดียว
 แปลงสัญชาติเป็นไทยมนานแล้ว คือท่านพิชาญ นุลอง หรือ เรอเน กียอง หน้าที่
 ในทางผู้พิพากษาของข้าพเจ้าเลยยุติเพียงเท่านี้ เปลี่ยนมาเป็นหน้าที่ร่างพิจารณา
 กฎหมาย หน้าที่สอน วิถีชีวิตแห่งคนนี้ก็แปลก หมุนเวียนไป สิ่งที่ว่าเกลียดกลับ
 ต้องทำ และเมื่อทำแล้วกลับชอบ อย่างเช่นข้าพเจ้าก็เคยเกลียดการเรียนกฎหมาย
 อยากเรียนอินนิเอร์การค้า แต่ก็ต้องมาเรียนกฎหมาย เกลียดการเป็นครู ก็เลยมา
 กลายเป็นครู การเมืองข้าพเจ้าก็ว่าเลิกแล้ว เพราะเต็มไปด้วยการอภิฉาธิษยา ชิงดี
 ชิงเด่น แต่คนเขาก็อ้างหน้าจะรู้ได้อย่างไร เมื่อข้างหน้ายังไม่มาถึง เขากัน
 ขณะนี้ เขียนหนังสือให้ท่านอ่าน ถ้าเป็นประโยชน์ไม่น้อย ข้าพเจ้าก็ดีใจและพอใจแล้ว

เมื่อท่านทราบว่าข้าพเจ้าได้รู้จักท่านปรีติในขณะที่เรียนกฎหมายอยู่ที่ฝรั่งเศส
 มาอย่างไร ข้าพเจ้าก็จะพาท่านไปรู้จักท่านปรีติในลักษณะอื่นต่อไป จะเน้นใน

ฐานะนักกฎหมายและนักเศรษฐกิจ ซึ่งย่อรวมถึงนักปกครองด้วย เพราะการปกครองก็ต้องอาศัยกฎหมายและการเศรษฐกิจ ท่านปรีดีมีลักษณะอย่างอื่นอีก เป็นนักสร้างภาพยนตร์ก็เคยเป็น (ผู้สร้างภาพยนตร์ พระเจ้าช้างเผือก ผลิตจาก Pridi Production) อื่นๆ ก็ยังมีอีก แต่ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวถึง เพราะไม่ได้เป็นจุดหมายของการเขียนหนังสือนี้ ซึ่งมุ่งจะแสดงว่าท่านปรีดีเป็นนักแปลนเนอร์ของประเทศไทยคนแรก เป็นคนทำอะไรต้องมีโครงการ ไม่ใช่โครงการทุลักทุเล วันนี้เหไปซ้าย ฟรุ้งนี้เหไปขวา หรือเรียกชื่อว่าพวกนักฉวยโอกาส นักถือทำตามเหตุการณ์และนักอวดวิเศษโกงกินทั้งหลาย

ท่านปรีดี

นักกฎหมาย

เดือน นู น นาค

ท่านปรีดีศึกษาวิชากฎหมายในประเทศไทย ณ โรงเรียนกฎหมาย ซึ่งต่อมาท่านปรีดีเองได้จัดให้ทั้งรัฐบาลและสภาเห็นดีเห็นชอบยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย ซึ่งขณะนี้ชื่อว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คุณพ่อข้าพเจ้า พระยาประเสนชิต เคยเป็นกรรมการสอบกฎหมายท่านปรีดีตามหลักฐานที่ข้าพเจ้ามีอยู่ปรากฏว่ามีนักเรียนกฎหมายรุ่นท่านปรีดีหลายคน แต่เท่าที่ข้าพเจ้ารู้จักในเวลาต่อมา มี

- ท่านวรดี พรหมสาขา (คุณหลวงวรนิติปรีชา)
- ท่านประวัติน บัตตพงษ์ (คุณหลวงธรรมบุญวุฒิมิตร)
- ท่านกิมเหลียง วัฒนปรีดา (คุณหลวงวิจิตรวาทการ)
- ท่านธัญญา ณ สงขลา (คุณหลวงสารนัย)
- ท่านสมโภชน์ อิศวนนท์ (คุณหลวงประเจิดอักษรลักษณ์)
- ท่านบุญรอด จุลเนตร์ (คุณหลวงวิเทศจรยารักษ์)

ท่านอื่นๆ ยังมีอีก ท่านสอบได้เนติบัณฑิตพร้อมกับท่านปรีดีก็มี ที่สอบไม่ได้ก็หลังก็มี ที่ต้องการเรียนกฎหมายไปประกอบอาชีพอื่นไม่ใช้กฎหมายก็มี ท่าน

ปรีดีสอบกฎหมายได้ดี และได้รับเข้าเป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา จึงได้ชื่อว่า เป็นเนติบัณฑิต ในขณะที่นั้นผู้สอบกฎหมายได้ยังไม่ได้เป็นเนติบัณฑิตทันทีที่สอบได้ ต้องได้รับเข้าเป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภาเสียก่อนจึงจะเรียกได้ว่าเป็นเนติบัณฑิต (อ่านกันว่า ดิด พวกเก่าๆ บางท่านอ่านว่า "ทิด" ยังกับพระสีกกออกมาใหม่ ๆ)

เพราะการเรียนดีเลิศ สถิติปัญญาว่องไว ชิงทุนได้ กระทรวงยุติธรรมจึงส่ง ท่านปรีดีไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส ท่านปรีดีไม่ใช่คนไทยคนแรก ที่เรียนวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส ขณะนั้นท่านขึ้น จารุวัสดร์ (คุณพระसारสาสน์ประพันธ์) ได้ทำงานอยู่ในสถานทูตไทยทั้งในอังกฤษและฝรั่งเศส ท่านผู้นี้สอบกฎหมายได้ทาง Bar ของอังกฤษ และได้รับเข้าเป็นสมาชิก (Member) เลยได้คำ พ่วงท้ายชื่อว่า Barrister-at-Law เมื่อท่านขึ้นได้เป็น Barrister-at-Law แล้วใน โอกาสที่ท่านมาประจำอยู่ ณ สถานทูตไทยที่ Paris ฝรั่งเศส ท่านได้ขอเทียบเท่าชั้น ลิซังซีโอ ได้ศึกษากฎหมายฝรั่งเศสชั้นมหาวิทยาลัยต่อ และสอบได้ถึงชั้นด็อกเตอร์ อังดริว ชั้นมหาวิทยาลัย เพราะท่านไม่ได้ผ่าน Licence en Droit เหมือนท่านปรีดี

ท่านขึ้นมาเมืองไทย คนไทยก็เรียกท่านว่า "ด็อกเตอร์ชั้น" พอท่านได้บรรดาศักดิ์เป็นหลวงเป็นพระ คำ "ด็อกเตอร์" ก็หายไป คนจะเรียกท่านว่า "ด็อกเตอร์" คงมีแต่พวกท่านผู้มีอาวุโส อย่างเราท่าน ขึ้นอายุน้อยกว่าจะไปเรียก หากถูกต้องตาม ความรู้สึกของคนไทยไม่ ดูจะเป็นการทำตนมีฐานะเท่าเทียมเกินไป และดูจะเป็น การเยาะ ๆ เสียด้วยซ้ำ ในฝรั่งเศส ด็อกเตอร์ เขาเรียกเฉพาะหมอ นายแพทย์ดึกิริ หรือปริญญาด็อกเตอร์ทางกฎหมาย (นิติศาสตร์) อักษรศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ เป็นปริญญาที่ใช้พ่วงท้ายชื่อของพวกที่สอบได้ ไม่มีใครนำเอาคำด็อกเตอร์ จะเป็น คำย่อหรือคำเต็มไปนำหน้าชื่อเลย เขาเขียนไว้ข้างหลัง ไม่ใช่คำย่อ และไม่เรียกสั้น ๆ ว่าด็อกเตอร์ เขาใส่อย่างเต็มยศเลย เช่น Docteur en Droit, Docteur-es Lettres, Docteur-es Sciences สำหรับ Docteur en Médecine เท่านั้นที่เขาใส่ Docteur หรือ Dr. นำหน้าชื่อในนามบัตร ปริญญานี้พิมพ์ในบรรทัดสอง ถัดจากชื่อ ลงมา และไม่มีอักษรย่อเหมือนอย่าง B.A., LL.B., PH.D. ฯลฯ ของอังกฤษ

เมื่อข้าพเจ้ากลับมาเมืองไทย พ.ศ. ๒๔๗๓ เมื่อได้ยินเขาเรียกชื่อข้าพเจ้าว่า “ด็อกเตอร์เดือน” ข้าพเจ้ารู้สึกแปลก และเมื่อได้ยินเขาเรียกพวกฝรั่งที่ได้ปริญญา ด็อกเตอร์อังกูร์ ใช้คำด็อกเตอร์นำหน้าชื่อ เช่น ด็อกเตอร์ แอล ดูปลาตร์, เกอูต์, ด็อกเตอร์ฮัจเจสัน และท่านเหล่านั้นก็รู้สึกยินดีที่เขาเรียกดังนั้น ทั้งมาทราบว่าคุณ ดูปลาตร์นั้น ถ้าคนพิมพ์หนังสือของท่านพิมพ์คำว่า Docteur หรือ ด็อกเตอร์ Dr. หรือ ดร. นำหน้าชื่อของท่านละก็ท่านโกรธใหญ่ เรียกมาดุอบรมแล้วให้พิมพ์เสียใหม่

ข้าพเจ้าสนใจว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้น ยิ่งเห็นท่านปริติเมื่อพิมพ์ชื่อข้าพเจ้าในเอกสารท่านให้ใส่คำว่า “ด็อกเตอร์” หน้าชื่อด้วย ข้าพเจ้าสงสัยจึงได้ถามดูว่าทำไมจึงให้ใส่ มันไม่ถูกประเพณี ซึ่งท่านเองก็รู้ดีอยู่แล้ว ท่านเลยบอกว่าไม่ใส่ไม่ได้ พวกฝรั่งเศส ท่านดูปลาตร์และคนอื่นๆ เขาใส่กัน เราต้องใส่บ้าง แสดงว่าเราเรียนศึกษาได้ดึกรีเท่ากับเขาเหมือนกัน แต่ข้าพเจ้าก็ยังสงสัยว่าท่านดูปลาตร์และท่านชาวฝรั่งเศสต่างๆ ก็รู้ดีว่าในฝรั่งเศสเขาใช้กันอย่างไร ทำไมจึงมาดัดแปลงไป ตามใจชอบดังนี้ ข้าพเจ้าก็เลยสอบสวนมูลเหตุต่อไปอีก จึงได้ความว่า ชาวฝรั่งเศส ผู้เล่าเรียนมาในทางกฎหมายและเข้ามารับราชการในเมืองไทย ส่วนมากได้เพียง Licencié en droit ปริญญาตรี ผู้ที่ได้ถึง Docteur en Droit ขณะนั้นก็มิท่านเรอเน กียอง ผู้หนึ่งซึ่งเวลานี้แปลงสัญชาติเป็นไทย ยังคงรับราชการและใช้ชื่อไทยว่า นาย พิชาญ บุลยง แต่ท่านกียองนี้ก็ไม่ใช้เรียกตัวเองว่าด็อกเตอร์กียอง คนอื่นก็ไม่เรียกท่านว่าด็อกเตอร์ กลับเรียกมีสเตอร์บ้าง เมอซีเออร์บ้าง ท่านก็ไม่เห็นว่าเป็นไร แต่พวกที่ได้เพียง Licencié มานันสิ พอเวลาต่อมาภายหลังบางท่านได้กลับไปสอบเพิ่มเติมได้ปริญญา Docteur en Droit มา ท่านที่ฟังได้ Docteur มาใหม่นี้เอง เพื่อจะชมท่านที่ยังคงเป็นเพียง Licencié จึงให้เสียมินใส่ปริญญานำหน้าชื่อ และท่านเองก็เรียกตัวเองให้ปริญญานำหน้าชื่อ

ต่อๆ มาคำว่า “ด็อกเตอร์” เลยเป็นคำนิยมกันใช้เรียกนำหน้าชื่อ เอาปริญญาเรียกเฉยๆ ก็มี เช่นในเวลาคุยกันก็มักจะกล่าวท่านเองว่า “ไหงด็อกเตอร์ว่าไหง ด็อกเตอร์เห็นอย่างไร ดีมีอีกหน่อยนะด็อกเตอร์” เป็นต้น เวลานี้ดูเหมือนจะเรียก

กันในเมืองไทยมากที่สุด พวกอเมริกันที่มาช่วยสอนในมหาวิทยาลัยของเราปัจจุบันก็ถูกยกย่องเรียกกันเป็น "ด็อกเตอร์" ทั้งนั้น แล้วเขาก็ขอบเสียด้วย แต่ในอเมริกาข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเขาจะเรียก คิดว่าสมัยก่อนคงไม่เรียก และคงใช้อย่างอังกฤษแต่สมัยนี้อเมริกาอาจเปลี่ยนเรียกก็ได้ เพราะเขาหมุนเวียนเปลี่ยนเก่ง

พูดถึงเรื่อง "ด็อกเตอร์" เสียยืดยาว ขอย้อนกลับเข้าเรื่อง เมื่อท่านปรีดีได้รับทุนจากรัฐบาลให้ไปเรียนกฎหมายที่ฝรั่งเศส เวลานั้นท่านไม่มีพื้นความรู้ภาษาฝรั่งเศสเลย ก่อนจะไปได้ทราบว่าท่านศึกษาภาษาฝรั่งเศสกับท่าน Laydeker ซึ่งเป็นที่ปรึกษากระทรวงยุติธรรมขณะนั้น และเป็นอาจารย์สอนกฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายด้วย ท่าน Laydeker ป่วยรับราชการอยู่ประเทศไทยไม่ได้ จึงออกจากประเทศไทยไปอยู่ฝรั่งเศส แต่รัฐบาลไทยก็ได้จ้างท่านให้เข้ารับราชการที่สถานทูตไทยที่ปารีสต่อไปด้วย ท่านปรีดีก็ต้องนับถือท่าน Laydeker มาก จึงอุทิศวิทยานิพนธ์เป็นการแสดงความเคารพและกตัญญูต่อท่านผู้นี้อย่างซัดเซ้ง คือใส่ชื่อลงไปเลย ส่วนบิดามารดา ครูบาอาจารย์ซึ่งท่านปรีดีขอเคารพและขอบคุณ ท่านปรีดีไม่ได้ระบุชื่ออย่างใดได้เลย

ท่านปรีดีมีความเฉลียวฉลาด สติปัญญาดี เรียนทั้งภาษาฝรั่งเศส ลาติน อังกฤษ ไม่ถึงปีก็สอบเข้าคณะนิติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเมืองกัน (Caen) ได้ ที่คณะนิติศาสตร์แห่งเดียวกันนี้ ต่อมาก็คือ ท่านวิสูตร อรรถยติ ผู้เคยเป็นอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเข้าศึกษา แล้วก็ยังมีคนอื่นๆ เช่น ท่านทองเปลว ชลภูมิ ด้วย

อันคณะนิติศาสตร์นี้ เมื่อรวมกับคณะอักษรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ คณะแพทย เป็น ๔ คณะก็ประกอบเป็นมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมีตามจังหวัดใหญ่ๆ ที่มีความสำคัญมาแต่โบราณ นอกจาก กัง ปารีส ก็มีเกรอนอบเบลอ มงต์เปลลิเอร์ บัวดีเอร์ ลิลล์ บอร์โดส์ และอื่นๆ อีก ตามที่ถือมาแต่ดั้งเดิม ถ้าพูดถึงมหาวิทยาลัยยูนิเวอร์ซิตี ก็หมายความว่ามิวิชาที่จะศึกษาได้ ๔ อย่าง ซึ่งแบ่งเป็น ๔ คณะ ฟากัลตี้ นิติศาสตร์ อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ แพทยศาสตร์ หากมหาวิทยาลัยในจังหวัดใดจัดให้การศึกษาวิชาให้ครบ ๔ คณะไม่ได้ เช่นเกรอนอบเบลอ มีแต่โรงพยาบาลเล็กๆ มหาวิทยาลัยเกรอนอบเบลอก็ไม่มีคณะแพทยศาสตร์

ปัจจุบันวิทยาการเจริญก้าวหน้าแบ่งแยกเป็นแขนงวิชามากมาย ซึ่งล้วนมีความสำคัญกันไปแต่ละวิชา ประเทศใหม่ๆ เช่น อเมริกา จึงไม่ถือการแบ่งเป็น ๔ คณะอย่างโบราณนี้เป็นเกณฑ์ แต่เพิ่มเติมการศึกษาวិชาอื่น ตั้งหน่วยศึกษาพิเศษไม่เรียกว่า Faculty ก็มี เรียกเป็น College (ซึ่งไม่ใช่โรงเรียนสามัญอย่างอัสสัมชัญคอลเลจ) ก็มี เรียกว่า School ก็มี (ซึ่งก็ไม่ใช่โรงเรียนสามัญอีก) ฝรั่งเศสนั้นมักจะเพิ่ม Institute, Center ศูนย์ค้นคว้า School เฉยๆ หรือ School for high study เข้าไว้เป็นส่วนของมหาวิทยาลัยรวมกับคณะทั้ง ๔ ที่มีอยู่แล้วเป็นประเพณีด้วยก็มี

ท่านปริติเรียนกฎหมายที่คณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยกังใต้ ๓ ปี ก็สอบได้เป็น Licencié en Droit สมัยท่านปริติศึกษาและสมัยที่ข้าพเจ้าศึกษา นักศึกษาต้องสอบวิชาปีที่ ๑ ของกฎหมาย เรียกว่า Baccalauré at en Droit, Lère Partie แล้วจึงสอบวิชาปีที่ ๒ ซึ่งเรียกว่า Baccalauréat en Droit, 2° partie สอบวิชาปี ๒ ได้ เขาเรียกผู้สอบได้ว่า Bachelier en Droit มีสิทธิ์เป็น Notaire หรือ Public Notary ผู้รักษามลประโยชน์ของบุคคลทั่วไป เอกสารทางแพ่ง-ทางพาณิชย์ที่ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย บางเรื่องกฎหมายบังคับให้กระทำที่สำนักงาน Notariat ต่อหน้า Notaire บางเรื่องที่กฎหมายไม่บังคับนั้น ถ้าได้กระทำต่อหน้า Notaire ก็กลายเป็น Acte notarié ใช้เป็นหลักฐานที่ศาลได้ดีที่สุด นอกจากนี้ผู้ได้เป็น Bachelier en Droit จะสอบเป็นจำศาล Greffier ก็ได้

ถัดจากปีที่สองไปก็เรียนปีที่สาม ถ้าสอบได้ก็ถือว่าได้ Licenee en Droit ผู้สอบได้ชื่อเป็น Licencié en Droit จะสอบเข้ารับราชการหรือจะเป็นทนายความ สอบเป็นผู้พิพากษาได้ทั้งสิ้น นักศึกษาจะได้ปริญญาสูงกว่า Licenee ขึ้นไปอย่างไร คือถึงจะได้ปริญญา Docteur ก็ไม่ได้สิทธิ์พิเศษ ฝรั่งเศสถือว่า ความรู้ชั้น Licence นี้เป็นความรู้หลักมาตรฐาน วิชาชั้น Licenee ๓ ปีนี้ (เวลานี้ขยายเป็น ๔ ปีแบบอเมริกา) บรรจวิชาหลักสำคัญทั้งสิ้นใส่เข้าไปในสมองแน่นเปรี๊ยะ วิชาใหญ่ที่ต้องเรียนทั้ง ๓ ปี และมีการสอบทั้งเขียนและปากเปล่าทุกปี ก็คือกฎหมายแพ่ง ถือเป็นหลักฐานของวิชาทั้งปวง ถัดจากกฎหมายแพ่งก็คือกฎหมายโรมันและเศรษฐศาสตร์ ซึ่งรวมลัทธิด้วย เรียนวิชาละ ๒ ปี กฎหมายอื่นเรียนเติมปี ปีเดียวก็มี ครึ่งปีก็มี

วิชากฎหมายแท้ๆ ที่มีอีกก็มีกฎหมายอาญา กฎหมายพาณิชย์วิธีพิจารณาความอาญา วิธีพิจารณาความแพ่ง ประวัติศาสตร์กฎหมายเก่าของฝรั่งเศส ทางปกครองก็มีกฎหมายรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง และกฎหมายปกครอง ทางเศรษฐศาสตร์ นอกจากเศรษฐศาสตร์ ๒ ปี ก็มีกฎหมายการคลัง งบประมาณ กฎหมายอุตสาหกรรม การประกันสังคม (Assurance Sociale) สอนรวมกัน ทางระหว่างประเทศก็มีกฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีการเมือง แผนกบุคคล พวกวิชาประเภทหลังๆ นี้ ในการสอบปีหนึ่งๆ มีการจับฉลาก (ทางการเป็นผู้กระทำและประกาศให้รู้ล่วงหน้าก่อนสอบเล็กน้อยไม่กี่วัน) ว่าวิชาใดที่จะออกเป็นข้อสอบเขียนในปีนั้น สำหรับการศึกษาปีที่ ๑, ปีที่ ๒, ปีที่ ๓, ส่วนวิชาที่เหลือไปเป็นการสอบปากเปล่าทั้งสิ้น

จึงเห็นได้ว่าการศึกษาแบบฝรั่งเศสถือกฎหมายเป็นหลักใหญ่ แต่เอาวิชาอื่นๆ เข้ามาสอนมากมาย เพื่อให้ผู้สอบได้ Licence en Droit มีความรู้กว้างขวางที่สุด เข้าทำงานได้เกือบทุกแห่งหน ยุติธรรม ศาล^๑ มหาตไทย คลัง เศรษฐการ ต่างประเทศ อะไรๆ ก็มีความรู้พอทำได้ คือมีความรู้มาตรฐานพอเพียง แต่ถ้าผู้นั้นอยากมีความเชี่ยวชาญเรียนรู้อีกซึ่งในเรื่องใด ก็หาโอกาสศึกษาเพิ่มเติมต่อไปในเรื่องนั้นในการศึกษาชั้นสูงต่อไป

ดังนั้นเมื่อตอนที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจัดวางหลักสูตรเริ่มแรกซึ่งท่านปรีติและข้าพเจ้าเป็นผู้วาง จึงอาศัยวิชาของ Licence en Droit เป็นหลัก แต่แบ่งกฎหมายแพ่งเป็นว่าด้วย บุคคล ทรัพย์สิน นิติกรรม หนี้ ซื่อขาย เข้า ฯลฯ จนครบครัน มรดก ตามแบบที่สอนกันที่ Bar ของอังกฤษ ของเราชอยกฎหมายแพ่งมาก เพราะจะเหมาะให้บุคคลคนเดียวเป็นผู้สอนกฎหมายแพ่งมากเรื่องก็จะเป็นการหนักแก่ท่านผู้สอนไป เพราะท่านที่มีทำการสอนก็มีราชการอย่างอื่นประกอบเป็นประจำอยู่ ไม่ได้เป็นอาจารย์ผู้สอนทำงานการสอนด้านเดียว การวางวิชาสอนจึงต้องแบ่งให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในประเทศเราในขณะนั้น

^๑ ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๖๓ ผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษาจริงๆ แม้จะสอบเข้าเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาต้องเรียนเศรษฐศาสตร์ต่อและกฎหมายพาณิชย์อีก ๑ ปี และต้องฝึกหัดการพิจารณาอีก ๑ ปี จึงมีการสอบอีก ถ้าสอบได้จึงเป็นตัวผู้พิพากษา ถ้าไม่ได้ต้องไปอยู่ฝ่ายตุลาการ ในเวลาเรียนนั้นราชการก็ให้เงินเดือนด้วย

สำหรับกฎหมายโรมันซึ่งทางอังกฤษและฝรั่งเศสมีอยู่ในหลักสูตรของวิชากฎหมายนั้น เราได้เคยพิจารณาว่าควรจะนำมาสอนจัดอยู่ในหลักสูตรหรือไม่เหมือนกัน โรงเรียนกฎหมายครั้งหนึ่งได้มีการสอนกฎหมายโรมัน ได้มอบให้คุณหลวงเมธินฤปรกรณ์ พี่ข้าพเจ้าเป็นผู้สอน แต่เป็นการสอนนอกหลักสูตร เพื่อประดับความรู้ สอนได้ไม่ถึงปีก็เลิกไป ในที่สุดเห็นกันว่ายังไม่สมควร เพราะประเทศไทยไม่เคยเกี่ยวข้องกับจักรวรรดิโรมัน ภาษาลาตินก็ไม่ใช่เป็นรากของภาษาไทย จึงยังมองไม่เห็นประโยชน์ในการจะสอนวิชานี้ในมหาวิทยาลัย อนึ่งความรู้วิชานี้ันปริญญาตรี ที่บรรจุเต็มอัตรา จะเพิ่มใส่วิชากฎหมายโรมันเข้าไปอีกจะเกินอัตราไป

เมื่อท่านปริติสอบได้เป็น Licencié en Droit แล้วก็ได้ย้ายมหาวิทยาลัยจาก Caen มายังมหาวิทยาลัย Paris เข้ามาอยู่ในคณะนิติศาสตร์ ท่านได้ปริญญาโทซึ่งฝรั่งเศสเขาเรียกว่า High Study, Etudes Supérieures ทั้งทางกฎหมายแท้และทางเศรษฐศาสตร์ และท่านได้ทำวิทยานิพนธ์ในเรื่องกฎหมายแท้ๆ จึงได้รับปริญญาเป็น Docteur en Droit (Sciences Juridiques) วิทยานิพนธ์ที่ท่านเขียนเมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๙ มีชื่อว่า Du Sort des Sociétés de Personnes en cas de Dé cés d'un Associé (Etude de droit francais et de droit comparé) แปลเอาความเป็นไทยได้ว่า "ในกรณีที่หุ้นส่วนคนหนึ่งถึงแก่ความตาย ฐานะของห้างหุ้นส่วนส่วนบุคคลจะเป็นอย่างไร (ศึกษาตามกฎหมายฝรั่งเศสและกฎหมายเปรียบเทียบ)"

การศึกษาของท่านปริตินั้นเป็นชั้นเลิศ แต่ท่านก็เกือบต้องทิ้งการศึกษาเสียกลางคัน คือตอนท่านมาศึกษาที่ Paris ใกล้เคียงนั้น เกิดมีเรื่องสมาคมนักเรียนไทยกับท่านอัครราชทูตฟ้องร้องกันมาถึงเมืองไทย นักเรียนไทยถือว่ารัชกาลที่ ๗ ขณะดำรงยศเป็นกรมขุนสุโขทัยไปศึกษาวิชาเสนาธิการทหารที่ Paris และได้ทรงรับเป็นผู้อุปถัมภ์สมาคมนักเรียนไทยนั้น นักเรียนนึกกันว่าท่านซึ่งต่อมาได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินจะทรงโปรดปรานทางพวกนักเรียน ท่านศึกษาอยู่ในฝรั่งเศสน่าจะต้องฟังเสียงต่างๆ ไปบ้าง นักเรียนฝรั่งเศสจึงอาจหาญยื่นเรื่องราวกล่าวโทษท่านเอกอัครราชทูตมามากมาย

ฝ่ายท่านอัครราชทูตก็ฟ้องสมาคมนักเรียนไทยมายังรัชกาลที่ ๗ เหมือนกัน และกล่าวหานักเรียนจะจับกลุ่มเป็นบอลเชวิค เป็นซินดิเคต สมัยนั้นคำว่า คอมมิวนิสต์ยังไม่โด่งดัง มิฉะนั้นคงถูกกล่าวหาเป็นแน่แท้ บอลเชวิคนั้นเรียกกันมาก เพราะรัสเซียโค่นพระเจ้าซาร์ได้ใหม่ๆ พวกโค่นเป็นฝ่ายรุนแรงทำการสำเร็จ ชื่อบอลเชวิคจึงดังก้อง ส่วนซินดิเคตนั้นเป็นเรื่องของกรรมกรพวกคนงานฝรั่งเศสจัดตั้งกันขึ้นเป็นกลุ่มก้อน เพื่อป้องกันสิทธิและผลประโยชน์ของผู้ทำงาน ปัจจุบันไทยเราก็มีเรียกว่า สหบาลบ้าง สมาคมบ้าง สหพันธ์บ้าง แต่ซินดิเคตของคนงานฝรั่งเศสเป็นหน่วยกรรมกร คนงานแท้ๆ ราชการบ้านเมืองไม่ได้เข้าเกี่ยวข้อง เกิดขึ้นมาเอง เกิดขึ้นเพื่อป้องกันผลประโยชน์และสิทธิของผู้ทำงาน เมื่อเป็นกลุ่มก้อนรวมผู้คนได้มากมาย กำลังก็แข็งแกร่ง ในพวกซินดิคาลิสม์นั้น หัวรุนแรงก็มี อะลุ่มอล่วยก็มี แต่ความเห็นรุนแรงดูจะดังกว่า (ข้าพเจ้าไม่ใช่คำว่ามาก เพราะผู้ไม่ชอบพูดมีเยอะ จะว่าเขาเห็นด้วยทีเดียวก็ไม่ถูก เพียงแต่เขาไม่พูดด้วยเท่านั้น) พวกซินดิคาลิสม์ในระยะต่อๆ มา มีบางคนหาว่าเป็นอย่างเดียวกับคอมมิวนิสต์ไป ซึ่งเป็นคนละเรื่องทีเดียว และไปเข้าใจว่าเพราะเป็นกลุ่มคนงานทำนองเดียวกัน เลยถูกกล่าวหาว่าเหมือนกัน จะอธิบายมากจะยัดเยียดนอกเรื่องไป ผู้สนใจอ่านดูในหนังสือเศรษฐศาสตร์ที่สอนกันในฝรั่งเศส

สรุปได้ว่า ท่านอัครราชทูตกล่าวหานักเรียนฝรั่งเศส เฉพาะอย่างยิ่งท่านปรีดี เสียอย่างมากมาย ถึงกับท่านอัครราชทูตมีหนังสือเวียนถึงนักเรียนทุกคน เรื่องการฟ้องครั้งนี้มีเหตุมาอย่างไรมัน ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ตอนต้นของหนังสือนี้ ตอนที่ข้าพเจ้าเริ่มรู้จักท่านปรีดี ขอท่านผู้อ่านได้พลิกดูตอนนั้นๆ เกิด

ท่านอัครราชทูตขอให้รัชกาลที่ ๗ เรียกท่านปรีดีกลับ งดให้ทุนการศึกษา รัชกาลที่ ๗ เลยส่งเรื่องให้กระทรวงยุติธรรม เพราะท่านปรีดีเป็นนักเรียนของกระทรวงยุติธรรม เวลานั้นท่านเจ้าพระยาพิชัยญาติ ลูกของข้าพเจ้าเป็นผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมอยู่ และระหว่างกระทรวงยุติธรรม โดยเฉพาะท่านผู้พิพากษาชั้นผู้ใหญ่ก็ได้เคยขัดข้องกับท่านอัครราชทูต (ท่านพระองค์เจ้าจรรยา) มาครั้งหนึ่ง ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ส่งท่านพระองค์เจ้าจรรยา ไปเป็นเสนาบดีกระทรวง

ยุติธรรม สมัยนั้นท่านสั่งการ ซึ่งผู้พิพากษาหาว่ายุ่งย่ำม เลียดถูกแข็งข้อ และแข็งอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ท่านเลยเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมอยู่ไม่ได้ รัชกาลที่ ๖ จึงได้ย้ายท่านไปดำรงตำแหน่งอื่น แล้วมาเป็นอัครราชทูตไทยที่ปารีส ท่าน *พระองค์เจ้าจรัญฯ* นี่เป็นที่เขยของท่าน *ดวง อภัยวงศ์* และเคยเป็นผู้บังคับบัญชาของคุณพ่อข้าพเจ้า คุณพ่อข้าพเจ้ายังได้เคยกราบเรียนท่านว่า “*บุตรข้าพระเจ้านั้นขอถือเป็นข้าของฝ่าพระบาทด้วยผู้หนึ่ง*”

อาจเป็นว่าเพราะพระองค์เจ้าจรัญฯ ถูกผู้ใหญ่ในกระทรวงยุติธรรมแข็งข้อมาแล้ว มาโดนเด็กหนุ่มของกระทรวงยุติธรรมแข็งข้ออีก อัดอั้นมานานทำกับผู้ใหญ่ไม่ได้ก็เลยทำกับเด็ก ขอให้เรียกตัวกลับเลยก็ได้ แต่ผู้ใหญ่ของท่านบริติคก็มีไม่น้อย กระทรวงยุติธรรมผู้ให้ทุนเห็นว่าท่านบริติคเรียนดีและใกล้จะสำเร็จ เรียนเกือบได้ด็อกเตอร์แล้ว เหตุทะเลาะกับท่านเอกอัครราชทูตนั้นไม่เป็นเหตุพอที่จะเรียกกลับ สิ่งที่ท่านบริติคกระทำไปเป็นเรื่องที่จะว่ากล่าวตักเตือนกันได้ไม่ถึงกับต้องเรียกกลับ กระทรวงยุติธรรมโดยท่านผู้รังเสนาบดีจึงชี้แจงต่อรัชกาลที่ ๗ ขอให้ท่านบริติคศึกษาต่อไปจนสำเร็จ หากท่านบริติคทำอะไรผิดไปประการใดท่านผู้รังเสนาบดีขอเป็นประกัน ในข้อนี้ รัชกาลที่ ๗ ได้อนุโลมเห็นด้วย ท่านบริติคเลยไม่ถูกส่งกลับ คงสอบขั้นด็อกเตอร์และได้เกียรตินิยมนิยมมาก คือ *Très bien* กล่าวไว้ว่าท่านบริติคเป็นคนแรกที่สอบได้ *Docteur de l'Etat* ด็อกเตอร์ของรัฐ ไม่ใช่ *Docteur de l'Université* คือด็อกเตอร์ของมหาวิทยาลัย เป็นด็อกเตอร์ของผู้ที่เรียนมาแต่ชั้น *Licence en Droit* ตั้งแต่ปีที่ ๑ ตลอดมาจนถึง *Doctorat en Droit*

สอบเสร็จแล้วท่านบริติคยังไม่หมดเคราะห์ทีเดียว ท่านอัครราชทูตจะให้โดยสารเรียกกลับชั้นปากเรือหรือชั้นสาม แล้วต่อมาจะเปลี่ยนเป็นชั้นสอง จะให้ตัดเส้นทางเองเดินทางเป็นสิน้ำตาลอย่างแบบคนงาน พวกเราชาวนักเรียนไทยในฝรั่งเศส จึงช่วยกันตามมีตามเกิดบริจาคเงินช่วยท่าน ท่านบริติคก็กลับประเทศไทยได้สะดวกสบายหน่อย

เหตุต่างๆ ที่ปรากฏมา ถึงจะไม่เป็นเรื่องไม่เป็นราว แต่เป็นสิ่งที่สนใจของผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่ม ผู้ใหญ่จะทำอะไรเอาแต่ใจ รังแกเด็กเสียเรื่อย ไม่เห็นมีความ

ยุติธรรม เทียงธรรมตรงไหน การกระทบกระเทือนทีละเล็กละน้อยนี้ หลายๆ ครั้ง เลยกลายเป็นมูลเหตุสำคัญแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินในสมัย ๒๔๗๕ และในสมัยหลังสุดก็คือ การรัฐประหาร ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ นี้เอง จริงอยู่ เหตุการณ์และบุคคลไม่เหมือนกัน แต่มูลฐานแท้คงเป็นอย่างเดียวกัน คือ เกิดไม่ยุติธรรม ไม่เที่ยงธรรม เม่าอำนาจจึงแก่กันเหล่านี้ขึ้น ผู้ที่ทนไม่ไหวก็ต้องฮึดขึ้น ล้างกัน ถึงจะไม่ล้างชีวิต ล้างทรัพย์สิน ธิราชบาทว์ ประหารชีวิตเจ็ดชั่วโคตร เอาให้สิ้นแผ่นดินไทย ไม่ให้มีเชื้อสายสืบพันธุ์ดังในสมัยโบราณ เพียงแต่ล้างชื่อ ล้างเกียรติ บางท่านก็ว่าพอเหมาะพอควรกับสมัยแห่งความเจริญแล้ว แต่บางท่านไม่เห็นด้วยก็มีไม่น้อยเหมือนกัน

เมื่อท่านปรีดีกลับมาถึงเมืองไทยแล้วก็เข้ารับราชการ การเข้ารับราชการตอนนี ข้าพเจ้ายังศึกษาอยู่ที่ฝรั่งเศส ทราบว่าท่านได้เกี่ยวข้องกับโรงเรียนกฎหมายโดย เป็นผู้สอน ทางท่านดูปลาตร์ซึ่งเป็นเพื่อนกับคุณพ่อของข้าพเจ้าและเป็นผู้แนะนำ ให้คุณพ่อส่งข้าพเจ้าไปเรียนกฎหมายที่มหาวิทยาลัยเกรอนอบเลอ เพราะท่าน ดูปลาตร์เป็นชาวเมืองนั้น และต้องการให้ข้าพเจ้ามาสอนในโรงเรียนกฎหมาย ให้ ทำงานอย่างท่านปรีดี คุณพ่อข้าพเจ้าซึ่งได้กล่าวแล้วว่ารู้จักท่านปรีดีมาตั้งแต่เป็น นักเรียนกฎหมายไทย ได้ส่งข้าพเจ้าให้เรียนทุกอย่างเหมือนอย่างท่านปรีดีเรียน

ดังนั้น เมื่อท่านปรีดีได้ Licence en Droit เข้ามาต่อที่ Paris ส่วนข้าพเจ้า เมื่อได้ Licence en Droit จาก Grenoble ก็เข้ามาต่อที่ Paris เหมือนกัน ท่าน ปรีดีเรียนสอบได้ Sciences juridiques ตอนหลังเขาเปลี่ยนเป็น Droit Privé ข้าพเจ้าก็เรียนและสอบได้ Droit Privé ท่านปรีดีเรียนและสอบได้ปริญญาโททาง เศรษฐศาสตร์ ข้าพเจ้าก็เรียนและสอบปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ได้ ท่านปรีดี เขียนวิทยานิพนธ์ในเรื่องของกฎหมายเป็นเรื่องกฎหมายเปรียบเทียบ ข้าพเจ้าก็ เขียนวิทยานิพนธ์ในเรื่องกฎหมายเป็นเรื่องเปรียบเทียบเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าเขียน เรื่องการจัดการมรดกโดยมีพินัยกรรมตามกฎหมายอังกฤษ เปรียบเทียบกับ กฎหมายของฝรั่งเศสให้ชื่อเรื่องว่า De l' exé cuteur testamentaire dans le droit anglais ข้าพเจ้าเป็นคนไทยแต่เขียนกฎหมายอังกฤษให้คนฝรั่งเศสอ่าน ดูก็

จะรอดดีไปหน่อย แต่ครูของข้าพเจ้าท่านศาสตราจารย์ Levy Ullmann ประสงค์ให้ข้าพเจ้าทำเช่นนั้น เพราะลูกศิษย์ของท่านคนหนึ่งเป็นคนฝรั่งเศสเขียนเรื่องมรดกของอังกฤษโดยไม่มีพินัยกรรมไว้แล้ว ข้าพเจ้าเป็นลูกศิษย์ของท่านอีกคนหนึ่งก็เลยต้องเขียนเรื่องมรดกอังกฤษโดยมีพินัยกรรมเพื่อให้เป็นหนังสือคู่กัน

ท่านปรีดิระหว่างอยู่ปารีส มีเพื่อนฝูงที่เป็นชาวต่างประเทศมาก สำหรับชาวเอเชียท่านมีเพื่อนชาติญวนและจีน แต่มีเพื่อนเป็นญวนมากกว่า ท่านประยูรภมรมนตรี ซึ่งขณะนั้นก็ศึกษาอยู่ที่ Paris เช่นเดียวกัน เคยเล่าว่า พวกญวนที่มาศึกษาอยู่ในฝรั่งเศสเป็นนักปฏิวัติทุกคน อันที่จริงก็เป็นของธรรมดา เพราะฝรั่งเศสปกครองญวนอยู่ญวนยังไม่มีอิสระ ญวนก็อยากเป็นอิสระมีเสรีบ้าง ฝรั่งเศสไม่ให้ก็ต้องปฏิวัติกันเท่านั้น ท่านปรีดิกลับถึงประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ข้าพเจ้ากลับถึงประเทศไทยปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๓ หลังท่าน ๓ ปีเศษ เมื่อข้าพเจ้ากลับมาท่านได้แต่งงานแล้ว อยู่บ้านป้อมเพชรที่เรียกว่าเรือนหอ ข้าพเจ้าเข้าบ้านของคุณหญิงชัยวิชิตมารดาท่านผู้หญิงพูนศุข บ้านที่เข้านั้นอยู่ตรอกพิบูล ข้าพเจ้าจึงได้พบกับท่านปรีดีบ่อยครั้ง และได้พบกับท่านผู้ต่อมาได้มีตำแหน่งใหญ่โตตามลำดับที่บ้านของท่านปรีดีด้วย เช่น ท่านจอมพลแปลก คุณหลวงทศนิยมนิยมศึก ท่านควงคุณหลวงสินธุ คุณหลวงธำรงและผู้อื่นอีกมาก

ในฐานะที่ท่านปรีดีเป็นผู้ทรงความรู้สูงในทางกฎหมาย ท่านปรีดีจึงได้อธิบายทฤษฎีของ Lombroso ศาสตราจารย์ทางนิติเวชวิทยาของมหาวิทยาลัยติวริน-อิตาลี ทฤษฎีนี้กล่าวถึงบุคคลผู้กระทำผิดว่ามีลักษณะอย่างไร ฝรั่งเศสเรียกว่า L'homme criminel ท่านปรีดีได้อธิบายที่สำนักคณาจารย์ มีบุคคลเข้าฟังอย่างล้นหลาม เป็นความรู้ใหม่ของคนไทยสมัยนั้น ท่านปรีดีได้พิมพ์หนังสือเล่มนี้ไว้ด้วย ผู้ศึกษากฎหมายอาญาแม้ในฝรั่งเศสต้องรู้จักนามของท่าน Lombroso นามของท่าน Farri ศาสตราจารย์กฎหมายอาญาอิตาลีอีกผู้หนึ่ง และท่าน Garofalo ผู้พิพากษาอิตาลี ทั้งสามท่านนี้ได้เป็นผู้ตั้งสำนักศึกษาเรื่องลักษณะของผู้ที่มีสันดานร้ายมีชื่อเสียงตอนต้นศตวรรษที่ ๒๐ นี้มาก

ท่านปรีดีได้รวบรวมบทบัญญัติของกฎหมายไทย ตั้งแต่สมัยกฎหมายตราสามดวงเป็นต้นมา รวมกับบทบัญญัติกฎหมายสมัยใหม่ จัดเป็นหนังสือชุด กล่าวถึงตัวบทกฎหมายของไทยแต่แรกจนถึงสมัยนี้ ท่านปรีดีให้พิมพ์เป็นหนังสือเรียกว่า *ประชุมกฎหมายไทย* ผู้พิพากษา ทนายความ และผู้ใช้ตัวบทกฎหมาย ซื่อกันมากมาย บางคนเลยกล่าวว่า เงินที่ได้จากการขายหนังสือนี้แหละที่ท่านปรีดีนำมาลงทุนใช้จ่ายในการปฏิบัติ การพิมพ์ประชุมกฎหมายไทยนี้ มีผู้ชมความคิดท่านมาก คือแทนที่ท่านปรีดีจะจ้างคนคัดคนทาน ท่านใช้ถ่ายภาพทำบล็อก ย่อส่วนของจริงให้เล็ก เพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองกระดาษ นับว่าท่านเป็นนักเศรษฐกิจที่ทำงานโดยลงทุนน้อย ประหยัดค่าใช้จ่าย ได้ผลงานเยี่ยม ถ้าคัดผิดทานผิด ก็ต้องแก้กันใหญ่ สิ่งบกพร่องมีได้มากและง่าย นี้ถ่ายภาพมาจากสมุดข่อย ราชกิจจาแท้ๆ ผิดถูกก็อยู่ที่ผู้เขียนสมุดข่อยผู้พิมพ์ราชกิจจาเอง

สำหรับกฎหมายตราสามดวงลายมือโบราณอ่านยาก ถ่ายคัดเป็นบล็อกแล้วมาพิมพ์ จะให้ชัดเจนก็ยาก เพราะของจริงเลือนหรือลบไป ทั้งกฎหมายตราสามดวง ก็มีถึง ๓ ชุด ผู้คัดแต่ละชุดมีบางตอนสะกดการันต์หรือคัดถ้อยคำไม่เหมือนกัน ดังนี้เมื่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแล้ว ท่านปรีดีได้มอบให้ท่านผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย คือ ท่าน ร.แสงกาต์ ตรวจสอบแล้วจัดพิมพ์ใหม่ เรียกว่า *ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๖๖*

เมื่อท่านปรีดีมีภาระหน้าที่ราชการมาก ท่านจะคุมโรงพิมพ์นิติสาสน์ หนังสือนิติสาสน์ ก็ไม่มีเวลา ถึง คุณวิจิตร ลุลิตานนท์ จะเป็นหัวแรง ทั้งข้าพเจ้าและผู้อื่น จะช่วยกันเขียนบทความ เฉพาะอย่างยิ่งคำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรียงตามลำดับมาตราตราต่อจากท่านปรีดี เราจะได้ช่วยกันทำมาได้เกือบครึ่งแล้วก็ตาม แต่ต่างคนต่างก็มีภารกิจทางอื่นมาก มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองก็ได้ตั้งแล้ว ต้องมีโรงพิมพ์พิมพ์คำสอนและอื่นๆ ท่านปรีดีจึงได้โอนกิจการของโรงพิมพ์นิติสาสน์ทั้งแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์และหนังสือนิติสาสน์พร้อมทั้งภูตวิลทั้งหมดให้เป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยดำเนินงานต่อไป มหาวิทยาลัยได้ตอบแทนมูลค่าแห่งการโอนให้แก่ท่านน้อยมาก ไม่ได้ถือเป็นการซื้อขายในราคาตลาด

มหาวิทยาลัยขณะนั้นมีเงินน้อย เงินอุดหนุนจากงบประมาณประจำปีก็ต้องจ่ายให้กระทรวงกลาโหมเป็นการผ่อนส่งราคาซื้อที่ดิน จึงตอบแทนเงินให้ท่านปรีดีเพียงเล็กน้อย

คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรียงตามลำดับมาตรานี้ ก่อนท่านปรีดีเขียน ก็มีผู้อื่นเขียน แต่ก็เขียนอธิบายได้ไม่กี่มาตราไม่จบ ท่านปรีดีก็เขียนไม่จบ ข้าพเจ้า คุณวิจิตร ลุฬิตานนท์ คุณเสริม วินิจฉัยกุล ได้ช่วยกันเขียนต่อไปก็ไม่จบอีก ต่อมาคณะนักนิติศาสตร์ได้ร่วมกันช่วยกันทำคำอธิบายให้จบได้ จึงเป็นตำรับตำราใช้ในการค้นคว้าต่อไป

ท่านปรีดีเคยเกี่ยวข้องกับเรื่องความ คือการวินิจฉัยให้ความเห็นในทางกฎหมาย เคยเกี่ยวข้องกับทั้งงานทางราชการ อัยการ ศาล ทนายมาแล้ว ในระยะเวลาก่อน พ.ศ. ๒๔๙๕ นั้น ท่านได้เป็นเลขานุการที่กรมร่างกฎหมายเป็นที่สองถัดจากคุณพระสารสาสน์ประพันธ์ คู่กันกับคุณหลวงประพนธ์นิติสรณ์ เนติบัณฑิตไทยและอังกฤษ ซึ่งถึงแก่กรรมไปนานแล้ว ท่านปรีดีจึงได้เกี่ยวข้องกับการร่างกฎหมายมาก เฉพาะอย่างยิ่งพวกประมวลกฎหมาย เพราะเวลานั้นที่กรมร่างกฎหมายกำลังพิจารณาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๔-๕-๖ และวิธีพิจารณาต่าง ๆ

ท่านปรีดีศึกษากฎหมายจากฝรั่งเศส รู้เรื่ององค์การจัดร่างกฎหมายของฝรั่งเศสดี องค์การนั้นนอกจากการร่างกฎหมายแล้วยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากฎหมายของแผ่นดิน นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นศาลปกครองพิจารณาข้อพิพาทกระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองกับประชาชนอีกด้วย ดังนั้นเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วรัฐบาลจึงได้สถาปนากกรมร่างกฎหมายใหม่ ยกฐานะเป็น คณะกรรมการกฤษฎีกา จะให้ทำหน้าที่ศาลปกครองอีกหน้าที่หนึ่ง แต่จนถึงวันนี้ก็ยังไม่มีกฎหมายกำหนดว่าอะไรเป็นคดีปกครอง หน้าที่ของคณะกรรมการกฤษฎีกา การนั่งเป็นศาลปกครองจะเป็นอย่างไร นี่ก็หลายปีมาแล้ว รัฐบาลหลายรัฐบาลเสนอกฎหมายในเรื่องอำนาจของกรรมการกฤษฎีกาในเรื่องศาลปกครองมาหลายครั้ง ลกษผู้แทนราษฎรรับหลักการทุกที แต่พอพิจารณาได้เพียงวาระสองเป็นอย่างมากก็ไม่เคยพิจารณาถึงวาระสามตลอดไปสักที

อุปสรรคของเรื่องก็คือหลักกฎหมายที่คนไทยส่วนมากได้รับการอบรมและมีความนึกคิดในทางกฎหมายเป็นหลักของกฎหมายอังกฤษ ซึ่งถือว่าเรื่องการศึกษาพิจารณาพิพากษาคดีแล้ว ก็มีแต่ที่ศาลยุติธรรมแห่งเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจ ดังนั้นถ้าประเทศไทยจะให้ศาลปกครองอีก ก็เท่ากับตั้งศาลยุติธรรมชนิดที่สองขึ้น ทั้งสองศาลอาจขัดแย้งกันได้ ดูเรื่องจะยุ่งกัน และจะปรับให้ลงรอยกลมเกลียวกันคงจะต้องใช้เวลาาน ทั้งงานราชการเรื่องอื่นๆ ของไทยที่สำคัญและด่วนกว่าเรื่องศาลปกครองยังมีอีกมาก เรื่องศาลปกครองจึงรอกันเรื่อยมาจนบัดนี้ แต่ก็ไม่ไม่มีใครกล้าทิ้งเรื่องเสียทีเดียว ยังรอเอาไว้พิจารณากันต่อไปอยู่

ในส่วนงานเป็นครูบาอาจารย์นั้น ท่านปรีดีเป็นอาจารย์ผู้สอนที่โรงเรียนกฎหมาย เคยสอนหลายวิชา แต่มีวิชาหนึ่งซึ่งถึงไม่ใช่วิชากฎหมายแท้ ได้สร้างชื่อเสียงให้กับท่านมาก คือวิชากฎหมายปกครอง ในข้อความตอนต้นในคำอธิบายวิชานี้ ท่านปรีดีได้พูดถึงธรรมเนียมการปกครองแผ่นดิน ซึ่งในเวลานี้เรียกว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญ ท่านได้อธิบายเรื่องเสรีภาพต่างๆ ที่เขียนและพูดในสมัยนี้ แต่ในครั้งนั้นท่านปรีดีเรียกว่า *ความเป็นอิสระ*

ท่านได้อธิบายถึงเรื่องการปกครองของเมืองไทย สมัย เวียง จัง คลัง นา เปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ การแบ่งเขตปกครอง การจัดการปกครองเป็นกระทรวงแล้วไปเติมเรื่องหน้าที่ของรัฐในทางเศรษฐกิจ ซึ่งท่านปรีดีเรียกในขณะนั้นว่า "การงานซึ่งฝ่ายปกครองกระทำเพื่อส่งเสริมบำรุงฐานะและความเป็นอยู่ ความสุขสมบูรณ์ของราษฎร" ท่านปรีดีแบ่งชนิดแห่งการงานซึ่งฝ่ายปกครองต้องกระทำนี้ออกเป็นสาขาใหญ่ ๒ ประเภท คือ ๑. ในทางเศรษฐกิจ (Economie politique) ๒. ในทางสมาคมกิจ (Economie sociale) แล้วท่านปรีดีก็พูดเรื่องประติษฐกรรม ปรีวัตกรรม วิภาคกรรม โภคยกรรม เขียนความสั้นๆ เพียงไม่ถึง ๕ หน้ากระดาษ ท่านปรีดีจับคำอธิบายกฎหมายปกครองด้วยการคลังของประเทศ เกี่ยวกับงบประมาณรายได้ รายจ่าย การกู้เงิน การชำระหนี้ของรัฐ

ดังนั้น คำอธิบายกฎหมายปกครองของท่านปรีดีจึงกว้างขวางจริงใจบุคคลผู้อ่านให้หันเข้าเอาใจใส่ใจกิจการบ้านเมือง ราษฎรผู้ถูกปกครองใครได้มีปากมีเสียงในการปกครองบ้าง ความรู้สึกอยากปกครองตนเองจึงเกิดมีมากขึ้น

เมื่อเปลี่ยนการปกครองแล้ว ท่านปรีดีได้จัดการวางรากฐานการศึกษาในเรื่องประชาธิปไตย จัดปรับปรุงจักรกลในการปกครอง ตลอดจนการปรับปรุงภาชี
 อากรทั้งหลาย แต่เขาเห็นกันว่าท่านแก่นักเลงวางกับดักท่านในเรื่องเศรษฐกิจ ฟัง
 ท่านพูดทำเป็นเห็นด้วย ขอให้ท่านเขียนเสนอขึ้นมา ท่านก็รู้เท่า จึงเสนอแต่เพียง
เค้าโครงฯ แต่เมื่อเขาจะหาเหตุกับท่านปรีดีแล้ว เขาก็หาเอาจนได้ ท่านปรีดีจึง
 ต้องออกไปนอกประเทศ แต่ท่านไปได้ไม่นานก็เกิดการยึดอำนาจการปกครองกัน
 ใหม่ ท่านปรีดีจึงได้กลับเข้ามายังประเทศไทยได้อีก จากนั้นเรื่อง *เค้าโครงการ
 เศรษฐกิจ* เป็นอันว่าเก็บเงียบไม่พิจารณา ไม่มีใครกล้าพูดถึง แต่สิ่งที่เขียนไว้ใน
เค้าโครงฯ นั้นรัฐบาลชุดต่างๆ ต่อมาจัดทำขึ้น เราจึงเห็นสิ่งที่กล่าวไว้ใน *เค้าโครง
 การเศรษฐกิจ* เป็นตัวเป็นตนขึ้น เช่น ธนาकारชาติ และหลังที่สุดก็คือ การประกัน
 สังคม ซึ่งมีชื่อหู แต่จะมีแก่นหรือมีเพียงแต่เปลือกนอก น่าจะต้องพิจารณากันดูให้
 ถ่องแท้

ปรีดี พนมยงค์

ในกระแสการพัฒนาการเมืองไทย

————— เสน่ห์ จามริก —————

ท่านผู้มีเกียรติและนักศึกษาทั้งหลาย ผมรู้สึกเป็นเกียรติและมีความยินดีอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสมาแสดงข้อความรู้และข้อคิดเห็นเกี่ยวกับท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ผมเลือกพูดในหัวข้อ “ปรีดี พนมยงค์ ในกระแสการพัฒนาทางการเมืองไทย” ซึ่งผมถือว่าเป็นหัวข้อที่เข้าหรือสอดคล้องกับสปีริตของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ดังเราจะเห็นได้ว่าเวลาท่านจะพูดหรือเขียนกิตติ งานเขียนหรือข้อคิดเห็นของท่านจะมีลักษณะที่เด่นอันหนึ่ง ซึ่งผมอยากจะตั้งเป็นข้อสังเกตในที่นี้คือ เป็นงานคิดและงานเขียนที่มีลักษณะเป็นทวิลักษณ์ ถ้าจะมีลักษณะอติวิสัยอยู่บ้างตามวิสัยของมนุษย์ปุถุชน เมื่อเปรียบเทียบกับงานเขียนทั้งหลายที่ผมได้อ่าน ในกรณีของปรีดี พนมยงค์ นับได้ว่าน้อยที่สุด เพราะฉะนั้นในลักษณะที่ผมจะเสนอข้อคิดบางประการเกี่ยวกับ “ปรีดี พนมยงค์ ในกระแสการพัฒนาทางการเมืองไทย” นั้น ผมก็จะพูดถึงตัวท่านอาจารย์ปรีดี น้อยที่สุด คือให้พ้นห่างไปจากตัวท่าน ไม่อยากจะยึดชีวิตความเป็นไปของท่านในกระแสการเมืองไทยในลักษณะที่เป็นบุคโฆโลดณะ แต่จะพูดถึงท่านในแง่ที่อยู่ใน

สภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลง และความผันผวนในเมืองและสังคมไทยเป็นสำคัญ

แน่นอนว่าบุคคลสำคัญอย่างท่านอาจารย์ปรีดี เมื่อถึงแก่สัญกรรมไป ก็ย่อมมีปฏิภิกิริยาต่างกันไป ดังที่ท่านจะอ่านพบได้ในหน้าหนังสือพิมพ์ทั้งหลาย แต่มีแนวคิดที่น่าสนใจ ๒ ด้านที่อยากจะลองนำมาอ่านให้ท่านฟังในที่นี้ ซึ่งจะประกอบเป็นแนวทางที่ผมจะพูดในวันนี้ด้วย

สำหรับปฏิภิกิริยาแรก ผมจะขอนำเอาคำพูดของคุณประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ซึ่งพูดถึงอาจารย์ปรีดีในลักษณะที่เป็นมิตรและศัตรูในทางการเมือง ซึ่งคงจะเป็นทัศนะที่สะท้อนความคิดของหลายๆ กลุ่มด้วย คุณประเสริฐ ทรัพย์สุนทรบอกว่า “คนที่เป็นหมอไม่เชื่อว่าจะยกย่องเสมอไป หมอที่รักษาไข้ให้หายควรยกย่อง แต่หมอที่รักษาไข้ให้ตายควรตำหนิ เว้นแต่คนไข้ที่ต้องตายอยู่แล้ว หมอเทวดาก็รักษาไม่ได้” คุณประเสริฐพูดต่อไปว่า “เพราะผมตำหนิท่านในปัญหาหลักการของการปฏิวัติประชาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยผมเปรียบท่านเป็นหมอที่รักษาไข้ให้ตาย อาจารย์ปรีดีเป็นนักปฏิวัติประชาธิปไตยคนสำคัญที่สุดของคณะราษฎร กล่าวได้ว่าท่านเป็นผู้นำที่แท้จริงของคณะราษฎร แต่แทนที่ท่านจะนำการปฏิวัติประชาธิปไตยของคณะราษฎรไปสู่ความสำเร็จ ท่านกลับเป็นต้นเหตุให้การปฏิวัติพัง พังจนมาถึงวันอสัญกรรมของท่าน ยังจะฟังต่อไปอีกนานทีเดียว” อันนี้ก็เป็นที่ชนะแง่ปฏิภิกิริยาแบบหนึ่ง

ในอีกแบบหนึ่งผมขอนำมาจากคุณธรรมเกียรติ กันอริ พูดถึงคนรุ่นหลังกับการศึกษาท่านปรีดี คุณธรรมเกียรติบอกว่า “ถ้าตั้งใจดี เราจะพบข้อบกพร่องทั้งในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ตลอดจนในการดำเนินการทางการเมืองบางประการ แต่ทำไมท่านรัฐบุรุษอาวุโสท่านนี้ จึงต้องรับผิดชอบแต่ผู้เดียว ในเมื่อธรรมชาติของการริเริ่มโดยอ้อมมีข้ออ่อนทั้งนั้น เพราะการลงมือไม่ใช่เป็นเรื่องของความคิดล้วนๆ แต่เป็นเรื่องของความคิดที่ประสานกับการปฏิบัติ มีเงื่อนไข มีตัวแปร มีความจำกัด และกระทั่งมีการพัฒนาการ”

ในทัศนะของผมจะขอยึดแนวของคุณธรรมเกียรติ กัณธี เป็นแนวการพูดของผมในวันนี้ กล่าวคือว่าผมอยากจะเสนอทั้งในแง่ข้ออ่อนข้อบกพร่อง ทั้งในแง่ข้อจำกัด เงื่อนไข ตัวแปรต่างๆ ซึ่งเหล่านี้ล้วนแต่อยู่นอกตัวของท่านอาจารย์ปรีดี นี่ก็เป็นเจตนาธรรมที่ผมอยากจะเรียนเสียก่อนว่า จะมองท่านในแง่ไหน และผมคิดว่าสิ่งที่คุณธรรมเกียรติ กัณธี ได้เสนอนั้น เป็นข้อเตือนใจที่สำคัญอย่างยิ่ง สอนให้เราได้มองตัวบุคคลและทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความเที่ยงธรรมตามสภาวะวิสัย นอกจากนี้แล้ว ผมอยากจะขอเรียนย้ำความตั้งใจในการพูดของผมในวันนี้รวม ๓ ประการด้วยกันคือ

ประการแรก ผมมีความประสงค์ที่จะพูดถึงท่านอาจารย์ปรีดี ในประเด็นของความเป็นจริง ไม่ใช่ประเด็นที่เป็นภาพพจน์ที่ฟังกันมา เชื่อกันมา ซึ่งเป็นความเห็นมากกว่าความรู้ และแน่นอนสิ่งที่ผมพูดถึงที่ผมเสนอนั้น อาจจะมีข้อผิดพลาดบางอย่างซึ่งผมอาจจะไม่ทันได้นึกถึงก็ได้ ผมก็พร้อมที่จะรับฟังข้อตำหนิวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ที่จะมีได้

ในประการที่สอง ผมจะขอเน้นเนื้อหาตามหัวข้อที่พูดในวันนี้ก็คือจะเน้นในแง่ของกระแสการเมืองมากกว่าตัวบุคคลที่ผมได้เรียนมาแล้วในข้างต้น

ในประการที่สาม ในการพูดถึงกระแสการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตทางการเมืองของท่านอาจารย์ปรีดี ผมมยงค์ นั้น จะกล่าวไปถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนหน้า ๒๔๗๕ และยังคงค้างค้ำมาถึงทุกวันนี้ ซึ่งผมเห็นว่าเป็นปัญหาอยู่ประเด็นหลักด้วยกัน

ประเด็นแรก เป็นปัญหาเกี่ยวกับการสร้างสถาบันทางการเมืองของไทย

ประเด็นที่สอง ปัญหาของคนรุ่นใหม่และการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพทางการเมือง

ประเด็นที่สาม ซึ่งผมคิดว่าจะเป็นประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่ง จะเป็นเงื่อนไขเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการดำเนินชีวิตทางการเมืองของท่านอาจารย์ปรีดี คือปัญหาในเรื่องของการประสานหรือแบ่งแยกระหว่างพลังการเมืองฝ่ายพลเรือนกับพลังการเมืองฝ่ายทหาร

เมื่อสองวันมานี้และในเช้าวันนี้เอง ท่านทั้งหลายคงจะได้อ่านหนังสือพิมพ์ ถึงข้อสัมภาษณ์ของพลโทยุทธศักดิ์ คล่องตรวจโรค ท่านได้พูดว่า บัดนี้พรรคกิจสังคมได้ประสานรอยร้าวกับทหารเรียบร้อยแล้ว อันนี้เป็นตัวแปรที่มีความสำคัญยิ่ง ซึ่งถ้ามองย้อนกลับไปในอดีตจะเห็นได้ว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการเมืองทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอาจจะเป็นไปได้อีกนานในอนาคต คือความสำเร็จ หรือความล้มเหลวในการประสานสิ่งที่พลโทยุทธศักดิ์เรียกว่า รอยร้าวกับกลุ่มพลังฝ่ายทหาร ในประเด็นเหล่านี้คือปัญหาในการสร้างสถาบันการเมืองที่ดี รวมทั้งการประสานรอยร้าวระหว่างพลังการเมืองฝ่ายพลเรือนกับฝ่ายทหารที่ดี ล้วนแต่เป็นปัญหาที่วนเวียนอยู่เสมอในระบบชีวิตการเมืองของไทย และเพราะฉะนั้น ก็จะเป็นเรื่องที่ปรากฏโดยตลอดในการพูดของผมในวันนี้

ในการพูดถึงกระแสการพัฒนากการเมืองไทยซึ่งจัดเอาตัวท่านอาจารย์ปรีดี เป็นตัวละครนั้น ขอแบ่งกระแสการพัฒนากหรือการเปลี่ยนแปลงการเมืองเป็น ๓ ช่วงด้วยกันคือ ในช่วงแรกเป็นกระแสการเมืองก่อน ๒๔๗๕ ช่วงที่สองเป็นช่วงกระแสพัฒนากการเมือง ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๘๘ ซึ่งเป็นปีที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ และสุดท้ายเป็นกระแสพัฒนากการเมืองระหว่างช่วง ๒๔๘๘ ถึง ๒๔๙๐ จะเห็นได้ว่า การที่เรารู้จักท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ นั้น เรารู้จักท่านในช่วงของการเมืองระหว่าง ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๐ แต่ผมคิดว่าปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกระแสพัฒนากการเมืองที่ท่านอาจารย์ปรีดี เข้าไปเกี่ยวข้อง มีมิติที่จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจ ซึ่งจะขอเสนอเป็นแง่คิดบางประการโดยสังเขปในที่นี้

ผมคิดว่าท่านอาจารย์ปรีดี ก็เป็นคนหนึ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของกระแสการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ หลังช่วงครึ่งศตวรรษหลัง คือในช่วงประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๐ ขึ้นมา คือเป็นช่วงของการก่อตัวและเติบโตของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำที่แตกต่างกับกลุ่มผู้นำในช่วงครึ่งศตวรรษแรก

ในช่วงครึ่งศตวรรษแรกเราจะเห็นได้ว่า โดยผลกระทบของการเปิดประเทศ และการปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ได้ก่อให้เกิดกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ขึ้น แต่ก็ก็เป็นกลุ่มผู้นำที่จำกัดอยู่ในวงเจ้านายของกลุ่มราชวงศ์ ทั้งนี้

เพราะปัจจัยหลักโดยผลของการศึกษาศึกษาสมัยใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อระดมกำลังคนเข้ารับราชการ แม้จะเป็นกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ซึ่งก่อตัวขึ้นในกลุ่มราชวงศ์ก็ตาม แต่ก็เป็นที่ไปตามวิสัยของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทั้งหลาย เมื่อมีความรู้ขึ้นได้มีประสบการณ์มากขึ้น สิ่งตามมา สิ่งที่เป็นผลตามมาในทำนองเดียวกันกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทั้งหลายในสมัยต่อมา ก็คือการเรียกร้องของคณะเจ้านาย และข้าราชการกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นข้าราชการในสถานทูต ใน ร.ศ.๑๐๓ ซึ่งตรงกับปี พ.ศ.๒๔๒๘ เรียกร้องให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไทย จากประเพณีที่เรียกว่า “แอบโซลูต โมนาเกี” (Absolute Monarchy) นิยมขอใช้คำซึ่งเป็นคำกราบบังคมทูลใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ขอให้เปลี่ยนมาเป็น “คอนสติติวชันแนล โมนาเกี” (Constitutional Monarchy) คือเป็นระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ

นี่จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เสียงเรียกร้องที่เป็นมาในยุคหลังๆ ไม่ใช่เป็นของแปลกประหลาดแต่อย่างใดเลย แต่ว่าโดยสภาวะแวดล้อมในช่วงครึ่งศตวรรษแรกของการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ นั้น กลุ่มผู้นำคงจำกัดอยู่ในวงแคบแล้วก็ได้โดยในช่วงที่สังคมไทยเพิ่งจะผ่านพ้นการต่อสู้ในทางการเมืองภายในและการปฏิรูป ซึ่งเป็นผลให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสามารถสร้างพระราชอำนาจและทำการปฏิรูประบบข้าราชการ การรวมศูนย์อำนาจ นอกจากนั้นยังเป็นช่วงของการคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก เพราะฉะนั้นสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้การเรียกร้องในครั้งนั้นสามารถลงเอยด้วยการประสานความขัดแย้งลงได้อย่างราบรื่นตามสมควร

คณะเจ้านายและข้าราชการสถานทูตที่ทำการเรียกร้องรวม ๑๑ ท่าน เป็นพระบรมวงศานุวงศ์อยู่ ๔ ท่าน การกราบบังคมทูลเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองครั้งนั้นก็มิได้มีผลกระทบตามสมควร กล่าวคือว่าเป็นผลให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องทำการปฏิรูป โดยทรงใช้คำว่า “คอเวนเนนท รีฟอิร์ม” (Government Reform) คือหมายความว่า เป็นการปฏิรูประบบราชการ เปลี่ยนจากระบบเดิมจตุสดมภ์ซึ่งมีเสนาบดี ๖ ตำแหน่งมาเป็นระบบคณะเสนาบดี ๑๒ ตำแหน่ง ตามแบบของประเทศอังกฤษในสมัยนั้น

การตั้งระบบคณะเสนาบดีก็เป็นไปตามเงื่อนไขและข้อเรียกร้องในครั้งนั้น ก็คือว่า การที่สังคมไทยจะปกครองตามประเพณีของการที่มีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับผิดชอบอยู่เพียงพระองค์เดียวนั้นเป็นไปได้ เพราะจะเป็นผลที่ทำให้ประเทศชาติอาจต้องเสี่ยงต่อความผิดพลาดในการรักษาความมั่นคงของประเทศ เพราะฉะนั้น การเรียกร้องในครั้งนั้นจึงเป็นการเรียกร้องที่มีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้ขยายวงความรับผิดชอบซึ่งจำกัดอยู่ คือที่พระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาสู่คณะบุคคล การจัดตั้งคณะเสนาบดีในปี พ.ศ.๒๔๓๕ ซึ่งเป็นเวลาไม่กี่ปีหลังจากการเรียกร้องในครั้งนั้น และประการที่สำคัญก็คือรัชกาลที่ ๕ ทรงตั้งเอาคนที่เป็นตัวแกนในการเรียกร้องเข้าร่วมเป็นเสนาบดีด้วย ซึ่งก็เท่ากับเป็นการเสนอสนองความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้ระดับหนึ่ง

ความตื่นตัวและต้องการสิทธิเสรีทางการเมืองคงปรากฏในรัชกาลต่อมา ดังจะเห็นได้จากกรณีกบฏ ร.ศ.๑๓๐ ซึ่งเป็นที่ทราบกันอยู่ รบรัดตัดความมาถึงรัชกาลที่ ๗ ทรงมีความจริงใจที่จะทำการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง เพื่อเป็นการเสนอสนองเรียกร้องต้องการของกลุ่มคนรุ่นใหม่ แต่ว่าตลอดเวลาของความคิดความพยายามที่จะทำการปฏิรูปนั้น มักจะได้รับการหน่วงเหนี่ยวขัดขวางจากกลุ่มพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มพระบรมวงศ์ในคณะอภิรัฐมนตรี แม้แต่การเสนอครั้งแรกในปี ๒๔๖๙ ประมาณ ๖ ปี ก่อนการปฏิวัติ ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีบันทึกเรื่อง Problems of Siam ส่งไปให้พระยาภิรมย์ภักดีศึกษาและเสนอความเห็นเกี่ยวกับปัญหาบ้านเมือง พร้อมทั้งแนวการเปลี่ยนแปลงด้วย

ในบันทึกตอบของพระยาภิรมย์ภักดีนั้น ได้เสนอเป็นร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกก็ได้ ที่เป็นการสะท้อนถึงความคิดอ่าน ความพยายามของรัชกาลที่ ๗ ที่จะทรงทำการปฏิรูปการปกครอง ในข้อเสนอของพระยาภิรมย์ภักดี ก็นับว่าเป็นข้อเสนอที่ออกจะเบาบางที่สุด กล่าวคือว่าเป็นเพียงข้อเสนอให้มีการจัดตั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อผ่อนภาระความรับผิดชอบทางการเมืองของพระเจ้าแผ่นดิน ข้อเสนอเพียงแค่นี้ก็ยังได้รับการ

ได้แย้งจากอภิรัฐมนตรีโดยเหตุผลที่ว่า ความคิดในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของคนกลุ่มนิดเดียว ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ไม่สนใจ และในประการสำคัญการจัดตั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น จะเป็นการบั่นทอนพระราชอำนาจ และเกียรติภูมิของพระเจ้าแผ่นดิน นี่เป็นเหตุผลนะครับ เพราะฉะนั้นความคิดความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครองเพียงนิดเดียวนั้น ก็เป็นอันว่าถูกยับยั้งไป

มาในปี ๒๔๗๔ - ๒๔๗๕ หลังจากที่รัชกาลที่ ๗ ได้เสด็จกลับจากประพาสต่างประเทศ ก็ได้มอบหมายให้กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น ได้ศึกษาเสนอแนวการปฏิรูปการปกครอง กรมหมื่นเทววงศ์ฯ ก็ได้เสนอเป็นแนวร่างรัฐธรรมนูญ แต่แล้วก็ถูกยับยั้งจากคณะอภิรัฐมนตรี รวมทั้งเสียงคัดค้านจากบุคคลสำคัญ ๒ คน ซึ่งเท่ากับเป็นที่ปรึกษาในสมัยนั้นคือนายสตีเว่น ซึ่งเป็นที่ปรึกษา และพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีทูตฉลองกระทรวงการต่างประเทศ เหตุผลในการคัดค้านในครั้งนั้นมีเพียงว่า คือทั้งสองคนเห็นด้วย เห็นด้วยที่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยมีผู้แทนนั้นคงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นแต่ว่ายังไม่ถึงเวลา นั้นเป็นช่วงสุดท้ายของ ๒๔๗๕ สำหรับเจตนารมณ์ของรัชกาลที่ ๗ ที่จะทรงให้มีรัฐธรรมนูญประกาศใช้วันที่ ๖ เมษายน ๒๔๗๕ ซึ่งตรงกับวันครบรอบ ๑๕๐ ปีของราชวงศ์จักรี แต่ด้วยเสียงยับยั้งดังกล่าวมานี้ ความคิดความพยายามของรัชกาลที่ ๗ ก็เป็นอันพับไปในทำนองเดียวกับการริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ครั้ง ๒๔๖๙

ณ ช่วงรัชกาลที่ ๖ และ ๗ เป็นช่วงที่มีปัญหาความขัดแย้งมากมายทั้งในแวดวงราชวงศ์เอง และในกลุ่มของสามัญชนที่กำลังก่อตัวขึ้น ในช่วงหลังรัชกาลที่ ๕ นั้น เป็นกลุ่มผู้นำที่มีพื้นฐานมาจากสังคมที่แตกต่างกันก็โดยผลของการขยายการศึกษา และการขยายการรับคนจากสามัญชนเข้ารับราชการ เมื่อเป็นคนที่มีการศึกษา มีประสบการณ์มากขึ้น ก็เริ่มก่อตัวเป็นกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมา ในทำนองเดียวกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เหล่านี้เป็นกลุ่มคน ซึ่งผมจะขอเรียกรวมๆ ว่าเป็นคนชั้นกลาง คือมาจากสามัญชน

ในทันทีที่คนกลุ่มนี้เริ่มก่อตัวขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลง การขยายตัว ในทางความคิดในเรื่องของสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย ก็ทำให้เกิดความตื่นตัว ในเรื่องของการที่จะต้องการเปลี่ยนแปลงประเพณีการปกครองในทำนองเดียวกัน แต่ในที่นี้ผมจะขอตั้งเป็นข้อสังเกตว่าเหตุการณ์การเคลื่อนไหวในลักษณะที่เป็นการ รุนแรง เพราะว่าเป็นการเคลื่อนไหวอยู่ในกลุ่มทหารเป็นหลัก เหตุการณ์นั้นก็คือ เหตุการณ์ที่เรียกว่า กบฏ ร.ศ.๑๓๐ หรือตรงกับ พ.ศ. ๒๔๕๕ ก็แน่นอนการกบฏ ร.ศ.๑๓๐ ก็เป็นที่ทราบแน่นอนอยู่แล้วว่าเป็นการกบฏที่ไม่สำเร็จ เพราะว่าคุณจับ ได้เสียก่อนแล้วก็ถูกลงทัณฑ์ไปตามระเบียบ

จากการขัดแย้งอันนี้มันสะท้อนให้เห็นความตื่นตัวและการเรียกร้องต่างๆ ที่กำลังจะขยายตัวขึ้นตามลำดับ แต่ว่าถ้าจะดูจากกลุ่มคนที่มีอำนาจปกครองในสมัย นั้น ก็ก็จะเห็นได้ว่าตรงกันข้ามกับทัศนคติที่เคยมองกลุ่มผู้นำในช่วงครึ่งศตวรรษ แรก ผู้นำที่มาจากสามัญชนนี้มักจะถูกมองการเคลื่อนไหวในลักษณะที่เป็นการ บ่อนทำลาย อันนี้ก็เป็นของธรรมดาเพราะเป็นการกระทบถึงอำนาจและผลประโยชน์ ที่เกี่ยวข้องที่จะพึงมีพึงได้ ความขัดแย้งในสมัยรัชกาลที่ ๖ ประกอบกับความไม่ พยายามมากมายหลายประการในรัชกาลที่ ๖ นั้นตกทอดมาถึงรัชกาลที่ ๗

ถึงจุดนี้ผมมีข้อคิดที่อยากจะเสนอในที่นี้ ก็คือว่าในงานเขียนหรือว่าการ บอกเล่าต่างๆ เท่าที่มีอยู่ในขณะนี้มักจะมองภาพในปัญหาการเปลี่ยนแปลง ๒๔๗๕ นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและท่านอาจารย์ ปรีดี พนมยงค์ มีความเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน มักจะมีแนวที่จะสร้างความเห็นและความ เชื่อในแนวทางเช่นนั้น ในที่นี้ผมอยากเสนอข้อคิดพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง เพื่อที่จะ ให้เราได้เห็นภาพของปัญหาการขัดแย้งและปัญหาการพัฒนาการเมืองไทยในแง่มุม ที่กว้างขึ้น ผมอาจจะผิดก็ได้ แต่ก็คิดว่าเป็นแง่มุมที่น่าจะพูดถึงกัน ผมจะไม่พูด มากมายถึงปัญหาความขัดแย้งต่างๆ แล้วก็รวมทั้งปัญหาเรื่องวิกฤตทางเศรษฐกิจ

พูดถึงในตอนนั้นก็เพื่ออยากที่จะให้ท่านทั้งหลายได้ลองพิจารณาดูว่า โดย แท้จริงสภาพพฤติกรรมเป็นไปทางประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ จะเห็นได้ว่าแนวความคิดของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกลุ่มคณะผู้ก่อการหรือคณะราษฎรนั้น

เป็นแนวความคิดซึ่งตรงกัน แต่แนวการศึกษาและการเขียนในตอนนี้นักจะเป็นไปในลักษณะที่ว่า กลุ่มคณะราษฎร ๒๔๗๕ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ขงชิงทำการปฏิวัติเสียก่อนที่รัชกาลที่ ๗ จะทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญ แล้วก็ว่ากันไปตามเพลงนระคับ ว่าเพราะเหตุที่ทำให้ใจเร็วด่วนได้อย่างนี้ การบ้านการเมืองถึงได้ล้มลุกคลุกคลานจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ระบบประชาธิปไตยจึงเป็นระบบที่ขาดเสถียรภาพ นี่เป็นปมที่มักจะเน้นกันอยู่เสมอ

แต่ประเด็นที่จะขอพูดแย้งในที่นี้ก็คือว่า โดยแท้จริงนั้นเจตนาารมณัของท่านรัชกาลที่ ๗ กับท่านปรีดี พนมยงค์ นั้นตรงกันแน่ๆ แต่ว่าข้อถกเถียงที่ว่าท่านปรีดี หรือคณะผู้ก่อการู้หรือไม่รู้ ถึงความดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง บางคนก็วินิจฉัยว่ารู้ แต่ว่าทำ แต่ว่าประเด็นที่ผมอยากจะเน้นในที่นี้ก็คือระหว่างคน ๒ คนหรือความคิด ๒ กระแสที่ตรงกันนั้น ในระบบการเมืองไทยซึ่งเรามีแนวโน้มเป็นมาจนถึงทุกวันนี้ คือแนวโน้มที่มีกลุ่มอนุรักษ์นิยมขวาจัดขึ้นมา เป็นกลุ่มที่สร้างช่องว่างขึ้นระหว่างรัชกาลที่ ๗ กับกลุ่มคณะราษฎร ในปี ๒๔๗๕ และประเด็นนี้เป็นปัญหาที่มีมาโดยตลอดในชีวิตการเมืองของไทยในช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมา

ในจุดนี้ที่ผมอยากจะขอเน้นต่อไปเมื่อพูดถึงกระแสการพัฒนาการเมืองในช่วงหลัง ๒๔๗๕ แต่สิ่งที่ผมอยากจะขอเปรียบเทียบถึงการเปลี่ยนแปลงหรือการเรียกร้องของคนรุ่นใหม่ ๒ รุ่น คือในรุ่นของกบฏ ร.ศ.๑๓๐ และในรุ่นของคณะผู้ก่อการ ๒๔๗๕ ถ้าเราจะลองดูตัวบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวในครั้งนั้น จะเห็นได้ว่า ในช่วงก่อน ๒๔๗๕ ได้มีการพัฒนาการก่อตัวของกลุ่มชนในลักษณะที่กว้างขวางขึ้น และความกว้างขวางนี้มีความสำคัญไม่ใช่ในแง่ของจำนวนเท่านั้น แต่ในแง่ของพลังในทางปัญญา ความคิดด้วย ดังจะเปรียบเทียบในรุ่นของ ร.ศ.๑๓๐ จะเห็นได้ว่า ในรุ่นกบฏ ร.ศ.๑๓๐ ซึ่งเราจะนับเอาตัวบุคคลที่ ดร.แถมสุข ได้ไปศึกษามาเฉพาะคนที่ถูกตัดสินลงโทษในฐานะกบฏ ร.ศ.๑๓๐ รวม ๙๒ คน จะเห็นว่าเกือบทั้งหมดเป็นทหาร คือเป็นทหารถึง ๘๘ คน อีกเพียง ๔ คนเท่านั้นที่เป็นข้าราชการกระทรวงยุติธรรม

ข้อที่อยากจะชี้ให้เห็นในที่นี้ก็คือว่าความไม่พอใจมันปะทุในกลุ่มทหารก่อนเป็นอันดับแรก ความไม่พอใจและความขัดแย้งภายในขุมกำลังของทหาร จะเป็นตัวจุดประกายสำคัญของการเปลี่ยนแปลง อันนี้ผมเห็นว่าจะเป็นเงื่อนไขเป็นตัวแปรที่เราจะประเมินท่านอาจารย์ปรีดีในปี ๒๔๗๕ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราไปดูจำนวนรายชื่อของคณะราษฎร ๒๔๗๕ ซึ่งมีอยู่ ๙๙ คนด้วยกัน เป็นพลเรือน ๔๔ คน ร้อยละ ๔๔ ถึง ๔๕ ตรงกันข้ามกับในสมัยกบฏ ร.ศ.๑๓๐ เป็นพวกพลเรือนกว่าร้อยละ ๕ นิดหน่อย

อันนี้แสดงให้เห็นว่าความคิดความอ่านในเรื่องของการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ไม่ได้จำกัดภายในกลุ่มขุมพลังทหารที่ไม่พอใจภายในวงแคบเท่านั้น แต่ว่าได้ขยายตัวออกไปถึงกลุ่มพลเรือนซึ่งหมายความว่า เป็นกลุ่มของปัญญาชน ซึ่งท่านอาจารย์ปรีดีเป็นส่วนหนึ่งของกระแสการเปลี่ยนแปลงอันนี้ แต่ว่าก็เป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงหรือเป็นพลังที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขอันจำกัด

ผมคิดว่าในแง่ที่เท่ากันที่เราจะเข้าใจ ๒๔๗๕ ได้ดีขึ้นตามสมควร กล่าวคือว่า ถ้าเราพิจารณาถึงฐานะบทบาทในทางการเมืองของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในกลุ่มคณะผู้ก่อการ ๒๔๗๕ ก็จะเห็นได้ว่า ท่านเป็นเพียงผู้นำในกลุ่มปัญญาชนที่ปราศจากฐานพลังการเปลี่ยนแปลง อันนี้เป็นเงื่อนไข เป็นตัวแปรที่คุณธรรมเกียรติกันอริ ได้พูดถึง เพราะฉะนั้นที่คุณประเสริฐ ทรัพย์สุนทร พูดบอกว่า อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ อยู่ในฐานะของผู้นำการเปลี่ยนแปลงของคณะราษฎรนั้น ผมว่าเป็นการพิจารณาที่ค่อนข้างยาก จะเป็นอัตวิสัยมาก

ฐานะของอาจารย์ปรีดี เป็นฐานะของมันสมอง ฐานะของปัญญาความคิดภายในกลุ่มคณะก่อการรุ่น ๒๔๗๕ และลักษณะความคิดของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ นั่นก็เป็นลักษณะความคิด เป็นอุดมการณ์ และแนวทางรวมทั้งนโยบายและโครงการที่ปรากฏใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* อยู่ในลักษณะค่อนข้างจะโดดเดี่ยว กลุ่มคณะผู้ก่อการ ๒๔๗๕ ด้วยกันไม่ได้ขึ้นขมอะไรกับหลักการเหล่านี้

นี่คือความเป็นจริง สิ่งที่พิสูจน์ให้เห็นได้ก็คือว่าเมื่อท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ได้รับการขอร้องให้จัดทำ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ขึ้น แล้วก็ถึงกับถูกกล่าวหาว่าเป็น

คอมมิวนิสต์และถูกเนรเทศออกไปที่ประเทศฝรั่งเศส และเมื่อ ๒-๓ เดือนหลังกลับเข้ามา ถูกสอบสวนพันข้อหา แต่จะสังเกตเห็นได้ว่าจากนั้นไป คณะผู้ก่อการ ๒๕๑๕ ก็ไม่ได้เคยหยิบยก *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* หรือแนวนโยบายอะไรทั้งสิ้นของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ขึ้นมาพิจารณาอะไร เพราะฉะนั้น อันนี้เป็นตัวแปร เป็นเงื่อนไขที่จะประเมินถึงฐานะการเป็นผู้นำของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในขบวนการปฏิวัติ ๒๕๑๕ ฐานะความโดดเด่นเดียวของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ก็จะเห็นได้ต่อไปอีกในช่วงของการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

ที่กล่าวมาเป็นเรื่องของกระแสการพัฒนาการเมืองในช่วงก่อน ๒๕๑๕

ประเด็นต่อไปผมอยากจะพูดถึงคือ ปรีดี พนมยงค์ ในกระแสพัฒนาการเมืองในช่วงหลังปี ๒๕๑๕ ผมถือเอา ๒๕๑๕ เป็นเกณฑ์แบ่ง เพราะว่าเป็นช่วงที่ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ มีบทบาททางการเมืองภายใต้กรอบของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายใต้กรอบอันนี้ ถึงแม้ท่านจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงฐานะของผู้ดำเนินนโยบายและปฏิบัติตามนโยบายในขอบข่ายที่จำกัดเฉพาะงานของกระทรวงที่เกี่ยวข้อง บทบาทในช่วงนี้ซึ่งค่อนข้างจำกัดมาก บทบาทที่จะไปมีผลถึงนโยบายของรัฐบาลเป็นส่วนรวมก็คงจะไม่อาจเป็นไปได้

แต่ว่าช่วงหลัง ๒๕๑๕ ที่ผมถือเป็นเกณฑ์แบ่งแยก เป็นช่วงที่ท่านถูกเตะโด่งไปเป็นผู้สำเร็จราชการ แล้วก็ดำรงฐานะนั้นในช่วงของสงครามโลกครั้งที่ ๒ และสามารถสร้างฐานะทางการเมืองที่เป็นตัวของตัวเองขึ้น ตั้งแต่เรื่องขบวนการเสรีไทย ไปจนกระทั่งถึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี ๒๕๑๙ และเกิดรัฐประหารในปี ๒๕๑๐ ในที่สุด

ในแง่รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๙ ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนหลักการและอุดมการณ์อันแท้จริงของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งต่างกับรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๕ อาจจะตั้งข้อสังเกตไว้נדเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๕ ในที่นี้ผมสันนิษฐานนะครับ ซึ่งก็ไม่ได้มีเอกสารหรือหลักฐานอะไรยืนยันในข้อนี้ คงจะเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นผลเกิด

จากการประสานปรองดองกับฝ่ายเจ้านายเป็นหลัก ดังจะเห็นได้ว่ามีมาตราหรือหลักการตรงกันกับฉบับที่กรมหมื่นเทววงศ์โรทัย ทรงร่างถวายก่อนหน้าการปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕

ในประการแรก ร่างของกรมหมื่นเทววงศ์โรทัย มีหลักการกำหนดให้มีระบบสภาประกอบด้วยสมาชิกแต่งตั้งและสมาชิกเลือกตั้ง ในทำนองเดียวกัน รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๒๔๗๕ ก็มีหลักการ บทเฉพาะกาล กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรมีสมาชิก ๒ ประเภท ประเภทแต่งตั้งซึ่งเรียกว่าสมาชิกประเภทที่ ๒ กับสมาชิกประเภทที่ ๑ ซึ่งเลือกตั้งจากราษฎร ในจังหวัดต่างๆ

นอกจากนั้นยังมีหลักการที่ตรงกันอีกประการหนึ่งก็คือว่าทั้ง ๒ ฉบับ กำหนดให้ระบบการเลือกตั้งเป็นระบบการเลือกตั้งแบบ ๒ ชั้นเหมือนกัน กล่าวคือว่าเลือกตั้งมาจากระดับตำบลหรืออำเภอชั้นหนึ่ง แล้วก็ไประดับจังหวัดหรือระดับมณฑลในสมัยก่อน ๒๔๗๕ ผมมีความรู้สึกที่ว่ารัฐธรรมนูญ ๒๔๗๕ คงเป็นผลมาจากการประสานปรองดองกันในแง่นี้ จึงไม่อยากจะคิดว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่สะท้อนอุดมการณ์อันแท้จริงของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ที่ผมได้พูดถึงแง่คิดในความเป็นไปได้ที่จะมีการประสานปรองดองในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๕ นี้ ก็เพื่อจะเน้นเป็นตัวอย่างอีกประการหนึ่ง นี้แสดงให้เห็นว่า ฐานะและบทบาททางการเมืองของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ นั้นอยู่ภายใต้เงื่อนไขตัวแปรที่มีความจำกัดเพียงไร อย่างไรก็ตามนี้เป็นข้อสันนิษฐานประการหนึ่งที่อยากจะฝากเป็นข้อคิดให้มีการศึกษาค้นคว้ากันต่อไป

สำหรับกระแสการพัฒนาการเมืองในช่วง ๒๔๗๕ นั้น ก็จะได้เห็นว่าในช่วง ๒ ปีแรก ซึ่งเป็นช่วง ก็เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ต้องประสบกับภาวะความผันผวนทางการเมืองอย่างไร ตั้งแต่ที่ได้เสนอ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* จนถูกสอบสวนอะไรพวกนี้แล้ว ก็เกิดการปิดสภาโดยพระยามโนปกรณวิชา ด้วยเหตุผลจากสาเหตุความขัดแย้งในเรื่องของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ*

ถึงตรงนั้นผมอยากจะเรียนว่ามันก็มีกรณีขึ้นมาอีกกรณีหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความพยายามของกลุ่มอนุรักษนิยมขวาจัด ที่จะแบ่งแยกระหว่างพระบาท

สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร โดยเฉพาะตัวท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ถ้าสังเกตในลักษณะของถ้อยคำที่ใช้ในพระราชบัญญัตินั้น ผมมีความเห็นตรงกับคุณไสว สุทธิพิทักษ์ ที่เขียนเรื่อง *ดร.ปรีดี พนมยงค์* ที่วางขายที่หน้าหอประชุมนี้ว่า ไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นพระราชบัญญัติที่แท้จริง

คิดว่าเป็นอีกกรณีหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะผันผวนทางการเมือง ซึ่งเกิดจากกระแสพลังที่จะพยายามแบ่งแยกพลังก้าวหน้าซึ่งมีมาจากหลายๆ ฝ่ายด้วยกัน และมีผลบั่นทอนอย่างมากต่อโอกาส และความเป็นไปได้ที่การเมืองไทยจะพัฒนาไปโดยราบรื่น เพราะว่าความขัดแย้งเหล่านี้ได้ขยายความรุนแรงออกไปจนกระทั่งรัชกาลที่ ๗ ต้องทรงสละราชสมบัติใน ๒๕๓๗ การสละราชสมบัติในปี ๒๕๓๗ นี้เป็นเหตุการณ์ที่ผมเห็นว่าเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่สำหรับอนาคตและความเป็นไปได้ของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย

ในความเห็นของผมนั้น ระบอบประชาธิปไตยที่จะเป็นไปได้จะต้องมีคนกลางหรือสถาบันที่อยู่เหนือความขัดแย้งทั้งปวง แต่การเมืองไทยต้องเกิดช่องว่าง ขาด "คนกลาง" ตั้งแต่ ๒๕๓๗ จนกระทั่ง ๑๐ กว่าปีต่อมา เพราะหลังจากที่สละราชสมบัติแล้ว รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรก็ได้อัญเชิญพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ ขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๘ แต่ว่าท่านก็ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ และยังทรงมีภาระทางการศึกษาเล่าเรียน ต้องมีผู้สำเร็จราชการ เพราะฉะนั้นการเมืองไทยในช่วงที่ขาดสถาบันกษัตริย์ทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินหรือเป็นคนกลางในความขัดแย้งในทางการเมือง ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนานพอสมควรที่จะทำให้การเมืองไทยตกอยู่ในความผันผวน

สิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดต่อบทบาทฐานะในทางการเมืองของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ก็คือการประกาศใช้ พ.ร.บ. คอมมิวนิสต์ ถ้าผมจำไม่ผิด ประกาศใช้วันเดียวกับที่ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เดินทางออกต่างประเทศ การประกาศใช้ พ.ร.บ. คอมมิวนิสต์ และเดี๋ยวนี้ พ.ร.บ. คอมมิวนิสต์ ก็เป็นตัวปัจจัยสำคัญที่กำหนดแนวทางการพัฒนาการเมืองของไทยในปัจจุบัน

การประกาศใช้กฎหมายคอมมิวนิสต์นี้เห็นได้ชัดว่าเป็นการตอบโต้แนวทาง
เค้าโครงการเศรษฐกิจ ของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เพราะฉะนั้นเมื่ออาจารย์ปรีดี
พนมยงค์ ได้รับอนุมัติให้กลับประเทศได้ ภายใต้อำนาจจำกัดความคิดก้าวหน้า
แบบนี้ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ย่อมไม่อยู่ในฐานะที่จะทำอะไรได้มากนักในสภาพ
การณ์ที่เป็นอยู่ จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒

สงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นอีกวาระหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงแนวทางและฐานะบทบาท
ของอาจารย์ปรีดีในคณะราษฎร กล่าวคือว่า นอกเหนือไปจากแนวทางประชาธิปไตย
และแนวทางเศรษฐกิจที่มุ่งจะยกฐานะของคนส่วนใหญ่แล้ว สิ่งหนึ่งที่น่าจะพูดถึง
เกี่ยวกับแนวทางการเมืองของอาจารย์ปรีดี คือแนวทางสันติวิธี

แนวทางสันติวิธีของอาจารย์ปรีดี ได้แสดงให้เห็นมาแล้วตั้งแต่ครั้งสงคราม
อินโดจีนในปี ๒๔๙๓ อันนี้ก็เป็นปัญหาขัดแย้งกันแล้ว แล้วก็ในปี ๒๔๙๔ เมื่อหลังจาก
ประเทศไทยได้เข้าร่วมสงครามสัมพันธมิตรกับฝ่ายตะวันตก อาจารย์ปรีดี พนมยงค์
ก็เป็นคนหนึ่งที่มีความเห็นขัดแย้งกับฝ่ายจอมพล ป. ด้วยเหตุนี้ก็เป็นเหตุให้อาจารย์
ปรีดี ต้องออกจากคณะรัฐบาลและก็ได้ดำรงตำแหน่งในฐานะผู้สำเร็จราชการ แนว
ทางสันติวิธี แนวทางเศรษฐกิจดี แนวทางการเมืองที่ดี สิ่งเหล่านี้มีความเชื่อมโยง
สัมพันธ์กัน ซึ่งท่านจะได้เห็นความหมายและความสำคัญในการพัฒนาการเมือง
ในช่วงต่อๆ มา

หลังจากนั้นก็เป็นเรื่องของกระแสการพัฒนาการเมืองในช่วง ๒๔๙๘ จนกระทั่ง
๒๔๙๐ ในช่วงนี้ก็อีกเช่นเดียวกัน ซึ่งผมคิดว่าเป็นช่วงซึ่งอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ก็
เท่ากับเป็นแพะรับบาปอีก ในสภาวะความผันผวนในทางการเมือง จะเห็นว่าเพียง ๗
เดือนหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง อาจารย์ปรีดีก็ต้องมาเป็นนายก
รัฐมนตรี เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลถึง ๓ ชุด ในช่วงระยะเวลาเพียง ๕ เดือน เฉลี่ย
แล้วประมาณ ๒ เดือนกว่า ชุดที่สองเป็นอยู่เพียงวันเดียวเพราะเกิดกรณีสวรรคต จะ
เห็นได้ว่าในระยะเวลาเพียงไม่กี่เดือน อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ต้องเข้ามารับภาระใน
ทางการเมือง ในลักษณะที่ไม่เอื้ออำนวยต่อความสามารถและความเป็นไปได้ที่จะ
ดำเนินงานให้เป็นไปตามหลักอุดมการณ์ต่างๆ

ในช่วงการเมืองปี ๒๕๔๘ และ ๒๕๔๙ แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการเมืองบางอย่าง ซึ่งเป็นการยืนยันความเห็นว่า อาจารย์ปรีดี มีฐานะและบทบาทในทางการเมืองที่ค่อนข้างโดดเด่นียว ท่านโดดเด่นจากกลุ่มฝ่ายตรงกันข้ามคือฝ่ายรัฐบาลในช่วง ๒๕๓๕ และแม้ในคณะราษฎรเองท่านก็โดดเด่น มาในเหตุการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในช่วงปีเศษนี้ พฤติการณ์ที่เป็นไปแสดงให้เห็นถึงความโดดเด่นของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในกลุ่มของผู้ก่อการพลเรือน ดังจะเห็นได้จากในกรณีนี้ เมื่อเกิดรัฐประหารแล้ว คุณดวง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นบุคคลผู้หนึ่งซึ่งอยู่ในคณะผู้ก่อการ ๒๕๓๕ ก็เข้าไปรับตำแหน่งรัฐบาลรัฐประหาร ๒๕๔๐ เสร็จแล้วอยู่ ๓ - ๔ เดือนก็ถูกจ้อออกไป

ประเด็นก็คือว่า พฤติการณ์ในช่วงปี ๒๕๔๘ - ๒๕๔๐ นี้แสดงให้เห็นได้ชัด เริ่มต้นจากการที่จอมพล ป. ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในคณะผู้ก่อการ ๒๕๓๕ ขึ้นมา รับเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลรัฐประหาร จากนั้นก็ได้ผู้ร่วมก่อการฝ่ายพลเรือนขึ้นมา รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีก ทั้งหมดเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าฐานะและบทบาทของอาจารย์ปรีดี ในแง่ของฐานะความเป็นผู้นำในทางการเมืองค่อนข้างจะอยู่ในเงื่อนไข และตัวแปรที่จำกัตมาก

ที่พูดมาทั้งหมดนี้ไม่ใช่ผมจะมาสาธยายปกป้องท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ความผิดพลาด ความอ่อน ความล้มเหลวในส่วนการกระทำของท่านก็มีอยู่มากมาย หลายประการเช่น ในช่วงของการเลือกตั้งปี ๒๕๔๙ ซึ่งเป็นช่วงที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ การเลือกตั้งในช่วงนั้น ในฐานะที่ท่านเป็นนายกรัฐมนตรี มีการกระทำที่รุนแรงหลายอย่าง อันนี้เป็นเรื่องที่ท่านขาดความสามารถจะควบคุมได้

ในแง่นี้ถ้าบอกว่าอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ต้องรับผิดชอบผมก็เห็นด้วย ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องของสนุนบริวารก็ตาม แต่นี่ก็เป็นข้อจำกัดซึ่งอาจจะมีประเด็นปัญหาที่ผมจะพูดต่อไปอีกสักนิด รวมทั้งโอกาส ความสามารถที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งอยู่ในขั้นวิกฤตหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ แต่ในเรื่องของปัญหาเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องที่ผมเข้าใจได้ ในแง่ของช่วงเวลาหรือโอกาสที่จะทำอะไรได้บ้างก็น้อยเต็มที

ก่อนเกิดรัฐประหาร ๒๕๔๐ ก็เป็นเหตุการณ์ที่แสดงอะไรอีกหลายสิ่งหลายอย่าง กล่าวคือว่า เมื่อก่อนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อจอมพล ป. พันธุ์อำนาจ

ไป จะเห็นได้ว่าการเมืองไทยเป็นช่วงที่ไม่มีผู้นำทางทหาร อันนี้เป็นประเด็นสำคัญนะครับ ในตอนต้นผมได้พูดถึงแล้วว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวในทางการเมืองนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งก็คือ ความสามารถหรือโอกาสในการประสานรอยร้าวกับกลุ่มทหารที่หมดจากจอมพล ป. ไปแล้ว

รัฐบาลพลเรือนภายใต้การนำของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ไม่มีกลุ่มทหารที่จะประสานรอยร้าว ที่พอจะมีอยู่เป็นไปได้อีกก็มีหลวงอดุลเดชจรัส แต่หลวงอดุลฯ ก็ไปเป็นอธิบดีกรมตำรวจเสียเป็นเวลานาน เพิ่งจะมาเข้ามารับเป็นผู้บัญชาการทหารบกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เพราะฉะนั้นความสามารถในการบังคับบัญชาทหาร ถ้าพูดไปแล้วก็อยู่ในระดับต่ำที่สุด ดังจะเห็นได้จากตอนที่เกิดรัฐประหาร พันเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยกกำลังออกไปยึดอำนาจ หลวงอดุลฯ ก็เที่ยวขับรถไฟพวกทหารให้เข้ากรมเข้ากอง แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ แต่ประเด็นมีอยู่นิด ซึ่งเราพออนุมานได้จากเอกสารหลักฐานต่างๆ ก็จะได้เห็นว่าในกลุ่มพลังทางทหารนอกจากจอมพล ป. จริงๆ แล้วหลวงอดุลฯ ก็อาจมีความคิดที่ต้องการเป็นนายกรัฐมนตรีเหมือนกัน

เพราะฉะนั้นในขณะที่กลุ่มนักการเมืองพลเรือนขึ้นมาบริหารประเทศในช่วงรัฐบาลปรีดี แล้วก็มีหลวงธำรงฯ จะเป็นช่วงซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นรัฐบาลที่ถูกทหารกลุ่มก่อการ ๒๔๗๕ ด้วยกัน วิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง ถึงกับบอกว่าถ้าขึ้นเหลวแหลกและคอร์รัปชันกันอยู่ต่อไป ถ้าเกิดมีคนมายึดอำนาจแล้วก็จะไม่ปกป้องให้

เพราะฉะนั้นสถานการณ์อย่างนั้นถึงที่สุดผมเข้าใจว่ากรณีของหลวงอดุลฯ นี้ ก็คงจะมีความพยายามเข้าไปประสานกับกลุ่มพลังของทหารเกือบมากที่สุดท้าย เพราะความตั้งใจเดิมนั้น เมื่อรัฐบาลหลวงธำรงฯ ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องความผิดพลาดมากมาย ซึ่งก็เป็นความผิดพลาดจริงๆ และต้องเป็นความรับผิดชอบของรัฐบาลในสมัยนั้น ก็มีความต้องการที่จะมีการเปลี่ยนรัฐบาลกัน จากหลวงธำรงฯ มาเป็นนายกรัฐมนตรี ดิเรก ชัยนาม แต่มาในนาทีสุดท้ายเข้าใจว่าคงจะมีการตกลงจะให้หลวงอดุลฯ เป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงนั้นถ้าอ่านเหตุการณ์ไม่ผิด หลวงอดุลฯ ก็คงจะรู้เห็นอยู่กับการก่อการของคณะรัฐประหาร ๒๔๙๐ แล้วก็ไม่ได้ป้องกันด้วย แต่เมื่อมารู้แล้วว่าข้างหน้าเป็นนายกรัฐมนตรีก็มาเปลี่ยนใจเอานาทีสุดท้าย ที่จะขัดขวางรัฐประหาร

๒๕๙๐ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จดังที่ผมได้กล่าวมาแล้ว และก็ด้วยเหตุนี้เองที่คณะรัฐประหาร ในแถลงการณ์ฉบับแรก จึงได้แถลงการณ์ประณามหลวงอดุลฯ อย่างแรง

อันนี้เป็นความนัยซึ่งน่าจะศึกษาค้นคว้ากันต่อไปว่าจะอะไรเป็นอะไร ประเด็นซึ่งผมหยิบยกกรณีนี้ขึ้นมา ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงฐานะของกลุ่มการเมืองฝ่ายอาจารย์ปรีดีพนมยงค์ ไม่สามารถและไม่มีโอกาสที่จะประสานรอยร้าวกับกลุ่มพลังทหาร อันนี้ก็ เป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ชี้เงื่อนไขตัวแปรต่างๆ คือพอจะหันมาหาทหารก็ปรากฏว่า ทหารนั้นดีไม่มีบารมีในหมู่ทหาร และอาจเป็นทหารที่ไม่ค่อยแน่ใจด้วยว่าทำอะไร จะอยู่ฝ่ายไหน น่าเห็นใจจะครับ

ถ้าท่านไปอ่านหนังสือพิมพ์ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จะเห็นว่า ปัญหาบ้านเมืองในขณะนั้นเลอะเทอะสับสนที่สุด ปัญหาการคอร์รัปชั่นอะไรต่างๆ มากมาย ช้ำร้ายยังเกิดกรณีสวรรคตขึ้น เพราะฉะนั้นบรรยากาศในสมัยนั้นจึงเป็นบรรยากาศที่ค่อนข้างจะเครียดและรุนแรง และการที่จะมีใครคิดเอาใจออกห่างจากกลุ่มอาจารย์ปรีดีและหลวงธำรงฯ ก็เป็นความคิดที่ไม่ใช่จะขาดเหตุผลเสียทีเดียว ผมออกจะมีความรู้สึกที่เห็นใจในแง่นี้ แต่ก็นั้นแหละผมคิดว่าพูดจากแง่ของอาจารย์ปรีดี ใน กระแสการพัฒนาการเมืองในช่วงนี้แล้ว จะเห็นว่ามันเป็นโอกาสที่ค่อนข้างจะเลื่อนลอยมากในสภาพการณ์ที่ผมได้กล่าวมาโดยสังเขปข้างต้น

ทั้งหมดที่ผมได้พูดถึงกระแสการพัฒนาการเมืองในช่วงต่างๆ เราจะสรุปได้ อย่างไรเกี่ยวกับบทบาทและฐานะของอาจารย์ปรีดีในกระแสการพัฒนาการเมืองไทย ผมอยากจะขอสรุป ๒ - ๓ ประเด็น ก่อนอื่นผมขอพูดถึงช่วงเวลาบางอย่างซึ่งก็ อาจให้คำอธิบายได้ตามสมควรคือ ผมคิดว่าอาจารย์ปรีดี เป็นคนหนึ่งที่ขึ้นมาใน ฐานะที่เป็นผู้นำในกระแสการก่อตัวของกลุ่มที่เกิดขึ้นในระบบข้าราชการ นี่ก็เป็น ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งเช่นกัน สำหรับบทบาทของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ อาจารย์ปรีดีขึ้นมาอยู่ในฐานะผู้นำในช่วงที่อายุน้อยมาก จะเห็นได้ว่าอายุเพียง ๒๖ ปี เรียน ยังไม่จบดีก็เริ่มคิดอ่านเปลี่ยนแปลงการปกครอง เริ่มก่อตั้งคณะผู้ก่อการซึ่งมีการ ประชุมครั้งแรกปี ๒๕๖๙ ซึ่งเป็นปีที่ตรงกับปีที่พระยาภิรมย์ภักดีไม่ตรีเสนอข้อคิดให้มีการปฏิรูประบอบการปกครอง โดยจัดตั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ครั้งมาในช่วงกลับมาเมืองไทยอายุเพียง ๓๒ ปี ก็เป็นผู้นำหนึ่งในคณะผู้ก่อการ ๒๔๗๕ ท่านที่เคยเขียน เคยพูดไว้จะครบว่า ท่านก็คงมีความผิดพลาดมากในเรื่องของความคิดความอ่าน ก็เพราะว่าอายุยังน้อย อันนี้ก็เป็นความจริง ถ้าท่านทั้งหลายจะไปดู *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* หรือข้อเขียนอื่นๆ ก็แสดงให้เห็นถึงความขาดประสบการณ์รอบด้านในบางประการ

กระนั้นก็ตามถึงแม้ว่าจะมีข้ออ่อนข้อบกพร่องของความคิดที่อายุน้อย แต่ก็มีความเก่งของบางสิ่งบางอย่าง โดยเฉพาะแนวความคิดนั้น การพัฒนาให้คนไทยส่วนใหญ่สามารถพึ่งตนเองได้ แต่แล้วแนวความคิดเช่นนี้ก็ต้องสะดุดหยุดลงไปพร้อมๆ กับชีวิตการเมืองของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ท่านอายุ ๔๓ ปีถึงอสังกรรม แต่ว่าท่านมีบทบาทในทางการเมืองเพียงช่วง ๑๕ ปี ระหว่างอายุ ๓๒ ถึง ๔๗ ปีอีก ๓๖ ปีเป็นช่วงที่ท่านเป็นคนดูอยู่นอกเวทีการเมือง มองในแง่หนึ่งผมก็คิดว่าสังคมไทยนั้นสูญเสียอย่างมาก สูญเสียทรัพยากรในแง่ของกำลังปัญญาและความคิดความอ่าน

ในประการต่อไปที่ผมอยากสรุป คือว่า มีอยู่ตอนหนึ่งคุณประเสริฐ ทรัพย์สุนทร พูดถึง และท่านอาจารย์ปรีดีเองก็พูดถึง ว่าโอกาสที่จะทำอะไรได้ก็มีอยู่มากพอสมควร เพราะว่ามีเสียงข้างมากในสภา ไม่ว่าจะป็นในกรณีช่วง ๒๔๗๕ ก็ดี ถ้าเสนอ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ขึ้นมา สมาชิกสภาคงจะเห็นด้วยกับท่านเป็นส่วนใหญ่ แต่มาขัดแย้งในคณะรัฐบาล หรือมาในปี ๒๔๘๙ ท่านก็มีเสียงข้างมากในสภา แต่สภาของเงื่อนไขการเมือง ตัวแปรของไทยนั้น ผมอยากจะเรียนยืนยัน ซึ่งกรณีของอาจารย์ปรีดี เป็นอุทาหรณ์ว่า เสียงข้างมากในสภานั้น เป็นเสียงที่ไม่มีความหมาย ถ้าขาดโอกาสและความสามารถที่จะประสานรอยร้าวกับกลุ่มทหาร เพราะฉะนั้นใครจะมาพูดหรือถึงแม้อาจารย์ปรีดีจะมาพูดเองว่า มีเสียงข้างมากในสภาจะทำอะไรก็ได้ นั้นไม่เป็นความจริงในสภาของการเมืองไทย

คุณประเสริฐ ทรัพย์สุนทร พูดอยู่อีกตอนหนึ่งซึ่งผมไม่ได้อ่านให้ฟังเมื่อตะกั้ก็คือพูดในทำนองว่าจะต้องดำเนินคดีกับอาจารย์ปรีดี ในความล้มเหลวต่างๆ ที่ทำให้ประชาธิปไตยพังมาโดยตลอด ซึ่งผมก็ได้อธิบายแล้วว่า เราจะมองกันในด้านไหนบ้าง คุณประเสริฐบอกว่า อย่างน้อยที่สุดจากความผิดพลาด ความล้มเหลว ยังมีอะไรเป็นบทเรียนได้ นี่ผมก็เห็นด้วย

แต่บทเรียนที่ผมคิดนั้นต่างกับที่คุณประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ได้พูดถึง ซึ่งในรายละเอียดเล็กๆ ของคุณประเสริฐ ผมจะไม่ขอพูดในที่นี้ เพราะจะนอกเรื่องของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ไป แต่จะขอเน้นในบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับบทเรียนที่เราอาจเรียนรู้ได้จากแนวทางที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงเอาไว้ และได้พยายามเอาไว้ แต่กีดด้วยเงื่อนไขสิ่งจำกัดต่างๆ ที่ทำให้เรื่องเหล่านั้นเป็นไปไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของการพัฒนาประเทศ ในเค้าโครงการเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดี นั้น ไม่ว่าเราจะมองเห็นถึงจุดอ่อนเท่าไรก็ตาม ผมเห็นว่าเป็นอย่างน้อยที่สุดมี ๒ ข้อที่ผมคิดว่าน่าจะเป็นบทเรียนสำหรับปัญหาการพัฒนาประเทศไทยในยุคปัจจุบัน คือ

ในประเด็นแรก คือหลักและนโยบายที่จะยกฐานะของคนส่วนใหญ่ อันนี้ผมคิดว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังเราจะเห็นได้ว่าในสภาวะของการเมืองไทย ความคิดความพยายามที่จะยกฐานะของคนส่วนใหญ่ มักจะถูกยับยั้ง และขัดขวางตลอดมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

ประเด็นที่สอง ซึ่งน่าจะเป็นบทเรียนจากการพัฒนาแนวความคิดการพัฒนาของท่านอาจารย์ปรีดี ก็คือ การพัฒนาโดยหลักการพึ่งตัวเอง ผมคิดว่า ระบบสหกรณ์ที่พูดถึงนั้นอาจมีอะไรหลวม หลายนี่หลายอย่าง อาจลอกเลียนมาจากตำราอะไรได้บ้าง แต่อย่างน้อย เจตนารมณ์และหลักการที่จะสร้างระบบสหกรณ์นั้น โดยแท้จริงก็คือการพัฒนาการปกครองท้องถิ่น และการที่จะให้คนในท้องถิ่น ชาวนา ชาวไร่ในชนบทนั้นสามารถที่จะรวมพลังพึ่งตัวเองได้ ซึ่งต่างจากแนวการพัฒนาในยุคปัจจุบัน ที่กำหนดแนวทางที่มุ่งให้พึ่งคนอื่น พึ่งทุนต่างประเทศ พึ่งเทคโนโลยีต่างประเทศ

แล้วก็มีอีกประการหนึ่งซึ่งความจริงควรจะพูดถึงเป็นพิเศษคือ แนวทางสันติวิธี อันนี้ก็เป็นที่ผมคิดว่าอาจารย์ปรีดี ก็ได้แสดงอุทราหรรณมาแล้วในกรณีสงครามอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๘๓ และสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในปี ๒๔๘๔ ถ้าเราหันมาดูแนวทางอันนี้กับสภาวะที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็จะเห็นได้ว่าการพัฒนาที่พึ่งพิงต่างประเทศ ยึดชะตากรรมของประเทศให้อยู่กับปัจจัยภายนอกนี้ เป็นแนวทางที่ตั้งประเทศให้เข้าสู่ภาวะสงครามดังที่เราประสบมาแล้วในกรณีของสงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม และในสภาวะและแนวทางอย่างนี้ ที่ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถ

ปลูกฝังหรือพัฒนาความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านอินโดจีน ปัญหาเขมรพวกนี้

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าโดยสรุปแล้ว ผมคิดว่าความล้มเหลวและความผิดพลาดของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในกระแสการพัฒนาการเมืองไทยนั้นมิใช่หากแต่่นอกจากเป็นความล้มเหลว ความผิดพลาดในส่วนบุคคลแล้ว ส่วนใหญ่คิดว่าเป็นความล้มเหลวและความผิดพลาดที่เกิดจากเงื่อนไขตัวแปรอันจำกัด ในกรอบสถานะของการเมืองไทย ทั้งช่วง ๒๔๗๕ และปัจจุบัน และในความล้มเหลวและความผิดพลาดนี้ ไม่ว่าเราจะประณามไปที่ตัวบุคคลอย่างไรก็ตาม แต่ผมคิดว่าเป็นความล้มเหลวและความผิดพลาดที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างสถาบันกับกลุ่มการเมืองที่ก้าวหน้า ซึ่งในกรณีของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ นั้นเป็นอุทราหรรณพที่ดีที่สุด และในประการสำคัญเป็นความล้มเหลวและความผิดพลาดที่ทำให้เราต้องอยู่ในแนวทางพัฒนาที่สร้างความยากจน สร้างความเหลื่อมล้ำ และทำให้คนไม่มีงานทำ ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาลต้องเผชิญอยู่ทุกวันนี้

ผมอยากสันนิษฐานว่า ถ้าเราเริ่มสร้างสรรค์กันมาตั้งแต่ ๒๔๗๕ เมืองไทยคงผิดไปจากนี้มากมายหลายประการ เพราะฉะนั้นเรื่องของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในแง่ที่เป็นมนุษย์ปุถุชน เราอาจรับโดยหน้าขึ้นตาบานในข้อขาดตกบกพร่องหรือข้ออ่อนในด้านส่วนตัวของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ แต่ว่าในด้านส่วนรวมซึ่งความคิดก้าวหน้าอย่างเช่นของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ต้องถูกบั่นทอนทำลายเพราะเงื่อนไขและตัวแปรในทางการเมืองไทย ความล้มเหลวของอาจารย์ปรีดี จึงมิใช่ความล้มเหลวของส่วนบุคคล แต่หมายถึงเป็นความล้มเหลวของสังคมไทยและอนาคตสังคมไทยด้วย ขอขอบคุณครับ

มีคำถาม ๒ - ๓ คำถามซึ่งผมอยากขอตอบสั้นๆ นะครับ คำถามหนึ่งบอกว่า

กลุ่มทหารในช่วง ๒๔๗๕ แตกต่างกับกลุ่มทหารในปัจจุบันอย่างไรในแง่การพัฒนาในทางการเมือง

ผมคิดว่ากลุ่มทหารในปี ๒๔๗๕ ผมดูง่าย ๆ ว่าก็เป็นทีที่แน่นอนที่มีผลประโยชน์ในแง่ของอาชีพทหารเกี่ยวข้องอยู่ ผลประโยชน์ในแง่นี้เป็นตัวผลักดันให้เกิดความคิด

เปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังที่ผมได้พูดแล้วว่า ความคิดของท่านปรีดีค่อนข้างโดดเดี่ยว เพราะมุลงใจในการปฏิวัติ ๒๔๗๕ มีมากมายหลายประการ มีความหลากหลาย ลึกล้นกันมาก ความไม่พอใจ ความน้อยอกน้อยใจเมื่อเทียบกับนายทหารที่อยู่ ที่เป็น ฝ่ายเจ้านายกิติ หรือความน้อยเนื้อต่ำใจในการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง แล้วก็ได้ รับผลกระทบจากการดูข่าวราชการในสมัยรัชกาลที่ ๗ อะไรพวกนี้ ผมอยากคิดว่าล้วน แล้วแต่เป็นมุลงใจที่ค่อนข้างเป็นส่วนตัวเท่านั้น แต่ถึงอย่างไรกิติทหารในรุ่น ๒๔๗๕ นั้นเป็นรุ่นที่คบกับปัญญาชน อันนี้เป็นข้อแตกต่าง จึงเป็นทหารที่มีความคิดในแง่ ของอุดมการณ์ตะวันตก ผมไม่อยากเรียกว่าอุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่เรียกว่า อุดมการณ์ตะวันตกซึ่งมีประชาธิปไตยเป็นส่วนกลาง

แต่ว่าทหารในยุคปัจจุบัน เป็นยุคที่ไม่คบกับปัญญาชนแต่ใช้ปัญญาชน ใช้ ปัญญาชนในการพัฒนาประเทศ และเป็นกลุ่มทหารที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภายนอก แล้วก็มี ความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่ต่างกับรุ่น ๒๔๗๕ ก็คือความเชื่อมโยงกับธุรกิจ การค้ามากจนเห็นได้ชัด

เพราะฉะนั้นท่านก็พิจารณาเอาเองว่าแนวทางจะเป็นไปอย่างไร อย่างในสมัย จอมพล ป. ท่านผู้หญิงละเอียด ภรรยาของท่านเคยให้สัมภาษณ์ว่าอย่างไร ก็แล้วแต่ จอมพล ป. จะไม่ยอมใช้อำนาจปกครองโดยไม่มีสภา ท่านพูดของท่าน ความจริงว่า จอมพล ป. จะเผด็จการอย่างไรก็ตามก็ต้องมีสภาอยู่เสมอ เป็นแต่เพียงว่าต้องเป็น สภาที่ท่านคุมได้เท่านั้น อันนี้ก็ เป็นลักษณะที่แตกต่างกัน

ที่บอกว่า เจตนารมณ์ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองของรัชกาลที่ ๗ กับ คณะราษฎรนั้นตรงกัน มีความเห็นอยากให้อธิบายมากกว่านี้เพราะเห็นเจตนารมณ์ของ ทั้ง ๒ ฝ่ายแตกต่างกัน โดยขอตั้งข้อสังเกตว่าความคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองของ รัชกาลที่ ๗ เป็นเพียงวิธีการรักษาสถานภาพการปกครองของตนให้คงอยู่เท่านั้น

ผมอยากจะเรียนอย่างนี้ ว่าคนที่มิอำนาจการเมืองนั้น ส่วนหนึ่งของความคิด คือจะต้องการรักษาอำนาจ นี่เป็นกฎธรรมชาติ ผมไม่อยากคิดว่ามีใครพิเศษไป จากนั้น เพราะฉะนั้น อันนี้ก็ เป็นของธรรมดา แต่ในแง่หนึ่งของการรักษาสถานภาพ อำนาจในช่วง ๒๔๗๕ ผมคิดว่ามันไม่ใช่เป็นประเด็นของการเห็นแก่ตัวแต่เพียงอย่าง

เดียว คือผมไม่ยอมให้มองในแง่ที่นั้นมากจนเกินไป แต่ผมอยากให้มองในช่วงของความ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลง มันเป็นเรื่องของการที่จะต้องรักษาคุณของการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน เพราะฉะนั้นความคิดความพยายามของรัฐบาลที่ ๗ จะทรงทำการเปลี่ยนแปลง ก็เป็นสิ่งที่สมเหตุสมผลอยู่ นี่เป็นเหตุผลของผม

บทเรียนของการปฏิวัติที่อาศัยกำลังของทหารมามีส่วนจะต้องล้มเหลวมาตลอด การปฏิวัติที่จะสำเร็จนั้น ต้องอาศัยพลังประชาชนเป็นกำลังหลัก จึงจะทำการปฏิวัติ ประชาธิปไตยให้เป็นอำนาจของประชาชนโดยสมบูรณ์ เป็นความจริงหรือไม่

ความจริงก็คือประชาชนไม่ได้มีพลัง ไม่ได้มีอำนาจ ผมว่าพูดกันตามความจริงดีกว่า ไม่ว่าจะเราอยากจะทำให้ประชาชนเป็นใหญ่ในแผ่นดินอย่างไรก็ตาม แต่ข้อเท็จจริงในสังคมไทยมีอยู่ว่าประชาชนไม่มีพลัง ไม่มีอำนาจในการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นมาโดยตลอดในสังคมไทยนั้น และยังเป็นในอนาคตเท่าที่ ผมมองเห็น ยังจะต้องมาจากกลุ่มผู้นำ ผมคิดว่าอย่างนั้น แต่แน่นอนที่จะบอกว่าการปฏิวัติต้องอาศัยประชาชนจึงจะสำเร็จได้ตลอด ผมยังไม่ขอโต้เถียงในแง่นี้ เพราะว่ามันทั้งเป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้ ผมคิดว่าเราน่าจะมองความเป็นจริงของสังคมไทยที่เป็นอยู่มากกว่า

กลุ่มอนุรักษ์นิยมในสมัยก่อนจนมาถึงปัจจุบันนี้ โดยรูปแบบและเนื้อหาแล้ว มีอะไรเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร และขัดขวางการพัฒนาทางการเมืองอย่างไร นอกจากกลุ่มนี้แล้วยังมีกลุ่มอะไรอีกหรือไม่ ที่เป็นตัวขัดขวางที่สำคัญต่อการพัฒนา ในทางการเมืองของไทย

ผมคิดว่า กลุ่มอนุรักษ์นิยมवादจัดในสมัยก่อนต่างกับสมัยนี้ ผมคิดว่าที่เห็นได้เด่นชัดก็คือว่า กลุ่มในสมัยก่อนเป็นกลุ่มที่จำกัดตัวอยู่ในกลุ่มของผู้นำ แต่ว่าอนุรักษ์वादจัดในปัจจุบันพยายามมีการจัดตั้งในหมู่มวลชนมากขึ้น นี่คือความหลากหลาย ผมขอตั้งข้อสังเกตไว้เพียงแค่นี้ครับ

ปรีดี พนมยงค์

กับขบวนการเสรีไทย

— ไช ยัน ต์ รั ช ช กู ล —

ก่อนอื่นต้องขอขอบคุณคณะกรรมการรำลึกปรีดี พนมยงค์ องค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้ให้เกียรติมาปรากฏในหัวข้อ “ปรีดี พนมยงค์ กับขบวนการเสรีไทย” อย่างน้อยถ้าการพูดในวันนี้จะเป็นประโยชน์อยู่บ้าง ก็ในแง่ที่ว่าเราได้เรียนในสิ่งที่ท่านอาจารย์ปรีดีได้ทำไว้กับประเทศไทย และประสบการณ์ ความคิด หรือแรงบันดาลใจที่ท่านอาจารย์ปรีดีได้ทำเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย ซึ่งหวังว่ามันจะเป็นแรงเสริมหรือกระตุ้นให้เราคิดถึงการทำงานของท่านอาจารย์ ชวนให้เรามีสปิริตทำนองเดียวกับที่ท่านมี แต่ขอทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้นก่อนว่า การที่ตั้งหัวข้อ “ปรีดี พนมยงค์ กับขบวนการเสรีไทย” นั้นมิได้หมายความว่า เป็นงานของท่านอาจารย์ปรีดี แต่เพียงผู้เดียว หรือที่เราพูดกันว่าไม่ใช่เป็น “วัน แมน โชว์” (one man's show) แต่เป็นการกระทำของคนจำนวนมาก ร่วมแรงร่วมใจกัน ที่พร้อมจะสละชีวิตเพื่อชาติ ซึ่งเราจะได้เห็นต่อไปว่าการร่วมอยู่ในขบวนการเสรีไทยนั้น มีความเสี่ยงภัยอันตราย และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ไม่มีเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัว เมื่อเทียบกับการทำงานอย่างอื่นซึ่งอาจมีชื่อเสียง ตำแหน่งหน้าที่การงาน เข้ามาเกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตามหัวข้อบรรยาย “ปรีติ พนมยงค์ กับขบวนการเสรีไทย” ก็มีความชอบธรรมและสมเหตุสมผลอยู่ ในฐานะที่ท่านมีความสำคัญยิ่งยวดต่อขบวนการนี้ ซึ่งหวังว่าจากการบรรยายหรือเล่าเรื่องความเป็นไปในขบวนการเสรีไทย จะทำให้เห็นภาพบทบาทและความสำคัญของท่านชัดเจนขึ้น ก่อนอื่นเราจำเป็นต้องเข้าใจขบวนการเสรีไทยในวงกว้างเสียก่อน ซึ่งหมายความว่าเราจะต้องเข้าใจสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยเฉพาะในส่วนของไทยเกี่ยวข้องกับอยู่ หมายถึงว่าเรามองสงครามโลกในวงกว้าง แล้วก็มามองขบวนการเสรีไทย จึงเข้ามามองถึงบทบาทและความสำคัญของปรีติ พนมยงค์ ในขบวนการนี้

นักประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีคือ อี เอช คาร์ (E.H. Coer) กล่าวว่าในสงครามโลกครั้งที่ ๑ จริงๆ แล้วเป็นเพียงสงครามกลางเมืองในยุโรปมากกว่า คือหมายความว่า เป็นการปะทะต่อสู้กันอยู่ในขอบเขตของยุโรปตะวันตกและตะวันออก แต่ว่าสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น ความจริงน่าจะเรียกเป็นสงครามโลกครั้งที่ ๑ เพราะเป็นสงครามที่ดำเนินอยู่ในขอบเขตกว้างขวางทั่วโลกจากทวีปอเมริกา อย่างน้อยอเมริกาเหนือจนถึงทวีปเอเชีย

ถ้าเราดูภาพเร็วๆ กันสักเล็กน้อยที่เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไทยเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วย คือในปี ๒๔๘๒ เยอรมันเริ่มเข้าตีโปแลนด์ ไม่กี่วันต่อมาอังกฤษและฝรั่งเศสก็ประกาศสงครามกับเยอรมัน สงครามเป็นสงครามของ ๒ ฝ่าย ตัวตั้งตัวตีคือเยอรมันฝ่ายหนึ่งกับในช่วงแรกคืออังกฤษและฝรั่งเศสอีกฝ่ายหนึ่ง

ช่วงแรกของการทำสงครามอย่างที่เราเคยเรียนในประวัติศาสตร์มาว่า เยอรมันใช้วิธีบุกแบบสายฟ้าแลบซึ่งก็ทำนองเดียวกับญี่ปุ่น เมื่อญี่ปุ่นเข้าสงครามในปี ๒๔๘๔ สองปีแรกที่ญี่ปุ่นเริ่มทำสงครามนั้น ญี่ปุ่นใช้กลยุทธ์แบบเดียวกันคือบุกแบบสายฟ้าแลบ ทำให้ชวนเข้าใจไปได้ว่าเยอรมันและญี่ปุ่นน่าที่จะเป็นฝ่ายชนะ

ในตอนเริ่มต้นสงคราม เยอรมันบุกเข้าไปในโปแลนด์ และบุกเข้าไปในประเทศอื่น เดนมาร์ก นอร์เวย์ เบลเยียมและฮอลแลนด์ เรียกว่าราบเป็นหน้ากลองถึงกระนั้นพวกนี้ก็ยังเป็นประเทศเล็กๆ แต่ที่โลกถึงกับตะลึงคือการที่เยอรมันสามารถเอาชนะฝรั่งเศสได้ภายในเดือนกว่า ซึ่งสั้นมาก เยอรมันบุกฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๒

พฤษภาคม ๒๕๔๓ เข้าปารีสได้ในปีเดียวกันคือวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๔๓ ฝรั่งเศสเลยยอมแพ้ ในช่วงนี้สหรัฐฯ ยังไม่ได้เข้าร่วมสงคราม เยอรมันก็ยังไม่ได้ประกาศสงครามกับรัสเซีย

ถ้าเราลองเอาตัวเองเข้าไปในสมัยนั้น ตอนนั้นสงครามยังไม่ได้เข้ามาถึงไทย เรายังไม่เกี่ยวข้อง เยอรมันได้เปรียบมาก ก็คงมีคนต้องการถือหาง ซึ่งอันนี้ก็มีส่วนในการตัดสินใจของผู้นำไทยในสมัยนั้น การที่ฝรั่งเศสแพ้เยอรมัน มันก็มีผลมาถึงประเทศไทยด้วย คือรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามคิดไปถึงเรื่องเจ็บช้ำในสมัยก่อน คือวิกฤตการณ์ ร.ศ.๑๑๒ ซึ่งฝรั่งเศสย้ายประเทศไทย จากเอกสารพบว่าผู้ปกครองของไทยสมัยนั้นขมขื่นมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ถึงกับตะลึงงันในการที่ไทยต้องเสียดินแดนที่ไทยคิดว่าเป็นของไทยมาตลอด ความภาคภูมิใจของความเป็นไทยเป็นชาติในสมัยนั้นถูกย่ำยีจากฝรั่งเศสอย่างรุนแรง

พอถึงปี ๒๕๔๓ - ๒๕๔๔ เราต้องพิจารณาว่าความรู้สึกชาตินิยมตั้งแต่ปี ๒๕๓๕ เริ่มมีพลังขึ้น จอมพล ป. ถู้ออกการนี้เป็นการแก้คืน คือพยายามดึงเอาดินแดนที่เสียไปคืนมาสู่ประเทศไทย เรามองได้อีกแง่หนึ่งว่า พอฝรั่งเศสเพลี่ยงพล้ำที่ปารีสเราก็ตีหัวฝรั่งเศสที่อินโดจีน เราเห็นได้ว่าช่วงนี้มีคนจำนวนมากมาเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืน คนที่มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป ก็จะระลึกถึงเหตุการณ์ในช่วงนั้นได้ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นิสิตจุฬาลงกรณ์ฯ ครู ข้าราชการตามหัวเมืองเดินขบวนเพื่อเรียกร้องดินแดนคืน เรียกได้ว่าความรู้สึกชาตินิยมกระพือขึ้นมา

ท่านปรีดี ไม่เห็นด้วยกับการใช้วิธี “ฉวยโอกาส” ในขณะที่ฝรั่งเศสเพลี่ยงพล้ำ แล้วก็เดือนนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ให้ลองคิดไปข้างหน้าว่า ถึงฝรั่งเศสแพ้อยู่ตอนนี้ แต่ถ้าต่อไปฝรั่งเศสเป็นฝ่ายชนะจะเป็นอย่างไร คือไม่ควรมองเหตุการณ์เฉพาะหน้า ขอให้มองไกลๆ

เราลองกลับมาดูสภาพสงครามโลกต่อไป ในช่วงที่เยอรมันรบชนะ ได้เปรียบอย่างน้อยทางทหาร ส่วนในทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจของเยอรมันก็อยู่ในฐานะลำบาก ถ้าจะรุกต่อไป อิตาลีก็เข้าข้างเยอรมันและประกาศสงครามกับอังกฤษและฝรั่งเศส ในเดือนกันยายน ๒๕๔๓ ญี่ปุ่น อิตาลี เยอรมันทำสนธิสัญญาไตรภาคีเป็น

ฝ่ายอักษะ หมายความว่าในปี ๒๔๙๓ ญี่ปุ่นกำลังเริ่มเข้าสู่สงคราม ญี่ปุ่นมาเข้าสงครามจริงๆ ต่อเมื่อพลเอกโตโจ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีแทนเจ้าชายโกโนเอะ ผู้มีนโยบายไม่รุนแรง และไม่อยากเข้าสงคราม แต่ว่าความรู้สึกเกี่ยวกับการนิยมนทหารและชาตินิยมขึ้นสูงมาก มีนวนิยายญี่ปุ่นบางเล่มเมื่ออ่านแล้วสะท้อนถึงความรู้สึกชาตินิยมว่าญี่ปุ่นต้องยิ่งใหญ่และต้องชนะประเทศอื่นแพร่หลายในญี่ปุ่นเวลานั้น แม้กระทั่งนักเขียนญี่ปุ่นซึ่งจัดได้ว่าเป็นฝ่ายซ้ายก็ไม่คัดค้าน มีก็น้อยมาก

ในเดือนตุลาคม ๒๔๙๔ เป็นจุดเริ่มที่ทำให้ญี่ปุ่นเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒ อย่างจริงจัง การเข้าร่วมสงครามของญี่ปุ่นเป็นการดึงเอาสหรัฐอเมริกา เข้าร่วมสงครามด้วย กล่าวคือญี่ปุ่นเริ่มเข้าสงครามด้วยการโจมตีอ่าวเพิร์ล ฮาร์เบอร์ พวกเราคงได้เห็นจากภาพยนตร์ว่าญี่ปุ่นทิ้งระเบิดอ่าวเพิร์ล ฮาร์เบอร์ ซึ่งมีเรือรบ เรือบรรทุกเครื่องบินมากมาย สหรัฐฯ เสียกำลังรบไปเป็นจำนวนมาก เป็นการโจมตีแบบสายฟ้าแลบและรวดเร็ว เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นอีกว่า ญี่ปุ่นมีโอกาสที่จะชนะ วันเดียวกับที่ญี่ปุ่นโจมตีอ่าวเพิร์ล ฮาร์เบอร์ ญี่ปุ่นก็บุกเข้าประเทศไทย รวมทั้งมลายู และสิงคโปร์ เพื่อจะเข้าสู่พม่าและอินเดียต่อไป

ดังนั้นประวัติศาสตร์ของประเทศไทยก็คือ วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๙๔ ซึ่งเป็นวันที่ญี่ปุ่นบุกเข้าไทย ญี่ปุ่นเข้ามาทางชายทะเลฝั่งตะวันออก ตั้งแต่ปากน้ำเรือยไปถึงนครศรีธรรมราช มีข้อเขียนเกี่ยวกับการบุกของญี่ปุ่นหรือการที่คนไทยลุกขึ้นสู้ มีอยู่อย่างกระจัดกระจายหลายแห่ง หรือจะเอาความรู้สึกของคนไทยตอนที่ญี่ปุ่นบุกและครอบครองไทยอยู่ก็คือหนังสือ *ระย้า ของสด กุรมะโรหิต พระเอกมีความเป็นชาตินิยมและเจ็บแค้น มีความรักชาติและต่อสู้กับญี่ปุ่น* ในหนังสือเล่มนี้อาจมีสีล้นเกินจริงไปบ้าง แต่คิดว่าความรู้สึกอันนี้มีอยู่ในคนไทยที่รู้สึกเสียศักดิ์ศรีอย่างมหาศาล เราอาจจะเรียกได้ว่าวันที่ที่ญี่ปุ่นบุกเข้าไทย ก็เป็นการเริ่มต้นของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่เรารู้จักกันว่า “ขบวนการเสรีไทย” เดิมในประเทศไทยยังไม่ได้มีชื่อเรียก ถือเป็นองค์การต่อต้านญี่ปุ่น ขบวนการเสรีไทยเป็นชื่อเรียกตอนหลัง หลังจากที ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐฯ ประกาศไม่ขึ้นกับรัฐบาลจอมพล ป. ไม่ฟังคำสั่ง ก็เป็นอิสระจากรัฐบาลจอมพล ป. แล้วเรียกว่า Free Thai

Movement ในภาษาอังกฤษ ซึ่งพ้องกับประเทศอื่นๆ ที่ฝ่ายอักษะบุกเข้าไป ผู้รักชาติที่มียอมจำนนต่อฝ่ายอักษะก็ตั้งขบวนการเสรีขึ้น เช่น ขบวนการเสรีฝรั่งเศส ขบวนการเสรีเชคโกสโลวาเกีย ขบวนการเสรีโปแลนด์ ขบวนการเสรียูโกสลาเวีย ประเด็นนี้น่าสนใจ เพราะเวลาสัมพันธมิตรจะติดต่อกับฝ่ายต่อต้านฝ่ายอักษะ ก็จะได้ประสบการณ์หรือความคิดหรือแนวทางการเมืองจากขบวนการเสรีต่างๆ เหล่านี้ มาประมวลเป็นนโยบาย เราอาจจะพูดได้ว่า ขบวนการเสรีไทย คือขบวนการที่อยู่ในช่วงสงคราม คือตั้งแต่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ จนถึงการจบสิ้นสงคราม (การยอมจำนนของญี่ปุ่น) ในวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ และต่อจากนั้นเล็กน้อย ซึ่งติดพันมาเกี่ยวกับเรื่องเจรจาและปลดอาวุธของทหารญี่ปุ่น

การศึกษาหรือการทำความเข้าใจเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยชวนให้เราคิดถึงนักปรัชญาการเมืองชาวเยอรมันที่ชื่อ เคลาส์วิทซ์ (Clausewitz) ว่าการสงครามเป็นการสืบต่อจากการเมือง การที่จะเข้าใจขบวนการเสรีไทยได้ดี ก็ต้องเข้าใจการเมืองไทยช่วงนั้นกับการเมืองไทยที่อยู่ในขอบข่ายของการเมืองโลก เพราะฉะนั้นการศึกษาดังขบวนการเสรีไทยก็จะเป็นประโยชน์ในแง่เป็นการศึกษาได้อย่างหลายแง่มุมของการเมืองไทยช่วงนั้น และผลกระทบในวงการเมืองไทยในเวลาต่อมา

สิ่งที่จะละเอียดไม่ได้ก็อย่างหนึ่งในอันที่จะเข้าใจขบวนการเสรีไทยคือการพัฒนาการเมืองไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ในช่วง ๑๐ ปีนี้ ๒๔๗๕ - ๒๔๘๕ การเมืองช่วงนี้ต่างจากช่วงก่อนปี ๒๔๗๕ อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งต้องขอขอบคุณศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม ไว้ในที่นี้ ที่ชี้ประเด็นให้ สิ่งที่มีนัยสำคัญนั้นคือการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างเดียว แต่ตามความรู้สึกสมัยนั้นมันเป็นการเดินไปสู่ความเป็นชาตินิยมของไทยด้วย ความรู้สึกตื่นตัวในเรื่องของความรักชาติ เรื่องเอกราช เรื่องความเป็นอิสระเสรีในเรื่องเกียรติของชาติไทยเกิดขึ้นควบคู่กับความรู้สึกในการไปสู่ประชาธิปไตย

นี่เป็นการมองจากทางด้านรัฐบาลในการพยายามกระทำอะไรต่างๆ เช่น การเผยแพร่ความคิด เราให้มีความกระตือรือร้นในการสร้างชาติบ้านเมือง อาจมีบางคน

บอกว่าชาวไร่ชาวนาไม่ได้รู้เรื่องด้วย อันนี้ก็เป็นข้อถกเถียงที่เก่าแล้ว พูดอีกก็ถูกอีก แต่ความรู้สึกใหม่ที่ว่าสังคมกำลังเป็นสังคมใหม่ มันจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นนั้น อยู่ในหมู่คนไทยที่มีบทบาทกับสังคมเป็นส่วนรวม เช่น ข้าราชการ หรือคนที่ดีซึ่งเป็นผู้นำต่อไปในอนาคตของประเทศ ตรงนี้เราอาจพอล่าวได้ว่าความรู้สึกชาตินิยมนั้น ก่อตัวสูงขึ้นมาเป็นกระแส

ในช่วงสงครามเราอาจมีความเข้าใจอยู่ว่า ทางฝ่ายรัฐบาลนั้นเป็นฝ่ายที่นิยมญี่ปุ่น และก็มีอีกฝ่ายหนึ่งนิยมสัมพันธมิตร นี่เป็นการมองในระดับการเมืองระหว่างประเทศ แต่ถ้าเรามองไปที่ตัวผู้นำนั้นทั้งสองฝ่ายต่างก็เป็นชาตินิยมด้วยกันทั้งนั้น เพียงแต่ว่าคิดว่าถ้าเข้ากับฝ่ายไหนแล้วจะได้อะไรแก่ประเทศไทย เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นว่าในตอนปลายของสงคราม ฝ่ายที่เข้ากับญี่ปุ่นในตอนแรกก็เฉยๆ ที่จะชูธงไตรรงค์ของเราคู่กับธงของญี่ปุ่น หรืออย่างน้อยถึงไม่สนับสนุนขบวนการเสรีไทยก็ทำเป็น "เอาหูไปนา เอาตาไปไร่" เสีย

เมื่อเราดูการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งฝ่ายอักษะหรือฝ่ายญี่ปุ่น กับฝ่ายสัมพันธมิตร ต่างก็มีการโฆษณาชวนเชื่อให้คนไทยหรือผู้นำของไทยไปเข้าข้างญี่ปุ่นหรือสัมพันธมิตร กฎบัตรแอตแลนติกจากฝ่ายสหรัฐฯ อังกฤษและฝรั่งเศส ก็พูดถึงการยกเลิกอาณานิคม พูดถึงการเป็นอิสระของประเทศซึ่งตกเป็นเมืองขึ้นในสมัยนั้น พูดถึงความป็นประชาธิปไตย ในขณะที่ฝ่ายญี่ปุ่นก็โฆษณาว่าเราต้องมาร่วมกันใน "วงไพบูลย์มหาเอเซียบูรพา" เพื่อความยิ่งใหญ่ของเอเซีย เพราะฉะนั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้นำของประเทศที่จะคิดคำนวณเกี่ยวกับสถานการณ์ของสงครามหรือฟังโฆษณาชวนเชื่อ แล้วจะเข้าข้างฝ่ายไหน จึงจะมีประโยชน์กับประเทศไทยมากที่สุด

แต่การที่จะไปกับฝ่ายใดไม่ว่าจะไปทางฝ่ายอักษะหรือฝ่ายสัมพันธมิตรนั้นก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการรู้สึกพื้นฐานของความรู้สึกชาตินิยมเท่านั้น แต่โยงไปถึงรากฐานที่ว่าจิตใจนิยมประชาธิปไตยหรือไม่อีกด้วย เราจึงเห็นว่า จอมพล ป. หลวงวิจิตรวาทการ เป็นฝ่ายหนึ่ง นายปรีดี พนมยงค์ นายดิเรก ชัยนาม นายทวี บุณยเกตุเป็นอีกฝ่ายหนึ่ง การที่ผู้นำประเทศต้องแตกเป็นสองฝ่ายในภาวะสงคราม ทั้งๆ ที่เดิมก็มีแนวคิดชาตินิยมอยู่ มิใช่แต่เพียงเกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทย ในกรณีจีนก็เช่นเดียวกัน

ถ้าเราดูเพื่อเปรียบเทียบ กรณีนักชาตินิยมก๊กมินตั๋ง วังจิงไว กับ เจียงไคเช็ค ซึ่งเคยทำงานกับขุนยัดเซ่นมาด้วยกัน แต่พอกรณีสงครามเกิดขึ้นเจียงไคเช็คอยู่ฝ่ายหนึ่ง วังจิงไวอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งต่างก็ทำสงครามภายใต้ธงชาตินิยมทั้งคู่ ในช่วงของสงครามนั้นสิ่งที่จอมพล ป. ทำนั้นก็อยู่ภายใต้ธงของชาตินิยม สิ่งที่เสรีไทยทำก็อยู่ภายใต้ธงของชาตินิยม โดยมีแนวคิดต่างกันไปในเรื่องประชาธิปไตยหรือแนวคิดในการที่จะยึดถือตัวผู้นำ หมายความว่า มีสปีริตของประชาธิปไตยเป็นขีดแบ่ง

นี่เป็นการวาดภาพกว้างๆ เกี่ยวกับการที่จะเข้าใจขบวนการเสรีไทยและการเมืองช่วงนั้นว่าเป็นอย่างไร และสถานการณ์ที่ขบวนการเสรีไทยได้เกิดขึ้น

หนึ่ง เมื่อเรามาพิจารณาถึงขบวนการเสรีไทย เราลองดูลักษณะของขบวนการเสรีไทย ว่าขบวนการนี้เป็นขบวนการใต้ดิน เพราะฉะนั้นจะต้องถือความลับอย่างยิ่งยวด อย่างเป็นสำคัญอันดับแรก เพราะว่าญี่ปุ่นสมัยนั้นอยู่ “เต็มบ้านเต็มเมือง” หรือขบวนการเสรีไทยทำงานอยู่ “ใต้จมูก” ของญี่ปุ่น ลักษณะนี้สำคัญในแง่ที่ว่ามันเป็นการกำหนดรูปแบบของการจัดตั้งองค์กรและการขยายตัวขององค์กร ผู้ที่จะเข้าองค์กรมาจากไหน จะขยายและติดต่อกันอย่างไร เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ของขบวนการเสรีไทย

สอง ขบวนการเสรีไทยเป็นองค์กรทางทหารควบคุมองค์กรทางการเมือง อันนี้ก็มีความสำคัญมาก เกี่ยวกับการโต้เถียงของบางพรรคหรือบางองค์กรที่อ้างว่าพรรคของตัวเองนั้นก็ต่อสู้กับญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถ้าเกิดว่าองค์กรนั้นหรือพรรคนั้นทำเช่นนั้นจริง ก็เป็นเพียงองค์กรทางทหาร ความจริงการเมืองกับการทหารนั้นแยกกันมิได้ เพราะว่าทหารนั้นเป็นบันไดขั้นต่อไปของการเมืองเท่านั้นเอง ขบวนการเสรีไทยเป็นองค์กรทางการเมืองในแง่ที่ต้องทำหน้าที่เจรจาต่อรองทางการทูตและการเมืองกับฝ่ายสัมพันธมิตร เป็นองค์กรทางทหารในแง่ที่มีพลพรรคติดอาวุธที่จะรบกับญี่ปุ่นในประเทศไทย

สาม ลักษณะนี้โยงกับลักษณะที่สองข้างต้น คือ เป็นองค์กรซึ่งจะต้องร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร อันนี้เราจะต้องพิจารณาว่าขบวนการเสรีไทยในช่วงแรกๆ มีส่วนที่เป็นทหารของรัฐเข้าร่วมน้อย เพราะฉะนั้นคนที่เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยก็เป็น

พลเรือนแต่จัดเป็นองค์การทางทหาร จำเป็นจะต้องมีอาวุธยุทโธปกรณ์ ซึ่งก็ต้องได้มาจากความช่วยเหลือของฝ่ายสัมพันธมิตร

การทำความเข้าใจการทำงานของขบวนการเสรีไทย เราน่าจะต้องพิจารณา ๒ ด้านประกอบกัน คือ

๑. การเมืองภายในประเทศ

๒. การเมืองระหว่างประเทศ

ด้านการเมืองภายในประเทศก็คือ การที่ขบวนการเสรีไทยต้องดำเนินกลยุทธ์กับฝ่ายรัฐบาลซึ่งเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่น ส่วนการเมืองระหว่างประเทศ ขบวนการเสรีไทยก็ต้องมีการเดินหมากกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ปัจจุบันเป็นปี ๒๕๒๖ เท่ากับว่าเรามองขบวนการเสรีไทยเมื่อมันจบสิ้นแล้ว เราสามารถที่จะตัดสินว่าอะไรควรไม่ควร ถูกผิดตามที่เราฉลาดขึ้นจากเหตุการณ์ที่คลี่คลายออกมา ก็เรียกว่าเป็นการฉลาดหลังเหตุการณ์ แต่ถ้าเรานำตัวเข้าไปใน พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยที่ไม่รู้ว่าข้างหน้าจะเกิดอะไรขึ้นเหมือนในปัจจุบัน เราไม่รู้ว่าสี่ปีข้างหน้าจะเกิดอะไรขึ้น ปัญหาว่าจะทำอย่างไรกับการที่ญี่ปุ่นบุกคราวนี้ เป็นคำถามที่ทำให้นักศึกษาตินิยมหรือผู้รักชาติที่จะต่อสู้กับญี่ปุ่น ต้องขบคิดว่าจะทำอย่างไร จะคิดการอย่างไรกับญี่ปุ่น อันนี้ก็นำมาสู่บทบาทของนายปรีดี พนมยงค์ ในขบวนการเสรีไทย

ในตอนญี่ปุ่นบุกวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ นั้น อาจารย์ปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ญี่ปุ่นไม่ชอบท่าน หว่านนิยมสัมพันธมิตร ญี่ปุ่นขอเงินเรา เรียกว่าญี่ปุ่นมาจับเสียมือเปล่าในประเทศไทย คือเอาทหารเข้ามาในประเทศไทย แล้วก็มาขอเงินรัฐบาลไทย ครั้งแรกก็ขอเงินหลายสิบล้าน รัฐมนตรีกระทรวงการคลังคือนายปรีดีก็ไม่ยอม ญี่ปุ่นก็ไม่พอใจ ตรงนี้มีข้อถกเถียงในเชิงตรรกวิทยาให้ผู้ฟังไว้พิจารณาคือ อาจารย์ปรีดี เสนอว่าเมื่อญี่ปุ่นเข้ามาและจะจ่ายเงิน ก็ขอเป็นว่าแทนที่จะใช้ธนบัตรอย่างที่ใช้อยู่ ก็ให้ญี่ปุ่นพิมพ์ธนบัตรพิเศษขึ้น ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Invasion Notes คือธนบัตรของผู้บุกรุก เมื่อจบสงครามก็จะได้ใช้คืนได้ คิดชำระหนี้ได้สะดวก

แต่จอมพล ป. บอกว่าถ้าให้ญี่ปุ่นพิมพ์เบ็งคังขึ้นมาใช้ในประเทศไทย มิหมาย ความว่าประเทศไทยได้เสียเอกราชหรือ นายปรีดีตอบว่า ถ้าอย่างนั้นการที่ให้ญี่ปุ่น เข้ามาเต็มบ้านเต็มเมือง ไม่ได้หมายความว่าประเทศไทยได้เสียเอกราชหรือ จอมพล ป. ไม่ตอบ เมื่อญี่ปุ่นไม่สู้พอใจอาจารย์ปรีดีที่ไม่เข้ากับฝ่ายญี่ปุ่น จอมพล ป. ก็ตะโด่ง ใช้สำนวนอาจารย์เสนห์เมื่อวาน ตะโด่งขึ้นไปเป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์ ซึ่งว่างอยู่ในตอนนั้น คือแทนเจ้าพระยามรราช (บัน สุขุม) ซึ่งเสียชีวิต

อาจมีคนอยากถามว่า ทำไมจอมพล ป. ไปตั้งอาจารย์ปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ ทำไมไม่ตะโด่งออกไปจากวงราชการเลย คือให้ไปอยู่อยุธยาซะเลย ไปทำนาอยู่อยุธยาซะเลย ทำไมไม่ทำอย่างนั้น คำตอบก็คือว่าคงจะลำบาก ลำบาก ในแง่ที่ว่าในสมัยนั้น อาจารย์ปรีดี เป็นที่เคารพนับถือของบรรดาผู้แทนราษฎร ผู้นำ ประเทศในสมัยนั้นอยู่พอสมควร พอสมควรในที่นี้ผมอาจใช้คำว่ามากแทนก็ได้

การที่จอมพล ป. ทำให้อาจารย์ปรีดี พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีไปเป็นผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ หรือพูดให้ถูกต้องก็คือ เป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์ ก็ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ มาดำเนินงานเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยได้ มากขึ้น เพราะงานในหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ก็เป็นงาน ประจำที่ไม่สู้หนักหนานัก อาจารย์ปรีดีเองเคยให้สัมภาษณ์ สิ่งที่ทำนอาจารย์ ภูมิใจที่ได้ทำประโยชน์กับสังคมไทยมีอยู่สองอย่างคือการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี ๒๔๗๕ และการทำขบวนการเสรีไทย

ตรงนี้ขอเรามองนิดหนึ่งว่า มีบางฝ่ายซึ่งขบขันใจมตอาจารย์ปรีดี ในเรื่องของ การเปลี่ยนแปลงการปกครองในหลายแง่ด้วยกันเช่นว่า นายปรีดีทำอย่างนั้นเป็น เพราะเหตุผลส่วนตัวบ้าง เป็นความทะเยอทะยานบ้าง อยากจะเป็นใหญ่เร็วบ้าง หรือว่าไม่ถูกกับพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ อัครราชทูตฝรั่งเศสในสมัยนั้นบ้าง เรียกว่า เป็นการอธิบายการทำงานส่วนรวมของอาจารย์ปรีดี ด้วยเหตุผลส่วนตัว แต่ถ้าเมื่อ เรามองดูขบวนการเสรีไทยคงจะพูดอย่างนั้นได้ยาก อย่างน้อยก็ไม่มี การพูดหรือ เขียนออกมาให้เห็นว่าอาจารย์ปรีดีก่อตั้งขบวนการ หรือว่ามีบทบาทสำคัญหรือเข้า ร่วมเสี่ยงชีวิตในขบวนการเสรีไทยด้วยเหตุผลส่วนตัว แต่ที่น่าคำนึงก็คือว่าการกระทำ

ทั้งสองอย่างคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองและขบวนการเสรีไทย เป็นการเสี่ยงชีวิต เป็นการเอาชีวิตเข้าเดิมพันทั้งสองกรณี

เมื่อสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น อาจารย์ปรีดียังหนุ่ม อายุเพียง ๓๒ ปี ช่วงที่ก่อตั้งขบวนการเสรีไทย ท่านอาจารย์อายุประมาณ ๔๒ ปี พร้อมกับประสภารณันต์ ๑๐ ปีที่ผ่านมาทำให้สุขุมรอบคอบ คิดหน้าคิดหลัง และก็คิดวางแผนเกี่ยวกับการทำงานอย่างรอบด้านมาก คือทั้งจะต้องพิจารณาว่าไทยจะต้องทำเป็นความลับ ไทยต้องคอยป้องกันญี่ปุ่น ไทยจะต้องต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลในอีกด้านหนึ่งด้วย เพราะฉะนั้นต้องคำนึงถึงหลายๆ ด้านควบคู่กันไป

ในเวลา ๔ ปีนี้ ท่านอาจารย์อยู่ในภาวะที่เครียด มีความกดดันจากหลายๆ ด้าน และต้องคิด ต้องทำอะไรอยู่ตลอดเวลา มีฝรั่งเขียนบันทึก เขียนเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยว่า เส้นประสาทของอาจารย์ปรีดี คงต้องอยู่ที่ขอบตลอดเวลา บางครั้งมีเรื่องหนักใจ อาจารย์ปรีดีคิดไม่ตกกว่าจะทำอะไรดี ถึงกับละเมอในเวลานอน ละเมอจนท่านผู้หญิงพูนศุขรู้ว่าละเมอเรื่องอะไร ก็มาถามว่า เธอเป็นอะไรในเรื่องนั้นเรื่องนี้ ท่านอาจารย์ถามว่าทำไมเธอรู้ อ้าก็เธอพูดเมื่อคืนนี้ นี่เป็นภาพจากมุมเล็ก มองจากแง่ส่วนตัวนะ ต้องรับว่าอยู่ในบรรยากาศอย่างนั้น อะไรมันกดดันบ้าง อะไรเป็นต้องคิดต้องคำนึงถึงบ้าง ความกังวลทั้งชีวิตส่วนตัว ชีวิตคนที่เข้ามาร่วมงานมีมากแค่ไหน

ขอกลับมาที่ขบวนการเสรีไทย เมื่อญี่ปุ่นบุก เราลองเอาตัวเราไปอยู่ในช่วงนั้น เราจะทำอย่างไร อาจารย์ปรีดีก็คิดหลายแผนจะทำอย่างไร แผนแรกคือว่าไปตั้งฐานที่นครสวรรค์ โดยจะอาศัยกำลังจากทหารทางเหนือ คือ พิษณุโลก ลำปาง เชียงใหม่ เพื่อที่จะสู้กับญี่ปุ่น ดักญี่ปุ่นไม่ให้ขึ้นไปพม่า ถ้าเราดักหรือตัดเสียดอนนั้น เราก็สู้กับญี่ปุ่น ปรากฏว่าแผนนี้ล้มเหลว หลวงกาจสงคราม (เจียร เก่งระดมยิง) มาหาอาจารย์ปรีดี ทันทีที่ญี่ปุ่นบุกว่าจะทำอย่างไร ท่านอาจารย์ก็บอกว่า ลองไปดูซิทางเหนือว่าจะตัดทางรถไฟไม่ให้ญี่ปุ่นบุกขึ้นไปได้ไหม แต่กว่าหลวงกาจจะขึ้นไปถึงนครสวรรค์ ญี่ปุ่นก็ขึ้นไปถึงนครสวรรค์นานแล้ว แผนหนึ่งก็ล้มเหลว

แผนที่สองไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในต่างประเทศ คือจะทำทำนองเดียวกับขบวนการเสรีของประเทศอื่นอย่างเช่น ขบวนการเสรีของฝรั่งเศส นายพลเดอโกล

ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่ลอนดอน ก็มีความคิดว่าจะไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่อินเดีย แต่แผนนี้ก็ไม่ใช่จริงอีก เพราะต้องตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งไม่ง่ายและจะไปทางไหน ญี่ปุ่นคงจะจับตาอยู่ บางที่เราคุยกับผู้ใหญ่สมัยสงครามจะเห็นได้ว่ามีจารชนญี่ปุ่นสายลับญี่ปุ่น เราก็ไม่แน่ใจว่าคนไทยที่เราคุยด้วยจะเป็นสายลับให้ญี่ปุ่นหรือเปล่า จะเอาเรื่องไปบอกญี่ปุ่นหรือเปล่า และถ้าญี่ปุ่นจับได้ วิธีทรมาน และวิธีฆ่าของญี่ปุ่นโหดร้ายทารุณเป็นที่ขยาดหวาดกลัวของคนในสมัยนั้น เพราะฉะนั้นสองแผนนี้ก็ล้มเหลวไป

ตอนนี้ขอโฟกัสที่อาจารย์ปรีดีกับขบวนการเสรีไทย ท่านอาจารย์ก็คงจะมีความคับข้องใจว่าทำอย่างไรดีจะสู้กับญี่ปุ่นได้ จะนำเอกราชมาสู่ประเทศไทยได้ ในช่วงปี ๒๔๘๔ - ๒๔๘๕ ก็ทำอะไรไม่ได้ถนัด ยกเว้นว่าคอยจะติดต่อเพื่อนฝูงหรือคบคิดกับเพื่อนฝูงว่าจะทำอย่างไรดี วางแผนอย่างนั้น วางแผนอย่างนี้ จนในที่สุดก็คิดว่า เราจะต้องติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งในแง่การสนับสนุนในยามสงคราม แล้วก็ในแง่การจะตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น ความคิดเรื่องตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นนั้นคิดอยู่ตลอดเวลา จนถึงปี ๒๔๘๗ ก็ยังคิดอยู่ถึงเรื่องนี้ แต่ในที่สุดก็ไม่มีที่ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้น

ที่นี้เรามามองอีกภาพหนึ่ง ขอยกกลับจากเมืองไทยไปวอชิงตัน ในทันทีที่ญี่ปุ่นบุก ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็ประกาศว่าสถานอัครราชทูตไทยในวอชิงตันเป็นอิสระ ไม่ขึ้นกับรัฐบาลไทย ต่อมารวบรวมคนไทยเข้าด้วยกัน เรียกว่าตั้งเป็นขบวนการเสรีไทยขึ้น ข่าวที่กระจายเสียงมาจากซานฟรานซิสโก ซึ่งหม่อมเสนีย์ประกาศก็มาถึงประเทศไทย อาจารย์ปรีดีมีความยินดี มีความตื่นเต้น มีความสุขมากที่ได้ข่าวนี้ ว่ามีขบวนการเสรีไทยนอกประเทศเกิดขึ้น แต่ว่าการกระทำภายในประเทศซึ่งอาจารย์ปรีดีกำลังเริ่ม หรือว่าขุมนุมนุพรอดพวกได้ดินอย่างลับๆ จะทำอย่างไรให้ทางอเมริกาช่วย อันนี้เป็นปัญหา ทางโน้นส่งกระจายเสียงออกวิทยุมาได้ ทางนี้อยู่ได้จึงทำได้จู่โจมญี่ปุ่นอยู่ที่นี่จะทำอย่างไร

ทางหนึ่งก็คืออาจารย์ปรีดีก็ส่ง นายจำกั๊ด พลังกูรไปติดต่อโดยผ่านไปทางเมืองจีน สิ่งที่อาจารย์ปรีดีพูดกับนายจำกั๊ด พลังกูร ก่อนที่นายจำกั๊ดจะออกนอกประเทศนั้นก็น่าสนใจมาก ผมขอยกข้อความมา "ขอให้โชคดีเถอะ อีก ๔๕ วันเรา

คงจะพบกันถ้าโชคดี แต่ถ้าโชคไม่ค่อยดี อีก ๒ ปีคงได้พบกัน ถ้ามันไม่เป็นเช่นนั้น เราก็นึกว่าเสียสละชีวิตให้กับประเทศชาติก็แล้วกัน” ในที่สุดข้อสุดท้ายเป็นจริง โชคไม่ดี นายจำกัต์ พลงกูร สิ้นชีวิตที่เมืองจีนและไม่ได้พบกับท่านปรีดีอีก พอออกไปเท่ากับว่าเป็นการลาจากกันวันนั้น

เมื่อนายจำกัต์ออกไปนอกประเทศก็พยายามติดต่อกับม.ร.ว.เสนีย์ จากเมืองจีน ถึงตอนนี้ก็มีข้อความให้ตั้งคำถามหลายประการว่า ทำไมทางเสรีไทยในสหรัฐฯ ถึงไม่ยอมรับนายจำกัต์ ทำไมไม่ช่วยเหลือให้นายจำกัต์ได้เดินทางไปวอชิงตันโดยเร็ว จนกระทั่งนายจำกัต์ต้องเสียชีวิตที่นี่ ในการเสียชีวิตนี้โดยคำของทางการว่าเป็นโรคภายในกระเพาะ แต่จริงๆ เป็นอย่างไรอันนี้ก็ไม่มีใครทราบ ก็ไม่มีใครทราบ แต่ก็เอาล่ะ เราก็นึกว่าเป็นโรคภัยไข้เจ็บส่วนตัวก็แล้วกัน เมื่อเอกสารก็ขัดกันอยู่ในหลายด้านโดยที่ไม่สามารถจะยืนยันแน่ชัดได้

ต่อมาอาจารย์ปรีดี ก็พยายามด้วยวิธีนี้อีก ก็คือส่งนายสงวน ตุลารักษ์ และ นายแดง คุณะติลออกออกไป พอออกไปไม่กี่วันทางรัฐบาลไทยก็รู้ ก็ประกาศเป็น คนขายชาติเพราะออกนอกประเทศไปคบกับศัตรู เราจะเห็นได้ว่าคนที่เข้าร่วมกับ ขบวนการเสรีไทยมิใช่เสียชีวิตอย่างเดียวเท่านั้น แต่มันเสี่ยงอนาคตไปทั้งหมดด้วย ตอนนั้นสงครามจะลงเอยอย่างไรเราไม่รู้ แนนอนตอนนี้เรารู้แล้วว่าฝ่ายสัมพันธมิตร เป็นฝ่ายชนะ เสรีไทยก็สามารถที่จะฟื้นฟูส่วนนี้กลับมาได้

แต่ว่าตอนนั้นเราลองสมมติตัวเราเข้าไปตอนนั้น มันก็มีโช่งง่ายแต่ขณะที่เป็นเรื่องมีโช่งง่ายนี้ อาจารย์ปรีดีก็สามารถที่จะรวบรวมคนที่จะให้เข้ามาขบวนการเสรีไทยได้เป็นจำนวนไม่น้อย แน่นอน คนที่ได้เข้ามาร่วมในขบวนการเสรีไทยมิได้รู้จักกับอาจารย์ปรีดีทั้งหมด ในระดับสูงเท่านั้นที่รู้จักอาจารย์ เพราะในสมัยนั้นต้องเก็บเป็นความลับ ในองค์กรตั้งแต่ข้างบนลงมา ในแต่ละสายแต่ละหมู่ก็รู้เฉพาะในสาย ในหมู่ของตัวเองที่ได้รับมอบหมายงานเท่านั้น เมื่อว่าถ้าญี่ปุ่นรู้หรือญี่ปุ่นจับได้ ความลับจะได้เสียไปเฉพาะในส่วนนั้น ไม่ต้องเสียไปทั้งขบวนการ

ในตอนปลายของสงครามซึ่งขบวนการเสรีไทยพร้อมที่จะต่อสู้กับทางทหาร ญี่ปุ่น มีพลพรรคของเสรีไทยอยู่หนึ่งหมื่นคนที่ติดอาวุธ แล้วก็พลพรรคที่จะระดม

ได้ถึงแปดหมื่นคน ก็เป็นจำนวนมิใช่น้อย แน่นนอนอันนี้มิใช่เครดิตอย่างที่ผมพูด
 ตอนแรกว่าเป็นเครดิตของท่านอาจารย์แต่เพียงผู้เดียว แต่ว่าคนที่จะมาร่วมในขบวนการ
 เสรีไทยอย่างที่ผมพูดย้ำหลายครั้งว่า เป็นเรื่องของการเสี่ยงอนาคต เสี่ยงชีวิต
 เข้าว่า ใครจะมาร่วม ใครจะชวนเราไปทำอะไร เราคงจะต้องไว้ใจ คงจะเชื่อในหลัก
 การในคุณธรรมของผู้ในระดับหนึ่งทีเดียว โดยที่ว่ามันยากมากกว่าหลายเท่าที่เราจะ
 ไปร่วม เพราะว่าร่วมแล้วเข้าใจจะได้ผลประโยชน์ หรือว่ากฎหมายบังคับให้เราไปร่วม
 แต่นี้เป็นกรณีสมมติโดยเข้าไปร่วมโดยที่ไม่มีกฏบังคับ เพราะฉะนั้นเราเห็นได้ว่าใน
 งานนี้ อาจารย์ปรีดีก็ย่อมต้องได้รับความเชื่อถือเคารพ มีผู้ที่พร้อมที่จะยอมตายด้วย
 อยู่เป็นจำนวนมาก

เมื่อมีขบวนการเสรีไทยต่างประเทศเกิดขึ้น กับขบวนการเสรีไทยในประเทศ
 เกิดขึ้น ทำอย่างไรจึงจะประสานงานทั้งสองเข้าด้วยกัน ทางฝ่ายเสรีไทยนอกประเทศ
 ก็พยายามที่จะส่งคนเข้ามา เพื่อที่จะเป็น ถ้าใช้ภาษาไทยยามสงครามก็คือ เป็นแนว
 ที่ทำ เพื่อสื่อข่าวความลับของทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย และร่วมกับองค์การใน
 ประเทศไทยเพื่อจะสู้กับญี่ปุ่น ด้วยความคาดหวังว่าในเมืองไทยก็คงจะมีขบวนการ
 ต่อต้านญี่ปุ่นเกิดขึ้นแล้ว

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้พูดกับฝรั่งซึ่งก็คือองค์การลับของอเมริกาในสมัยนั้น
 ซึ่งเข้ามาทำงานในประเทศไทยท่านองว่า คุณเข้าไปเถอะ คุณก็จะเจอเองแหละ
 ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ผมก็ไม่รู้ว่าใคร แต่ว่าต้องเจอแน่ นักเรียนไทยในอังกฤษใน
 สมัยนั้นก็คาดเดากันว่าคงจะมีการต่อต้านในประเทศ ฝรั่งถามว่า แน่ใจได้อย่างไรว่า
 มี นักเรียนไทยก็ตอบว่า เขาก็มีความรู้สึกหนึ่งซึ่งพ่อ แม่ พี่ น้อง เพื่อนฝูงของเขาที่
 อยู่ในเมืองไทยก็คงรู้สึกในทำนองเดียวกัน

ถ้าเราลองอ่านบันทึกความจำ หรือได้คุยกับคนที่อยู่ในขบวนการเสรีไทยพูดถึง
 ทหารญี่ปุ่นบุกเข้ามาในประเทศ มันเป็นความรู้สึกคล้ายกันว่าเราจะต้องสู้กับญี่ปุ่น
 อย่างนักเรียนไทยในอังกฤษ ยังไม่รู้เลยว่าจะทำอย่างไรดี ในขณะที่นักเรียนไทยใน
 อเมริกาก็มี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ให้ถือเป็นตัวหลักได้และจะเป็นขบวนการนำ แต่ใน
 อังกฤษจะทำอย่างไรดี เราจะหันไปทางไหน ไปทำอะไร ดูมันยังไม่มีทางทั้งนั้น แต่ก็

จากกรุงเทพฯ ไปถึงส่วนต่างๆ ของประเทศได้ เราก็มีคนเข้ามาร่วมอยู่ในวงระบบราชการเพิ่มขึ้น หลังปี ๒๕๓๕ มีมากขึ้น เพราะฉะนั้นเราสามารถมองว่าในส่วนนี้ ขบวนการเสรีไทยจึงเป็นการจัดตั้งซ้อนภายในระบบราชการของระบบรัฐ รัฐก็ทำหน้าที่ไป อีกส่วนหนึ่งก็เป็นงานเสรีไทยเป็นงานใต้ดินไป ก็ทำหน้าที่ต่อต้าน ต่อสู้กับญี่ปุ่นไป

ในขณะที่คำนึงถึงว่าทำอย่างไรจึงจะได้พลพรรคมากขึ้น ท่านอาจารย์ก็ต้องดำเนินกิจการทางการเมืองภายในประเทศไปด้วย ท่านอาจารย์ก็คิดว่าทำอย่างไรถึงจะเปลี่ยนรัฐบาล คือให้รัฐบาลล้มไป รัฐบาลจอมพล ป. ล้มในปี ๒๕๔๗ เนื่องจากแพ้เสียงสนับสนุนใน พ.ร.บ. ๒ ฉบับ หลังจากจอมพล ป. ล้มแล้ว ในเดือนกรกฎาคม ๒๕๔๗ ขบวนการเสรีไทยก็เติบโตขึ้นอย่างมาก คนที่เคยเกรงอิทธิพลเผด็จการของจอมพล ป. หรือว่าเป็นฝ่ายกลางๆ หรือยังไม่กล้าหันกลับมาเสริมเข้ากับขบวนการเสรีไทยมากขึ้น เช่น กรณีของหลวงอดุลเดชจรัส ซึ่งนำตำรวจเข้ามาเข้าร่วมเป็นอย่างมาก เป็นกำลังสำคัญ การที่ได้ตำรวจเข้ามา ทำให้พลพรรควางใจได้เกี่ยวกับเรื่องความลับเพราะว่าในตอนนั้นเวลาจะทำอะไรก็ต้องระวังตำรวจ ระวังญี่ปุ่น เมื่อตำรวจมาเข้าด้วยแล้วก็สามารถที่จะประสานงานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

ในเมื่อการเมืองภายในประเทศจัดการได้ค่อนข้างเรียบร้อย และสามารถเพิ่มจำนวนพลพรรคเสรีไทยได้มากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ต้องมาคำนึงถึงการเมืองระหว่างประเทศ คือทำอย่างไรจึงจะตกลงกับทางสหรัฐฯ และอังกฤษได้ มุมนี้ช่วยเรามองว่าท่านอาจารย์ปริติสมเป็นรัฐบุรุษหรือไม่ คือการจะต้องต่อสู้ศัตรูและการจะเดินแค้นเดินคูทางการเมืองทั้งภายในและระหว่างประเทศ

ตอนนั้นอังกฤษค่อนข้างโกรธและไม่พอใจประเทศไทยมากที่ไทยทำสัญญาไม่รุกรานกับอังกฤษในปี ๒๕๔๔ แต่พอหลังเซ็นสัญญา ญี่ปุ่นบุกไทย ไทยก็ยอมไม่ต่อสู้ มีหน้าข้ายังประกาศสงครามกับอังกฤษและบุกเข้าไปในเชียงตุง ทั้งยังอยากจะได้ในสิ่งที่ญี่ปุ่นเสนอว่าจะให้คือ ๔ รัฐมลายูทางใต้ (ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปะลิต) ข้อมขขึ้นเหล่านี้ทำให้อังกฤษไม่ยอมเจรจาถึงฐานะของไทยหลังสงคราม ขอเพียงแต่ให้เสรีไทยสู้ญี่ปุ่นก่อน อย่างอื่นยังไม่เจรจา

เราทราบจากเอกสารเมื่อสงครามสิ้นสุดลงแล้ว ว่าอังกฤษมีความคิดที่จะมีอิทธิพลและควบคุมไทยอย่างแข็งขัน แต่สหรัฐฯ ก่อนข้างเป็นมิตรกับไทยมาก ในช่วงสงครามนั้นสหรัฐฯ ถือว่าประเทศไทยอยู่ภายใต้การครอบครองของญี่ปุ่น คือหมายถึงว่าไม่ได้เป็นประเทศศัตรู แต่ถูกศัตรูเข้ามายึดครอง แล้วก็ละเลยรัฐบาลไทยคือรัฐบาลจอมพล ป. แต่ติดต่อกับอัครราชทูตไทยในวอชิงตันแทน และก็ถือว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นตัวแทนของรัฐบาลไทย

จากแง่นี้เราจะเห็นว่าขบวนการเสรีไทยไม่เพียงแต่จะต่อสู้กับญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ว่าจะต้องดำเนินถึงการเมืองระหว่างประเทศด้วย ก็คือจะต้องดำเนินถึงเอาฝ่ายสหรัฐฯ มาเป็นพวก หรือให้ช่วยในกรณีที่ยังคงงูใช้ไม้แข็งกับไทย ท่านอาจารย์ก็ดำเนินนโยบายในด้านนี้ โดยส่งพระพิศาลสุขุมวิทไปเจรจาตกลงในเรื่องของประเทศหลังสงครามที่สหรัฐฯ ในขณะที่ไม่ได้ส่งใครไปอังกฤษ อาจเรียกได้ว่าการที่อาจารย์ปรีดีอยู่ในขบวนการเสรีไทยนั้นเป็นการรู้ศึกหลายด้าน ด้านการทูตกับสหรัฐฯ อังกฤษ ด้านการเมืองกับรัฐบาลและด้านการทหารกับญี่ปุ่น

กับญี่ปุ่นนี้เป็นเรื่องเสี่ยงชีวิตมาก ทางฝ่ายสัมพันธมิตรเคยคิดว่าควรจะนำตัวอาจารย์ปรีดีออกไปนอกประเทศไทยเพื่อจะได้พ้นมือญี่ปุ่น ถ้าญี่ปุ่นจับได้เมื่อไร ก็แสดงว่าทั้งขบวนการนี้จะต้องล้มระเนระนาดไป มีกรณีที่เกิดขึ้นในอินโดจีนที่ทางฝ่ายญี่ปุ่นจับได้ว่ามีขบวนการใต้ดินที่จะต่อสู้ญี่ปุ่นเกิดขึ้น ก็เชิญผู้นำหรือผู้ที่อยู่ในขบวนการใต้ดินมากินเลี้ยง แล้วก็สังหารเสียในงานวันนั้น เหตุการณ์นี้เกิดในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

แล้ว ๒ - ๓ เดือนต่อมา คือเดือนมิถุนายน ญี่ปุ่นก็คงคิดทำอย่างเดียวกัน คือวันที่ ๒๘ มิถุนายน ญี่ปุ่นก็เชิญผู้นำของไทยไปกินเลี้ยง คาดว่าญี่ปุ่นคงรู้ระแคะระคายเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยบ้างแล้ว แต่ภายหลังนายพล นากามูระเปลี่ยนใจในวินาทีสุดท้าย อาจจะเป็นเพราะเห็นว่าการรบของญี่ปุ่นอยู่ในสภาพเพลี่ยงพล้ำแล้ว ตั้งแต่การรบที่มิดเวย์ เพราะฉะนั้นถ้าญี่ปุ่นจะแพ้ก็แพ้ๆ ดีกว่า อย่าตองนองเลือดกับคนไทยเลย อย่างน้อยพอจบสงครามแล้วเรายังรักษาหน้า เรายังพอคืนดีกันได้โดยไม่ยาก

ในตอนสงครามช่วง ๒๔๘๗ - ๒๔๘๘ มีเกร็ดเล่าว่าหลวงอดุลเดชจรัสแนะนำให้อาจารย์ปรีดี ไล่เลือกกันกระสุน ทางฝ่าย ไอ เอส เอส ของสหรัฐอเมริกาที่จะเอาเลือกกันกระสุนมาให้ แต่ไล่แล้วมันหนักเหลือเกิน ถ้าญี่ปุ่นจะทำร้ายจริงๆ คงจะช่วยเหลืออะไรไม่ได้ แล้วมันก็หนักเหลือเกินไม่สะดวกก็เลยไม่ได้ใช้ ตอนนั้นก็แสดงว่าอยู่ในระยะของการเสี่ยงภัยตลอดเวลา

อาจารย์ปรีดีเคยคุยกับฝรั่งสัมพันธมิตร แล้วเขาเอามาเขียนหนังสือ อาจารย์ปรีดีพูดว่าต้องใช้ชีวิตสองด้าน คือด้านหนึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ อีกด้านก็ทำงานใต้ดินสู้กับญี่ปุ่น ทำอย่างไรจึงจะจัดตั้งองค์การ ทำอย่างไรจึงจะหาคนมารบแบบสงครามกองโจรเพิ่มขึ้น ทำอย่างไรจึงจะหาสัมภาระไปบำรุง ทำอย่างไรที่จะโยกย้ายข้าราชการจังหวัดที่เข้ากับเสรีไทยไปอยู่จังหวัดที่สามารถระดมพลพรรคได้ ต้องครุ่นคิดตลอดเวลาทั้งการเมืองภายในและภายนอกประเทศ ภายใต้เงื่อนไขที่จะต้องกระทำอย่างปิดลับ ระมัดระวังอย่างรอบคอบ

จะเห็นว่าเป็นเรื่องยากลำบาก สมาชิกสภาราษฎรบางส่วนของที่เข้ากับเสรีไทยเห็นเป็นคุณูปการของท่านอาจารย์ในความสามารถ ความพร้อมสละชีวิต ภายหลังสงครามก็ยกย่องอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบุรุษอาวุโส

จากการศึกษาของนายปรีดี ตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ โดยเฉพาะช่วงสงครามโลก โดยละเอียด เราก็คงให้คำตัดสินได้ว่า ตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโสที่ท่านอาจารย์ปรีดีได้รับนี้เหมาะสมหรือไม่

ในแง่ส่วนตัวของผู้ที่เข้าร่วมขบวนการเสรีไทย ว่าทำไมจึงเข้าร่วม แน่นนอนที่แต่ละคนก็คงมีความรู้สึกรักชาติ ต้องการกู้ชาติเป็นพื้นอยู่ แต่ปัญหาตัวผู้นำก็เป็นเรื่องสำคัญ เราจะทำงานกับใคร เราก็ต้องวางใจ ไว้ใจ เชื่อในคุณธรรมและหลักการของผู้นั้น เพราะฉะนั้นความที่เป็นคนที่ผู้อื่นมีศรัทธาในตัว ก็เป็นการดึงให้คนมาร่วมขบวนการ มีบางคนตั้งข้อสงสัยว่า ถ้าไม่มีอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ไม่มีผู้นำขบวนการเสรีไทยอย่างผู้นี้แล้ว ขบวนการเสรีไทยจะสามารถขยายและจัดตั้งเป็นกองกำลังใหญ่ และเป็นที่ยอมรับของฝ่ายสัมพันธมิตรได้ขนาดนี้หรือไม่ นี่ก็เป็นคำถามซึ่งคำตอบก็คงแตกต่างกันไปแต่ละคน

ขอเรามองในแง่การเมืองระหว่างประเทศบ้าง การทำให้ขบวนการเป็นที่ยอมรับของฝ่ายสัมพันธมิตรไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย ๆ การติดต่อส่งข่าววิทยุไปอินเดีย ฝ่ายสัมพันธมิตรเช็คแล้วเช็คอีกว่าจริงหรือเปล่า ว่าโกหกหรือเปล่า ตีสองหน้าหรือเปล่า มิใช่ว่าจะยอมรับสิ่งที่ส่งไปว่าถูกแล้ว เพราะว่าอาจเป็นว่าอาจารย์ปรีติ อยู่ภายใต้เงื้อมมือของญี่ปุ่น แล้วก็หลอกฝ่ายสัมพันธมิตรให้เข้ามาในประเทศ ให้ญี่ปุ่นสังหารเสียก็เป็นไปได้ ประเทศสัมพันธมิตรต้องตรวจสอบจากหลาย ๆ ฝ่าย จนกระทั่งเป็นที่เชื่อใจและวางใจทั้งด้านข่าวสารและตัวบุคคล ถึงมีการร่วมมือกันระหว่างขบวนการเสรีไทยกับสัมพันธมิตรอย่างใกล้ชิด

ก่อนจบการปาฐกถาลองมาพิจารณาว่า เราเรียนอะไรได้บ้างจากขบวนการเสรีไทย เราจะเข้าใจสังคมไทยจากขบวนการเสรีไทยนี้ได้อย่างไรบ้าง มีบางคนพยายามอธิบายว่าสังคมไทยเป็นสังคมโครงสร้างหลวม คือไม่มีอะไรแน่นอน เดี่ยวก็เข้ากับญี่ปุ่น เดี่ยวคนนี้ก็อยู่กับจอมพล ป. บ้าง อยู่กับปรีติบ้าง วันนี้ก็อย่างนี้ อีกวันก็อย่างนั้น ก็มีนักวิชาการบางท่านอธิบายว่าการเกิดขึ้นของเสรีไทยหรือการเป็นไปได้ของเสรีไทยว่าเป็นเพราะสังคมไทยมีโครงสร้างหลวม

แต่ผมเองไม่อธิบายอย่างนั้น ไม่เชื่อว่าสังคมไทยมีโครงสร้างหลวม แต่ผมจะมองไปในแง่ที่ว่ากรณีที่ขบวนการเสรีไทยเป็นไปได้อย่างที่เป็น เราจะต้องคำนึงถึงองค์การ (Organization) ในความหมายกว้างในที่นี้หมายถึงการจัดเป็นองค์การของประเทศของสังคม รวมไปถึงการจัดองค์การทางความคิด ซึ่งแปลแล้วอาจไม่สอดคล้องกับศัพท์ไทยที่ใช้กันอยู่ คือผมหมายถึงเป็น Ideological Organization หรือการจัดให้คนมีแนวคิด อุดมการณ์ไปในทำนองเดียวกัน ซึ่งค่อย ๆ แพร่ไปยังหมู่ราษฎร แต่ก็ยังอยู่ในขบวนการของการแพร่ไป ยังไม่ถึงราษฎรระดับล่างจริง ๆ

เราจะเห็นว่าในหมู่ข้าราชการอย่างครู ตำรวจ ข้าราชการตามกระทรวงต่าง ๆ จักมาอยู่ในขบวนการเสรีไทยมากกว่าราษฎรทั่ว ๆ ไป ก็เพราะว่า พลพรรคเหล่านี้อยู่ในองค์การ (Organization) ที่สามารถดึงเข้ามาอยู่ในการจัดเสริมความคิดให้อยู่แนวเดียวกันได้ คือ Ideological Sphere of Influence ตรงนี้ผมขออนุญาตใช้ทับศัพท์จากแง่นี้ทำให้เราอาจอธิบายลักษณะของขบวนการเสรีไทยได้ และเรียนถึงสังคมไทย

ได้บางด้าน เราจะสังเกตเห็นว่าองค์การที่ได้จัดตั้งในระดับพื้นฐานของราษฎรในระดับล่างเพิ่งมามีในระยะหลังนี้เอง ในสังคมไทยนับเป็นปรากฏการณ์ใหม่ ก็เรียกว่าเป็นการสืบต่อเรื่อยๆ มา อันนี้เป็นประเด็นที่ถึงแม้มีไขข้อสรุป แต่ก็ยังเป็นข้อคิดที่จะให้เข้าใจสังคมไทย

อีกประเด็นหนึ่ง เกี่ยวข้องกับที่ท่านอาจารย์เสนอเป็นข้อคิดไว้ ก็คือเกี่ยวกับเรื่องของการต่อสู้ทางชนชาติและชนชั้น เราจะเห็นว่าในขบวนการเสรีไทย มีคนหลายชนชั้นตั้งแต่ระดับเจ้า เช่น หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ฯ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ ถึงสนับสนุนเสรีไทย สนับสนุนนักเรียนไทยที่อังกฤษในเวลานั้น แล้วก็มีคนที่ เป็นเชื้อสายราชวงศ์หลายพระองค์อยู่ในขบวนการเสรีไทย จนไปถึงระดับผู้แทนราษฎร ระดับครูประชาบาลและผู้ใหญ่บ้านที่อยู่ห่างไกลที่จังหวัดในอีสาน ก็อยู่ร่วมในขบวนการเดียวกัน ก็เรียกได้ว่าขบวนการเสรีไทยประกอบด้วยคนตั้งแต่วชนชั้นสูงจนถึงระดับล่าง โดยยึดเอาผลประโยชน์ที่จะนำเอกราชและอธิปไตยของชาติกลับมา อันเป็นผลประโยชน์ที่อยู่เหนือชนชั้น

มีคนถามท่านอาจารย์ปรีดี เกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยและการต่อสู้ทางการเมืองของท่าน คือหลังสงครามมันจบปี พ.ศ. ๒๔๘๘ พออีกสองปีต่อมาคือ พ.ศ. ๒๔๙๐ รัฐบาลของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ถูกรัฐประหาร อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ต้องออกนอกประเทศเพราะการรัฐประหารครั้งนี้ แล้วก็เรียกว่าเป็นการจบชีวิตทางการเมืองของท่านอาจารย์ปรีดีในประเทศ นับแต่ปี ๒๔๙๐ จนถึงเสียชีวิต ท่านก็อยู่ต่างประเทศโดยตลอด มีเข้ามาที่ตอนปี ๒๔๙๒ คือกบฏวังหลวงหรือที่อาจารย์ปรีดี เรียกว่า "ขบวนการประชาธิปไตย กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒" ปรากฏว่าล้มเหลวต้องพ่ายแพ้

เราตั้งข้อสังเกตดูจะเห็นว่าในขณะที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้นำของขบวนการเสรีไทยโต่งเหมือนลูกศรดาวดวงเหนือ ในช่วงหลังสงครามโลก แต่พอภายใน ๒ ปีต่อมา กลับตกอย่างไม่ได้ฟื้นขึ้นมาอีกในแง่ทางการเมือง ทำไม่ถึงเป็นเช่นนั้น มีคำถามว่าทำไมอาจารย์ปรีดี ถึงไม่ใช้ขบวนการเสรีไทยซึ่งมีพวกมากมายเป็นฐานทางการเมือง ที่จะสนับสนุนเป็นฐานรองรับให้อาจารย์ปรีดี ขึ้นมีอำนาจหรืออยู่ในอำนาจได้นานๆ ละ ท่านอาจารย์ปรีดี ตอบว่า หากเราทำอย่างนั้นก็เท่ากับว่า

เราก็ทยศต่อคนที่มาร่วมขบวนการเสรีไทย เพราะว่าเราตกลงกันตั้งแต่ตอนแรกแล้วว่าทำเพื่ออะไร เขามีได้มาร่วมขบวนการเสรีไทยเพื่อตัวข้าพเจ้า เขาร่วมเสรีไทยเพื่อชาติ อันนี้ก็ถือว่าเป็นคุณธรรมของท่านอาจารย์ปรีดี ที่จะไม่ใช้ประโยชน์คนอื่นเพื่อตัวเอง

ผมอยากจะออกตัวนิดหน่อยว่าสิ่งที่พูดมานั้น อาจจะเป็นการพูดถึงท่านอาจารย์ปรีดี อย่างฉันทาคติ เนื่องจากมีความเคารพและนับถือเป็นส่วนตัว แต่ในการมองและการประเมินขบวนการเสรีไทยและบทบาทของท่านอาจารย์ปรีดี ในขบวนการเสรีไทย ก็คิดว่าและหวังว่าได้พยายามทำอย่างมิได้เพื่อเป็นการยกย่องจนเกินจริงในบทบาทและความสำคัญของท่านอาจารย์ปรีดี และคุณูปการที่ท่านอาจารย์ทำต่อประเทศไทยและราษฎรไทยก็คือการรักษาเอกราชไว้ได้ในหลังสงคราม ซึ่งคนรุ่นหลังถือเป็นบุญคุณที่ท่านได้ทำไว้ ส่วนเรื่องของความเสียสละเพื่อผลประโยชน์อันเหนือกว่าส่วนตัว เราก็คงได้เรียนหรือจะถือเป็นแบบอย่างเพื่อในอนาคต ให้สปิริตนี้เป็นแนวทาง เป็นแนวคิดให้เรา อาจจะคิดทำในแนวทางของท่านได้ ขอขอบคุณครับ

ผมเห็นว่าการตอบคำถามจะเป็นการเพิ่มเติมหรือขยายความบางส่วนบางตอนที่ละเลย หรือให้ความสนใจน้อยไป

สาเหตุอะไรที่อาจารย์ปรีดีคิดว่า เข้าร่วมสัมพันธมิตรแล้วจะเป็นผลประโยชน์อะไรต่อประเทศไทย หรือตั้งแต่เริ่มสงคราม ท่านทราบอย่างไรว่าสัมพันธมิตรจะเป็นฝ่ายชนะในสงครามนี้

คำถามนี้ต้องขอตอบว่า ในช่วงของการเริ่มต้นสงครามนั้นฝ่ายอักษะได้เปรียบถ้ามองในแง่ระยะสั้นฝ่ายอักษะก็มีแนวโน้ม คนที่ติดตามการเมืองระดับโลกมาตลอดตั้งแต่เริ่มสงครามนี้ ไม่มีใครเชื่อว่าฝ่ายอักษะจะชนะหรือเชื่อน้อยมาก นักเรียนไทยในอังกฤษไม่เกิดความรู้สึกนี้ กรณีนี้อาจจะมองได้ว่าท่านอาจารย์ปรีดี ศึกษาและติดตามเหตุการณ์บ้านเมืองจนพอคิดคำนึงไปข้างหน้าได้บ้างว่า ฝ่ายอักษะจะไม่ได้เป็นฝ่ายได้ชัยชนะในระยะยาว รวมไปถึงจนถึงว่าสาเหตุที่ท่านอาจารย์ปรีดีจะเข้าร่วมฝ่ายสัมพันธมิตร ก็ไม่ได้ได้เพียงแต่จะคิดว่าฝ่ายสัมพันธมิตรจะชนะเท่านั้น แต่เป็น

เพราะว่าการสงครามโลกครั้งนี้เป็นการสงครามระหว่างฝ่ายพลังของประชาธิปไตยฝ่ายหนึ่งกับพลังของฝ่ายพลังที่เรียกว่า ฟาสซิสต์อีกฝ่ายหนึ่ง

อุดมการณ์ทางการเมืองของท่านอาจารย์ปรีดีก็คงจะสอดคล้องกับฝ่ายสัมพันธมิตรมากกว่า เพราะฉะนั้นในเมื่อเหตุการณ์มันเป็นอย่างนั้น อาจารย์ปรีดีจึงคิดว่าต้องร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร แต่จริงๆ แล้ว เหตุการณ์ตอนนั้นก็เชื่อว่าจะต้องเลือกข้างใดข้างหนึ่ง สิ่งที่ท่านอาจารย์ปรีดีเลือกก็คือเลือกเป็นกลางที่จะไม่เข้ากับฝ่ายใด แต่เมื่อมันเลือกไม่ได้แล้วจึงต้องเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตร

ที่ว่าขบวนการเสรีไทยมีลักษณะทางการเมืองและการเมืองนั้นขอให้อธิบายลักษณะองค์กรทางการเมือง ขอให้ยกตัวอย่าง

ก็อย่างที่พูดไป แต่อาจไม่ชัด ว่าหน้าที่อย่างหนึ่งของขบวนการเสรีไทยก็คือเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของฝ่ายสัมพันธมิตร จึงเป็นการดำเนินแค้นทางการเมือง มีการติดต่อกับสหรัฐอเมริกา ส่วนการติดต่อกับรัฐบาลอังกฤษ โดยเฉพาะกับผู้บัญชาการแถบแปซิฟิก ลอร์ด หลุยส์ เมาร์ทแบทตัน และ Force 136 ส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางการเมือง เพราะฉะนั้นเสรีไทยจึงมีทั้งกองบัญชาการฝ่ายพลพรรคทหาร ภายใต้การบัญชาการของนายทวี บุญยเกษตร และฝ่ายการเมืองระหว่างประเทศ โดยมีนายดิเรก ชัยนาม ทำหน้าที่นี้ และการที่ท่านอาจารย์ปรีดี ส่งพระพิศาลสุขุมวิทไปสหรัฐอเมริกา ก็ด้วยวัตถุประสงค์ในแง่ทางการเมืองระหว่างประเทศ

ทำไมท่านปรีดีจึงไม่นำขบวนการเสรีไทยสนับสนุนตนไปยึดอำนาจคืนเมื่อเกิดรัฐประหารปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เมื่อมองอีกแง่มุมหนึ่งแสดงให้เห็นว่า มีข้อจำกัดในการพัฒนาจิตสำนึกชาตินิยมของขบวนการไปสู่จิตสำนึกทางการเมืองอย่างไร

ผมตีความคำถามเองนะว่า หมายถึงจากการที่คนเข้าร่วมอยู่ในขบวนการเสรีไทยซึ่งเป็นจิตสำนึกทางชาตินิยมนี้ มีข้อจำกัดที่จะไปสู่จิตสำนึกทางการเมืองอย่างไร ประเด็นนี้ผมเห็นว่าต้องพิจารณาในแง่เกี่ยวกับชาติและชนชั้นที่ผมพูดในตอนท้าย ว่าองค์การนี้เป็นองค์การเพื่อประโยชน์ของชาติ ซึ่งหมายถึงว่าเป็นการ

รวมของหลายๆ ขนชั้นในทางการเมือง ที่ตึกกันหรือขัดแย้งกันในทางด้านใด ด้านหนึ่งไม่มากนัก้อย มันเป็นการขัดแย้งกันทางขนชั้นหรือภายในขนชั้น แต่ไม่ได้หมายความว่าขบวนการที่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของชาติ จะสอดคล้องกับขบวนการที่อยู่ในชาติเพื่อผลประโยชน์ของขนชั้น อันนี้ผมคงอธิบายได้ในแง่ของแนวคิด ว่าด้วยเรื่องของชาติ (Nation) และขนชั้น

ในความเป็นจริง หลังเกิดรัฐประหาร ๒๔๙๐ ก็มีสมาชิกของเสรีไทยจำนวนหนึ่งที่พยายามจะต่อสู้ อาจารย์ปรีดีเห็นว่าการพยายามจะกระทำเช่นนั้นจะเป็นการนองเลือด จึงห้ามและยับยั้งเสีย แต่การกระทำนั้นก็ในแง่บุคคลที่สนับสนุนอาจารย์ปรีดีเป็นส่วนตัวหรือแง่อุดมการณ์หรือขนชั้น มิได้กระทำในนามขบวนการเสรีไทย

สภาพช่วงที่เกิดขบวนการเสรีไทย นับว่าเอื้ออำนวยให้ขบวนการนี้เติบโตไปได้ แต่ในช่วงปัจจุบันก็กำลังประสบกับการรุกรานทางเศรษฐกิจของจักรวรรดินิยม อยากทราบทัศนคติว่าจะเกิดขบวนการอย่างเช่นเสรีไทย มีโอกาสเป็นไปได้หรือไม่

สภาพการณ์ของประเทศไทยตอนนี้มีได้อยู่ในลักษณะถูกรอบครองโดยทางทหารหรือแบบอาณานิคมแบบเก่า อย่างที่ผู้ถามก็เข้าใจดีแล้วว่าเป็นการรุกรานทางเศรษฐกิจของจักรวรรดินิยม เพราะฉะนั้นประเทศไทยจึงอยู่ในฐานะอาณานิคมแบบใหม่ ถ้าจะต่อสู้ให้พ้นจากอาณานิคมแบบใหม่ ก็คงจะต้องแตกต่างไปจากลักษณะอาณานิคมแบบเก่า ซึ่งเป็นการต่อสู้ทางทหาร เพราะฉะนั้นถ้าเกิดว่าจะมีขบวนการต่อสู้จักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ ก็คงจะเป็นขบวนการที่มีลักษณะและเนื้อหาต่างไปจากขบวนการเสรีไทยที่เป็นขบวนการต่อสู้ทางทหารและการเมือง

อยากทราบว่าพรรคที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเสรีไทย เกี่ยวข้องอย่างไร และมีความประสงค์อื่นใดเหนือจากเอกราชของชาติอย่างเดียว

ที่ผมเอ่ยถึงพรรคหนึ่งหรือองค์การหนึ่งนั้น ความจริงมิได้เกี่ยวข้องกับขบวนการเสรีไทย แต่พรรคนี้หรือองค์การนี้อ้างว่าหรือโฆษณาว่า พรรคนี้หรือองค์การนี้ได้ร่วม ได้ต่อสู้ญี่ปุ่น เพื่อเอกราชและอธิปไตยมาสู่ประเทศไทย ส่วนที่ถามว่า พรรคนี้มีความประสงค์อื่นใดนอกจากความเป็นเอกราช อันนี้ผมคงตอบไม่ได้ว่า

เขาประสงค์อย่างไร แต่อาจตอบได้เพียงว่า คงเพื่อประโยชน์ในแง่โฆษณาชวนเชื่อของพรรคนี้องค์การนี้ได้แน่หนึ่ง นักศึกษาผู้ศึกษาค้นคว้าทั้งหลาย คงจะถือหลักการตามสูตรที่ว่า จะไม่เชื่ออะไรง่ายๆ โดยไม่ผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อน เพราะฉะนั้นการโฆษณาของพรรคนี้ จำเป็นจะต้องมีหลักฐานหรือข้อเท็จจริงยืนยันจนสามารถทำให้เชื่อได้ว่า พรรคนี้องค์การนี้ได้ทำคุณูปการแก่ราษฎรไทยจริง

อาจารย์ปรีดีได้ส่งตัวแทนสตรีท่านใดไปติดต่อกับเสรีไทยในประเทศใดบ้าง แล้วตัวแทนสตรีท่านนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ หากยังมีชีวิตอยู่ ก็ขอเรียนเชิญมาปาฐกถาเพื่อเป็นวิทยาทานแก่คนรุ่นหลังด้วย

ในฐานะที่ผมเองมิได้อยู่ในขบวนการเสรีไทย และระหว่างนั้นผมก็ยังไม่ได้เกิดด้วย ก็ถือว่าเป็นเพียงนักศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย จากเท่าที่ได้อ่านเอกสารเท่าที่ได้พบ และขอคุยสัมภาษณ์กับสมาชิกของเสรีไทย ก็ยังไม่พบว่าอาจารย์ปรีดีได้ส่งตัวแทนสตรีท่านใดไปติดต่อในต่างประเทศ แต่ว่าสมาชิกที่เป็นสตรีในขบวนการเสรีไทยที่ปัจจุบันมีชื่อเสียงก็มีหลายท่าน เช่น คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร (เสียชีวิตแล้ว) คุณหญิงอัมพร มีสุข แล้วก็มีนักเรียนสตรีไทยในอังกฤษที่ไม่ได้เป็นทหาร ได้ทำงานอยู่ด้านวิทยุที่อินเดีย ส่งข่าวมายังเมืองไทย ก็นับว่าช่วยอยู่แนวหลัง

ปรีดี พนมยงค์

กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

— ขานุกวิทย์ เกษตรศิริ —

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย หัวข้อที่ผมมาพูดในวันนี้ ดูจากข้างหลังที่บอกว่า “ปรีดี กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง” ผมขอแก้หัวข้อนี้หนึ่ง คือแก้เป็นอย่างนี้ “ปรีดี พนมยงค์ และมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ๒๔๗๗ - ๒๔๙๐” ชื่อรองว่า “เมื่อดอกจำปีแบ่งบาน ต้นโพธิ์เติบโตใหญ่ โดมตระหง่านเหนืออริมน้ำ เจ้าพระยาท่าพระจันทร์”

หัวข้อที่ผมมาพูดในวันนี้ นะครับ พูดได้ว่ามีภูมิหลังว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ผมและคณะที่สถาบันไทยคดีศึกษาคิดไว้ในใจอยู่ เราได้วางแผนในการทำประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผมขอใช้คำว่า “ประวัติศาสตร์” มากกว่าคำว่าประวัติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เราวางแผนว่าจะทำประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยครบรอบ ๕๐ ปีในปีหน้า (๒๕๒๗) เมื่อวางแผนไว้อย่างนี้แล้ว เราก็เริ่มทำงาน เราคิดว่าด้านหนึ่งในการที่จะค้นประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นไปไม่ได้ที่เราไม่ไปเรียนสัมภาษณ์ท่านอาจารย์ปรีดีโดยตรง เพราะฉะนั้นสิ่งนี้ก็อยู่ในโครงการของพวกเรา แล้วก็ได้ดำเนินการติดต่อขอเข้าพบท่านอาจารย์ปรีดีในตอนต้นเดือนพฤษภาคม ท่านจะให้สัมภาษณ์ในวันที่ ๗ และ ๘ ท่านจัดให้ผมสองวัน

แต่ปรากฏอย่างที่ท่านทั้งหลายทราบนะครับ ผมบุญน้อย บุญไม่มากเหมือนอย่างคุณสุภา ศิริमानนท์ ซึ่งได้ไปอยู่ ได้ไปเรียนไต่ถามเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยอยู่เป็นเวลานาน ผมนั่นนับวันที่ ๗ และ ๘ แต่ท่านได้ถึงอัญกรรมวันที่ ๒ พฤษภาคม แทนที่จะไปสัมภาษณ์ก็กลายเป็นการไปงานศพครับ งานเผาศพของท่านวันที่ ๔ พฤษภาคม ดังนั้นหลายประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นมาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็คงจะต้องค้นคว้ากันต่อไป ผมเข้าใจว่าหลายอย่างก็คงสูญสลายไปกับท่านผู้ประศาสน์การ นี่เป็นสิ่งที่ผมเสียใจมากในชีวิตการทำงานในมหาวิทยาลัยนี้

ในช่วงที่เราติดต่อกับท่านผู้ประศาสน์การอยู่นั้น ท่านได้บอกมาว่า ในการสัมภาษณ์ ท่านได้มีหัวข้อว่าผมควรจะศึกษาอะไรไปก่อนและเอาเอกสารอะไรติดตัวไปด้วย ท่านว่าควรดูสุนทรพจน์ของท่านเกี่ยวกับเรื่องของธรรมศาสตร์ซึ่งท่านเคยให้ไว้ในสมัยอาจารย์ป่วย อังภากรณ์ เป็นอธิการบดี นอกจากนั้นก็ให้หาประวัติเกี่ยวกับการซื้ออินที่ดินที่ท่าพระจันทร์ ให้ดูหลักสูตรของ ม.ธ.ก.* หลักสูตรปริญญาตรีโท และเอก และให้ดูหลักสูตร ต.ม.ธ.ก.** นี่เป็นการบ้านที่ท่านผู้ประศาสน์การได้ให้ผมไว้ ฉะนั้นก็อาจถือเป็นแนวทางในการสืบเสาะประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ในหัวข้อที่ผมจะพูดวันนี้ จะขอจำกัดช่วงระยะเวลาที่เกี่ยวกับท่านปรีติ กับธรรมศาสตร์ เพียงแค่ ๒๔๗๗ ซึ่งเป็นปีสถาปนา จนกระทั่งถึงปี ๒๔๙๐ ที่ท่านได้จากเราไป และเพื่อความสะดวกในการที่จะศึกษาจุดเริ่มต้นของธรรมศาสตร์ เมื่อดอกจำปีเบ่งบาน ต้นโพธิ์เติบโตใหญ่ และโดมขึ้นมาตระหง่านเหนืออริมน้ำเจ้าพระยาท่าพระจันทร์ ผมจะแบ่งหัวข้อในการดูประวัติศาสตร์ของธรรมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องพันกับท่านปรีติ ออกเป็น ๓ หัวข้อใหญ่ดังนี้

* มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

** เตรียมมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

หัวข้อที่หนึ่ง คือ ปรัชญาในการก่อตั้งมหาวิทยาลัย

หัวข้อที่สอง คือ การบริหาร การเรียน และการสอน

หัวข้อที่สาม คือ ชีวิตและวิญญาณของธรรมศาสตร์

หัวข้อที่หนึ่ง ในเรื่องของ ปรัชญาในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นั้น ผมอยากจะทำความเข้าใจว่า ถ้าจะพูดไปแล้วเราก็ทราบว่ามีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาจากโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เกิดขึ้นมาควบคู่กับโรงเรียนข้าราชการพลเรือน เกิดในสมัยรัชกาลที่ ๕ โรงเรียนกฎหมายตั้งก่อนในปี ๒๔๔๐ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนตั้งในปี ๒๔๔๒ เพราะฉะนั้นในการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีสถาบันหลักอยู่ ๒ สถาบัน โรงเรียนกฎหมายและโรงเรียนข้าราชการพลเรือน โรงเรียนกฎหมายอยู่เรื่อยมา ในที่สุดได้กลายมาเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นั้นเป็นภูมิหลังครับ

จุดกำเนิดอีกจุดหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีขึ้น คือมากับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ผมมองว่าในแง่นี้ การสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๔๗๗ นั้น เปรียบเสมือนน้องคู่แฝดของ ๒๔๗๕ การสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มากับหลักประการที่ ๖ ของคณะราษฎร ในหัวข้อที่ว่าจะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร อันนี้มีส่วนสำคัญทำให้เกิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หมายความว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นก็กำเนิดมาควบคู่กับการปกครองในลักษณะใหม่ เมื่อประเทศมีรัฐธรรมนูญ อันนี้จึงเป็นหลักปรัชญาพื้นฐานในการก่อตั้ง ผมคิดว่าหลักปรัชญาพื้นฐานนั้น อาจจะเป็นหลักของประชาธิปไตย คือว่าการเปิดเผย เปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เป็นการเปิดที่ทำให้เกิดกฎเกณฑ์ที่แน่นอน หลักนี้เป็นหลักของประชาธิปไตย การเปิดเผยมีกฎเกณฑ์แน่นอน เป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดลักษณะหนึ่งของสังคมประชาธิปไตย การเปิดเป็นคุณสมบัติของเผด็จการ การเปิดเป็นหัวใจของประชาธิปไตย ฉะนั้นการเปิดการศึกษาให้กว้างนี้ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ก็กลายเป็นฐานอันหนึ่งของระบอบการปกครองใหม่

ในแง่ของการเปิดเผย การมีเสรีภาพนั้น ผมอยากนำความรู้สึกของ “ธรรมศาสตร์หญิงคนแรก” ที่พูดกับพวกเราในการให้สัมภาษณ์ คือคุณหญิงบรรเลง ชัยนาม เมื่อเราถามท่านว่าประทับใจธรรมศาสตร์อย่างไรบ้าง เมื่อเข้ามาเรียนธรรมศาสตร์ตอนนั้น และจบเป็น อ.บ.* หญิงคนแรกเมื่อ ๒๔๗๘ ท่านตอบว่า

“เอ ตอบยาก อาจจะทำให้ประทับใจความมีเสรีภาพในการเล่าเรียน เป็นตลาดวิชา แล้วก็ให้เสรีภาพเสมอภาคกัน ให้เรียนวิชาต่างๆ ที่อยากรู้ ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะอะไรอย่างนี้ เข้าไปแล้วรู้สึกสบายใจ อย่างบางโรงเรียนก็อาจมี เข้าไปแล้วแบ่งพรรคแบ่งพวก แต่ธรรมศาสตร์ให้ความเสมอภาคกันหมด สบายใจ วิชาที่เรียนเป็นวิชาที่รักและสนใจ”

นี่เป็นความรู้สึกของธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงท่านแรกครับ ที่พูดถึงบรรยากาศของการมีเสรีภาพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ถ้าเราจะดูจากคำกล่าวของท่านผู้ประกาศนักร ปรีติ พนมยงค์ ที่กล่าวในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ ท่านก็กล่าวว่า

“การตั้งสถานศึกษาตามลักษณะของมหาวิทยาลัย ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ และเป็นปัจจัยในการแสดงความก้าวหน้าของประเทศ ประชาชนชาวสยามจะเจริญในอารยธรรมได้ก็โดยอาศัยการศึกษาอันดีตั้งแต่ขั้นต่ำ ตลอดจนการศึกษาชั้นสูง เพราะฉะนั้นการที่จะอำนวยความสะดวกและประโยชน์ของราษฎรในสมัยนี้ จึงจำเป็นต้องมีสถานการศึกษาให้ครบบริบูรณ์ทุกชั้น” ท่านพูดต่อไปอีกว่า “มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎร ผู้สมัครแสวงหาความรู้อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีควรได้ ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นความจำเป็นในข้อนี้ จึงได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น”

อันนี้ผมคิดว่าคงจะชัดเจนเลยว่า ถ้าเนียดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีมาอย่างไร ในลักษณะควบคู่มากระบบการปกครองใหม่ที่มีรัฐธรรมนูญ มีกฎเกณฑ์

* ธรรมศาสตร์บัณฑิต

ในการปกครองที่แน่นอน ดังนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็เริ่มต้นด้วยการเป็น ตลาดวิชาอย่างที่เราทราบกัน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ที่เปิดมหาวิทยาลัยนั้น มีคนสมัครถึง ๗,๐๙๔ คน บางคนได้รับการโอนมาจากคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ ในปี ๒๔๗๖ ก่อนการตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น โรงเรียนกฎหมายของ กระทรวงยุติธรรมได้ถูกโอนไปขึ้นกับคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย พอปี ๒๔๗๗ ก็โอนมาเป็นธรรมศาสตร์

คนที่เข้ามาเป็นนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ตอนนั้น น่าสนใจในแง่ของลักษณะของการเปิดเผยที่ผมว่าเป็นหลักของประชาธิปไตย คือ คนจำนวนมากสามารถจะสมัครเข้ามาได้ ถ้าจบมัธยมบริบูรณ์คือจบมัธยม ๘ ในสมัยนั้น ก็สมัครได้ อันนี้อาจไม่ประหลาดอะไรเท่าไร แต่ถ้าเราดูไปแล้วว่าคนที่สามารถสมัครได้จะรวมถึงข้าราชการตั้งแต่เสมียนขึ้นไป ถ้าผู้บังคับบัญชารับรอง อันนี้ก็จะเกิดการกระจายของการศึกษาในภาคอุดมศึกษาอย่างมาก เปิดกว้างมาก เพราะข้าราชการทั่วไปสมัครได้ ผู้ที่สมัครได้อีกก็คือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้แทนตำบลสมัครได้ ยิ่งเปิดกว้างเข้าไปเป็นจำนวนมาก ซึ่งความหมายที่เราพูดว่าเปิดกว้างนี้ เราพูดในลักษณะของการเปรียบเทียบกับทางจุฬา

ในสมัยนั้นทางจุฬา ต้องจบมัธยม ๘ ต้องสอบเข้า แล้วค่าเล่าเรียนก็แพงกว่า ดังนั้นในการเปิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คนระดับกลางๆ ก็สามารถเลื่อนวิทยฐานะและสถานภาพของตนเองได้ ไม่น่าสงสัยอะไรเลยที่คนในรุ่นนี้มีจำนวนไม่น้อยที่เมื่อเห็นโดมแล้วยกมือไหว้ คือเป็นการบอกว่า นี่คือผู้ที่มีบุญคุณต่อตนสามารถเลื่อนวิทยฐานะและสถานภาพของตนเองขึ้นมาถึงเพราะสิ่งนี้ ถ้าในระบบของการศึกษาเก่าอาจไม่มีโอกาสเลยก็ได้

ในปีแรกที่มีคนสมัคร ๗,๐๙๔ คนนั้น ยังชี้ให้เราเห็นถึงความต้องการการศึกษาในระดับสูงมากที่สุดทีเดียว กล่าวคือมีคนจำนวนหนึ่งรออยู่ที่จะเข้าเรียนต่อ หลังจากนั้นจนถึงประมาณปี ๒๔๙๐ นักศึกษาที่สมัครเข้าในลักษณะซึ่งยังคงเป็นตลาดวิชานั้น จะมีประมาณ ๕๐๐ คนต่อปี ทีนี้ถ้าเราดูจากคนที่สมัครเข้ามา เราอาจ

พูดได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลางในเมือง ใช้ศัพท์ที่ท่านปรีดี พนมยงค์ พูดกับอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ก็บอกไว้ว่าเป็น “ชาวนูรี” ส่วนใหญ่จะเป็น “ชาวนูรี” มาสมัครเรียน สะท้อนให้เห็นคลื่นหรือแรงผลักดันในการที่มีความต้องการการศึกษาชั้นสูง ทำให้โรงเรียนกฎหมายเดิมกลายมาเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผมอยากจะอ่านบันทึกอีกชิ้นหนึ่งที่ได้อ่าน ที่จะสะท้อนภาพในตอนนั้น บันทึกนี้เป็นของคุณสงัด ศรีวณิช ธรรมศาสตร์บัณฑิตปี ๒๔๘๑ คุณสงัด ศรีวณิช บันทึกไว้ในหัวข้อ “โคมรำลึก” ว่า

“ครั้นภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว พวกเราประมาณ ๔-๕ คน ซึ่งเป็นนักเรียนกฎหมายอยู่ในเวลานั้น ได้ไปเยี่ยมท่านอาจารย์หลวงประดิษฐไพฑูริย์ เพ็ญภัยจากการป่วยไข้หวิด เราได้สนทนาและปรารภกันถึงฐานะของโรงเรียนกฎหมายซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาชั้นสูง ควรจะได้รับการสถาปนาให้เป็นมหาวิทยาลัยบ้างหรือไม่ เพราะในขณะนั้นก็มิสถาบันชั้นอุดมศึกษาเป็นมหาวิทยาลัย ก็มีเพียงแต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่เพียงแห่งเดียว”

นี่อาจจะสะท้อนให้เห็นภาพของการมีคลื่นหรือความต้องการในการที่จะก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

เกี่ยวกับปรัชญาในการก่อตั้งนั้น นอกจากเรื่องความเป็นพื้นฐานและความเป็นมาในแง่ของลักษณะประชาธิปไตยแล้ว ผมยังเห็นว่าปรัชญาของการก่อตั้งยังจะเน้นในเรื่องของกฎหมายอีกด้วย แน่นอนสถาบันนี้มาจากโรงเรียนกฎหมาย แต่เดิมมีหลักสูตร ๒ ปี เมื่อเกิด ม.ธ.ก. เปลี่ยนเป็นระดับปริญญามีหลักสูตร ๓ ปี มี ๖ ภาคการศึกษา ลักษณะของธรรมศาสตร์ในตอนนั้นก็ยิ่งจะเน้นในด้านกฎหมายอยู่อย่างมาก

ถ้าเราดูจากวิชาที่เขาเรียนกัน มีการเรียนวิชา ธรรมศาสตร์ ในความหมายของกฎหมายทั่วไป เน้นในการเรียนกฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา ผมคิดว่าท่านที่ศึกษาและคุ้นเคยกับเรื่องความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ คือในสมัยรัชกาลที่ ๔, ๕, ๖ คงจะเห็นได้ว่า สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาอย่างมากของสังคมไทยในการปรับตัวเข้าสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่คือกฎหมาย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ

มาก จะต้องมีการร่างพระราชบัญญัติกฎหมายต่างๆ ขึ้นมาใหม่ ไขแทนกฎหมายเก่าที่เรามีอยู่ ฉะนั้นในลักษณะของการเรียนที่ธรรมศาสตร์ก็เน้นเรื่องกฎหมายมากทีเดียว อย่างที่ผมว่ามา มีการเรียนกฎหมายทั่วไป กฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา ที่ใหม่เข้ามาตอนนั้นก็คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งท่านก็ทราบดี

แน่นอนเมื่อธรรมศาสตร์เกิดมาหลัง ๒๔๗๕ กฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งแต่เดิมแอบแฝงอยู่ในกฎหมายปกครอง ในสมัยราชาธิปไตย ก็สามารถปรากฏตัวออกมาเป็นวิชาอิสระของตัวเองได้ ไม่ต้องแอบอิงอยู่กับกฎหมายปกครองอีกต่อไป นอกจากนี้ก็ยังมีการศึกษาวิชาต่างๆ เช่น วิชาลัทธิเศรษฐกิจ วิชาเศรษฐศาสตร์ สรุปแล้วการศึกษาเน้นที่กฎหมาย แต่การศึกษาก็กว้างขวางกว่าเดิม มีวิชาอื่นๆ ประกอบด้วย

หลักสูตรปริญญาตรีของธรรมศาสตร์นั้นมีปริญญาเดียว คือธรรมศาสตร์บัณฑิต เมื่อวันเปิดมหาวิทยาลัย คือ วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ นั้น มีสุจิตร์แจก เป็นสุจิตร์พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีกรุง ชื่อว่า “แนวการศึกษาชั้นปริญญาตรี โท และเอก แห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง” หมายความว่าเมื่อเปิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นมีโครงการถึงปริญญาเอกเลย แล้วก็ดำเนินการไปด้วยเลย ในปริญญาตรีอย่างที่เราทราบกันมีปริญญาเดียว ปริญญาโทแตกออกไปเป็นนิติศาสตร์มหาบัณฑิต รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การทูต หลักสูตรปริญญาโทมีอยู่ในหนังสือสุจิตร์นี้เรียบร้อย ในระดับปริญญาเอกก็มี ๔ แขนงเช่นเดียวกันคือ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การทูต ในระดับปริญญาตรีและโทนั้นมีการเรียนการสอน ส่วนในระดับปริญญาเอกไม่มีการเรียนการสอนตามปกติ ถ้าจะลองดูจากหลักสูตรปริญญาเอก จะมีดังนี้

หนึ่ง ให้ทำการค้นคว้าจากภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส เมื่อค้นคว้าได้แล้วเป็นที่น่าพอใจ มีความสามารถในการค้นคว้าศึกษาที่บอกต่อไปว่า

สอง ให้แต่งตำราเป็นภาษาไทย ถ้าจะแปลความในสมัยปัจจุบันก็คือเขียนวิทยานิพนธ์ คำว่าแต่งตำราภาษาไทย คือการเขียนวิทยานิพนธ์ แล้วก็สอบปากเปล่า เมื่อกรรมการพอใจแล้วก็ได้รับปริญญาเอกไป อันนี้เป็นสิ่งที่ผมคิดว่า

มหัศจรรย์มาก ธรรมศาสตร์เกิดขึ้นมา พ.ศ. ๒๔๗๗ มีถึงปริญญาเอกเลย ปัจจุบันนี้ปริญญาเอกหายไป ผมกำลังสืบหาว่าหายไปอย่างไร ได้สัมภาษณ์บุคคลบางคนที่ได้รับปริญญาเอก ได้พบอาจารย์ ดร.บรรจบ อิศตุลย์ ซึ่งเคยสอนอยู่ที่คณะรัฐศาสตร์ ท่านเป็นคนหนึ่งที่ได้รับปริญญาเอกจากธรรมศาสตร์ ถามท่านว่ามันหายไปไหน ท่านก็บอกไม่ทราบเหมือนกัน อยู่ดี ๆ มันก็หายไปดี ๆ ปริญญาเอกมันหายไปดี ๆ นะครับ เหลือแต่ปริญญาโท อยู่ดี ๆ หดไปครับ ถ้าจะมีปริญญาเอก คงต้องมาตั้งต้นกันใหม่

ที่นี่ ผมอยากกลับไปในที่เกี่ยวกับการที่ธรรมศาสตร์เน้นเรื่องกฎหมาย คำถามก็คือว่าทำไมธรรมศาสตร์เน้นเรื่องกฎหมาย ผมเข้าใจว่าท่านผู้ประศาสน์การคงมีปรัชญาในการก่อตั้งเพื่อที่จะวางรากฐานลัทธิรัฐธรรมนูญ กฎหมายเป็นสิ่งสำคัญเป็นการตั้งกฎเกณฑ์ของกฎหมาย อันนี้แปลความว่า เพื่อจะจัดสิ่งที่เราเรียกว่าเป็นอัตราธิปไตยหรือคนาธิปไตย โดยให้มีกฎเกณฑ์เป็นหลัก หรือจะใช้คำเก่า ผมอยากจะลองนึกดูว่าท่านปรีติจะใช้คำอะไร คงบอกว่าให้มี ธรรมะ ที่เป็นกฎเกณฑ์ในการปกครองสังคม ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ดังนั้นจุดเริ่มต้นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงมาจากเรื่องกฎหมาย ให้มีหลักเกณฑ์หรือ ธรรมะ ในการปกครองสังคมนี้ ผมลองสังเกตดูและเห็นว่า คำว่า ธรรมะ นอกจากเป็นส่วนหนึ่งของชื่อมหาวิทยาลัยแล้ว ยังจะมีควบคู่ไปกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อยู่ตลอดเวลา นับแต่เริ่มต้นมาจนถึงปัจจุบัน คุณลองดูไปเถอะ ทั้งในเรื่องปรัชญาพื้นฐานและสัญลักษณ์ต่างๆ ในเรื่องของเพลงมหาวิทยาลัย และอะไรก็ตามที่เกี่ยวกับธรรมศาสตร์ ลักษณะต่างๆ เหล่านี้จะค่อนข้างเป็นนามธรรมที่จะสร้างกฎเกณฑ์ให้กับสังคมไทยสมัยใหม่

ในหัวข้อของปรัชญานี้ ส่วนหนึ่งผมคิดว่าเมื่อดูจากการเลือกใช้ชื่อ ธรรมศาสตร์ ผมเข้าใจว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่จะบอกถึงปรัชญาของการก่อตั้ง ดังที่พูดแต่ตอนต้น ผมพยายามที่จะไปสัมภาษณ์ท่านผู้ประศาสน์การ ทำไมท่านให้ชื่อมหาวิทยาลัยอย่างนี้ ทำไมเลือกสีเหลืองและแดง ฯลฯ แต่ก็บุญน้อยอย่างที่ว่า ดังนั้น ผมจึงต้องลองดูจากเอกสารรอบตัว ในแง่นี้ความคิดการก่อตั้ง การใช้ชื่อนี้มีภูมิหลังอย่างไร

คำว่าธรรมศาสตร์หมายถึงกฎหมายที่เป็นแม่บทวางระเบียบสังคมสมัยเก่า ท่านปรีดี คงดึงเอามาใช้ในสมัยใหม่ เราเห็นได้ชัดเลย มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมืองเป็นสถาบันแรกที่รวบรวม กฎหมายตามสามดวง ที่รวบรวมขึ้นมา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ นำมารวมพิมพ์เป็นเล่มอย่างสมบูรณ์เป็นครั้งแรก พร้อมทั้งมีคำนำในการจัดพิมพ์ครั้งนั้นโดยท่านผู้ประศาสน์การ กฎหมายตามสามดวง นี้เราก็อทราบดีว่ามีพระธรรมศาสตร์เป็นหัวใจของกระบวนกฎหมายทั้งหมด นี่เป็นการดึงเอาสัญลักษณ์ของกฎเกณฑ์ของสังคมเก่ามาใช้ คำว่าธรรมศาสตร์นี้ ในสมัยใหม่เริ่มเปลี่ยนความหมายไปบ้าง กลายเป็นกฎหมายทุกๆ ไป

ที่นี้เราลองดูอีกใน “พระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสถาน” พ.ศ. ๒๔๗๖ มีการแบ่งงานของราชบัณฑิตยสถานเอาไว้เป็น ๓ สำนัก สำนักที่หนึ่งเรียกว่า ธรรมศาสตร์และการเมือง สำนักที่สองเรียกว่า วิทยาศาสตร์ สำนักที่สามเรียกว่า ศิลปกรรม นี่เป็นการแบ่งงานใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ผมยังค้นไปไม่ถึงเบื้องหลังของการแบ่งงานเช่นนี้ว่าเกิดขึ้นอย่างไร มีหลักการอย่างไร แต่ก็เห็นได้ชัดว่าธรรมศาสตร์ และการเมืองได้ใช้แบบนี้มาก่อนหน้าการตั้งมหาวิทยาลัย ผมอยากจะโยงกลับไปว่า วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในความหมายของโลกสมัยใหม่ อาจจะมีส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นอิทธิพลของฝรั่งเศส ผมคิดว่าท่านปรีดีอาจจะใช้ความคิดเดิมเรื่องพระธรรมศาสตร์ กับความคิดใหม่จากฝรั่งเศส

มีสถาบันหนึ่งในฝรั่งเศสที่เรียกว่า Institut de France ซึ่งอาจแปลเป็นไทยได้ว่า “สถาบันฝรั่งเศส” สถาบันนี้คงจะใกล้เคียงกับสิ่งที่เรามี คือ ราชบัณฑิตยสถาน สถาบันฝรั่งเศสแบ่งสำนักของเขาออกเป็น Académie มีทั้งหมด ๕ ของเราแบ่งเป็น ๓ นะครับ ของฝรั่งเศสเขาแบ่งเป็น ๕ มีดังนี้

หนึ่ง Académie Française

สอง Académie des Sciences หรือ สถาบันวิทยาศาสตร์

สาม Académie des Sciences Morales et Politiques ถ้าจะแปลก็ว่า สถาบันธรรมศาสตร์และการเมือง

สี่ Académie des Beaux-Arts หรือ สถาบันวิจิตรศิลป์

ทำ Académie des Inscriptions et Belles - Lettres หรือ สถาบันจารึกและ
อักษรศาสตร์

สำหรับสถาบันที่สามน่าสนใจ สามารถโยงมาเรื่องธรรมศาสตร์ได้ เพราะ
ชื่อภาษาอังกฤษของธรรมศาสตร์ในตอนแรกมิใช่ Thammasat University แต่เป็น
University of Moral and Political Sciences ซึ่งก็คือ Sciences Morales et
Politiques นั่นเอง

ที่นี่ ในหัวข้อที่สองเกี่ยวกับ การบริหารและการศึกษาของมหาวิทยาลัย ผม
คิดว่าอาจจะเป็นมหาวิทยาลัยเดียวที่พูดได้อย่างภาคภูมิใจว่า กำเนิดของเราอิสระ
เราเกิดมาเป็นอิสระ ไม่ขึ้นเป็นองค์กรส่วนของราชการ มหาวิทยาลัยเลี้ยงตัวเอง ที่
น่านมหัสจรรย์ใจก็คือว่า เมื่อปี ๒๔๗๗ เราดูจากรายจ่ายของมหาวิทยาลัย เรา
กำลังค้นเกี่ยวกับรายรับรายจ่ายของมหาวิทยาลัยอยู่ ปี ๒๔๗๗ นั้นรายรับของ
มหาวิทยาลัย ๖ แสนบาท รายจ่าย ๑ แสนบาท ต่อมาปี ๒๔๘๕ รายรับของ
มหาวิทยาลัย ๔ แสนบาท น้อยลงไปเพราะนักศึกษาคงตัวแล้ว รายจ่าย ๒ แสน
บาท ก่อนสิ้นสุดสมัยท่านผู้ประศาสน์การ ปี ๒๔๘๙ รายรับ ๑ ล้าน ๓ แสนบาท
รายจ่าย ๗ แสนบาท มหาวิทยาลัยมีรายรับมากกว่ารายจ่ายทุกปี ในสมัยของท่านผู้
ประศาสน์การ มหาวิทยาลัยเลี้ยงตัวเอง หามาเอง ส่วนหนึ่งมาจากค่าบำรุงของ
นักศึกษา ค่าเล่าเรียนในสมัยนั้นปีละ ๒๐ บาท ถูกกว่าค่าเล่าเรียนมัธยมปลายครึ่ง
ต่อครึ่ง ค่าเล่าเรียนมัธยมปลายสมัยนั้น ๔๐ บาท ธรรมศาสตร์เก็บ ๒๐ บาทก็ยัง
มีกำไร เลี้ยงตัวเองได้

เพราะฉะนั้นท่านผู้ประศาสน์การพูดเอาไว้ในสมัยที่ท่านอาจารย์ป่วย อังภากรณ์
เป็นอธิการบดีว่าส่วนหนึ่งมหาวิทยาลัยนี้มีทรัพย์สินที่ดิน มีตึกของตัวเองนั้น เงินมา
จากนักศึกษาเอง นักศึกษารุ่นแรก ๗,๐๙๔ คน ที่มาเสียค่าบำรุงในปีแรกนั้น
เงินของเขาซื้อที่ดินและสร้างตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะกลายเป็นส่วนหนึ่ง
ของราชการอย่างที่เป็กันในปัจจุบันก็เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ระหว่าง ๒๔๗๗ - ๒๕๐๐
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นอิสระ ได้รับเงินอุดหนุนนิดหน่อยจากงบประมาณแผ่นดิน
ส่วนใหญ่แล้วเลี้ยงตัวเองได้

ในแง่ของอาจารย์เอามาจากไหน อาจารย์มีน้อยมาก อาจารย์ที่ได้รับสมัครเข้ามาช่วงแรกที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เราได้ยื่นชื่อของท่านคือ ๔ ท่านแรก เสริม วินิจฉัยกุล ทวี ตะเวทิกุล วิจิตร ลุลิตานนท์ ขุนประเสริฐศุภมาตรา ที่รับอาจารย์ ๔ ท่านแรกเข้ามานี้เพื่อที่จะช่วยทำตำราของมหาวิทยาลัย สองท่านแรกคือ เสริม วินิจฉัยกุล และทวี ตะเวทิกุล นั้นในที่สุดได้ทุนไปเรียนต่อฝรั่งเศส ส่วนใหญ่อาจารย์จึงเป็นอาจารย์พิเศษ อย่างเช่นดิเรก ชัยนาม ไพโรจน์ ชัยนาม ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ส่วนใหญ่จะได้คนมีความรู้สูง มีใจรักที่จะมาสอน ได้คนที่ผมคิดว่าอุทิศตัวเองให้กับการศึกษาไม่น้อยหรือไม่ก็ได้อาจารย์ฝรั่งแจ่มๆ มากเลยหลายคนคงเคยได้ยินชื่ออย่าง ร. แลงการ์ด ซึ่งก็เป็นอาจารย์พิเศษสอนระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยมีวารสารทางวิชาการของตนเองที่มีชื่อว่า นิติสาร^{*} มีอาจารย์ไพโรจน์^{*} เป็นบรรณาธิการ มหาวิทยาลัยมีแผนกคำสอนของตัวเอง แผนกคำสอนขายคำสอนให้นักศึกษา ซึ่งไม่จำเป็นต้องมาเรียน จุดกำเนิดของโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นมาจากตอนนั้น ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ยกสำนักพิมพ์นิติสาร^{*} ของท่านให้มหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓

นี่เป็นภาพทั่วๆ ไปของมหาวิทยาลัย ที่ลักษณะขององค์กรต่างๆ ที่มีอยู่อย่างนี้ ถ้าจะถามว่าบรรยากาศของมหาวิทยาลัยสมัยนั้นช่วงประมาณ ๒๔๗๗, ๒๔๗๘, ๒๔๗๙ เป็นอย่างไร คำตอบก็คือว่าคงไม่ใช่ภาพอย่างเราเห็นในปัจจุบัน ที่เต็มไปด้วยไอ้โน่นไอ้นี้ มีกิจกรรม มีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา มหาวิทยาลัยช่วงแรกค่อนข้างเงียบ มีคนมาเรียนประมาณวันละ ๑๐๐ คน ตกบ่ายเงียบหมด จากคำสัมภาษณ์ความรู้สึกของคนรุ่นนั้น ตอนบ่ายๆ คนหมดไป กลับบ้านไป นักศึกษาถึงจะมีจำนวนเป็นพันๆ ส่วนใหญ่ก็อ่านคำสอนอยู่ที่บ้าน เพราะฉะนั้นไม่น่าแปลกใจอะไรเลย ถ้าเราจะดูอย่างคุณสมคิด ศรีสังคม ธรรมศาสตร์บัณฑิตคนหนึ่ง ซึ่งบอกผมว่าไม่เคยมาเรียนที่ธรรมศาสตร์

* ศ.ดร.ไพโรจน์ ชัยนาม

วันหนึ่งไปฟังเขาหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประทับใจมากที่เห็นผู้สมัครใส่เสื้อครุยมหาหาเสียง เลยสมัครเรียนธรรมศาสตร์ แล้วก็รับคำสอนที่อิสาน ท่านอ่านแล้วก็ชอบ อยู่บ้านนอกไกลมาก ต้องขี่ม้าเข้ามาในเมือง ในที่สุดก็จบเข้าทำงานกรมพระธรรมมุนญุ กระทรวงกลาโหม แล้วสอบชิงทุนไปเรียนถึงประเทศอังกฤษ นี่เป็นเส้นทางเดินของท่านนะครับที่มากับธรรมศาสตร์ คงจะพอมองเห็นภาพในตอนนั้นได้

บรรยากาศทั่วไปในตอนแรกนี้คงค่อนข้างเจียบเหงา ต้นโพธิ์คงไม่ค่อยโตนัก ดูรูปในยุคนั้นต้นไม่โตแต่ใบหนา เรากำลังขอให้คำนวณว่าต้นโพธิ์มีอายุเท่าไรอยู่ ขอให้เจ้าหน้าที่กระทรวงเกษตรฯ เขาคำนวณ สมัยนั้นคงมีต้นจำปอูญิมนี้ มีต้นสนเรียงราย ริมแม่น้ำก็ไม่มีรั้วกัน คือว่าเรื่องตำนานธรรมศาสตร์นี้ เมื่อเปิดธรรมศาสตร์ที่แรก ต้องคำนึงไว้ว่า วันที่เปิด ที่ผมอ่านคำปราศรัยของท่านผู้ประศาสน์การนั้น ธรรมศาสตร์อยู่ที่ของกรมประชาสัมพันธ์ปัจจุบัน ตรงนั้นเดิมเป็นตึกสวยมากเป็นห้างฝรั่งมาก่อน แล้วมาเป็นโรงเรียนกฎหมาย แล้วธรรมศาสตร์ไปสิงสถิตอยู่สองปี คือ ๒๔๗๗ และ ๒๔๗๘

ตึกเดิมของธรรมศาสตร์ตรงนั้นสวยมาก เป็นตึกฝรั่งแบบวิกตอเรีย ในตอนหลังพวกยักษ์มารที่เข้ามาปกครองบ้านเมืองได้ทุบทิ้งไป แล้วกลายเป็นกล่องคอนกรีตอย่างที่เรเห็นกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน ส่วนตึกโดมของเราจะเปิดขึ้นเมื่อ ๙ กรกฎาคม ๒๔๗๙ หลายคนคงทราบดีว่าผู้ออกแบบตึกโดม คือ คุณหมิว อภัยวงศ์ คนนี้ไปเรียนหนังสือมาจากปารีส มีความคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ท่านอาจารย์ปรีดี เชิญมาช่วยออกแบบว่าจะทำอย่างไรดีกับการสร้างตึกธรรมศาสตร์

สมัยที่อยู่ตรงโรงเรียนกฎหมายเดิมนั้น ท่านปรีดีก็มองหาที่ตั้งของมหาวิทยาลัย มองไปมองมาก็เจอที่ท่าพระจันทร์ เป็นที่ของทหารซึ่งเขาจะย้ายออกไป ท่านก็เลยเจรจายกซื้อ ท่านก็เอาเงินที่หามาได้นั้นแหละซื้อ ชื่อที่ดินตรงนี้สองรุ่น ในปัจจุบันทั้งหมดมี ๒๕ ไร่ ๓ งาน แล้วท่านก็เป็นผู้บริหารการศึกษาที่เฉลียวฉลาด คือบอกว่าค่อยๆ ผ่อนใช้ก็แล้วกัน เวลาผ่อนท่านก็ไปขอยืมเงินกระทรวงการคลังมา

ผ่อนใช้ ทำให้เงินที่เราไม่หมดไปทันที ดำเนินกิจกรรมของมหาวิทยาลัยไปได้ เมื่อซื้อที่ดินตรงนี้ได้ ก็เรียกนายหมีว อภัยวงศ์ มาดูตึกเก่าของทหาร ซึ่งเป็นตึกแบบฝรั่งเหมือนกัน ๔ ตึกเรียงกันอยู่ ให้ออกแบบใหม่เป็นตึกมหาวิทยาลัย โดยมีหลักเกณฑ์ว่า แปลก ทันสมัย สวยงาม คุณหมีว อภัยวงศ์ ไปยื่นที่รับน้ำเจ้าพระยาทำพระจันทร์ ดูไปดูมาแล้วท่านก็เชื่อมตึก ๔ ตึกให้ต่อกันตลอด แล้วก็เอาโดมใส่ขึ้นไป กลายเป็นตึกธรรมศาสตร์ ซึ่งจะค่อยๆ มีชีวิตและวิญญาณขึ้นมา

นั่นคือเรื่องการบริหาร เรื่องลักษณะอิสระของมหาวิทยาลัย การเรียนการสอนดังที่ผมได้บอกไป มาเรียนกันก็น้อย แต่อยู่ๆ ไปก็จะมีคนมาเรียนมากขึ้น มีการผลิตบัณฑิตมากขึ้น ในปี ๒๔๗๗ พอบเปิด มีบัณฑิตเลย เพราะว่าโอนมาปี ๒๔๗๗ มีบัณฑิตธรรมศาสตร์ ๑๙ คน ปีเดียวกันนั้นทางจุฬาฯ มีบัณฑิต ๘๒ คน ปีถัดไป ๒๔๗๘ ที่คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรกนั้นมีบัณฑิต ๑๓๗ คน ส่วนจุฬาฯ มี ๑๑๖ คน เราผลิตมากกว่าในตอนนั้น ในปี ๒๔๘๕ ธรรมศาสตร์มีบัณฑิต ๒๕๐ คน จุฬาฯ มี ๒๕๕ คน

ที่ผมเอาเรื่องการผลิตบัณฑิตมานี้ จะโยงกับเรื่องปรัชญาการศึกษาด้วย คือในแง่นี้ถ้าเราดูลักษณะของการผลิตคนที่มีความรู้ในระดับสูงในระบบราชาธิปไตย ซึ่งมีการเปิดขยายการศึกษา มีการตั้งโรงเรียนขึ้นมากมาย ทั้งนี้เพื่อสนองตอบความต้องการของกระทรวง ทบวง กรม ที่ขยายตัวและมีความต้องการข้าราชการ ถ้าจะดูจากตัวเลขของคนที่จบการศึกษาระดับสูง คนจบจะมีจำนวนพอๆ กับความต้องการของหน่วยราชการ เขาจะไม่ผลิตให้เกินความต้องการ

แต่ในหลักการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นเรื่องของเสรีภาพทางการศึกษา การให้การศึกษแก่ราษฎรอย่างเต็มที่ จะไม่มองว่าถ้ากระทรวงนี้ต้องการ ๑๒ คน ก็ผลิตให้ ๑๒ คน แต่ว่าจะให้จบออกไปแล้วทำงานทำอะไร อันนี้เป็นความแตกต่างของธรรมศาสตร์คือการผลิตให้คนมีการศึกษามากขึ้น ในสังคมประชาธิปไตยราษฎรควรมีความรู้ระดับสูง ให้เหมาะกับการปกครองสมัยใหม่ ผมคิดว่านี่เป็นหลักของผู้ประศาสน์การที่ว่าให้ผลิตตามความสามารถที่เขาจะเรียนกันได้

เราดูจากบทบาทของท่านเมื่อมีการตั้ง ต.ม.อ.ก. มีการสอบเข้า ในสมัยที่กระทรวงศึกษาธิการยกเลิกการจัดการศึกษาระดับเตรียมอุดมศึกษานั้น ธรรมชาติก็จะรับนักเรียนประเภทนี้จำนวนหนึ่ง ปรากฏว่ามีนักเรียนจำนวนไม่น้อย สอบเข้าไม่ได้ และไม่มีที่เรียน ท่านให้มี "ภาคสมทบ" โดยบอกว่า ให้เขาเรียนกันเถอะ ถึงแม้จะเรียนภายใต้หลังคาจากก็ให้เรียนกัน เรียนอยู่กับพื้นดินด้วยซ้ำไป นี่เป็นความคิดของท่าน ไม่อย่างนั้นแล้วจะเอาคนไปไหน ให้การศึกษาจะดีกว่า ผมคิดว่าหลักอันนี้ใกล้เคียงกับสิ่งที่ท่านอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ทำต่อมาในสมัยที่ คณะเศรษฐศาสตร์มีภาคค่า

อีกประเด็นหนึ่ง ประเด็นสุดท้าย ชีวิตและวิญญาณของธรรมศาสตร์ ผมบอกว่าขอจำกัดอยู่ พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๙๐ ที่ผมได้ตั้งชื่อรองไว้ว่า เมื่อจำปีแบ่งบาน ใช้คำว่า "แบ่งบาน" นะครับ ต้นโพธิ์โตใบใหญ่ ผมคิดว่ามหาวิทยาลัยจะค่อยๆ มีชีวิตขึ้น ถ้าเราลองสัมผัสภาวธรรมศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรก เราจะมองไม่ค่อยเห็นว่าเขามีความสัมพันธ์อย่างไรกับมหาวิทยาลัย คือว่ารวดเร็วเกินไป เพิ่งเกิดขึ้นมา แต่พอไปไม่กี่ปีสิ่งที่เรียกว่าชีวิตและวิญญาณจะเกิดขึ้นในธรรมศาสตร์

ปีแรก ๒๔๗๗ จะเริ่มมีฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ขึ้นเป็นครั้งแรกที่สนามหลวง ปีแรกนั้นเรายังไม่มีเพลงประจำมหาวิทยาลัย ปีที่สองมีที่โรงเรียนสวนกุหลาบฯ เรามีเพลงมหาวิทยาลัยแล้ว มีเพลง มอญดูดาว "สำนักไหนหมายชูประเทศชาติ" เกิดขึ้นแล้ว เริ่มมีชีวิตฟุตบอลประเพณี มีเพลงประจำมหาวิทยาลัยหลายอย่างเกิดขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ ชีวิตของมหาวิทยาลัยเริ่มขึ้นจากการสร้างสัญลักษณ์เหล่านี้

ผมเข้าใจว่าท่านผู้ประศาสน์การคงคิดอยู่ตลอดเวลา ว่าในแง่ของสถาบันการศึกษาจะต้องมีอะไรบ้าง ไม่ใช่ทำไปเรื่อยๆ วันต่อวัน เช่นเปิดเรียนนั่นเปิดวันที่เท่าไร ภาคแรกของธรรมศาสตร์เปิด ๒๗ มิถุนายน ครับ มีความหมายมาก คือเป็นวันรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ภาคสองเปิด ๑๐ ธันวาคม ตรงกับวันรัฐธรรมนูญฉบับถาวร (คือฉบับถาวรอย่างที่เราทราบกัน) นี่เป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นในธรรมศาสตร์

ท่านปริติ พนมยงค์ รู้สึกจะไม่เลือกคนระดับความสามารถปานกลางหรือระดับต่ำ ท่านต้องเอาคนระดับสูงมาช่วยทำงาน ถ้าจะหาสถาปนิกก็ต้องเอาอย่างนายหิม อกัยวงศ์ ซึ่งดังมากในสมัยนั้น ถ้าจะหาคนแต่งเนื้อเพลงก็ต้องเป็นขุนวิจิตรมาตรา (เจ้าของเพลง “ใจพี่ทหายาบ” นั้นแหละ) ท่านเป็นผู้แต่งเนื้อร้อง “มอญคูดาว” ทุกอย่างในเนื้อร้องนั้น สองอ่านทีละประโยค จะมีความหมายในลักษณะนามธรรม พูดถึงธรรมะ หลักการของธรรมศาสตร์กับสังคมสี่เหลี่ยมสี่แฉก หมายถึงอะไร ผมคิดว่าหลายอย่างมีความหมายอย่างน่าภาคภูมิใจมาก โดมกลายเป็นสัญลักษณ์ กลายเป็นแม่ซึ่งแปลกดี ลองสังเกตดูชีวิตและวิญญาณที่เกิดขึ้นมาในธรรมศาสตร์ ถ้าเราลองไปมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยอื่น ถามดูว่าต้นไม้อะไรในบริเวณนั้นมีชีวิตและวิญญาณ บางแห่งอาจจะตอบไม่ได้ แต่ที่ธรรมศาสตร์มองไปมีต้นโพธิ์ ต้นจำปี (ตอนหลังอาจมีต้นหางนกยูง ซึ่งยังไม่แน่ใจว่าจะมีชีวิตและวิญญาณหรือไม่)

ผมขอตั้งข้อสังเกตไว้อย่างหนึ่งว่า การสร้างสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยนี้มีลักษณะที่เป็นทางการ กับลักษณะที่เป็นธรรมชาติ ทางการเรามีธรรมจักรเป็นตราประจำของมหาวิทยาลัย โดยธรรมชาตินักศึกษากำหนดขึ้นมาเองว่า โดมคือสัญลักษณ์ ดูเหมือนสถาบันอื่นจะไม่มีเช่นนี้ โดยทางการเรามีต้นหางนกยูงเป็นไม้ประจำมหาวิทยาลัย ที่เกิดขึ้นมาอย่างเป็นทางการในระยะหลัง แต่โดยไม่เป็นทางการเราก็มีต้นจำปี มีต้นโพธิ์ โดยทางการเรามีเพลงประจำคือพระราชนิพนธ์ “ยุงทอง” แต่โดยความรู้สึกทั่วไปเพลง “มอญคูดาว” จะเป็นเพลงที่สำคัญและมีพลังที่สุด

จุดหนึ่งที่ผมคิดว่าสำคัญมากในการสร้างความมีชีวิตและวิญญาณของธรรมศาสตร์ คือการตั้ง มหาวิทยาลัยนิคม พุดง่ายๆ คล้ายกับเป็นหอพักนั่นเอง ตอนแรกที่ตั้งขึ้นมา มีนักศึกษาจำนวนน้อย ปีแรกที่ตั้งคือ ๒๔๙๔ มีคนเข้ามาพักอยู่ มีชีวิตเป็นนักศึกษาอย่างเต็มที่ มีมาอยู่ประจำประมาณ ๓๐ ตอนหลังอาจมีถึง ๑๐๐ คน มหาวิทยาลัยนิคมที่เป็นหอพักนี้อยู่ภายในธรรมศาสตร์ (ตรงตึกคณะรัฐศาสตร์) และจะมีอยู่ในช่วงประมาณ ๒๔๙๔ - ๒๔๙๑ ก็ยกเลิกไป แต่ว่าก็มีส่วน

สร้างชีวิตของนักศึกษาขึ้นมา เป็นชีวิตนักศึกษาที่อยู่กับมหาวิทยาลัย อยู่กับอาจารย์ดูแล

อีกจุดหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยมีชีวิตชีวาคึกคักเลย ก็คือการเปิด ต.ม.ธ.ก. อันนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการศึกษาระดับชาติได้ตัดมัธยม ๗ และ ๘ ออกไป ตัดออกไปจากโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้นชั้นเตรียมก็กลายเป็นเตรียมจุฬาฯ และเตรียมธรรมศาสตร์ เตรียมของธรรมศาสตร์นั้นมีอยู่ ๔ รุ่น ๒๔๘๑ - ๒๔๙๐ รับนักเรียนเข้ามาเรียน และเริ่มคึกคักมีผู้คนมากมาย มีความสัมพันธ์กันเหนียวแน่น ลองสังเกตดูในบรรดาขมรมศิษย์เก่าทั้งหลาย จะเห็นได้ว่าพวก ต.ม.ธ.ก. ยังเกาะกลุ่มกันแน่น พวกนี้เป็นผู้ช่วยสร้างชีวิตให้กับธรรมศาสตร์ ปัจจุบันยังมีรุ่นนี้รุ่นนี้พบปะกันอยู่เรื่อยๆ ดังที่เราเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์

ลองดูหลักสูตรที่เขาเรียนกันในสมัย ต.ม.ธ.ก. นำอัศจรรย์ใจ เขาเรียนภาษาไทย ภาษาบาลี ศิลธรรม โบราณคดี ดุริยางคศาสตร์ อังกฤษ ฝรั่งเศส ขวเลข พิมพ์ดีด นี่เป็นการยกตัวอย่างบางวิชาเท่านั้น ยังมีรายการวิชาอื่นๆ อีกยืดยาว น่าสนใจที่ให้เรียนขวเลขและพิมพ์ดีด การที่มีนักเรียนเข้ามาเพิ่มกับนักศึกษาทำให้ธรรมศาสตร์มีชีวิตและวิญญานมากขึ้นกว่าเดิม

ที่สำคัญอีกจุดหนึ่งคือการจบเป็นบัณฑิต สมัยนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการอบรมบัณฑิตที่เรียกว่า "การอบรมนักศึกษาก่อนรับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต" มีมาตั้งแต่ประมาณ ๒๔๘๑ จนกระทั่งถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปัจจุบันนี้พอคุณเรียนจบ คุณก็ไปถ่ายรูป เตรียมรับปริญญา วันรับปริญญาที่ไหน ได้รับพระราชทานโอวาทในวันนั้น แล้วก็อันจบพิธี

แต่ในสมัยนั้นผมคิดว่าสร้างชีวิตและวิญญานของคนจบธรรมศาสตร์ขึ้นมาอย่างมาก คือมีการอบรม ๑๕ วัน เข้ามากินมานอนอยู่ในนี้ ในระหว่างกินนอนอยู่ ๑๕ วันนั้น ก็ต้องฝึกเกี่ยวกับมารยาท ศิลธรรม วินัย การสมาคม มีการพาไปดูสถานที่ต่างๆ ผมนำหนังสือปี ๒๔๘๔ มาให้ดู แต่ละวันทำอะไรบ้าง ๕.๓๐ น. ตื่นนอน ๖.๐๐ น. พลศึกษา ๘.๐๐ น. อาหารเช้า ๙.๐๐ น. เข้าห้องอบรมหรือไปชมสถานที่ ๑๒.๐๐ น. อาหารเที่ยง ๑๔.๐๐ น. เข้าห้องอบรมหรือไปชมสถานที่ ๑๖.๓๐ น.

พลศึกษา ๑๙.๐๐ น. อาหารค่ำ ๒๒.๐๐ น. เข้านอน แปลว่าตื่นตีห้าครึ่ง นอนสัปดาห์
เป็นเวลา ๑๕ วัน อบรมศีลธรรม มารยาท วินัยและการเข้าสมาคม

ลองดูนะครับ การอบรมนี้ผมว่าน่าสนใจมาก ตัวอย่างเช่นการอบรมของ
ปี ๒๔๘๔ วันที่ ๙ มีนาคม ผู้ประศาสน์การเปิดอบรม นายกิตติมงคลดีแห่ง
มหาวิทยาลัยให้โอวาท (นายกฯ นี้ก็เหมือนกันกับนายกสมาคมมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน
ที่เรามีศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย เป็นนายกฯ อยู่ แต่ก่อนเรียกว่า “นายก
คณะกรรมการมหาวิทยาลัย” และน่าสนใจมากคือ นายกณะกรกรมการฯ นี้ของ
ธรรมศาสตร์มีนายกรัฐมนตรีเป็นนายกฯ ทางจุฬาฯ มีรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการ
เป็นนายกฯ ครับ) ดูต่อไปนะครับ วันที่ ๑๐ ไปชมสภาผู้แทนราษฎร ในตอนบ่ายวันนั้น
หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ศาสตราจารย์ กล่าวอบรม

วันที่ ๑๑ ไปชมโรงกลั่นสุรา แล้วพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร
กล่าวอบรม ตอนบ่ายไปชมการประปากรุงเทพฯ บ่ายไปอีก พระยามานวราชเสวี
กล่าวอบรม ในวันต่อมาไปชมโรงฝิ่นรัฐบาล แล้ว ม.จ.สกล วรรณกร กล่าวอบรม
วันต่อไป ไปชมเรือนจำหัดโทษ แล้วเจ้าพระยามหิธร กล่าวอบรม วันต่อมา ไป
ชมนิคมสร้างตนเองจังหวัดสระบุรี ชมโรงงานกระดาษ โรงไฟฟ้าสามเสน เสร็จ
แล้วเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ กล่าวอบรม วันต่อไปอีก ไปชมโรงพยาบาลโรคจิต
แล้วพระสารสาสน์ประพันธ์ กล่าวอบรม วันต่อมา ไปชมไปรษณีย์ โทรศัพทฺ์ พระยา
พลางกูรธรรมพิชัย กล่าวอบรม วันต่อมาไปชมโรงพยาบาลนครเฉลิมกรุง พระยา
ลัดพลีธรรมประคัลภ์ กล่าวอบรม ฯลฯ คือรวมแล้วเป็นการดูงานชนิดหนึ่ง แล้วถูก
อบรมแต่เช้าจนเย็น อันนี้เป็นสิ่งซึ่งทำให้เกิดชีวิตของคนที่เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต

ผมอยากจะสรุปว่าธรรมศาสตร์เกิดขึ้นมาอย่างนี้ ในแง่ของท่านผู้ประศาสน์
การกับนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์เล่าเป็นอย่างไร ผมคิดว่าเราพอพูดง่ายๆ ว่า ด้านหนึ่ง
ของท่านปรีดี กับธรรมศาสตร์มีความสัมพันธ์ในแง่ที่ว่า ท่านเป็นผู้ประศาสน์การ
คำว่า “ประศาสน์” แปลว่า “ให้” ตกลงท่านเป็นผู้ให้การสถาปนา นี่เป็นความ
สัมพันธ์ในแง่ของการเป็นผู้ก่อตั้ง ซึ่งเอาเข้าจริงแล้ว ความสัมพันธ์ของท่านกับ
ธรรมศาสตร์จะเป็นความสัมพันธ์ที่น่าสนใจ อย่าลืมว่าเมื่อ ๒๔๗๗ ที่ตั้งธรรม

ศาสตร์ขึ้นมา ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแล้ว ท่านเป็นมาตั้งแต่ปี ๒๔๙๖ ตลอดระยะเวลาที่เราพูดนั้น ท่านเป็นรัฐมนตรีอยู่เกือบตลอด จากมหาดไทยไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เสรีจแล้ว เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จากนั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แล้วก็ป็นนายกรัฐมนตรี

บทบาทของท่านเกี่ยวข้องกับการเมือง การบริหารระดับสูงมา ดังนั้นท่าน ผู้ประศาสน์การก็ได้สอนหนังสือที่นี่ ท่านเคยสอนที่โรงเรียนกฎหมาย ดังนั้นความสัมพันธ์ของท่านกับนักศึกษานั้น เป็นความรู้สึกเชื่อถือและนับถือในแง่ที่ว่าท่านเป็นผู้ให้ ท่านไม่ได้มาสอน ไม่ได้มาพบกับนักศึกษาเป็นประจำอย่างอธิการบดี รองอธิการบดี หรือคณบดีในปัจจุบัน แต่ว่าท่านก็มีความสัมพันธ์กับธรรมศาสตร์ และกับนักศึกษาไม่น้อย ท่านรู้จักกับนักศึกษาแม้ว่าจะไม่ได้สอน

ถ้าเราอ่านจากบันทึกและการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่ามีนักศึกษากลุ่มหนึ่ง อาจเป็นพวกหัวกระโทกสนใจมาก ๆ จะเข้าไปพบท่าน พูดคุยหรือปรึกษาหารือ นี่เป็นกลุ่มเล็กๆ ที่สร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับท่าน ดังนั้นว่าไปแล้วท่านก็ไม่มี ความสัมพันธ์โดยตรงอย่างที่เราเห็นจากคนที่ใช้เวลาเต็มในการทำงานตำแหน่ง ผู้ประศาสน์การ ดูจะไม่ใช่ตำแหน่งบริหารแบบประจำทุกวันในสมัยนั้น การบริหาร โดยตรงจะอยู่กับเลขาธิการ คือ ดร.เดือน บุญนาค และต่อมาเป็น ศาสตราจารย์ วิจิตร ลุกลิตานนท์ ตำแหน่งนี้ไม่มีในปัจจุบัน กลายเป็นตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่าย ต่างๆ ไป

ในเรื่องของความสัมพันธ์ที่ว่ามีความนับถือกันนั้น ความนับถือคงมาจาก ความชื่นชมในตัวท่าน ท่านเป็นนักเรียนนอก จบปริญญาเอก หนุ่มเพียว เป็น รัฐมนตรีเมื่ออายุเพียง ๓๒ ปี ในปี ๒๔๙๖ เป็นรัฐมนตรีมหาดไทยอายุ ๓๓ ปี เรียก ได้ว่า ขนาดคุณชวน หลีกภัย หรือคุณวิระ มุสิกะพงษ์ ที่ว่าหนุ่มนั้นไม่มีทางทาบ รัศมีกัน เพราะฉะนั้นก็เป็นความชื่นชมที่ได้พบเห็น แต่อีกด้านหนึ่งลึกลงไปกว่านั้น คือความนิยมนับถือในวิชาความรู้ คือไม่ได้ดูเฉพาะว่าท่านมีตำแหน่ง หรือดูจากสิ่ง ภายนอก แต่นับถือวิชาความรู้ของท่าน ภายในความสัมพันธ์นี้จึงมิใช่ความสัมพันธ์ ส่วนตัว

เอาเข้าจริงแล้วท่านจะพบนักศึกษาที่คือวันที่มาอบรมบังคับติด ท่านมากแล้ว เปิดและปิดการอบรมดังที่กล่าวมาแล้ว ความนิยมชมชื่นนี้จะเห็นได้จากรูปภาพ และคำบอกเล่า เช่นว่าเมื่อท่านปริติเข้าประตูลงธรรมศาสตร์มา นักศึกษาจะเสเข้าไป แล้วแบกท่านขึ้นปามาที่ตึกโดม ที่ทำงานของท่านก็คือที่ได้ตึกโดม ปัจจุบันเป็น ห้องรับรองของมหาวิทยาลัย ที่ข้างหน้ามีพระรูปรัชกาลที่ ๕ ตรงนั้นคือห้องทำงาน ของท่าน ซึ่งปกติท่านไม่ได้มาประจำ

อีกด้านหนึ่งความสัมพันธ์กับนักศึกษาของท่านปริติ นั้น ผมคิดว่าอาจจะมาจากบทบาทที่ผมบอกว่าเป็นรัฐมนตรีจนกระทั่งมีตำแหน่งสูงมากเป็นผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ และท่านก็มีตำแหน่งผู้ประศาสน์การมาตลอดด้วย บทบาทที่ ผมคิดว่าคงทำให้นักศึกษามีความรู้ลึกผูกพันอย่างมากเลย คือบทบาทของผู้รัก สันติภาพ อันนี้เป็นจุดสุดยอดอีกอันหนึ่งของชีวิตการทำงานของท่าน ซึ่งไม่ได้ มีแต่เฉพาะกับสังคมไทย แต่สำหรับในธรรมศาสตร์ด้วย

ผมค่อนข้างเสียใจที่เมื่อวาน อาจารย์ไชยันต์ รัชชกุล บรรยายเรื่องเสรีไทย แต่ไม่เอ่ยถึงธรรมศาสตร์แม้แต่บ่อย คือเอ่ยแต่ท่านปริติ กับเสรีไทย เรื่องมีอยู่ใน การปฏิบัติงานของขบวนการเสรีไทยนั้น สถานที่ที่สำคัญของการดำเนินงานมีอยู่ ๓ แห่ง คือหนึ่ง ทำเนียบท่าช้าง (ปัจจุบันคือที่ทำงานของยูนิเซฟ) สอง ตึกโดม สาม ที่พักของท่านที่พระราชวังบางปะอิน (เมื่อท่านไปถวายการดูแลสมเด็จพระ พันวสาฯ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีบทบาทสำคัญมากในช่วงของเสรีไทย ผม จะไม่กล่าวในรายละเอียดของเรื่องนี้ แต่ว่าที่นี้คือสถานที่สำคัญของขบวนการ สันติภาพอันนั้น ถ้าจะเอ่ยถึง อย่างคุณจากรูปคร เรื่องสุวรรณ ประธานรัฐสภาใน ปัจจุบันก็เคยเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์ ที่ได้รับการคัดเลือกจากท่านปริติ และ อาจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์ เพื่อส่งไปฝึกช่วยงานของเสรีไทย

ดังนั้นในตอนี้ความสัมพันธ์สุดยอดที่ท่านปริติ จะมีกับนักศึกษาธรรมศาสตร์ นอกจากการเป็นผู้ให้ ความสามารถส่วนตัวในทางการงาน สติปัญญา ความ ไกล่ชิดนักศึกษาในระดับหนึ่ง บทบาทหลังก็คือบทบาท นักสันติภาพ ของท่าน เราจะเห็นได้ตั้งแต่แรก เมื่อมีการเรียกร้องดินแดนในอินโดจีน มีกระแสของลัทธิ

ชาตินิยมชาวจัด ท่านปรีดีเตือนอยู่เสมอว่าการเรียกร้องดินแดนนั้นต้องใช้สันติวิธี ไม่ใช่กำลังอาวุธ ถ้าเราเข้าไปในอินโดจีนเมื่อไร ญี่ปุ่นก็จะเข้ามาในประเทศไทย นี่เป็นสิ่งที่ท่านได้พูดเตือนเอาไว้ ท่านไม่สามารถออกมาขัดขวางได้เต็มที่ ในเมื่อกระแสของลัทธิชาตินิยมชาวจัดเป็นไปอย่างรุนแรงในสมัยของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม คำปรามของท่านนี้เรายืนยันได้จากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ท่านเตือนเรื่องการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเดินขบวนด้วยคำขวัญของการเจรจาโดยสันติวิธี

จุดที่เราจะเห็นได้ชัดอีกก็คือ พระเจ้าข้างเเมือก ท่านปรีดี ในฐานะผู้ประศาสน์การและผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์ นางเอก พระเจ้าข้างเเมือก นั่นก็เป็นดาวธรรมศาสตร์ (ไพลิน นิลรังสี) หลายท่านคงได้ดูหนังเรื่องนี้ ได้เคยอ่านเรื่องราวมาแล้ว การสร้างหนัง พระเจ้าข้างเเมือก มีส่วนให้นักศึกษากับท่านใกล้ชิดกันมาก การเลือกพระเอกนางเอกก็ดูตัวกันที่ตึกโดมนี้เอง แล้วหนังเรื่อง พระเจ้าข้างเเมือก ก็มีบทบาทในการกอบกู้ประเทศไทยภายหลังสงครามโลกอีกด้วย นี่เป็นการแสดงความคิดของท่านเกี่ยวกับสงครามและสันติภาพ ท่านยืนอยู่กับสันติภาพ ทำให้ล้มพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาเห็นเจตจำนงของคนไทยอีกกลุ่มหนึ่ง

อันนี้ผมคิดว่าเป็นส่วนที่ทำให้ท่านมีความผูกพันกับมหาวิทยาลัยมาก บทบาทเหล่านี้ดำเนินมาจนถึงจุดสุดท้าย เมื่อเกิดรัฐประหาร ๒๔๙๐ (ด้วยข้ออ้างจากกรณีสวรรคต) ดังที่ท่านทั้งหลายทราบกัน ท่านปรีดีต้องจากประเทศไทย และจากธรรมศาสตร์ไป แม้ท่านยังมีตำแหน่งผู้ประศาสน์การเป็นทางการอยู่เรื่อยมา จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๙๕ ซึ่งเขามาเปลี่ยนมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เฉยๆ เลิกตำแหน่งผู้ประศาสน์การ มีตำแหน่งอธิการบดีแทน (จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอธิการบดีคนแรก) ผมคิดว่าท่านปรีดียังอยู่ในความรู้สึกในฐานะผู้ให้และผู้สร้างชีวิตและวิญญาณของธรรมศาสตร์

ปรีดี พนมยงค์

กับความคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย

— เจ ลี ม เ กี ย ร ตี ผิ ว น ว ล —

สวัสดีครับ เรื่องที่ผมจะพูดนี้มีลักษณะแตกต่างจากเรื่องที่ผมพูดกันมาก่อนหน้า เนื่องจากในการศึกษาผลงานของท่านปรีดี เราอาจจะแยกผลงานต่างๆ ของท่าน ได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

ผลงานจากการกระทำของท่านเองอย่างหนึ่ง ส่วนอีกอย่างหนึ่งก็เป็นในเชิงความคิด ซึ่งปรากฏเป็นเอกสารต่างๆ เป็นจำนวนมาก แน่่อนว่าผลงานทั้ง ๒ อย่างเกี่ยวข้องกัน สัมพันธ์กัน ท่านปรีดีก็เป็นบุคคลหนึ่งที่พยายามทำอย่างที่ดีเอง คิด อย่างไม่รู้ก็ตามการบรรยายของผมในวันนี้จะเน้นเกี่ยวข้องกับความคิดมากกว่า ด้านการกระทำ ความสำคัญในด้านนี้ของท่านปรีดี มีถึงขนาดที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า ถึงแม้เราอาจจะมองผลงานด้านการกระทำ เช่นทางการเมืองของท่านว่าประสบความสำเร็จล้มเหลวบ้าง แต่ว่าหลายคนที่ศึกษาข้อเขียนของท่านในเชิงแนวความคิด ก็มีความเห็นพ้องกันว่าท่านมีระบบความคิดที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง อย่างที่ท่านพิธิกรได้เรียนให้ท่านผู้ฟังทราบแล้วว่าหัวข้อการบรรยายวันนี้มีชื่อยืดยาวมาก แล้วชื่อจริงๆ ที่ท่านใช้เองนั้นมีชื่อว่า ปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย (Democratic Scientific Socialism)

นี่ก็เป็นชื่อที่ท่านปรีดี ใช้เรียกระบบความคิดของท่านโดยส่วนรวม มีข้อสังเกตคือว่าท่านปรีดี เพิ่งจะมาใช้ชื่อนี้ในระยะ ๓-๔ ปีมานี้เอง และชื่อนี้ถ้าเปิดดูในปาฐกถาหรือข้อเขียนโดยตรงของท่าน เราจะไม่ค่อยพบแต่กลับพบในการให้สัมภาษณ์ของท่าน มีครั้งหนึ่งผู้สื่อข่าวต่างประเทศสัมภาษณ์ท่านโดยเรียนถามท่านว่า “ท่านจะบรรยายลักษณะปรัชญาการเมืองของท่านสักหน่อยจะได้ไหม” ท่านปรีดีก็ตอบว่า “ปรัชญาการเมืองของข้าพเจ้าคือ สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย เพราะว่าประชาธิปไตยและสังคมนิยมควรมีพื้นฐานเป็นวิทยาศาสตร์...”

เนื่องจากว่าหัวข้อการบรรยายวันนี้เป็นเรื่องใหญ่โตมาก เพราะเรากำลังพูดถึงระบบความคิดโดยส่วนรวมของบุคคลหนึ่ง ซึ่งนอกเหนือจากการเป็นนักปฏิวัติแล้ว ก็ยังสามารถที่จะได้รับการขนานนามว่าเป็น “นักคิด” อย่างเต็มภาคภูมิด้วย ดังนั้นในการบรรยายของผมในวันนี้ ผมจะขอเริ่มด้วยการทำความเข้าใจอย่างง่ายๆ เนื่องจากเวลาเรามีไม่มากนัก ผมจะขอเริ่มด้วยการวิเคราะห์คำแต่ละคำ ชื่อนี้มีคำสำคัญอยู่ ๓ คำ คือคำว่า “สังคมนิยม” “วิทยาศาสตร์” และ “ประชาธิปไตย”

หัวข้อแรกของผมจึงเป็นการวิเคราะห์ความหมายของ “วิทยาศาสตร์” เนื่องจากท่านปรีดีได้บอกแล้วว่าทั้งสังคมนิยมและประชาธิปไตยควรที่จะอยู่บนพื้นฐานวิทยาศาสตร์ สำหรับท่านปรีดี “วิทยาศาสตร์” นี้ถูกมองว่าเป็นหลักแห่งความรู้ อย่างหนึ่ง วิทยาศาสตร์เป็นความรู้อย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกตและค้นคว้าในเชิงประสบการณ์ การสังเกตค้นคว้าในเชิงประจักษ์ (Empirical) ในเรื่องของธรรมชาติ แล้วก็จัดเข้าเป็นระบบระเบียบ ดังนั้น ท่านจึงบอกว่าการรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ในสภาวะและอาการทั้งหลายของธรรมชาติ ความหมายของวิทยาศาสตร์ในฐานะที่เป็นหลักความรู้หรือหลักวิชาปรากฏร่องรอยในงานของท่านนับแต่งานชิ้นแรกๆ อย่างเช่น คำประกาศของคณะราษฎร มาจนถึง *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* เรื่อยมาจนถึงงานสมัยหลังๆ ก่อนที่ท่านจะถึงแก่อสัญกรรมลง วิทยาศาสตร์ก็มีความหมายในฐานะที่เป็นหลักความรู้ อย่างหนึ่ง เช่นนี้ เป็นการศึกษาสภาวะและอาการของธรรมชาติ

ความรู้แบบวิทยาศาสตร์นี้ วางอยู่บนหลักปรัชญา แบบ สสารธรรม (Materialism) นี้มีได้หมายความว่าผมจะทำเรื่องนี้ให้เป็นเรื่องยาก แต่ว่าการจะเข้าใจระบบความคิด ปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย ก็จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องทางปรัชญา อันนี้ท่านปริดิบอกล่าว ปรัชญาแบบสสารธรรมนี้เป็นทัศนะทางปรัชญาที่อาศัยวิทยาศาสตร์เป็นหลัก ดังนั้นเมื่อท่านเสนอแนวคิดอย่างวิทยาศาสตร์ ท่านก็ต้องเข้าเกี่ยวข้องกับปรัชญาแบบสสารธรรม

คำว่า “สสารธรรม” เป็นศัพท์ที่ท่านใช้เอง เรามักจะรู้จักกันในชื่ออื่นว่า สสารนิยม หรือ วัตถุนิยม นี่เป็นแนวความคิดแบบหนึ่งที่ถือหลักว่าสสารวัตถุเป็นสมุฏฐานของสรรพสิ่ง การบอกว่าสสารเป็นสมุฏฐานของสรรพสิ่งนี้ เป็นการระบุจุดยืนในการมองโลกแบบหนึ่ง แนวความคิดแบบนี้จะตรงกันข้ามกับแนวความคิดแบบ จิตนิยม หรือใช้ศัพท์ของท่านว่า “จิตธรรม” ในขณะที่นักจิตวิทยาจะคิดว่าความเป็นจริงของโลกและชีวิตของเรานี้คือ จิตวิญญาณ อย่างเช่นความเชื่อที่ว่าเมื่อคนเราตายไปแล้วก็มีวิญญาณล่องลอยออกไป อยู่ในโลกรรท สวรรค์ โลกอะไรก็ตาม แล้วมาเกิดใหม่ได้ นั่นเป็นความคิดแบบจิตธรรม หรือจิตนิยม แต่ท่านปริดิไม่ได้คิดแบบนั้น

ท่านเสนอว่าสมุฏฐานของโลกนี้และชีวิตคือสสาร แล้วสสารคืออะไร ท่านปริดิเข้าใจคำว่า สสาร นี้ ตามความหมายแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ คือตามความหมายทางการศึกษาฟิสิกส์ของคนสมัยนี้นี้เองว่า สสาร ก็หมายถึงของแข็งของเหลว และก๊าซ คือทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นลักษณะ หรือเป็นสถานะ ๓ อย่างของสสาร จึงหมายถึงสิ่งที่มีตัวตนสามารถสัมผัสรับรู้ได้โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ นั่นคือแนวความคิดพื้นฐาน

จากวิทยาศาสตร์เราได้เข้าไปสู่แนวความคิดสสารธรรม ท่านปริดิมิได้เกี่ยวข้องกับกรตกเตียง เรื่องจิตธรรม สสารธรรมอะไรมากมายนัก เพราะวัตถุประสงค์ใหญ่อยู่ที่การเข้าใจตัวมนุษย์เอง ในแง่ปรัชญาแบบสสารธรรมนี้ ท่านปริดิบอกล่าวในตัวมนุษย์นี้ย่อมมีทั้งสิ่งที่เรียกว่า สสารและจิตประกอบกันอยู่ เพราะมีข้อเท็จจริงประจักษ์ว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีจิตสำนึก ผมจะอ่านข้อความตอนหนึ่ง จากข้อเขียนของท่านเองให้ฟัง ท่านบอกล่าว

“...ปรัชญาสสารธรรมมิได้ปฏิเสธอำนาจแห่งจิตสำนึกของมนุษย์ เพราะฝ่ายสสารธรรมรู้ดีว่ามนุษย์แตกต่างกับสัตว์เดรัจฉานที่มีความรู้สึกตามสัญชาตญาณ แต่มนุษย์สามารถมีจิตสำนึก ซึ่งทำให้มนุษย์มีการปฏิบัติตามจิตสำนึก ความต่างกันระหว่างปรัชญา สสารธรรมกับจิตธรรม อยู่ที่ฝ่ายสสารธรรมถือว่า สภาวะแห่งความเป็นอยู่ก่อให้เกิดจิตสำนึก...”

นี่ก็เป็นคำกล่าวของท่านเอง อย่างไรก็ตามเมื่อเราพูดถึงว่าตัวมนุษย์ประกอบด้วยสสารกับจิตนั้น ในทัศนะของนักสสารธรรม เราต้องเข้าใจว่าท่านพูดถึง จิต หรือจิตสำนึก ซึ่งมีได้หมายความถึงอย่างเช่นวิญญาณ ซึ่งไม่เหมือนกัน เนื่องจากว่าสสารเป็นสมุฏฐานของสรรพสิ่งทั้งโลก และชีวิตมนุษย์ ดังนั้นต้องเข้าใจจิตในแง่ของสสาร มิใช่เข้าใจในแง่ของ วิญญาณที่เป็นเอกเทศ ซึ่งเมื่อร่างกายซึ่งเป็นสสารตายไปแล้วมันจะออกจากร่าง “จิต” ที่เป็นผลิตผลของสสารเช่นนี้คือว่า จิตสืบมาจากสมอง

ตรงจุดนี้เป็นข้อเสนอนี้นำสนใจมาก ว่าความสำนึกหรือจิตสำนึกของมนุษย์สืบมาจากสมอง นี่เป็นแนวความคิดวิทยาศาสตร์ซึ่งเชื่อถือกันมานานนับแต่ศตวรรษที่ ๑๙ ในโลกตะวันตก อย่างไรก็ตามการระบุถึงเรื่องแบบนี้ว่าจิตสำนึกของมนุษย์สืบมาจากสมองนั้น ก็เป็นเรื่องที่มีข้อสงสัยได้มาก เพราะว่าการศึกษาวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่สามารถพิสูจน์เรื่องนี้ได้อย่างชัดเจน ว่าสมองเป็นตัวสร้างความรู้สำนึกคิดต่างๆ ของมนุษย์เราทั้งหมดหรือเปล่า หรือว่าในมนุษย์อาจจะจะมีสมองและก็มีส่วนอื่นๆ ด้วย นี่ก็กำลังเป็นประเด็นคิดค้นของวิทยาศาสตร์

อย่างไรก็ตามในการศึกษาความคิดของท่านปรีดี เราจะเห็นได้ว่าท่านปรีดีเชื่อมั่นมากในความรู้แบบวิทยาศาสตร์ แล้วก็วางระบบความคิดทั้งหมดของท่านไว้กับความรู้ในลักษณะนี้ จากการพิจารณาเรื่องของตัวมนุษย์ ท่านปรีดี ก็ขยายเข้าสู่เรื่องของสังคม ท่านก็เรียกชื่อแนวทางในการศึกษาสังคมของท่านว่าเป็น “วิทยาศาสตร์สังคม” การศึกษาวิทยาศาสตร์สังคมของท่านปรีดี เป็นเรื่องที่น่าสนใจมากในความคิดของท่าน และก็เช่นเดิมเมื่อนักปรัชญาเช่นท่านปรีดี ยืนยันถึงความเป็นจริงของสรรพสิ่งว่าเป็นแบบสสารธรรม ท่านก็เสนอว่าการเข้าใจสังคมนี้ก็วางอยู่บนแนวความคิดแบบสสารธรรมได้

สังคมของเราดำรงอยู่เพื่อตอบสนองมนุษย์ และโดยพื้นฐานแล้ว ก็เพื่อที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ มนุษย์ก็จำเป็นจะต้องผลิตบางสิ่งบางอย่างขึ้นมาสำหรับการดำรงชีพ เราเรียกสิ่งทีผลิตขึ้นมาสำหรับเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตว่า “ชีวปัจจัย” ชิวปัจจัยนี้ในความหมายที่สำคัญที่สุด มันเป็น **สสารทางสังคม** มันเกี่ยวข้องกับเรื่องการผลิต เรื่องเศรษฐกิจของสังคมหนึ่งๆ ยกตัวอย่างเช่น มันจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของเครื่องมือการผลิต เกี่ยวข้องกับเรื่องของบุคคลผู้กระทำการผลิตอย่างนั้นเป็นต้น ในการศึกษาเรื่องทางสังคม ท่านปริตติกันที่ประเด็นเหล่านี้เอง คือเรื่องของชีวปัจจัย เรื่องของเครื่องมือในการผลิต เรื่องของบุคคลผู้กระทำการผลิต

ท่านปริตีมองว่าสังคมมนุษย์เราทุกสังคมจะมีองค์ประกอบโดยทั่วๆ ไปอยู่ ๓ อย่าง ประการแรกคือ **เศรษฐกิจ** เป็นเรื่องสำคัญมากที่เกี่ยวกับการผลิตชีวปัจจัย ซึ่งชีวปัจจัยถูกมองว่าเป็นสสารทางสังคม ก็อยู่บนแนวความคิดปรัชญาสสารธรรม เช่นเดิม เศรษฐกิจนี้ท่านปริตีถือว่าเป็นรากฐานของสังคม องค์ประกอบต่อมาคือ **การเมือง** ซึ่งเป็นโครงสร้างเมืองบนจากรากฐานเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถสะท้อนไปยังรากฐานเศรษฐกิจ อำนวยให้เศรษฐกิจดำเนินการผลิตของสังคมได้ ในความหมายนี้ก็คือว่าเศรษฐกิจเป็นฐาน การเมืองอยู่เบื้องบน ทั้งสองสัมพันธ์กัน มีผลกระทบแก่กันและกัน ประการสุดท้าย ประการที่ ๓ คือสิ่งที่ท่านปริตีเรียกว่า **ทัศนะทางสังคม** พื้นฐานทางเศรษฐกิจมีส่วนก่อให้เกิดจิตใจอย่างหนึ่งของสมาชิกในสังคม ทัศนะทางสังคมก็คือส่วนสำคัญของสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” มันเป็นจิตใจของสมาชิกในสังคม

นั่นเป็นองค์ประกอบใหญ่ของระบบสังคมทั่วๆ ไป องค์ประกอบทางเศรษฐกิจและการเมืองก็จะเป็นตัวก่อรูปสถาบันทางสังคมต่างๆ ขึ้นมา ก็จะมีองค์กรต่างๆ ทั้งหลายนี้ ในรายละเอียดปลีกย่อย เกี่ยวกับการแยกในเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง และทัศนะทางสังคมนี้ ผมอยากจะขอเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจชัดมากขึ้นกว่านี้ สักนิดหนึ่งว่า เราอาจจะเปรียบเทียบระบบสังคมกับตัวมนุษย์เองอย่างที่ผมกล่าวในตอนแรกก็ได้ เมื่อมนุษย์ประกอบด้วยร่างกายกับจิตใจ สังคมก็เช่นเดียวกัน เรา

สามารถพิจารณาได้ว่าเศรษฐกิจกับการเมืองเป็นองค์ประกอบทางสสารนั่นเอง คือเป็นร่างกาย ท่านปรีดีใช้ศัพท์เรียกคำทั้งสองนี้ว่า เป็น “กายทางสังคม” ส่วนทัศนะทางสังคมก็เป็น “จิตใจ” นั่นเอง ดังนั้นเราจะเข้าใจได้ว่า จิตใจอยู่บนพื้นฐานของกาย

สังคมก็เป็นเช่นเดียวกับตัวมนุษย์ คือย่อมมีวันเกิดแล้วก็ดับสลายไป ท่านปรีดีมีศัพท์ใช้เรียกการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งทั้งชีวิต และสังคมของมนุษย์เรานี้ว่าทุกอย่างเป็น “อนิจจัง” นี้เป็นศัพท์ทางพุทธศาสนา สังคมเปลี่ยนแปลงเสมอสิ่งที่เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงเสมอคือรากฐานทางเศรษฐกิจนั่นเอง ตัวอย่างทั้งหลายที่ท่านปรีดี ใช้ในการอธิบายในเรื่องนี้ จะบ่งชัดเจนเลยว่า การเปลี่ยนแปลงที่รากฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องของเครื่องมือหรือปัจจัยการผลิตเหล่านี้ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยส่วนรวมด้วย ท่านปรีดีได้อาศัยแนวการวิเคราะห์ซึ่งท่านเรียกว่า “ทฤษฎีสสารธรรมทางประวัติศาสตร์” โดยดูถึงความหมายของคำว่า สสารธรรม หมายถึงการผลิตชีวปัจจัยในสังคม ก็คือเรื่องเศรษฐกิจ ส่วนการดูสสารธรรมทางประวัติศาสตร์ เป็นการดูพัฒนาการของระบบสังคมจากอดีตมา

ท่านปรีดี ได้เสนอว่าสังคมของมนุษย์เรามีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แล้วก็การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญถึงขนาดเปลี่ยนรูประบบนั้นมีขั้นตอนอยู่ด้วย แต่เดิมนั้นมนุษย์เราอยู่ในสังคมดั้งเดิม ซึ่งเรียกว่า ระบบปฐมสการ เป็นสังคมที่มนุษย์ทั้งหลายอยู่ร่วมกัน ทำการผลิตร่วมกัน เอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน แบ่งปันกันเสมอ เป็นสังคมที่ไม่มีชนชั้น ไม่มีการควบคุมปัจจัยการผลิต ไม่มีใครเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของสังคมโดยตรง ทุกคนร่วมกัน

แต่ต่อมาเมื่อเริ่มมีการสะสมมากขึ้น เริ่มมีบางคนคิดที่จะทำน้อยลงแต่ได้มากขึ้น เริ่มมีกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ตอนนั้นก็เริ่มมีการพยายามที่จะเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ยิ่งกว่านั้น เมื่อสังคมมีการพัฒนามากขึ้น มีการต่อสู้ทำสงครามต่างเผ่าต่างชาติ มีการเกณฑ์แรงงานคนที่เป็นเชลยมาทำการผลิตให้สังคมที่ชนะ ด้วยเหตุผลเหล่านี้สังคมมนุษย์ก็เคลื่อนไหวอีกครั้งหนึ่ง จากระบบสังคมแบบดั้งเดิมมาเป็นระบบทาส มนุษย์ก็อยู่ในระบบทาส หลังจากนั้นก็พัฒนามาเป็น สังคมศักดินา

แล้วก็ต่อมาเป็น **สังคมทุน** (หรือท่านปริติใช้ศัพท์คำว่าสังคม “อนานุภาพ”) แล้วก็
จะพัฒนาต่อไปถึง **สังคมนิยม**

ในสังคมทาส สังคมศักดินา และสังคมทุนนั้น จะมีสิ่งซึ่งเรียกว่า “ชนชั้น
วรรณะ” เกิดขึ้น การพิจารณาเรื่อง **ชนชั้น** ดูได้จากความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เป็น
เจ้าของการผลิต **ชนชั้นวรรณะ**ในความหมายที่เราพูดถึงกันนี้ มันหมายรวมถึงการ
ที่บุคคลมีวิถีชีวิตที่ต่างต่างกันเลย ต่างชนชั้นก็หมายถึงต่างวิถีชีวิต ต่างทัศนะ
ภายในสังคมที่มีชนชั้น เมื่อฝ่ายหนึ่งที่มีจำนวนน้อย เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต
แต่อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นคนจำนวนมาก เป็นฝ่ายที่ไม่มี ไม่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต
และก็ต้องทำการผลิตด้วย

ในสังคมเช่นนี้ก็ย่อมมีการขัดแย้งคือ การขัดแย้งทาง**ชนชั้น** การขัดแย้งซึ่ง
ทำให้สังคมเคลื่อนไหวไปนี้ สำหรับท่านปริติมันเป็นพลังงานในตัวมันเอง นี่ก็คือ
ความหมายของ ไดเล็คติค (Dialectics) ซึ่งท่านปริติใช้ศัพท์ว่า “**ประติการ**” คือ
การขัดแย้งภายในสรรพสิ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเป็นพลังงาน สังคมก็ถูก
มองเหมือนกับวัตถุอย่างหนึ่งในทางฟิสิกส์ คือมีพลังงานอย่างหนึ่งในตัวเอง เป็น
พลังงานตามธรรมชาติที่จะทำให้มันเคลื่อนไหวไป และการเคลื่อนไหวของมันก็
เป็นขั้นตอน อย่างที่ผมได้เรียนให้ทราบแล้ว มีระบบสังคมใหญ่ๆ อยู่ ๕ แบบ ใน
ขั้นสุดท้ายของการเป็นสังคมนิยมนั้น ก็ตามที่เข้าใจกัน สังคมนิยมก็คือสังคมที่
ปราศจากการกดขี่ ไม่มีชนชั้น (ผมจะพูดถึงสังคมนิยมนี้ในตอนต่อไป คือตอน
วิเคราะห์ศัพท์คำว่า “สังคมนิยม”)

ในการเสนอขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงของสังคมนี้ ได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลง
ของสังคมที่เป็น ๕ ตอน แต่ท่านปริติมิได้มองการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นแบบเส้นตรง
อย่างง่าย ๆ ท่านคิดว่าในบางกรณี การเปลี่ยนแปลงของสังคมก็อาจพัฒนาตาม
ขั้นตอนเหล่านี้ ๕ ตอน แต่ท่านเองก็ยอมรับในความจริงที่ปรากฏว่า ในบางสังคม
การเปลี่ยนแปลงมิได้เป็นตามขั้นตอนเหล่านี้ มีการกระโดดข้าม ดังนั้นท่านเองก็
เปิดทฤษฎีให้กว้างขึ้น โดยการยอมรับถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในบางลักษณะ
ที่จะทำให้พลังการผลิต ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ถึงขนาดที่กระโดด

ข้ามขั้นตอนของระบบของสังคมไปเลย ยกตัวอย่างเช่น บางสังคมอาจจะเปลี่ยนแปลงจากระบบศักดินาข้ามทุนนิยมแล้วกลายเป็นสังคมนิยมอย่างนี้ก็เป็นได้ ตัวอย่างที่ท่านปรีติใช้ในการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงข้ามขั้นตอนนี้ก็เช่น ในรัสเซียซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่ข้ามขั้นตอน

โดยสรุปตอนนี้ก็คือว่า วิทยาศาสตร์เป็นแหล่งแห่งความรู้อย่างหนึ่ง มันสอดคล้องกับปรัชญาแบบสสารธรรม และแนวความคิดนี้ท่านปรีติก็ใช้เพื่อเข้าใจตัวมนุษย์และสังคมด้วยการเข้าใจสังคมแบบสสารธรรม ก็คือการเข้าใจถึงพลังการผลิตซึ่งเป็นเรื่องเศรษฐกิจของสังคม และทุกสังคมของมนุษย์ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงผันแปรไปเนื่องจากพลังการผลิตนั้น เช่นเครื่องมือ ปัจจัยต่างๆ ในการผลิตก็เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นระบบสังคมก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

ตอนนี้จะมาถึงคำว่า “สังคมนิยม” ท่านปรีติได้เขียนเกี่ยวกับเรื่องสังคมนิยมไว้จำนวนมาก แล้วท่านเองก็บอกว่าแนวความคิดแบบสังคมนิยมมันมีมากมายหลายชนิด มีเป็นร้อยชนิด ดังนั้นการจะเข้าใจแนวความคิดแบบสังคมนิยมต้องอาศัยการวิเคราะห์ถึงโครงร่างของความคิดโดยส่วนรวมของท่าน คือท่านเองก็ไม่เคยบอกว่าแนวความคิดสังคมนิยมของท่านเป็นแบบไหน

ในตอนหนึ่งท่านปรีติได้กล่าวถึงเรื่องความหมายของคำว่า “สังคมนิยม” ท่านได้บอกเอาไว้ว่าสังคมนิยมหมายถึงศัพท์อังกฤษที่เรียกว่า “socialism” เกิดขึ้นในสมัยศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งใช้เรียกวิถีที่สังคมเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและอำนาจให้สมาชิกของสังคมร่วมมือกันในการผลิต โดยได้รับปันผลและสวัสดิการอย่างเป็นธรรม นี่เป็นความหมายของ สังคมนิยม ซึ่งท่านปรีติ ได้ยกขึ้นมาใช้

และอีกตอนหนึ่งท่านเองได้ยกตัวอย่างความคิดของนักสังคมนิยมคนหนึ่งชื่อโรเบิร์ต โอเวน ซึ่งโอเวนเป็นคนที่พยายามสร้างสังคมที่เป็นธรรมขึ้นมา โดยเสนอความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการเศรษฐกิจ และชื่อของโอเวนก็เป็นชื่อหนึ่งของนักคิดจำพวกยูโทเปีย ท่านปรีติ ได้ยกตัวอย่างโอเวน โดยท่านเขียนบอกว่า “โอเวนได้ทดลองจัดตั้งนิคมเรียกว่า นิว ฮาร์โมนี (New Harmony)” ซึ่งผมเห็นควรแปลเป็นภาษาไทยว่า นวศรียาริยะโมตรี คำว่าศรียาริยะโมตรีนี้ ท่านทั้งหลาย

คนึงถึงแนวความคิด “พระศรีอารีย์” พระศรีอารีย์เมตไตรยซึ่งปรากฏอยู่ในข้อเขียนของท่านปรีดี อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนท้ายของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ซึ่งเสนอสำหรับประเทศไทยนี้ ดูเหมือนว่าจุดสำคัญของสังคมนิยมนี้ก็คือเรื่องของเศรษฐกิจเช่นเดิม เป็นการจัดระบบเศรษฐกิจที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการแบ่งปันกันอยู่เป็นธรรม ไม่ใช่ชนส่วนน้อยเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และคนส่วนใหญ่เป็นคนที่ยากไร้ อับจน แต่กลับจะต้องทำงานอย่างหนัก จุดเน้นก็คือความเป็นธรรมในสังคม

ท่านปรีดีเองเคยให้สัมภาษณ์ว่า แนวความคิดเรื่องสหกรณ์ซึ่งท่านเองได้เสนอไว้ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* (ปี พ.ศ.๒๔๗๖) ท่านเองก็มุ่งหวังคิดถึง สหกรณ์แบบสังคมนิยม ดังนั้นเราก็พอจะคาดคิดได้ว่าแนวความคิดสังคมนิยมนั้น ก็อยู่ในใจท่านมาตั้งแต่ท่านเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับวงราชการทางการเมือง และท่านก็ได้พยายามที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องทางเศรษฐกิจของสังคม เรื่องของการจัดการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ซึ่งใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ท่านได้เสนอระบบสหกรณ์และความหมายที่แท้จริง ก็คือพยายามให้ชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตร่วมกัน เพื่อแก้ไขการเอาเปรียบ การกดขี่ และที่สำคัญแก้ไขการแบ่งปันที่ไม่เป็นธรรม

มาถึงตอนนี้ หลายๆ ท่านที่คุ้นเคยกับปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ อาจจะเริ่มนึกว่าแนวความคิดแบบท่านปรีดี จะเป็นมาร์กซิสต์หรือเปล่า ซึ่งก็มีผู้ศึกษาหลายคนบอกว่าท่านปรีดี ก็ได้รับอิทธิพลแนวความคิดของมาร์กซิสต์อยู่มาก ในเรื่องนี้ท่านเองก็ได้กล่าวถึงตอนหนึ่งซึ่งน่าสนใจมาก เมื่อมีคนถามท่านในการสัมภาษณ์ครั้งหนึ่งว่าท่านเป็นชาวมาร์กซิสต์หรือไม่ ท่านได้ตอบว่า “ไม่ ๆ ๆ (สามไม่ เลยครับ) ข้าพเจ้าได้บอกแล้วว่าปรัชญาของข้าพเจ้าคือ สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าถ้ามาร์กซ์พูดอย่างนี้หรืออย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ต้องพิจารณาว่าเป็นจริง หรือเป็นไปตามสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยหรือไม่ สังคมนิยมมีอยู่หลายชนิด แม้ลัทธิมาร์กซิสต์ก็มีชนิดต่าง ๆ...ข้าพเจ้ามีอิสระที่จะเลือกทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง ที่สอดคล้องกับหลักการ”

ดังนั้นในการพิจารณาความคิดของท่านปรีดี จะใช้โครงร่างทางทฤษฎีแบบ มาร์กซิสต์มาทำการศึกษาโดยตรง ก็จะทำให้เราผิดพลาดได้อย่างง่ายดาย ถึงแม้ว่าในหลายๆ กรณี ก็เห็นได้ว่ามีหลายแนวคิดที่ท่านปรีดีก็คงได้อธิพลความคิด จากของมาร์กซ์ อย่างเช่นในเรื่องสสารธรรมทางประวัติศาสตร์ อย่างที่ผมได้ กล่าวถึงไปแล้ว

ทีนี้ในตอนนี้จะมาพูดถึงการวิเคราะห์คำสุดท้ายคือ คำว่า “ประชาธิปไตย” ความหมายของประชาธิปไตยก็คือ หมายถึง “ระบบการปกครองที่ถือมติปวงชน เป็นใหญ่” บางครั้งท่านปรีดีได้ใช้วิธีการให้ความหมายโดยการผสมรากของคำศัพท์ และท่านก็บอกว่า มันหมายถึงการที่ปวงชนได้ทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุดของประเทศ ซึ่งก็เป็นความหมายที่เหมือนกันที่ว่า เป็นการปกครองสังคมที่ถือมติของประชาชน เป็นใหญ่

และอีกตอนหนึ่งท่านได้กล่าวถึงเรื่องนี้อีกว่า “สังคมจะดำรงอยู่ได้ก็โดยมวล ราษฎร ดังนั้นระบบของสังคมที่จะทำให้มวลราษฎรมีพลังผลักดันให้สังคมก้าวหน้า ได้ ก็คือระบบประชาธิปไตย”...คือหมายถึงระบบที่ประชาชนหรือมวลราษฎรมี อธิปไตย ตามมูลศัพท์คือ “ประชา” สนธิกับ “อธิปไตย” นี้ก็คือความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” และเมื่อพิจารณาประกอบกับเรื่องที่ผมได้เรียนให้ทราบแล้วว่า สังคมใดๆ ก็ตามต้องประกอบไปด้วยเศรษฐกิจ การเมือง และทัศนคติทางสังคม ดังนั้นเมื่อท่านปรีดี พูดถึง “สังคมแบบประชาธิปไตย” ความหมายมันก็คือว่าจะต้องมีประชาธิปไตยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และทัศนคติทางสังคม ทั้งสาม อย่างนี้ต้องเป็นแบบเดียวกันหมด หรือเป็นแบบประชาธิปไตยสังคมจึงถือว่าเป็น ประชาธิปไตย ที่สมบูรณ์

ในแง่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ท่านปรีดี ได้เคยกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจนั้น ไม่ได้หมายถึงระบบที่มีบางคนกล่าวว่าใช้วิธีการบริษัทรัพย์สินของทุกคนในสังคมแล้วเอามาแบ่งเฉลี่ยเท่าๆ กัน ถ้าหากเป็น ระบบตามวิธีการนี้ ระบบนั้นก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ เพราะไม่ใช่ระบบ ที่เป็นธรรม คือคนที่ไม่ทำงานหรือทำงานอย่างเกียจคร้านก็จะได้รับส่วนแบ่งเท่ากับ คนที่ทำงานอย่างอุตสาหะ และจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจของสังคม

ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจหมายถึงราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนข้างน้อย ซึ่งอาศัยอำนาจผูกขาดเศรษฐกิจของสังคม และราษฎรทั้งปวงจะต้องร่วมมือกันฉันทนพี่น้องออกแรงกายหรือแรงสมองตามความสามารถ เพื่อผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคให้สมบูรณ์ ครั้นแล้วแต่ละคนก็จะได้รับผลที่เป็นธรรม ตามส่วนแรงงานทางกายหรือทวงสมองที่ตนได้กระทำ ผู้ใดออกแรงมากก็ได้มาก ผู้ใดออกแรงงานน้อยก็ได้น้อย”

นี่คือความหมายของลักษณะประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ระบบประชาธิปไตยทางการเมืองโดยปราศจากประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับประชาธิปไตยทางการเมือง หลายๆ ครั้งมักจะคิดกันไปว่าการแก้ไขปัญหาทางการเมืองสามารถจะกระทำได้ในตัวมันเอง ท่านปริตติก็ได้เคยยกตัวอย่าง ซึ่งสะท้อนภาพของการเมืองไทยไว้เป็นอย่างดีเลยทีเดียว ขอให้ดูตัวอย่างในประเทศซึ่งไม่มีลักษณะประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรผู้ซึ่งกุมอำนาจในทางเศรษฐกิจ มีเงินทองมากก็สามารถทุ่มเทเงินมาใช้จ่ายในการเลือกตั้งได้ แล้วก็ได้รับเลือกตั้งเข้าในสภาฯ ทั้งๆ ที่บุคคลพวกนี้อาจจะไม่มีความสามารถทางการเมือง ในทางตรงกันข้ามคนที่มีความสามารถในทางการเมืองแต่ไม่มีทุน คือไม่ใช่ผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ แม้จะมาสมัครรับเลือกตั้งได้แต่โอกาสที่จะได้รับการเลือกตั้งก็น้อยมาก เพราะว่าไม่มีเงินมาใช้จ่ายแข่งขันกับพวกที่มีเงินมีอำนาจทางเศรษฐกิจ

ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและทางการเมืองก็ยังไม่เพียงพอ เพราะไม่เต็มรูปขององค์ประกอบทางสังคม เรายังต้องคิดถึงสิ่งที่เรียกว่าทัศนคติทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย มันเป็นไปได้ที่จะสร้างระบบประชาธิปไตยขึ้นมา โดยที่คนในสังคมนั้น มีทัศนคติทางสังคมแบบเผด็จการ หรือแบบคั่งขาคี หรือแบบชอบทำสงคราม มันเป็นไปได้ ระบบประชาธิปไตยในส่วนที่ท่านปริตติเองก็ได้พยายามย้ำถึงเรื่องนี้บ่อยครั้งมาก ถึงแม้ว่าเราจะต้องการเพียงแค่ระบบประชาธิปไตยทางการเมือง ไม่ถึงขนาดเศรษฐกิจที่เป็นรากฐาน ถึงแม้เราจะต้องการเพียงแต่ด้านการเมือง แต่ถ้าเราไม่มีทัศนคติที่เหมาะสมแล้ว มันก็เป็นไปไม่ได้ที่จะสร้างระบบการเมืองเช่นนั้นขึ้นมาได้

ท่านปรีติเองก็คิดว่า ระบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ คือ ครบทั้ง ๓ องค์ประกอบของสังคมนี้จะทำให้ประเทศชาติ เป็นสังคมที่มี สันติสุข มี เอกภาพ และความมั่นคง ความมั่นคงของสังคมจะต้องสืบมาจากเรื่องเหล่านี้ ไม่ใช่คิดถึง ความมั่นคงของสังคมที่จะต้องมีการตรวจสอบ หรือให้มีการควบคุมมากขึ้น หรือให้มีกฎระเบียบมากขึ้น โดยที่องค์ประกอบทั้ง ๓ ของสังคมนั้น ยังไม่มีส่วนใดเป็นแบบประชาธิปไตยเลย มันเป็นไปได้ นี่เป็นแนวความคิดที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ว่า เอกภาพของสังคมนั้นจะมั่นคงได้ก็ต่อเมื่อ เรามีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ การเมืองและทัศนะทางสังคม

ท่านปรีติได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า การรักษาเอกภาพของชาติโดยอาศัยทางจิต ซึ่งปราศจากรากฐานทางเศรษฐกิจและการเมือง ประชาธิปไตยของราษฎรนั้นก็เท่ากับอาศัยการลอยไปลอยมาในอากาศ ซึ่งอาจตกไปสู่อวกาศนอกพิภพ เพราะว่ามันมนุษย์อยู่ได้ด้วย การมีปัจจัยดำรงชีพ และมีระบบการเมือง ประชาธิปไตยให้สิทธิของมนุษย์ โดยสรุปก็คือว่า เป็นไปไม่ได้ที่เราจะคิดถึงสังคมที่เป็นสันติสุข สงบเรียบร้อย โดยมองข้ามการตอบสนองทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และทัศนะแบบประชาธิปไตยของคนในสังคม แนวความคิดที่เรียกร้องให้คนรักชาติโดยไม่ได้คำนึงถึงองค์ประกอบทางสังคมเหล่านี้ นับว่าเป็นการเรียกร้องที่สูงูญเปล่าและเอกภาพก็ไม่มีทางจะเกิดขึ้นได้ เพราะว่าตราบใดที่ไม่มีความเป็นธรรมในสังคม ความขัดแย้งก็ยังคงดำรงอยู่เสมอ

ทั้งหมดนี้เป็นความหมายโดยส่วนรวม เป็นความคิดพื้นฐานของปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย ในตอนต่อไปผมจะกล่าวถึงแนวความคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย ในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งท่านปรีติ ได้เคยเสนอเอาไว้คือ เป็นแง่ที่เกี่ยวข้องกับหลักการ ๕ ประการของแนวความคิดแบบนี้

ท่านปรีติ ได้กล่าวถึงหลักการของปรัชญาของท่าน ว่าประกอบด้วยหลัก ๕ ประการ อันเป็นจุดยืนของผู้รักชาติ กล่าวคือ เอกราชของชาติ อธิปไตยของชาติ สันติภาพ ความเป็นกลาง และ ความไพบุลย์ของประชาชนพร้อมด้วยประชาธิปไตยของประชาชน นี่คือหลัก ๕ ประการของปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย

และท่านเองในฐานะซึ่งเป็นผู้ใฝ่ใจอย่างลึกซึ้งต่อบ้านเกิดเมืองนอน ท่านคิดว่าหลัก ๕ ประการนี้ เหมาะอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทย

เกี่ยวกับการรักษาเอกราชและอำนาจอธิปไตยของชาตินั้น ดังที่ผมได้เรียนให้ทราบแล้วว่า การรักษาเอกภาพของชาติ จะต้องเกี่ยวข้องอยู่กับการสร้างสรรค์ทางเศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งการรักษาเอกภาพของชาติในแง่นี้ ก็จะสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการที่ชาติจะสามารถดำรงเอกราชและอธิปไตยเอาไว้ด้วย

ท่านปรีดีได้พิจารณาเรื่องการดำรงเอกราช อธิปไตยของชาติในหลายๆ แง่ ยกตัวอย่างเช่น การที่ต่างชาติคุกคามเมืองไทย การคุกคามอาจมีได้ในหลายรูปแบบ อย่างเช่นการส่งทหารเข้ารุกรานโดยตรง หรือการใช้อิทธิพลทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม หรือการใช้อาวุธชนแหวกซิมปอนทำลาย นี่เป็นการคุกคามต่อเอกราชและอธิปไตยของชาติ

ท่านปรีดีได้เสนอว่าการจะดำรงรักษาเอกราชของชาติได้ ตามหลัก ๒ ประการของปรัชญาของท่านนั้น เราก็จำเป็นต้องยึดมั่นในหลักสันติภาพ และดำรงความเป็นกลางของประเทศเอาไว้ ยกตัวอย่างเช่น ประเทศไทยจะต้องไม่ตกหลุมพรางเข้าสู่การเป็นตัวแทนทำสงครามแทนมหาอำนาจ จริงๆ แล้วความคิดแบบนี้ก็มีตัวอย่างเยอะเยาะ ที่เห็นชัดก็เช่นกรณีเวียดนาม-กัมพูชา เป็นต้น และประเทศไทยก็จะต้องไม่ตกเป็นอาณานิคมทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยที่ขอจากคนอื่นเขามา กู้เขามา นโยบายแบบนี้ถือเป็นการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ ซึ่งท่านปรีดีมองว่าเป็นรูปแบบของอาณานิคมแบบใหม่ทางเศรษฐกิจ

นี่เป็นเรื่องที่มีผลพลาตเพราะมันเป็นการคุกคามเอกราช และอธิปไตยของชาติและมันจะทำให้ประเทศชาติไม่สามารถจะดำรงรักษาความเป็นกลางอย่างแท้จริงได้ ยิ่งกว่านั้นเราก็จะต้องไม่เป็นอาณานิคมทางวัฒนธรรมด้วย จะเห็นได้ว่าหลัก ๕ ประการของปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดมาก อันที่จริงตัวท่านเองก็ได้ใช้ชีวิตอุทิศเพื่อปกป้องหลักการเหล่านี้มาโดยตลอด ท่านผู้ฟังที่ได้ติดตามรายการปาฐกถาวันผ่านๆ มา คงได้ยินได้ฟังเรื่องแบบนี้มานานแล้ว การที่ท่านปรีดีจัดตั้งขบวนการเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่นในขณะที่

ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้การครอบครองของญี่ปุ่น นั่นก็แสดงถึงการที่ท่านได้กระทำอย่างที่ท่านคิด ว่าการดำรงเอกราช อธิปไตยของชาติ เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง และวิธีการอันหนึ่งที่ท่านพยายามเสมอคือ การรักษาความเป็นกลางของประเทศชาติเอาไว้ และทั้งหมดนี้จะกระทำได้สำหรับบุคคลที่รักสันติภาพเท่านั้น

ในตอนสุดท้ายของคำนำของหนังสือ *พระเจ้าข้างเมือก* ท่านปรีติได้กล่าวว่า เรื่อง *พระเจ้าข้างเมือก* (ซึ่งต่อมาได้ถ่ายทำเป็นภาพยนตร์) เรื่องนี้ขออุทิศให้กับสันติภาพ แนวความคิดเรื่องสันติภาพก็คงจะวนเวียนอยู่ในจิตใจของท่านมาตั้งแต่ตอนนั้นแล้ว และกระทั่งในภายหลังถึงแม้ท่านจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมืองไทยโดยตรง โดยที่ท่านต้องพำนักอยู่ในต่างแดน แต่แนวความคิดเรื่องสันติภาพก็ยังคงปรากฏอยู่เป็นหลักสำคัญ ๑ ใน ๕ ประการของปรัชญาของท่านอยู่นั่นเอง

ในประการสุดท้ายของหลักการนี้ก็คือ ความไพบุลย์และประชาธิปไตยของประชาชน นั่นก็เป็นไปในหลักการของระบบประชาธิปไตยอันสมบูรณ์ อย่างที่ผมได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

แนวความคิดเรื่องปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยของท่านปรีติได้เสนอขึ้นมาจากจุดยืนของ ผู้รักชาติ อย่างที่ท่านปรีติได้เคยบอกว่า ความรักชาติเป็นเรื่องหนึ่งที่ท่านเกี่ยวข้องอยู่เสมอ แล้วก็เขียนถึงพูดถึงหลาย ๆ ครั้ง ท่านได้พยายามย้ำว่าระบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ย่อมสอดคล้องกับทัศนะรักชาติ ทัศนะรักชาตินี้เป็นทัศนะประชาธิปไตย ซึ่งรักทุกคนชาติและเชื้อชาติ ซึ่งประกอบเป็นชาติเดียวกัน ครอบครองดินแดนประเทศเดียวกัน คือเป็นปิตุภูมิเดียวกัน มีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานของสังคมเดียวกัน คือยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อชาติและปิตุภูมิเป็นส่วนรวม

เอกภาพของชาติจะมั่นคงได้ถ้าได้ระบบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์คือประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ การเมือง ทัศนะประชาธิปไตย ซึ่งรวมทั้งทัศนะรักชาติ ดังนั้นเราจะเข้าใจความหมายของการรักชาติภายในระบบความคิดแบบประชาธิปไตย ทัศนะรักชาตินี้ตรงข้ามกับทัศนะแบบเชื้อชาตินิยม หรือทัศนะแบบคลั่งชาติ ซึ่งเราจะเห็นตัวอย่างได้ชัดเจนในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีความ

พยายามรื้อฟื้นเชื้อชาติไทย ทศนะแบบนั้น ท่านปรีดีเรียกว่าเป็นทศนะเชื้อชาตินิยมซึ่งมิใช่ความรักชาติ ความรักชาติที่แท้จริงจะต้องยืนหยัดอยู่กับประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ซึ่งในขั้นรากฐานก็หมายถึงความสมบูรณ์พูนสุขของราษฎรนั่นเอง

ผมคิดว่าผมได้กล่าวมาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ทั้งหมดนี้เป็นแนวความคิดหลักของนักประชาธิปไตยคนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่รักชาติ รักประชาธิปไตย และก็รักสันติภาพเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นผู้ศึกษาแนวความคิดของท่านปรีดี พนมยงค์ ผมก็คิดว่าการรำลึกถึงท่าน ตามความหมายที่แท้จริงนั้นก็คือ การเข้าใจแนวความคิดและสปีริตของท่านด้วยการตระหนักถึงพันธะหน้าที่ที่เรามีต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมประเทศชาติของเรา และขยายไปสู่มิตรภาพระหว่างนานาชาติ

ความคิดแบบสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยนั้น จะมีทางนำมาใช้ปฏิบัติได้หรือไม่

มันตอบยากนะครับ มันก็คล้ายกับเราทำการประเมิน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ซึ่งท่านเสนอเมื่อปี ๒๔๗๖ แล้วก็ยังคงมีการศึกษากันอยู่ เป็นเรื่องที่ตอบยากจริงๆ เพราะว่าตัวผู้เสนอเองก็ลาจากพวกเราไปแล้ว อย่างไรก็ตามของพรรคนี้ถ้าไม่ทำก็ไมรู้ คือถ้าเพียงคิดอยู่แค่ว่าทำได้หรือไม่ มันก็คงจะไม่ได้ และมีคำถามอยู่อีกตอนหนึ่งว่า ถ้าทำได้จะต้องใช้ความรุนแรงด้วยหรือไม่ คำถามนี้น่าสนใจมากคือว่าท่านปรีดีเองได้เคยกล่าวไว้หลายครั้งว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้น การใช้วิถีทางการเมืองเพื่อที่จะปรับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจสามารถทำได้เช่นเดียวกัน และวิธีการทางการเมืองนั้นท่านปรีดีได้พูดถึงวิธีการตามระบบสภาด้วย ดังนั้นในส่วนคำถามนี้เรียกว่าจะเป็นการใช้ความรุนแรงหรือไม่นั้น ผมก็คงตอบได้ตามความคิดของท่านว่าไม่จำเป็นเลย สามารถจะใช้วิธีสันติในระบบรัฐสภาได้

การรักษาความเป็นกลางมีวิธีการอย่างไร

อันนี้ผมเองไม่สามารถตอบได้ ลักษณะนี้เป็นหลักการอย่างหนึ่งครับ ในทฤษฎีและความเป็นกลางนี้ เราเห็นได้ชัดว่าขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่แตกต่างไปตาม

ยุคสมัย ฉะนั้นเราก็จะมาพูดโดยตรงกันว่าจะรักษาความเป็นกลางในสถานการณ์แบบไหน (หมายเหตุ ดูตัวอย่างบทบาทของท่านปรีดีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒)

ทัศนะทางสังคมอาจเปรียบได้กับค่านิยมทางสังคมหรือไม่

ก็คงได้ สามารถเปรียบเทียบกันได้ ในฐานะที่เป็นจิตใจของมนุษย์ในวัฒนธรรมและโดยตามเค้าโครงสร้างส่วนบนนั่นเอง ถ้าเรามองว่าค่านิยมคือระบบคุณค่าที่เรายึดถือกันอยู่ในสังคม เช่นเห็นว่าบางอย่างมีคุณค่าดี บางอย่างไม่ดีอะไรอย่างนั้น ถือได้ว่าเป็นเหมือนทัศนะทางสังคมได้

อะไรเป็นตัวกำหนดของสาเหตุวิวัฒนาการข้ามขั้นตอนของสังคม

ก็อย่างที่ผมได้เรียนให้ทราบ บางครั้งสังคมพัฒนาข้ามขั้นอย่างเช่นจากระบบศักดินามาเป็นสังคมนิยมเลยนั้น เป็นตัวอย่างที่ท่านปรีดียกขึ้นมาโดยท่านอ้างถึงการที่รัฐบาลของสหภาพโซเวียตยื่นมือไปครอบครองแคว้นเล็กแคว้นน้อยตามรอบนอกของประเทศ ได้ใช้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเข้าไปก่อน แล้วหลังจากนั้นก็ทำการปรับระบบสังคมใหม่ เศรษฐกิจก็ไม่ได้เป็นไปตามพัฒนาการโดยตัวของมันเอง มันก็เลยเปลี่ยนจากเดิม ศักดินากลายเป็นสังคมนิยมแบบโซเวียตไปเลย อย่างนั้นเป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็มีผลด้วย

การเสนอร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี ใช้ทฤษฎีอะไรรองรับบ้าง นอกจากทฤษฎีปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย

อย่างที่ผมเรียนให้ท่านทราบในตอนต้นแล้ว ว่าท่านปรีดีใช้คำนี้เมื่อประมาณ ๓-๔ ปีมานี้เอง เมื่อตรวจจากเอกสารและบทสัมภาษณ์ของท่าน อย่างไรก็ตามเราสามารถพิจารณา *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ในฐานะที่เป็นความพยายามสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจตามระบบปรัชญาแบบนี้ได้ เมื่อพิจารณาเฉพาะใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ท่านบอกว่าเป็นการผสมระหว่างหลักการของทุนนิยมกับสังคมนิยม และโดยพื้นฐานแล้วหากเราไปดูข้อเสนอใน *คำอธิบายกฎหมายการปกครอง* ซึ่งท่านใช้

เป็นตำราสำหรับนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์รุ่นแรกๆ นั้น เราก็จะเห็นแนวความคิดที่ท่านกล่าวถึงไว้ใน *คำอธิบายกฎหมายการปกครอง* แล้วก็มาปรากฏอีกครั้งในพื้นฐานของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ก็คือความคิดทางเศรษฐกิจแบบหนึ่งที่มีชื่อว่าลัทธิโซลิดาริสม์ (Solidarism)

ลัทธินี้มีความคิดพื้นฐานว่ามนุษย์เราจะต้องมีความรับผิดชอบต่อกันและกัน มนุษย์ทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีหนี้ต่อกัน คนยากจนก็เพราะสังคมมีส่วนสำคัญที่ทำให้เขายากจน ทุกคนจึงมี "หนี้" ต่อกันและหนี้นี้สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นหนี้ทางจริยธรรมด้วย ดังนั้นทุกคนควรจะปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ของเขาอย่างดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จุนเจือกัน และท่านปรีดี ก็เคยบอกว่าแนวความคิดแบบนี้ตรงกันกับหลักของลัทธิมนุษยชน อันนี้ก็เป็นทฤษฎีที่รองรับ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ*

ความคิดของท่านปรีดี มีส่วนต่างจากลัทธิมาร์กซิสม์อย่างไร

ก็ต่างกันมากเลยครับ แต่ผมคิดว่าว่างๆ ไปคุยกับผมในที่ทำงานดีกว่าครับ

พัฒนาการของสังคมที่จะเข้าสังคมนิยมของท่านปรีดี มีอะไรเป็นตัวผลักดัน

ถ้าแนวความคิดसारธรรมทางประวัติศาสตร์ของท่านปรีดี ก็ต้องอยู่ที่โครงสร้างเดิม คือพื้นฐานทางเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงในพลังการผลิต และก็มีพลังผลักดันจากความสัมพันธ์ทางการผลิตคือมีพลังในการต่อสู้ทางชนชั้น ก็จะขับเคลื่อนให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้

มีข้อสังเกตอย่างหนึ่ง แล้วก็เป็นการตอบคำถามหลายๆ คำถามที่มาถึงผมนี้ด้วย ว่าผมก็พิจารณางานของท่านมาหลายชิ้น ยังไม่ปรากฏการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยจากระบบปัจจุบันไปสู่ระบบสังคมนิยมโดยตรงเลย ดังนั้นสำหรับใครก็ตามที่สนใจเรื่องนี้ก็ต้องศึกษาด้วยกัน อ่านงานของท่านด้วยกัน แล้วลองประเมินว่าตามโครงร่างทฤษฎีแบบนี้ เราจะคาดคะเนตอบคำถามเรื่องนี้ได้อย่างไรบ้าง

มีคำถามน่าสนใจถามมาว่า วิธีการทางปรัชญา (ความจริงแล้วต้องบอกว่า เป็นวิธีการของผม) ไม่ค่อยมองสภาพแวดล้อมประกอบในแง่นี้ก็ความจริงครับ คือว่าเพราะวิธีการศึกษา ความคิดของท่านปรีติที่เหมาะสม ผมว่ามีอยู่ ๒ ทาง ซึ่ง จะได้ความคิดของท่านอย่างครบถ้วน ทางแรกก็คือการพิจารณางานเขียนหรือ ปาฐกถาของท่านแต่ละชิ้น โดยพิจารณาความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในขณะนั้น เพราะว่าเมื่อเราพิจารณางานเขียนเหล่านี้ เราจะเห็นได้เลยว่าม้งานเขียนหลายๆ ชิ้น เป็นการตอบโต้สถานการณ์เฉพาะในแต่ละขณะ วิธีการศึกษาแบบนี้จะช่วยให้ เข้าใจงานเขียนแต่ละชิ้นได้ ซึ่งก็เป็นวิธีการที่ดีอย่างหนึ่ง

ในส่วนวิธีการที่ผมทำอยู่และได้เสนอให้ท่านทราบอยู่ขณะนี้ เป็นอีกแบบหนึ่ง คือการมองถึงระบบความคิดเลย แน่แน่นอนว่ามันจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพการณ์แวดล้อมบางขณะบ้าง แต่นั่นไม่ใช่จุดเน้น ท่านจะเห็นว่าผมจับความคิดต่างๆ ของ ท่านปรีติ มาประกอบกันเข้าเป็นระบบอันหนึ่งขึ้นมา แล้วก็มาเรียนเสนอท่านเลย

ปรีดี พนมยงค์

กับแนวความคิดทางเศรษฐกิจ

ปรีชา เปี่ยม พงศ์ สานต์

สวัสดีครับท่านผู้ฟังที่เคารพ วันนี้ผมเป็นตัวแทนท่านนั่นเอง มาบรรยายแทน อาจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ซึ่งป่วยหนักไม่สามารถมาบรรยายในวันนี้ได้ ผมรับคำเชิญมาเพื่อให้บรรลุโครงการรำลึกถึงท่านปรีดี บทปาฐกถาของผมชื่อ "ความคิดหรือแนวคิดทางเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์"

ถ้าเราทวนระลึกถึงระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นเวลา ๒,๐๐๐ กว่าปี เราจะเห็นว่าการกดขี่เบียดเบียนมนุษย์ด้วยกันนั้น ได้ถูกล้มเลิกไปนานแล้ว แต่เป็นการล้มเลิกในยูโทเปียของนักคิดทางสังคมเท่านั้นเอง ยูโทเปียสังคมได้ขบไล่ความมืดมนออกไป และได้สร้างโลกใหม่ที่เต็มไปด้วยแสงสว่างขึ้นมา ผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบได้มีโอกาสเป็นครั้งแรกที่จะเข้าไปพำนักอาศัยอยู่ในสุริยานคร สุริยานครนี้หมายถึง นครซึ่งกำลังจะมาถึง

ในประวัติศาสตร์ ความคิดทางสังคมของมนุษยชาตินั้น เราจะพบว่า โดยตามธรรมชาติแล้วผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบควรจะลุกขึ้นมาคัดค้านระบบของคนกลุ่มน้อย แต่แล้วกลับกลายเป็นเรื่องธรรมดาไปทีผู้คนเหล่านี้กลับนิ่งเงียบ ประวัติศาสตร์โลกของเราที่ผ่านมา เราจะเห็นผู้คนบราฆ่าฟันกันร้อยครั้งพันครั้ง แต่ก็มีการปฏิวัติ

สังคมกันไม่กี่ครั้ง ในแผ่นดินสยาม การกดขี่เบียดเบียนกันได้สิ้นสุดลงเช่นเดียวกัน แต่สิ้นสุดลงใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของท่านอาจารย์ปรีดี เท่านั้น หลังจากนั้นผู้ปกครองใหม่ก็เดินตามหนทางเก่าของประวัติศาสตร์ไทย ความทุกข์ยากก็ยังคงมีอยู่จนทุกวันนี้ และแล้วนักคิดของยูโทเปียสยามกลับต้องพลัดพรากจากแผ่นดินไทยไปจบชีวิตลงในดินแดนต้นกำเนิดของยูโทเปียสังคมนิยมใหม่

ในปาฐกถาวันนี้ที่เกี่ยวกับเรื่องแนวคิดทางเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปรีดีนั้น ผมจะมองตามที่บอกไว้ ในฐานะที่ท่านเป็นนักเศรษฐศาสตร์การเมืองของไทยยุคใหม่ ความจริงความคิดทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีมีมากมาย เพราะท่านเป็นนักคิด นักเขียน นักวางนโยบาย นักกฎหมาย ได้เสนอความคิดกระจัดกระจายทั่วไป จนไม่อาจนำมาบรรยายได้ในหนึ่งชั่วโมงข้างหน้า ผมจึงขอจำกัดมุ่งไปยังหลักใหญ่ของระบบเท่านั้นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักใหญ่ของแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของอาจารย์ปรีดี เพราะตัวท่านเองก็ได้ศึกษาที่ปารีสในปลายทศวรรษที่ ๒๐ จนได้ประกาศนียบัตรชั้นสูงของเศรษฐศาสตร์การเมืองฝรั่งเศส

การวิเคราะห์แนวคิดที่ผมจะดำเนินต่อไปนี้เป็นเพียงการมองของนักเศรษฐศาสตร์การเมืองคนหนึ่งในทศวรรษที่ ๔๐ ของเรา ซึ่งโดยส่วนตัวแล้วไม่มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์กับท่านอาจารย์ปรีดีเลย สำหรับเรื่องที่ท่านอาจารย์ทำอะไรไว้บ้างทางนโยบายเศรษฐกิจ มาตรการทางเศรษฐกิจนั้น เช่น เน้นเรื่องเอกราชและอธิปไตยทางเศรษฐกิจการคลัง รวมทั้งมาตรการต่างๆ ทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้น นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ นักรัฐศาสตร์ของเราวិเคราะห์กันไว้เรียบร้อยแล้วและในรายการปาฐกถาของเราก็ได้มีการอภิปรายหลายเรื่องในส่วนที่เกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลวทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแนวคิดเหล่านั้น ดังนั้นการวิเคราะห์ของผมจึงมุ่งไปเฉพาะวิเคราะห์ในเชิงวิพากษ์อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปรีดี ผมเน้นคำว่า "วิพากษ์อุดมการณ์"

ในเรื่อง *ความเป็นอนิจจังของสังคม* นั้น ท่านอาจารย์ปรีดีได้บอกว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้เปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิตและการที่พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งหลายในสังคม มาเป็น

ระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย ดังนั้นปวงชนชาวไทยจึงเป็นเจ้าของแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญ ส่วนอำนาจอธิปไตยของเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นอำนาจอธิปไตยหนึ่งนั้น ที่ให้เจ้าของนามีอำนาจอธิปไตยสิทธิ์นั้น อำนาจนี้ก็ถูกยกเลิกไปโดยพระราชบัญญัติว่าด้วยการห้ามยึดทรัพย์สินของภิกษุ พ.ศ.๒๔๗๕ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตในชนบทของไทยที่สำคัญประการหนึ่ง ทำให้ความสัมพันธ์แบบเก่า ระหว่างเจ้าของนากับลูกนาได้หมดไปและมีความสัมพันธ์ใหม่ขึ้นมา คือให้มี "ผู้เช่า" กับ "ผู้ให้เช่า" ตามระบบของทุนนิยมสมัยใหม่ ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมา

เกี่ยวกับเจตนารมณ์ของท่านอาจารย์ปรีดี และเกี่ยวกับเรื่องอุดมการณ์เศรษฐกิจนั้น เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ท่านอาจารย์ปรีดีต้องการอย่างสำคัญที่สุดที่จะบอกเราว่า แผ่นดินของสยามมิได้เป็นของผู้ใดทั้งสิ้น แต่ผลิตผลในแผ่นดินนี้จักต้องเป็นของคนทุกคน คณะราษฎรก็ได้ประกาศต่อประชาชนถึงวัตถุประสงค์ คือหลัก ๖ ประการ ในส่วนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศนั้นมีความว่า จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

ในการประชุมนั้น หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ขยายข้อความนี้ออกไปว่า การที่เราเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ถ้าเปลี่ยนและทำตามแบบเก่าก็คงไม่มีประโยชน์อะไร เพราะเราไม่ได้ทำสาระสำคัญ นั่นคือแก้ความผิดเคืองของราษฎรแบบที่เราต้องเดินนั้น ต้องเดินอย่างอาศัยหลักวิชาการ อาศัยแผน อาศัยโครงการ วิธีการสังคมนิยม (Socialism) เป็นวิธีวิทยาศาสตร์โดยแท้ ขอรับรองว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ไม่ใช่รัฐประหาร (Coup d' état) แต่เป็นการปฏิวัติ (Revolution) ทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงทางการปกครองซึ่งเปลี่ยนจากพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์ ข้อความที่ปรากฏนี้บ่งอย่างชัดเจนว่า อาจารย์ปรีดีนั้นหลังจากปฏิวัติทางการเมืองแล้ว ก็ตั้งใจจะให้เกิดการปฏิวัติทางเศรษฐกิจเป็นลำดับต่อมา นี่คือที่มาของ ยูโทเปียสยาม ซึ่งเรากำลังจะวิพากษ์วิจารณ์ต่อไปนี้

ส่วนหนึ่งเราอย่าลืมนึกว่าแนวคิดของท่านอาจารย์ปรีดีนั้น เมื่อมองในพัฒนาการปัจจุบัน เราต้องยอมรับว่าแฝงด้วยแนวคิดของมนุษยนิยม แนวคิดมนุษยนิยมนั้นซึ่งอยู่ในจิตสำนึกของอาจารย์ปรีดี ได้ผลักดันให้เกิดยูโทเปียขึ้นมา และในขณะเดียวกันนั้นยูโทเปียสยามก็ได้ทำให้แนวคิดมนุษยนิยมนั้นพัฒนาต่อไป เราอาจเรียกได้ว่าเป็นขบวนการแห่งวิวัฒนาการในประวัติศาสตร์ความคิดของเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง แนวความคิดมนุษยนิยมนี้อาจสรุปแล้วก็เติบโตมาในยูโทเปียนั้นเอง ถึงแม้ว่ายูโทเปียสยามของท่านจะมาเร็วเกินไป แต่ท่านก็ได้มาแล้ว ไม่ว่าใครจะไม่พอใจหรือพอใจก็ตาม

ในการวิพากษ์อุดมการณ์ในยูโทเปียสยามนั้น ผมจะขอยึดเอกสาร *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* หรือ *สมุดปกเหลือง* เป็นพื้นฐาน แต่ในขณะเดียวกันก็จะพาดพิงถึงแนวความคิดในผลงานอื่นๆ อีกด้วย ที่เกี่ยวกับปัญหาของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ดังกล่าว ในขั้นต้นนี้ เราจะมาวิเคราะห์ดูว่าแนวคิดและนโยบายที่ปรากฏใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* มีลักษณะหลักการอะไรบ้าง หัวใจของ *เค้าโครงการ*ฯ ท่านอาจารย์ปรีดีได้สรุปไว้อย่างชัดเจนโดยกล่าวว่า การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์มีอยู่ทางเดียวเท่านั้นคือรัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยแบ่งการเศรษฐกิจนั้นออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ นี้อีกหลักใหญ่ที่ปรากฏใน *เค้าโครงการ*ฯ จากหลักใหญ่อาจารย์ปรีดีได้พัฒนาเป็นหลักย่อยอีก ๔ ประการ คือ

๑. รัฐบาลหรือรัฐจะทำการประกอบการเศรษฐกิจทั้งหมด
๒. รัฐบาลจะทำการประกันสังคมให้ราษฎรตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งเป็นการประกันการดำรงชีวิตของราษฎรทุกคน ดังที่ปรากฏใน "พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร" ที่แนบมาข้างท้ายของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* สาระสำคัญก็คือจะทำการจ่ายเงินเดือนขั้นต่ำให้ราษฎรทุกคน ให้ราษฎรของแผ่นดินสยามนี้ รับเงินเดือนจากรัฐบาล เงินในความหมายของอาจารย์ปรีดีเป็นแต่เพียงคะแนนแลกเปลี่ยนเท่านั้นเอง เป็นคะแนนซึ่งได้จากการประกอบเศรษฐกิจ เอาไปแลกเปลี่ยนปัจจัยการดำรงชีวิตตามความต้องการของแต่ละบุคคล
๓. รัฐจะให้สิทธิสหกรณ์ ซึ่งเป็นผู้ผลิตและผู้จำหน่ายปัจจัยการดำรงชีวิตของราษฎรทุกคน

๔. รัฐจะทำการวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือที่อาจารย์ปรีดีเรียกว่า *เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ* ซึ่งเป็นการวางแผนโครงการจากข้างบนลงมา นี่คือแนวคิดของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* สำหรับหลักใหญ่ในการจัดการระบบเศรษฐกิจนั้น อาจารย์ปรีดีสรุปไว้เพียงไม่กี่คำ นั่นก็คือ เป็นการรวบรวม “รวมทุน รวมที่ดิน รวมแรงงานกันมาทำ” ซึ่งหลักการนี้ได้ปรากฏใน พระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ ส่วนวิธีการนั้น อาจารย์ปรีดีบอกว่าจะอาศัยความร่วมมือระหว่างคนมั่งมีกับคนจน โดยที่รัฐจะไม่ทำการประหัตประหารคนมั่งมี จะไม่ทำการริบทรัพย์ริบที่ดิน หรือบังคับให้คนทำงาน หรือบังคับให้เป็นลูกจ้างของรัฐ

ในแนวคิดของ *เค้าโครงการฯ* นั้นอาจารย์ปรีดีบอกว่า รัฐประกอบเศรษฐกิจเอง และรัฐนี้มาจากการเลือกตั้ง เป็นรัฐประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นราษฎรจึงเป็นเจ้าของกิจการเศรษฐกิจทั้งหมดของประเทศด้วย เมื่อราษฎรเป็นเจ้าของแล้วก็สามารถทำการผลิต ขยายการผลิต และแบ่งผลผลิตตามผลประโยชน์ของประชาชน ไม่มีคนผู้ใดผู้หนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเอาผลกำไรหรือส่วนเกินไปเป็นของตน

ท่านอาจารย์ปรีดีต้องการอะไรจาก *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* นี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือว่าต้องการที่จะทำให้เศรษฐกิจไทยมีเอกราช มีอธิปไตย พึ่งตนเอง มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และป้องกันการถูกรุกรานทางเศรษฐกิจจากภายนอก

ประการที่สอง เป็นโครงการและแบบจำลองที่มุ่งลดการประทุษร้ายต่อกันและกันทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการแข่งขันแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา

และประการสุดท้าย ต้องการให้หลักประกันทางสังคม ให้คนมีงานทำให้มีความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ และมีเสรีภาพทางสังคม

อาจารย์ปรีดีก็ได้ชี้แจงเพิ่มเติมอีก หลังจากมีกลุ่มผู้ไม่เข้าใจมากมายว่าระบบเศรษฐกิจที่อาจารย์ปรีดีได้เสนอนั้นเป็นระบบอะไรกันแน่ เท่าที่เราได้วิเคราะห์จากการตอบโต้และการสนทนาระหว่างอาจารย์ปรีดี กับกลุ่มต่างๆ เราจะเห็นว่า

๑. อาจารย์ปรีดีบอกว่า *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* นี้ เป็นระบบผสมผสานกันระหว่างทุนนิยมกับสังคมนิยม เป็นการนำหลักหลักการเศรษฐกิจหลายอย่าง โดยเอาส่วนที่ดีมาปรับปรุงให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย แต่หลักใหญ่นั้นเราถือ

หลักของสิทธิสังคมนิยม ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ และหลักที่สำคัญของสังคมนิยมในความหมายของท่านก็คือ หลักของโซลิดาริตี (Solidarity) ซึ่งหมายความว่ามนุษย์ย่อมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มนุษย์จักร่วมกันประกันภัยต่อกัน ร่วมกันในการประกอบการเศรษฐกิจ

๒. ท่านอาจารย์ปริติบอกรไว้อย่างชัดเจนว่า ท่านต้องการให้มีทุน ต้องอาศัยทุนของพวกเขาจะมี ทั้งในประเทศและนอกประเทศ ซึ่งบอกเรื่องนี้ไว้ชัดเจน ในขณะที่เดียวกันก็เคารพกรรมสิทธิ์ของเอกชน อนุญาตให้เอกชนทำธุรกิจได้หรือทำธุรกิจบางอย่างได้ ถ้ากลุ่มเหล่านั้นมีความสามารถเพียงพอในการทำธุรกิจที่มีประสิทธิภาพ แต่ปัจจัยการผลิตสำคัญๆ ควรจะต้องเป็นของรัฐ

๓. อาจารย์ปริติบกล่าวว่าระบบเศรษฐกิจที่เสนอนี้เป็นการเดินทางสายกลาง เป็นการซื้อที่ดิน ไม่มีกรรมบังคับ ไม้ริบทรัพย์ ไม้ริบทุน เศรษฐกิจมีทั้งของรัฐและเอกชน การเสนอ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ขึ้นมานี้ อาจารย์ปริติบบอกว่าสิ่งที่น่าเป็นห่วงในช่วงเวลานั้นก็คือ มีผู้ทำนายว่าการต่อสู้ระหว่างคนต่างชั้นจะต้องเกิดมีขึ้นเมื่อมีความปั่นป่วนมากขึ้น คือมีคนยากจนชั้นแค้นมากขึ้น ซึ่งเราจะต้องป้องกันเสียในขั้นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเราวิเคราะห์ทั้งหมดแล้ว เราจะเห็นว่าแนวความคิดทางเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปริติ ที่ปรากฏขึ้นมาใน *เค้าโครงฯ* นั้น เป็นแนวคิดค่อนข้างจะชัดเจนในการมองเรื่องอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยให้รัฐเป็นผู้จัดการกับการเศรษฐกิจ ทั้งปวงในระยะหลัง คือในปีที่แล้ว (๒๕๒๕) นั้นเองจากการสัมภาษณ์ครั้งสุดท้ายของอาจารย์ฉัตรทิพย์และกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ปารีสนั้น อาจารย์ปริติได้ชี้แจงเพิ่มเติมเกี่ยวกับ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ว่า รัฐใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* นั้น หมายถึงองค์การปกครองที่เกิดขึ้นด้วย ราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งทางระบบผู้แทนและสหกรณ์ที่ท่านหมายถึงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพการปกครองของตำบลให้เป็นสหกรณ์ทั้งหมด โดยราษฎรจัดตั้งและปกครองตนเอง ในความหมายของสหกรณ์นั้น สหกรณ์ทั้งหมดจะมีหลายรูปแบบทางเศรษฐกิจ นับตั้งแต่การจำหน่าย การผลิต เครดิต ไปจนถึงการผลิตขนาดใหญ่ร่วมกัน รัฐบาลมีหน้าที่

เข้าไปช่วยนำเท่านั้น ไม่ใช่สั่งสอนชี้หน้าหรือบังคับ ข้อความนี้นับว่าเป็นการขยายความเกี่ยวกับแนวคิดทางด้านสหกรณ์

ในการสัมภาษณ์นั้น อาจารย์ปรีดีได้บอกว่าแผนเศรษฐกิจต้องสัมพันธ์กันหลายอย่าง ทั้งส่วนบนและส่วนล่าง เพราะถ้าแผนไปจากส่วนบนเท่านั้น ก็เป็นแต่เพียงความฝันทางทฤษฎี ฉะนั้นต้องสมานให้เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของส่วนข้างล่าง ซึ่งสามารถปฏิบัติได้

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๗๖ เราจะเห็นว่า ท่านอาจารย์ปรีดีไม่บอกเลยว่าข้างล่างนั้นเราจะทำอะไร ท่านเน้นแต่เรื่องข้างบน เน้นแต่เรื่องรวมศูนย์ของอำนาจรัฐ ที่เข้ามาปกครองระบบเศรษฐกิจทั้งหมด ในตอนหลังคือปีที่แล้ว (๒๕๒๕) ท่านอาจารย์ปรีดีได้ขยายความว่า ท่านปรารถนาที่จะให้เป็น "สหกรณ์สังคมนิยม" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย คือเป็นทั้งสังคมนิยม ทั้งวิทยาศาสตร์ ทั้งประชาธิปไตย แต่ "สหกรณ์สังคมนิยม" คืออะไรนั้นท่านไม่อาจจะให้คำอธิบายได้ แต่อาจารย์ได้พูดถึงความคิดของเลนินและกล่าวว่าเลนินก็ยอมรับว่าการเข้าสู่สังคมนิยมโดยรวดเร็ว นั้น ย่อมต้องล้มเหลว ดังนั้น สังคมนิยมควรจะเริ่มต้นจากสหกรณ์สังคมนิยม ถ้าเป็นเช่นนี้ ผมคิดว่าความหมายของสหกรณ์สังคมนิยมนั้นคงจะมีหลัก ๕ ประการ คือ

๑. ใช้รูปแบบสหกรณ์หลายประเภท ซึ่งแนวคิดนี้ได้ปรากฏอยู่ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* แล้ว

๒. การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสหกรณ์ ต้องใช้หลักการความสมัครใจ อันนี้ไม่ปรากฏอยู่ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ*

๓. ต้องเริ่มต้นจากรูปแบบสหกรณ์ที่ง่ายที่สุด เช่น การจำหน่าย การตลาด แล้วจึงเข้าสู่สหกรณ์การผลิต ในรูปแบบง่ายๆ อันนี้ก็ไม่มีปรากฏใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* เช่นเดียวกัน

๔. รัฐเข้ามาช่วยทางการเงิน การจัดการและความรู้ ซึ่งอันนี้บางส่วนปรากฏอยู่ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ*

๕. เข้าสู่สหกรณ์การผลิตขนาดใหญ่ ซึ่งดูเหมือนว่าแบบจำลองนี้เป็นขั้นสุดท้ายใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ*

สหกรณ์เช่นว่านี้ อาจจะเรียกได้ว่าเป็นสหกรณ์สังคมนิยมตามแนวคิดที่ท่านอาจารย์ปรีดีคงจะนึกไว้ในบั้นปลายชีวิต สหกรณ์เช่นว่านี้เป็นความร่วมมือโดยอิสระของชาวนาชาวไร่ ไร่ทั้งประมาณ ใช้ทรัพยากรของชาวนาชาวไร่เองเป็นส่วนใหญ่ แต่ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ใน ๒๔๗๖ นั้น อาจารย์ปรีดีเน้นสหกรณ์ของรัฐบาลมากกว่า จะสังเกตเห็นว่าอาจารย์ปรีดีเขียนไว้อย่างชัดเจนว่า สมาชิกของสหกรณ์นั้นได้รับเงินเดือนและโบนัสจากสหกรณ์ รัฐบาลเป็นผู้ถือหุ้น เป็นผู้จัดที่ดิน ส่วนชาวนาเป็นผู้ออกแรงเท่านั้น คือเป็นลูกจ้างของรัฐ

ฉะนั้นมองในรูปนี้แล้วเราจะเห็นว่า เมื่อตอนต้นของแบบจำลอง คือเมื่อ ๕๐ ปีมาแล้ว สหกรณ์ของอาจารย์ปรีดีไม่ใช่ “สหกรณ์สังคมนิยม” ตามที่อาจารย์มองในบั้นปลายของชีวิต สรุปแล้วอาจมีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดี จาก “สังคมนิยมโดยรัฐ” มาสู่ “สังคมนิยมแบบสหกรณ์ของประชาชน” ในช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดนี้ อาจจะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้มองความล้มเหลวต่างๆ ของการเข้าสู่สังคมนิยมโดยทันทีทันใดในประเทศที่เป็นสังคมนิยมแล้ว

ในแบบจำลอง *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* หรือยูโทเปียสยามนั้น เราจะเห็นว่า มีข้อความขัดแย้งหลายประการในแบบจำลองนี้ ด้านหนึ่งอาจารย์ปรีดีเสนอให้มีสหกรณ์ของประชามระดับเล็กในระดับท้องถิ่นและกล่าวถึงเสรีภาพของปัจเจกชนในประชามขนาดเล็กเหล่านี้ที่มีอิสระ มีคุณภาพในการผลิต การจำหน่าย มีการใช้ชีวิตแบบรวมหมู่ อาจารย์ปรีดีเองก็บอกว่า “ข้าพเจ้าได้ระวางมิให้มนุษย์มีสภาพเป็นสัตว์ ข้าพเจ้าประสงค์จะให้มนุษย์เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น ปราศจากการประทุษร้ายต่อกัน อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจ” ครอบครัวก็ยังมีอยู่ ชีวิตส่วนตัวก็ยังมีอยู่ แต่ในขณะเดียวกัน ท่ามกลางประชามระดับเล็กที่อิสระเหล่านี้ อาจารย์ปรีดีก็เสนอในยูโทเปียสยาม ให้มีการวางแผนแบบเบ็ดเสร็จโดยส่วนกลางจากรัฐ

มองจากแง่นี้แล้ว เสรีภาพในแบบจำลองนี้กลายเป็นเสรีภาพที่ถูกจัดตั้ง สังคมที่มีลักษณะเป็นโซลิตารีตี้ กลายเป็นสังคมที่เกิดจากการวางแผนและอำนาจจากข้างบน ระบบข้าราชการที่ใหญ่โตในระบบวางแผนเหล่านี้ต้องปรากฏขึ้นอย่าง

หลีกเลี่ยงไม่ได้ เคียงข้างสหกรณ์และประชาคมที่อิสระ นี่คือการขัดแย้งในแบบจำลองของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ในวิพากษ์อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดานั้น เมื่อมาถึงจุดนี้เราจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้เลยที่จะพูดถึงความเสมอภาคและปัญหาเสรีภาพในแบบจำลองทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดี

หลักใหญ่ของแบบจำลองนี้ตามที่ได้กล่าวแล้วก็คือ รวมทุน รวมที่ดิน รวมแรงงาน การที่บอกว่าร่วมกันทำแต่ขณะเดียวกันก็มีประชาธิปไตยด้วย หลักการทั้งสองอย่างนี้จะสมานกันได้หรือเปล่า จะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นหรือไม่ระหว่างพลังของปัจเจกชนและพลังของสังคม แนวคิดโซลิดาริตี (Solidarity) จะประสานเสรีภาพและการรวมหมู่ที่ถูกกำหนดจากข้างบนได้อย่างไร อันตรายที่อาจารย์ปรีดีมองไม่เห็นก็คือว่า ในยูโทเปียไม่มีหลักประกันใดๆ รัฐบาลเมื่อจัดการเศรษฐกิจแบบเบ็ดเสร็จแล้ว จะจัดการกับชีวิตมนุษย์แบบเบ็ดเสร็จด้วยหรือเปล่า และในที่สุดจะกลายเป็นสังคมนิยมผูกขาดหรือเปล่า

อาจารย์ปรีดีต้องการอย่างนี้นักปรัชญาสังคมนิยมหลายท่านต้องการ คือไม่ให้มีการแบ่งกันระหว่างอำนาจรัฐและพลังทางสังคม หลักการสังคมนิยมมนุษย์นิยมบอกว่า มนุษย์ได้แลเห็นพลังปัจเจกชนในตัวของเขาเองว่าเป็นพลังทางสังคมและนำพลังนี้ไปจัดตั้งทางด้านเศรษฐกิจร่วมกัน ไม่มีลักษณะมุ่งทางด้านผลประโยชน์ของตัวเอง ทุกคนในประชาคมจะมีโอกาสเป็นมนุษย์ ทุกคนไม่มีโอกาสที่จะกลายเป็นผู้รบอำนาจทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นในแนวคิดนี้การบีบบังคับโดยระบบของสังคมจึงไม่จำเป็น ประชาคมหรือคอมมูนนั้นได้กลายเป็นระเบียบของสังคม โดยไม่มีการบังคับขู่เข็ญ

ยูโทเปียสยามคงจะต้องการสร้างอาณาจักรแห่งเสรีภาพเช่นเดียวกัน แต่ในขณะที่เดียวกันในยูโทเปียสยามนั้น ได้มีการเสนอหนทางที่เน้นการยึดอำนาจรัฐ เน้นระเบียบวินัย เน้นอำนาจหน้าที่ เน้นการวางแผนส่วนกลาง เน้นอุดมการณ์หลักตามแผนเศรษฐกิจของชาติ และเน้นความเป็นคัมภีร์ของสังคมนิยม เมื่อเป็นเช่นนี้หลักการเสรีภาพย่อมถูกจำกัดแน่นอน ซึ่งอาจารย์ปรีดีได้บอกไว้อย่างชัดเจนเมื่อ ๕๐ ปีมาแล้วว่า เมื่อไรรัฐบาลประกอบการเศรษฐกิจเองเช่นนี้ย่อมเป็นการตัด

เสรีภาพ แต่การตัดเสรีภาพนั้น ก็เพื่อจะทำให้ราษฎรได้รับความสุขสมบูรณ์ ราษฎรจะต้องการเสรีภาพโดยไม่มีอาหารรับประทานเช่นนั้นหรือ นี่คือเหตุผลที่นักสังคมนิยมผูกขาดในยุคปัจจุบันกำลังใช้กันอยู่เสมอ เสรีภาพย่อมถูกจำกัดเพื่อผลประโยชน์ของราษฎรทั้งหมดด้วยกัน นี่เป็นอันตรายซึ่งอาจารย์ปรีดีอาจมองไม่เห็น เมื่อระบบนี้ได้กลายเป็นความจริงขึ้นมา

เช่นเดียวกับหลักการความเสมอภาค ก่อนจะถึงปี ๒๔๗๕ ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช เราอาจจะบอกได้ว่าประเทศไทยหรือแผ่นดินสยามก็มีความเสมอภาคเหมือนกัน นั่นก็คือมนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันหมด เพราะมนุษย์ทุกคนอยู่ต่อหน้าเจ้าชีวิตแล้ว ชีวิตไม่มีอะไรเลย แต่ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* นั้นต้องการนำราษฎรไปสู่ความเสมอภาคอีกอย่างหนึ่งด้วย นั่นคือเสมอภาคในสิทธิหน้าที่ เสมอภาคทางกฎหมายการปกครองและเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจารย์ปรีดีได้ค่านิยามว่าราษฎรจะมีสิทธิเสมอภาคในการที่จะไม่อดตาย และในทีนั้นอาจารย์ปรีดีได้ปฏิเสธความเสมอภาคตามแนวคิดลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งอาจารย์บอกว่า เราจะไม่ดำเนินวิถีบริหารของคอนราดมาแบ่งอย่างเท่าๆ กัน ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีความเสมอภาคยากจนเท่ากันหมด

อาจารย์ปรีดีไม่ได้มองอันตรายซึ่งอาจเกิดขึ้น ถ้าเราเอาแบบจำลอง *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* มาปฏิบัติอย่างจริงจังแล้ว ในท่ามกลางของขบวนการพัฒนาการนั้น อาจเกิดแนวโน้มขึ้นได้ว่า คนกลุ่มหนึ่งมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่คนกลุ่มใหญ่ไม่มีอำนาจตัดสินใจ พัฒนาการเช่นว่านี้ก็ให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน หรือความไม่เสมอภาคกันขึ้นทางฐานะและวิธีการดำรงชีวิต ซึ่งเมื่อทั้งประเทศเป็นสหกรณ์แล้ว แน่นนอนที่จะต้องมีคนชั้นผู้บริหารสหกรณ์ขึ้น ซึ่งแตกต่างกันทางด้านฐานะและวิธีการดำรงชีวิตจากสมาชิกทั้งหมด มองจากแง่นี้แล้วแบบจำลองของอาจารย์ปรีดีนั้นก็ได้บรรจุไว้ซึ่งหลักการที่อาจนำไปสู่ความไม่เสมอภาคได้ในขบวนการพัฒนาแห่งประวัติศาสตร์ ทั้งๆ ที่สองกลุ่ม คือผู้บริหารสหกรณ์และผู้เป็นสมาชิกก็เป็นราษฎรทั้งสิ้น

ตาม *เค้าโครงฯ* ของยูโทเปียสยามนี้ เราอาจสรุปได้ว่าระบบเศรษฐกิจที่อาจารย์ปรีดีได้เสนอนั้น ถ้าจะเรียกให้ถูกต้องที่สุดแล้วก็เห็นจะต้องเรียกว่า "ระบบ

สังคมนิยมโดยรัฐบาล” ซึ่งเป็นคำที่ชัดเจนมากของนักปรัชญาเยอรมันผู้หนึ่ง และระบบนี้จะเป็นไปได้โดยการใช้อำนาจรัฐประหารมากกว่าการปฏิวัติ ถ้าเป็นสมัยนี้เราก็อาจจะเรียกได้ว่า แบบจำลองของอาจารย์ปรีดีก็คือ สังคมนิยมโดยรัฐ ซึ่งเป็นสังคมที่เน้นความสามารถของกลุ่มผู้นำในการบริหารนักจัดการ นักวางแผน เน้นการใช้สถาบันส่วนกลางของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจเช่นว่านี้ โดยจะทำให้ราษฎรนั้นได้กลายเป็นข้าราชการของประชาคมเศรษฐกิจสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างระบบราชการที่ใหญ่โตที่สุดในประวัติศาสตร์ทั้งปวง แต่หน้าที่ของระบบราชการนี้ไม่ใช่เพื่อราชการแต่เป็นเพื่อสร้างสังคมนิยมคือให้มีหน้าที่ใหม่เกิดขึ้นมา

แต่เมื่อมาดูแนวคิดที่ปรากฏขึ้นในตอนหลัง คือบั้นปลายของชีวิต ท่านอาจารย์ปรีดีไม่พูดถึงระบบรวมศูนย์โดยรัฐมากเท่าใดนัก กลับพูดถึงระบบสหกรณ์และประชาคมมากกว่า ก็เลยคิดว่า อาจารย์ปรีดีไม่ได้ตัดสินใจชัดเจนว่า สังคมนิยมที่ฝัมนั้นจะใช้ระบบอะไรกันแน่เป็นหลัก จะใช้ระบบรวมศูนย์โดยรัฐหรือจะใช้ระบบสมาคมอิสระ หรือสหพันธ์ หรือสหกรณ์เป็นหลักในการที่จะนำไปสู่สังคมนิยม

ในเรื่อง *ความเป็นอนิจจังของสังคม* นั้น อาจารย์ปรีดีบอกไว้ชัดเจนเลยว่า อำนาจรัฐยังคงต้องมี ระบบศักดินาต้องมีอำนาจรัฐ เพื่อบังคับคนให้ทำงาน ระบบทุนนิยมต้องมีอำนาจรัฐ เพื่อบังคับให้เศรษฐกิจพัฒนาไปตามความต้องการของกลุ่มทุน และในระบบสังคมนิยมถึงแม้ไม่มีขั้นขั้นทางนิตินัย แต่ราษฎรก็ยังคงมีซากแห่งความเคยชินและทัศนะเก่าๆ หลงเหลืออยู่ จึงต้องใช้อำนาจรัฐเช่นเดียวกัน แต่ในตอนหลังของ *ความเป็นอนิจจังของสังคม* นั้นเอง อาจารย์ปรีดีก็ได้ชี้ให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจทุกระบบ ที่มีแนวโน้มมีอันตรายนไปสู่การใช้อำนาจรัฐเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตน

สรุปแล้วเมื่อเราใช้ทฤษฎีทางด้านไดเลคติก (Dialectic) แล้ว อาจารย์ปรีดีก็อาจชี้ให้เห็นถึงอันตรายนของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* หรือยูโทเปียสยามได้เหมือนกันว่า ณ ที่นั้นอาจารย์เห็นว่า จริงอยู่ในทางนิตินัยอาจกล่าวได้ว่า อำนาจรัฐเป็นของสมาชิก

ทั้งหลายของสังคม แต่ในทางพฤตินัยนั้นสมาชิกแห่งสังคมซึ่งเป็นผู้ถืออำนาจรัฐ มีโอกาสเสมอที่จะใช้อำนาจรัฐเพื่อประโยชน์เฉพาะของกลุ่มตนยิ่งไปกว่าประโยชน์ส่วนรวมของสังคม นี่ก็คือสิ่งที่เกิดแล้วในโลกสังคมนิยมที่เป็นจริงทั่วไป ในขณะที่ประชาคมและ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของยูโทเปียสยามก็คงจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากพัฒนาการเช่นว่านี้

ในบทวิเคราะห์หลายบทของนักรัฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจทั่วโลกที่กล่าวถึงท่านอาจารย์ปรีตินั้น ได้มีการวิเคราะห์ด้านประวัติศาสตร์กันเป็นส่วนใหญ่ว่า *เค้าโครงฯ* และยูโทเปียสยามนั้น ล้มเหลวหรือไม่ได้รับการปฏิบัติที่เป็นจริงอย่างไร มีสาเหตุอะไร ทั้งในคณะราษฎร นอกคณะ ในรัฐบาล ในระบบราชการ และคนวงการต่างๆ ไป ซึ่งได้กล่าวกันมากแล้ว แต่มีเรื่องหนึ่งซึ่งยังไม่ได้กล่าวก็คือว่า สาเหตุทางอุดมการณ์

ในแนวคิดของท่านอาจารย์ปรีตินั้น เราจะเห็นได้ว่าท่านได้ให้ความสำคัญมากแก่เรื่องจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ ท่านกล่าวว่า ท่านได้นำเอา "จิตสำนึกอภิวัฒน์" ที่เน้นความก้าวหน้าของแผ่นดินสยาม มาทำการค้นหาวិธีการที่จะใช้ที่ดินของศักดิ์นา ใช้ทุนของเอกชน และใช้แรงงานของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินไทย ทำการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ เพื่อให้ผ่านพ้นความมืดมนไปสู่แสงสว่าง และเน้นความเป็นมนุษย์ในประชาคมของแผ่นดินสยาม แนวความคิดแบบนี้เราอาจจะเรียกได้ว่าเป็นผลิตผลของการเคลื่อนไหวของการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างมีจิตสำนึกของท่าน อาจารย์ปรีติจึงได้เสนอ *เค้าโครงฯ* นั้นขึ้นมา และท่านก็ได้บอกไว้อย่างชัดเจนว่า การเสนอ *เค้าโครงฯ* นี้เกิดขึ้นเพราะจิตสำนึกของท่านเอง

ในการสัมภาษณ์ที่ให้อาจารย์ฉัตรทิพย์เมื่อปีที่แล้ว ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ครั้งสุดท้าย ท่านบอกว่า ความคิดของผมที่เห็นว่าสยามควรมีโครงการเศรษฐกิจนั้น มิใช่เกิดขึ้นทันทีทันใด มิใช่เป็นไปตามความนึกคิดเดาๆ โดยไม่มีหลักเศรษฐกิจ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* นั้นได้เกิดขึ้นจากหลายต้นตอ หลายบ่อเกิดจิตสำนึกด้วยกันสรุปแล้ว จากการสัมภาษณ์นี้ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* เกิดขึ้นจากจิตสำนึกทางสังคมของอาจารย์ปรีติ ซึ่งมาจากประสบการณ์ที่ได้เห็นตั้งแต่ในช่วงวัยเด็กและในช่วงที่เติบโตขึ้นมาในแผ่นดินสยาม รวมทั้งศึกษาทฤษฎีสังคม

จุดอ่อนของยูโทเปียสยามนี้ไม่ได้อยู่ที่ตัวอาจารย์ปรีดีเอง แต่อยู่ที่ว่าจิตสำนึกนี้ไม่ได้มาหาความเป็นจริง และความเป็นจริงก็ไม่ได้มาหาจิตสำนึก วิธีแก้ไขของเศรษฐกิจยูโทเปียสยาม เป็นผลผลิตของความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นผลผลิตของวิศวกรรมสังคมซึ่งอาศัยเหตุผลล้วนๆ มาเปลี่ยนแปลงกลไกสังคม รื้อถอนกลไกที่ทรุดโทรม และเอากลไกอันใหม่มาใส่แทน จิตสำนึกทางสังคมของอาจารย์ปรีดีนั้นไม่ได้ล้าหน้าคณะราษฎรเท่านั้น แต่ยังล้าหน้าจิตสำนึกของราษฎรทั้งปวงด้วย ความอ้างว้างจึงได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับ พ.ร.บ. ว่าด้วยคอมมิวนิสต์ฉบับแรกของประเทศไทย

ในการสร้างระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่นั้น เราจะเห็นว่ายูโทเปียสยามนั้นเป็นความคิดที่ไม่มีคามต่อเนื่องจากประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีคามผูกพันกับเศรษฐกิจปัจจุบันในสมัยนั้น ตะเกียงส่องทางของยูโทเปียสยามส่องแสงบนหนทางที่ว่างเปล่า ความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ในสังคมนั้นจะต้องดัดแปลงให้เข้ากับความคิด นี่คือนสิ่งที่อาจารย์ปรีดีได้คาดฝันเอาไว้ ทั้งๆ ที่ความเป็นจริงนั้นไม่ค่อยจะรู้จักกับยูโทเปียเลย จนกระทั่งบัดนี้ผู้คนส่วนใหญ่ก็ยังไม่เคยได้อ่าน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* หรือ *สมุดปกเหลือง* เล่มนั้น อาจารย์ปรีดีจึงบอกอยู่เสมอว่า จนกระทั่งวาระสุดท้ายว่า ใครอยากจะรู้อุดมการณ์หรือแนวคิดที่แท้จริงนั้นควรจะต้องหวนกลับไปอ่าน *เค้าโครงฯ* อย่างละเอียด แต่ดังที่ได้บอกแล้วว่า จุดอ่อนนั้นไม่ได้อยู่ที่ท่านอาจารย์ปรีดี

นักปรัชญาเยอรมันคนหนึ่งได้พูดถึงความคิดที่ไร้การปฏิบัติว่า มันเกิดจากสาเหตุคือ ความคิดไม่ได้มาหาความเป็นจริง ทั้งนี้เป็นเพราะความเป็นจริงในสมัยนั้นก็ได้ไม่ได้มาหาความคิดด้วย ระบบเศรษฐกิจไทยยุคนั้นเป็นยุคที่มีความทุกข์ยากมีการพัฒนาทางกำลังการผลิตที่ต่ำมาก ประชาชนทั่วไปยังไม่มีจิตสำนึก ดังที่อาจารย์ปรีดีได้บอกเองว่า "จิตสำนึกยังไม่ตื่น" การต่อสู้ทางการเมืองของประชาชนยังไม่เกิดขึ้น และวิธีการผลิตแบบใหม่ของสังคมนั้นก็ยังไม่ปรากฏีวร้อยอย่างชัดเจน

ในท่ามกลางการพัฒนาภายใต้สภาพเช่นนั้น ในความทุกข์ยาก นักทฤษฎีจะเห็นแต่ความทุกข์ยากเท่านั้น แล้วก็แสวงหาทฤษฎีและแนวความคิดเพื่อแก้ไขความทุกข์ยาก ภายใต้สภาพเช่นนั้นผู้คนมักจะถามตัวเองว่านี่เราควรจะมีทฤษฎี

อะไรหนอที่จะมาแก้ไขได้ ก็วังโล่แสวงหาทฤษฎีต่างๆ แต่เราต้องระลึกว่าในความทุกข์ยากนั้น เราไม่ได้เห็นเพียงความทุกข์อย่างเดียว แต่เรายังมองเห็นเงื่อนไขการปฏิวัติสังคมอีกด้วย แต่สภาวะการมองเห็นนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ การเคลื่อนไหวต่อสู้ของประชาชนที่ทุกข์ยากเกิดขึ้นทั่วๆ ไปที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบ และจากการเคลื่อนไหวของประชาชนเหล่านี้เองก็จะมีทฤษฎีและแนวความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขระบบเศรษฐกิจ

แต่อย่างไรก็ตาม ยูโทเปียสยามก็ยังมีภารกิจทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญให้ความหมายแก่การพัฒนาทางความคิดของเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองอยู่ ๓ ประการด้วยกันคือ

หนึ่ง แนวคิดของอาจารย์ปรีตินั้น เป็นแนวคิดทางประวัติศาสตร์ที่วิพากษ์ ในขณะที่นักคิดต่างๆ ไปนั้น หรือนักคิดที่เพื่อนักคิดต่างๆ ไปนั้น ทำการวิจารณ์สภาพเศรษฐกิจของเขา ส่วนมากเขาจะมองแง่มุมของอุดมคติ แต่อาจารย์ปรีติมองกลับกันคือมองสังคมสยามในท่ามกลางพัฒนาการ มองว่าสังคมสยามเป็นผลผลิตของความเสื่อมโทรมทางประวัติศาสตร์ ๒๔๗๕ คือจุดสุดยอดของเศรษฐกิจที่กำลังทรุดหนัก

อาจารย์ปรีติได้วิพากษ์สภาวะปัจจุบันบนพื้นฐานของประวัติศาสตร์ ในระบบเศรษฐกิจสยามนั้น อาจารย์ปรีติคิดว่าความทุกข์ยาก ความอึดอัดขัดสนของราษฎรมีต้นกำเนิดมาจากความอุดมสมบูรณ์ของชนชั้นศักดินา ความทุกข์ยากนั้นไม่ใช่ภาวะชั่วคราวเสียแล้ว ตรงกันข้าม ความทุกข์ยากนั้นเป็นมมมมม เป็นปรากฏการณ์ที่เคียงข้างกับมมมสว่างของระบบเศรษฐกิจสมัยนั้น ระบบนี้ได้สร้างความยากจนขึ้นมา ระบบนี้ไม่สามารถแยกออกจากความยากจนได้และได้พัฒนาความยากจนไปด้วยกัน ดังนั้นมองจากแง่นี้แล้วอาจารย์ปรีติจึงบอกว่า เราต้องจัดระบบเศรษฐกิจกันใหม่ มีวิธีการจัดการเสียใหม่

ตัวอย่างของประวัติศาสตร์แนววิพากษ์เราอาจพบในผลงานอื่นๆ อีกด้วย มองในแง่เศรษฐกิจการเมืองแล้ว เราจะเห็นว่าผลงานหลายชิ้น อาจารย์ปรีติได้พูดถึงการขัดแย้งทางชนชั้น ซึ่งมีหลายมิติและได้ยกตัวอย่างมากมายเกี่ยวกับสังคม

ชาวนาไทยในสมัยนั้น และได้เน้นก่อนที่ท่านจะจากพวกเราไปว่า สภาพการขัดแย้งของแต่ละสังคมย่อมไม่เหมือนกัน ฉะนั้นเราจึงไม่อาจมีสูตรสำเร็จมาอธิบายความขัดแย้งได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านได้ต่อต้านอย่างหนักหน่วง ที่จะเอาแบบจำลองของความขัดแย้งของจีน เข้ามายึดใส่ในแบบจำลองความขัดแย้งของชนชั้นของสังคมไทย

จากการมองปัญหาความขัดแย้งนั้น เราจะเห็นว่าแนวคิดทางเศรษฐกิจการเมืองของอาจารย์ปรีดีนั้นเน้นการต่อสู้ อาจารย์บอกว่าตามธรรมชาติ มนุษย์ที่ถูกกดขี่เบียดเบียนก็ต้องการหลุดพ้น ซึ่งการนั้น ในสยาม ราษฎรได้มีวิธีต่างๆ นานา ต่อสู้กับระบบสมบูรณาญาสิทธิราช เช่นใช้วิธีดื้อแพ่ง ไม่ตั้งใจทำงาน บิดพลิ้วไม่ทำตามคำสั่ง ไม่ส่งส่วยให้ หลบหนี ใช้อาวุธต่อสู้ลูกสมุนเจ้าทาสและเจ้าศักดินา ในขณะเดียวกัน ๒๔๗๕ ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งซึ่งเป็นการต่อสู้ให้หลุดพ้นระบบสมบูรณาญาสิทธิราช นั่นก็คือจำกัดอำนาจของพระมหากษัตริย์ ทำให้เป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ

อาจารย์ปรีดีได้ย้ำว่า เราอย่าลืมนะว่าชาวนาไทยนั้นเป็นนักต่อสู้ เป็นนักต่อต้านการกดขี่ข่มเหงทุกรูปแบบ แต่ชาวนาไทยขณะนั้นกระดุกสันหลังได้หักเสียแล้ว ความอึดคัดขัดสนมีมากมาย ต้องแบกภาระค่าเช่า ดอกเบี้ย ถูกพ่อค้าและโรงสีเอาเปรียบ ขณะเดียวกันทางราชการไม่เคยช่วยเหลืออะไรเลย และยังต้องเสียเงินรัชชูปการ ส่งส่วย ถูกเกณฑ์แรงงานและเสียอากรค่านาอีกด้วย แต่ถ้าเรามีประชาธิปไตย แล้วมีสภาผู้แทน ชาวนาไทยจะสามารถเรียกร้องให้รัฐบาลบำบัดทุกข์สุขได้ และจะแก้ไขความเดือดร้อนได้

เราจะเห็นว่าท่านอาจารย์ปรีดีนั้นเน้นการต่อสู้แต่เป็นการต่อสู้ทางรัฐสภา ท่านมีความเห็นว่าชาวนารู้ดีว่าถูกโรงสีเอาเปรียบแต่จิตสำนึกยังไม่ตื่น ประชาธิปไตยเป็นหนทางหนึ่งที่จะปลุกจิตสำนึกให้พัฒนาขึ้นมาได้ ในขณะเดียวกัน อาจารย์ปรีดีก็ได้มองอีกด้านหนึ่งของจิตสำนึก ในขณะเดียวกันราษฎรไทยได้รับการอบรมมาแต่บรรพบุรุษ ให้นับถือพระเจ้าแผ่นดิน เพราะฉะนั้นการต่อสู้ของชาวนาไทยย่อมมีขอบเขตจำกัด การต้องการหลุดพ้นจากการกดขี่และบุคคลที่กดขี่เบียดเบียนนั้นย่อมมีขอบเขตอย่างแน่นอน

ข้อสรุปก็คือว่า แนวความคิดของอาจารย์ปรีดี ได้มองเห็นการต่อสู้ในสังคมไทย แต่ในขณะเดียวกันก็เห็นพลังที่กดดันจิตสำนึกของการต่อสู้อย่างเป็นทางการ ท่านบอกว่าเมื่อชาวบ้านยังไม่ต่อสู้แบบเป็นกระบวนการนั้น เราก็ต้องยอมรับความจริง (ประโยคนี้นี้คงหมายถึงฝากไปให้ขบวนการปฏิวัติไทย)

ประการที่สอง เกี่ยวกับบทบาทภารกิจทางประวัติศาสตร์ของยูโทเปียสยามนั้น เราจะเห็นว่า *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* เป็นแบบฉบับที่มีพลังสำคัญในการพัฒนาประวัติศาสตร์ความคิดเศรษฐกิจการเมืองของไทย เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เราเห็นถึงนักคิดที่สำคัญที่สุดในยุคใหม่ของไทย ที่มีเจตจำนงอย่างแน่วแน่ที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ซึ่งในที่นี้เราจะพูดถึงจิตสำนึกอภิวัดณ์หรือจิตสำนึกในความรักสังคม ซึ่งอาจารย์บอกว่าไม่ได้คิดอย่างเดียว แต่ว่าคิดแล้วก็มีเจตจำนงที่จะไปสู่การปฏิบัติด้วย นั่นคือไม่ยอมรับสิ่งที่ดำรงอยู่ ไม่ยอมเป็นทาสของสภาวะรอบตัว

ในความหมายของท่าน ทฤษฎีสังคมมิใช่เป็นหลักนำของการปฏิบัติเท่านั้น นั่นก็คือการปฏิบัติที่มีเป้าหมายอย่างชัดเจน มีหนทางที่แน่นอน ถึงแม้จะเป็นหนทางสายเปลี่ยวก็ตาม เพราะการปฏิบัติในช่วงแรกของท่านนั้น เป็นการปฏิบัติที่ไม่มีขั้นตอนใดๆ ทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่า *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* หรือยูโทเปียสยามเผลอขึ้นมาอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยไม่มีการชี้ถึงพัฒนาการว่า จะต้องสร้างอะไรขึ้นมาก่อนเพื่อไปบรรลุสู่แบบจำลองทางเศรษฐกิจใหม่ที่ได้ปรารถนาไว้ ในปัจจุบันท่านได้เปลี่ยนความคิดและบอกว่าการอภิวัดณ์ต้องไปที่ละขั้นๆ ขึ้นต้นไม่ทีเดียวสุดยอดก็จะพลัดตกลงมา สมัยนั้นท่านคิดว่า ท่านไปเร็วจนเกินไปจนผู้อื่นตามไม่ทัน และก็ยอมรับว่าโครงสร้างเศรษฐกิจนั้นจะเปลี่ยนทันทีทันใดไม่ได้ เพราะมีพลังต่อต้านมากมาย ผลักเลยกลายเป็นข้าไป และไม่อาจเกิดขึ้นได้ในที่สุด

ประการที่สาม ที่สำคัญว่าเจตจำนงของการเปลี่ยนแปลงคือ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* หรือยูโทเปียสยาม ได้ให้ความคิดคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของสังคม ทักษะ เช่นว่านี่มีความสำคัญในยุคปัจจุบันมาก เพราะเดี๋ยวนี้เราพูดกันแต่เรื่องเทคนิควิธีการ การเคลื่อนไหว การพลิกแพลง การวางแผน แต่ไม่เคยอภิปรายกันเลยว่า

จุดมุ่งหมายของสังคมนั้นจะเป็นอย่างไร ความคิดคำนึงอย่างไรเป็นรูปธรรมถึงสังคมอุดมคติเป็นสิ่งที่ขาดแคลนมากในยุคปัจจุบัน

ในที่นี้เราต้องพูดชัดเจนว่ายูโทเปียสังคมนิยม ๒ แบบด้วยกันคือ ยูโทเปียที่เป็นนามธรรมกับยูโทเปียที่เป็นรูปธรรม ทฤษฎีสังคมนิยมที่ผ่านมาที่เกี่ยวกับสังคมอุดมคตินั้นส่วนใหญ่เป็นยูโทเปียนามธรรมทั้งสิ้น อาจารย์ปริติได้พยายามวาดภาพของสังคมนิยมไทย สังคมใหม่ซึ่งจุดมุ่งหมายนั้นได้บอกไว้ชัดเจน เราอาจสรุปได้ว่าในระยะหลังแนวคิดที่ท่านมองอยู่ก็คือแนวคิดของมนุษยนิยมที่มีลักษณะวิพากษ์ ซึ่งเน้นการลดความแปลกแยก อาจารย์ปริติได้บอกไว้ในบทวิเคราะห์หลายบทว่า การสะสมปัจจัยการผลิต ที่ดิน หุ่น และแรงงาน เป็นการสะสมอำนาจผูกขาดในสังคม ซึ่งจะ使人ส่วนใหญ่นั้นตกอยู่ในสภาพที่ไร้สมบัติ ยากจน อ่างว่าง มนุษย์ที่ยากจนกลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง ซึ่งหมด "มนุษยภาพ" คือตกเป็นทาสนั่นเอง

ในแนวคิดอาจารย์ปริติ เราจะเห็นว่าความคิด การมองเห็นภาพของสังคมใหม่เป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่ท่านได้ถกมอยู่ตลอดเวลา คือ ทำอย่างไรเราจึงจะสร้างระบบเศรษฐกิจขึ้นมา ซึ่งเป็นระบบที่มนุษย์จะไม่ต้องถูกเบียดเบียนจากมนุษย์ด้วยกัน เป็นระบบที่มนุษย์ในประชาคมจะไม่สูญเสียเสรีภาพ ภาพของสังคมที่ท่านมองนั้นเป็นสังคมที่ต้องการเน้นหลักการเรื่องความเห็นแก่ผู้อื่นเป็นส่วนรวม หลักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่มีการเบียดเบียน หลักการที่ทำให้มนุษย์เกิดจิตสำนึกในการรักสังคม ให้สังคมไม่มีชนชั้น คือไม่มีฐานะและวิถีดำรงชีวิตที่ต่างกัน

สิ่งที่ท่านอาจารย์ปริติได้ต่อต้านอย่างมากในระยะนั้นปลายชีวิตก็คือ การผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและสังคม การปฏิเสธการผูกขาด เช่นนี้เป็นกระแสแนวใหม่ของมนุษยนิยมในโลกสังคมนิยมที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่อาจารย์ปริติมิได้ต่อต้านการผูกขาดอย่างเดียว แต่ต่อต้านลักษณะแนวโน้มซึ่งจะนำไปสู่การผูกขาดสังคมอีกด้วย

มีหลายคนพยายามที่จะวิเคราะห์ออกมาว่า ระบบสังคมใหม่ที่อาจารย์ปริติต้องการนั้นเป็นอย่างไรกันแน่ ในบั้นปลายของชีวิตในบทวิเคราะห์และบทสัมภาษณ์หลายบท เราจะเห็นว่า คำว่าระบบสังคมใหม่นั้น อาจารย์หมายถึงระบบที่ช่วย

ความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนมากให้ดีขึ้น คือระบบการเมืองที่สอดคล้องสมานกับพลังการผลิตทางเศรษฐกิจของสังคม เพื่อให้การเบียดเบียนหมดไปหรือลดน้อยลงไปมากที่สุดที่จะเป็นได้

อาจารย์บอกว่าสังคมใดก็ตาม เมื่อเศรษฐกิจ สังคมและความต้องการของมนุษย์ได้พัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง แต่ระบบการเมืองไม่พัฒนาตามไป กฎหมายยังเป็นเผด็จการ รัฐธรรมนูญเป็นกึ่งประชาธิปไตย ระบบสังคมนั้นจะต้องเกิดวิกฤตการณ์อย่างแน่นอน ที่เราเรียกว่าวิกฤตการณ์สังคมทั้งระบบ นี่เป็นกฎของความขัดแย้งระหว่างสิ่งสองสิ่ง

การที่จะแก้ไขสังคมไทยในยุคปัจจุบันก็คือว่า ทำอย่างไรจึงจะได้เกิดประชาธิปไตยขึ้นมา ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ซึ่งอาจารย์ปรีดีหมายถึงประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ประชาธิปไตยทางการเมือง และทัศนะทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย จิตสำนึกประชาธิปไตยถือได้ว่าเป็นหลักนำทางจิตใจที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้เกิดประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ขึ้นในระบบสังคมไทย

อาจารย์ปรีดีได้มองพัฒนาการเศรษฐกิจไทย และบอกว่าถ้าประเทศไทยในปัจจุบันมีแต่ประชาธิปไตยทางกฎหมาย มีระบบเลือกตั้ง มีสภาผู้แทน แต่ไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจเลย อันตรายก็ย่อมมาก เพราะคนกลุ่มน้อยที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจนั้นจะเข้าสภา และใช้อำนาจทางการเมืองบันดาลให้เศรษฐกิจเป็นไปตามผลประโยชน์ของตน สิ่งที่อาจารย์ปรีดี ได้มองสภาพสังคมไทยปัจจุบันนั้นก็คือ ต้องการประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจนอกเหนือไปจากประชาธิปไตยทางการเมืองแล้ว นั่นก็คือ

๑. ให้ราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนน้อยในการประกอบเศรษฐกิจ ซึ่งคนส่วนน้อยเหล่านี้อาศัยอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจและสังคมของตนทำการเบียดเบียนคนส่วนใหญ่

๒. ระบบเศรษฐกิจนั้น ควรจะมีหลัก ๓ อย่างด้วยกันคือ

(๑) ราษฎรจะต้องร่วมมือกันฉันทันพี่น้อง ออกแรงกายแรงสมองตามความสามารถ

- (๒) ผลิตสิ่งอุปโภคให้สมบูรณ์ตามหลักของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ
- (๓) ให้แต่ละคนได้รับผลตอบแทนด้วยความเป็นธรรมตามส่วนแรงงานทางร่างกายและส่วนสมองที่ตนได้กระทำ ผู้ได้ออกแรงมากก็ได้มาก ผู้ได้ออกแรงน้อยก็ได้น้อย

ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้น เราอาจเรียกได้ว่า บางตอนของการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองของไทยนั้นมีประชาธิปไตย บางตอนก็เป็นกึ่งประชาธิปไตย บางตอนก็เป็นเผด็จการและผูกขาดเบ็ดเสร็จ ความไม่ฝันที่จะให้ประชาชนมี “อิสราธิปไตยบริบูรณ์” ยังไม่เกิดขึ้น สิ่งที่ท่านอาจารย์ปรีดีเน้นมากที่สุดก็คือว่า นอกจากเราจะต้องสร้างระบบเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว การที่ประเทศจะมีประชาธิปไตยนั้น ขบวนการนำจะต้องมีทัศนะประชาธิปไตยเป็นหลักนำในการปฏิบัติด้วย และช่วยให้มวลราษฎรมีทัศนะเช่นนั้นดุษกัน ถ้าไม่มีทัศนะเช่นนี้แล้ว การปฏิบัติในขั้นสุดท้ายก็จะวกไปสู่ความไม่เป็นประชาธิปไตย

ในการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจการเมืองของท่าน ท่านได้เน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและวิธีการจัดการ ในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องจิตสำนึกของคนในสังคมด้วย ท่านบอกว่าคำว่า “ชนชั้นปกครอง” มิได้หมายถึงผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองเท่านั้น แต่เป็นผู้กุมอำนาจทางจิตใจของมวลราษฎรด้วย และผลสรุปของการวิเคราะห์เช่นนี้ก็คือ ถ้าไม่มีการปฏิวัติจิตสำนึกแล้ว ระบบเศรษฐกิจการเมืองแบบใหม่ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย

ข้อสรุปของผมก็คือว่า ขอให้เราก้าวไปสู่ไทเปียมร่วมสมัย เมื่อมองเป็นภาพพัฒนาการของความคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองเราต้องยอมรับว่า *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของท่านอาจารย์ปรีดีและแนวคิดทางเศรษฐกิจของท่าน ที่ปรากฏในผลงานต่างๆ เป็นประตูด่านแรกที่จะนำเราไปสู่สภาวะใหม่ที่ปราศจากการกดขี่เบียดเบียนมนุษย์โดยมนุษย์ด้วยกัน เป็นประตูด่านแรกที่น่าไปสู่ไทเปียมสมัยใหม่

งานของท่านได้ย้ำให้สำนึกว่า การปลดปล่อยผู้คนจากพลังมืดเป็นสิ่งจำเป็นทางประวัติศาสตร์ ซึ่งท่านให้เราสำนึกว่าการล้มเครื่องกีดขวางหังปวงที่กั้นความก้าวหน้าของสังคมนั้น เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง และท่านได้เตือนใจเราว่ามนุษย์จะ

ต้องสร้างประวัติศาสตร์ของตนเองอย่างมีจิตสำนึก และล้มล้างสิ่งที่เราเรียกว่าชะตากรรมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ผมคิดว่าคนรุ่นใหม่คงจะต้องสร้างยูโทเปียใหม่ขึ้นมา ที่เป็นรูปธรรม มีขั้นตอน มีขบวนการ มีภาพสังคมใหม่ที่ไม่ตายตัว ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความหวังและสำนึก ความหวังและความคิดคำนึงถึงยูโทเปียคงต้องมีอยู่ต่อไปตราบที่มวลมหาชนยังคงถูกเหยียบย่ำจากอำนาจมืด เราต้องเอาความหวังและความเข้าใจในขบวนการที่กำลังเปลี่ยนแปลงมาผสมผสานกัน เราต้องทำความเข้าใจเสียใหม่เกี่ยวกับความฝันถึงสังคมใหม่ ที่กำลังอยู่ขบวนการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ให้ดียิ่งขึ้น เราจึงจะบรรลุถึงความหวังได้

อาจารย์ปรีดีบอกว่า คำว่า “ประวัติศาสตร์” นั้นมิได้หมายถึงสิ่งที่อยู่ในอดีตเท่านั้น หากแต่หมายถึงขบวนการที่เปลี่ยนแปลงซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา ทั้งในอดีต ในปัจจุบันและอนาคต นั่นคือ ขบวนการแห่งวิวัฒนาการ ซึ่งควรจะเป็นพื้นฐานของยูโทเปียสมัยใหม่ ถึงแม้ยูโทเปียจะยังไม่ปรากฏขึ้นมา แต่เราต้องนึกอยู่เสมอว่า สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นเลยหรือยังไม่เคยเกิดขึ้นที่ไหนนั้น สิ่งนั้นไม่มีวันล้มสมัย สิ่งที่ยังไม่เกิด กำลังจะมาถึง เราจึงต้องฝันต่อไป ถ้าไม่มีมิติ อนาคตและความหวังแล้ว มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ได้อย่างไรอย่างยาวนาน

สิ่งที่สำคัญในปัจจุบันก็คือการพัฒนาจิตสำนึกของยูโทเปียยังคงดำรงอยู่ สังคมไหนที่ไม่มียูโทเปีย สังคมนั้นเป็นสังคมที่อันตรายมาก เพราะจะเดินหนทางที่ค่อนข้างมืดมน แต่เราจะต้องนำยูโทเปียลงมาจากอาณาจักรของความฝันในอากาศ มาสู่พื้นดินให้ได้ ให้อูโทเปียได้กลายเป็นความคิดที่เข้าสู่มวลมหาชน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ยูโทเปียก็จะแปรสภาพเป็นพลังที่เปลี่ยนแปลงสังคมได้ ตามเจตนารมณ์ของท่านอาจารย์ปรีดี ขอขอบคุณ

แนวความคิดของอาจารย์ปรีดีนั้น แท้ที่จริงเราแยกไม่ออกจากความคิดของมาร์กซ์ โดยสิ้นเชิง หรือได้ใช้ความคิดของมาร์กซ์เป็นแม่บทใช่หรือไม่

ถ้าเราศึกษาผลงานทั้งหมดของท่านอาจารย์ปรีดีแล้ว เราจะเห็นว่าท่านอาจารย์ปรีดีเป็นนักคิดที่สำคัญคนหนึ่งของโลก ที่เป็นนักคิดอิสระ เราจะเห็นว่าใน

โลกนี้มีนักคิดเกิดขึ้นพร้อมๆ กันหลายแห่งในประเทศ หลายสังคม ต่างก็อาจจะคิดเหมือนกันก็ได้ โดยไม่ได้ศึกษาซึ่งกันและกัน ถ้าเราเอาตัวอย่างจาก *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* เราจะเห็นว่าตามที่ท่านได้บอกไว้ ท่านได้เอามาจากหลักการของหลายลัทธิ หลายแนวความคิดด้วยกัน ผสมผสานขึ้นเป็นระบบใหม่

เราต้องคิดว่าในช่วงนั้นเป็น ค.ศ.๑๙๒๖ ถึง ค.ศ.๑๙๒๗ ที่ท่านได้เสนอต่อคณะผู้ก่อการในปารีส เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ก่อนกลับประเทศไทย ในช่วงนั้นเราเห็นได้ว่าในแผ่นดินใหญ่ เหมาเจ๋อตง ก็ไม่ได้พูดถึง *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* เลย เพราะมุ่งแต่สงครามขบวนการอยู่ ส่วนในรัสเซียเองในระยะแรกๆ ก็ไม่มีแผนเศรษฐกิจของชาติ มีแต่แผนเป็นสาขาของเลนิน หรือพรรคบอลเชวิคของรัสเซียเท่านั้น แต่ในช่วงนั้นผมคิดว่าอาจารย์ปรีดีได้พูดถึงเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นมาแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาความคิดที่เป็นอิสระ ซึ่งคงจะไม่เหมือนกับคนที่ขี้หนามปากกาว่า “ประชาธิปไตย” ที่บอกว่าท่านอาจารย์ปรีดีลอกเลียนแบบสตาลิน ซึ่งเป็นเรื่องไร้สาระอย่างสิ้นเชิงเกี่ยวกับแนวคิดทางยูโทเปียอื่นๆ ก็เห็นได้ว่า ท่านได้เอามาจากนักคิดยูโทเปียของฝรั่งหลายคนด้วยกัน

ฉะนั้นแนวคิดทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีนั้น ส่วนใหญ่ผมคิดว่า เริ่มต้นท่านไม่ได้ใช้มาร์กซิสต์แต่อย่างใด เรื่องมูลค่าส่วนเกินก็ไม่ได้ใช้ เพียงแต่ช่วงหลังตอนที่ท่านอยู่ในเมืองจีนก็ได้ศึกษาแนวคิดบางอย่างของมาร์กซ์ และเหมาเจ๋อตงด้วย แต่ข้อสรุปของผมก็คือว่าท่านเป็นนักคิดที่อิสระและสามารถคิดถึงสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาล่วงหน้าได้

ทำไม เค้าโครงการเศรษฐกิจ เป็นยูโทเปียสยาม

โดยมากยูโทเปียนั้น ในภาษาไทย เขามักจะแปลว่า เพ้อฝัน โครงการเพ้อฝัน ในความหมายของผมไม่ได้หมายถึงความเพ้อฝัน แต่หมายถึง สิ่งที่ดีงามซึ่งยังมาไม่ถึง ส่วนสาเหตุก็มีมากมาย แต่ผมวิเคราะห์สาเหตุทางด้านอุดมการณ์เท่านั้นเอง ยังมาไม่ถึงก็เพราะว่า *เค้าโครงฯ* นี้เกิดขึ้นจากจิตสำนึกของอาจารย์ปรีดี ในการมองสังคมอาจารย์เกิดจิตสำนึกขึ้นจากการศึกษาทฤษฎีสังคมนิยม แต่ *เค้าโครงฯ* นี้ไม่ได้

เกิดขึ้นจากข้างล่าง ไม่ได้เกิดขึ้นท่ามกลางการเคลื่อนไหวของคนส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ของ *เค้าโครงฯ* กับความเป็นจริงจึงไม่มี ทั้งสองฝ่ายจึงไม่ได้มาหาซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุผลนี้ ผมจึงเรียกว่าเป็น “ยูโทเปียสยาม”

“สมุดปกเหลือง” จะหาได้ที่ไหน มีขายหรือไม่

“สมุดปกเหลือง” * คงไม่มีขายแล้ว แต่หนังสือของท่านอาจารย์เดือน บุนนาค ได้พูดถึงท่านปรีดี นักวางแผนเศรษฐกิจคนแรกของไทย ได้บรรจุ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* และข้อวิจารณ์ที่มีผู้ใช้นามปากกาว่า ประชาธิปก เอาไว้ด้วย

ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจในความหมายของท่านอาจารย์ปรีดีเป็นอย่างไร

เท่าที่ศึกษา ท่านไม่ได้เขียนรายละเอียดไว้ แต่เมื่อวานนี้ (ปาฐกถา) อาจารย์เฉลิมเกียรติก็ได้ให้ข้อคิดบางอย่างแล้ว ในทัศนะของผม ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจในทฤษฎีของท่านอาจารย์ปรีดีนั้น คือต้องล้มล้างอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจการเมืองทั้งหมดที่ดำรงอยู่ในวงการเศรษฐกิจและการประกอบเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดประทุษร้ายต่อกันในเชิงเศรษฐกิจได้หมดไป หนทางที่ท่านคิดว่า จะก่อให้เกิดประชาธิปไตยนั้นก็คือการสร้างระบบสังคมนิยมให้มีมนุษยธรรมขึ้นมา (อันนี้เป็นแนวคิดในบันปลายของชีวิต) เป็นสังคมนิยมที่ทำให้มนุษย์มีมนุษยภาพเกิดขึ้นมาได้

จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องมีความคิด “สังคมนิยมโดยรัฐ” ในเมื่อจิตสำนึกประชาธิปไตยยังไม่พร้อม มีแต่ประชาธิปไตยทางการเมือง

เรื่องนี้เราจะเห็นว่า การที่เสนอให้มีโครงการสังคมนิยมโดยรัฐนั้น เขามักจะอ้างกันอยู่ตลอดเวลาว่า

๑. พลังการผลิตยังต่ำ เพราะฉะนั้นรัฐต้องเร่งการรวมศูนย์ทุนและปัจจัยการผลิตต่างๆ และวางแผนโดยส่วนกลางจากข้างบนลงมา

* หนังสือชุดครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาลฯ ได้นำกลับมาจัดพิมพ์ใหม่อีกครั้ง วางจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไป หรือติดต่อที่ โทร. ๘๘๑-๑๗๓๔

๒. ทักษะทางสังคม หรือจิตสำนึกทางสังคมของผู้ใช้แรงงานนั้น ยังคงมีชากเก่าจากระบบเก่าหลงเหลืออยู่ การหล่อหลอมโดยรัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง นี่คือนิสัย ๒ ประการที่ต้องมีสังคมนิยมโดยรัฐ ในระยะเริ่มต้น

แต่ถ้าเราจะดูแล้ว ผมคิดว่ามันได้เกิดอะไรขึ้น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดนี้ไปปฏิบัติ ผลสุดท้ายผมคิดว่า สังคมนิยมก็ยังถูกนำโดยรัฐอยู่ เมื่อพัฒนาการไปแล้ว ๗๐ ปี มีข้ออ้างใหม่อยู่เสมอว่าเรากำลังพัฒนาเทคโนโลยี ก็ต้องมีรัฐเป็นผู้นำอีก คืออย่างไรก็ตามต้องมีเหตุผลอยู่เสมอ ในอุดมคติดั้งเดิมนั้น มาร์กซคงไม่ได้บอกไว้เลยว่า รัฐจะต้องเป็นผู้จัดการ ตรงกันข้ามหลักการที่สำคัญที่สุดในแนวคิดมนุษยนิยมแบบสังคมนิยมของมาร์กซ์บอกว่า เราจะต้องจัดสังคมใหม่โดยให้แต่ละคนมีเสรีภาพ มีอธิปไตยของตัวเอง บั้จเจกชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างอิสระ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคนทั้งหมดทั้งปวงในระบบสังคม ซึ่งหลักการอันนี้ขัดกับสังคมนิยมโดยรัฐอย่างสิ้นเชิง เพราะว่าสังคมนิยมโดยรัฐนั้น ความเป็นจริงที่ปฏิบัติกันอยู่ก็คือ บั้จเจกชนไม่มีเหลืออยู่เลย บั้จเจกชนได้สูญสลายไป รัฐแทนที่จะสูญสลายกลับยังมีอำนาจมากขึ้น ซึ่งแนวโน้มนี้ผมคิดว่าปรากฏอยู่ในเค้าโครงการเศรษฐกิจในระยะเริ่มต้น คือท่านปริติบอว่า ราษฎรยังไม่พร้อม เราจักต้องนำราษฎรไปสู่โลกพระศรีอาริย์ พอไปถึงโลกพระศรีอาริย์แล้วก็คงจะต้องนำต่อไปอีกเรื่อยๆ

การพัฒนาจิตสำนึกของสังคมไทยในแง่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะทำสังคมยูโทเปียลงจากอากาศสู่พื้นดินให้ได้นั้น มีวิธีการอย่างไร เพราะว่าฝ่ายอนุรักษนิยมยังมีอำนาจในการจัดตั้งประชาชนอยู่มากมายในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชนบท

นี่ก็เป็นคำถามเหมือนกับหลายๆ คำถามที่ผมคิดว่า ถ้าฟังผมคนเดียวคงจะตอบไม่ได้ ขอให้ยูโทเปียนั้นเป็นผลิตผลของพวกเราด้วยกันก็แล้วกัน ขอขอบคุณ

ภาคผนวก

โครงการ " อภิวัดน์ ๒๔๘๕ ...
 สู่อศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์ "
 ๒๔ - ๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๒
 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๒

✧ วัตถุประสงค์ของงานนี้เพื่อ
 พิธีฉลองครบรอบ ๖๐ ปี การ
 เสด็จขึ้นดำรงตำแหน่ง " อภ. อภ. " ของคุณ

๒๕ มิถุนายน ๒๕๔๒

✧ พิธีเปิดงานนี้ได้รับเกียรติให้จัดขึ้นโดยคุณประจักษ์
 ทรัพย์สมบัติ

๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๒

✧ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างผู้
 มาถึงและผู้จัดงาน

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ ๒๕๔๒ ปี ๖๐ ปี
 ของคุณประจักษ์

๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๒

✧ พิธีเสวนา " ๖๐ ปี ครบรอบการดำรงตำแหน่ง อภ. อภ. " ของ
 คุณประจักษ์

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

✧ พิธีมอบรางวัลแก่ผู้ได้รับเกียรติคุณ

โครงการอภิวัดณ์ ๒๕๗๕... สู่ศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์

หลักการและเหตุผล

สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับผู้ที่เคยทำประโยชน์กับแผ่นดินตลอดมา และในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี นายปรีดี พนมยงค์ ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓ นี้ รัฐบาลจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานฉลองขึ้น โดยร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน จัดทำโครงการฉลองทั้งภายในประเทศ ระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศ

นับตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ๒๕๔๒ เป็นต้นไปจนถึง พฤษภาคม ๒๕๔๓ จะเป็นปีของการฉลอง หรือขยายไปจนถึงสิ้นปี ๒๕๔๓ หรือ ค.ศ. ๒๐๐๐ เพื่อร่วมฉลอง การขึ้นศตวรรษที่ ๒๑ ของชาวโลก คณะกรรมการจัดงานฉลองจะจัดกิจกรรมต่างๆ นำเสนอต่อสาธารณะเพื่อให้ประชาชนสัมผัสถึงความหลากหลายและความเป็นประโยชน์ ของงาน

ในเดือนมิถุนายนของทุกปี ประเทศไทยถือเป็นเดือนที่มีความสำคัญยิ่ง ด้วยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นอกจากนี้ยังมีการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรม ศาสตร์ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ อีกด้วย คณะกรรมการจัดงานฉลองภาค เอกชน จึงได้กำหนดจัดงาน “อภิวัดณ์ ๒๕๗๕...สู่ศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์” ขึ้นใน โอกาสดังกล่าวนี้

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเป็นการรำลึกถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร และ การพัฒนาประชาธิปไตยในห้วงเวลาต่างๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
๒. เพื่อให้สังคมไทยได้ตระหนักในคุณูปการของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ได้เป็น กำลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการแก้ปัญหา และพัฒนาสังคมไทย ในหลายด้าน
๓. เพื่อสืบสานและสร้างสรรค์การอภิวัดณ์ เพื่อสังคมไทยในยุคใหม่

กำหนดเวลาและสถานที่

ในเวลา ๐๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. ระหว่างวันที่ ๒๔ - ๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๒ ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จัดโดย

คณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ภาคเอกชน

องค์กรร่วมจัดและสนับสนุนงบประมาณ

๑. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒. กรุงเทพมหานคร
๓. กระทรวงศึกษาธิการ
๔. มูลนิธิสุภาพไทย
๕. มูลนิธิดวงประทีป
๖. มูลนิธิสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
๗. ธนาคารศรีนคร (มหาชน) จำกัด

กำหนดการโครงการ “อภิวัดณ์ ๒๕๖๕...สู่ศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์”

รายการกิจกรรม	
๒๔ มิ.ย. ๕๖	๑. พิธีกรรม ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า
๐๖.๐๐ น.	- พบกันที่ลานพระบรมรูปทรงม้า บริเวณหมุดอภิวัดณ์
๐๖.๓๐ น.	- ตั้งริ้วขบวน เตรียมความพร้อม
๐๗.๐๐ น.	- ให้สัญญาณระฆัง - เป่าแตรเป็นสัญญาณแห่งรุ่งอรุณ - พิธีกรบรรยายเพื่อนำผู้เข้าร่วมรำลึกถึงบรรยากาศของการอภิวัดณ์ เมื่อปี ๒๕๖๕
๐๗.๑๐ น.	- ให้สัญญาณระฆัง
๐๗.๒๐ น.	- นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว อ่านคำรำลึกถึงความหมายของการอภิวัดณ์และหลัก ๖ ประการ
๐๗.๓๐ น.	- นายกระจำจ ตูลารักษ์ ตัวแทนคณะราษฎรจุดตะเกียงหลัก และตัวแทนพลังประชาธิปไตยจุดตะเกียง ๖ ดวง รอบๆ หมุดอภิวัดณ์ อันเป็นตัวแทนของหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร
๐๗.๕๕ น.	- เดินรณรงค์จากหมุดอภิวัดณ์บริเวณพระบรมรูปทรงม้าไปยังอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ขบวนประกอบด้วย ป้ายผ้า/ขบวนจักรยาน/รถ
๐๘.๑๐ น.	- ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร กล่าวต้อนรับขบวนเดินรณรงค์ - ตัวแทนคนรุ่นใหม่อ่านร่างคำประกาศ การอภิวัดณ์ยุคใหม่
๐๘.๕๕ น.	- เดินรณรงค์ต่อไปยังลานปรีดี
๐๙.๒๕ น.	- ขบวนเดินมาถึงลานปรีดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ - เชิญอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวต้อนรับ - พิธีสงฆ์รับศีลแบบประยุกต์ พระสงฆ์อ่านพุทธพจน์บางบท
๐๙.๕๕ น.	- ปาฐกถา “ศาสนธรรมแห่งการอภิวัดณ์” โดย พระไพศาล วิสาโล
๑๐.๑๕ น.	- ประธานจัดงานกล่าวรายงาน โดย คุณพิภพ ธงไชย
๑๐.๒๕ น.	- ประธานกล่าวเปิดงาน โดย ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ - ระบำกฤดาภินิหาร
๑๐.๔๐ น.	- มอบเกียรติบัตรให้กับโรงเรียนทิวาตภาพ - ทานอังคาร กัลยาณพงศ์ อ่านบทกวี
๑๐.๕๕ น.	- วงคอรัส ร้องนำเพลง คนดีศรีอยุธยา พร้อมกับทุกคนร่วมร้อง
๑๑.๐๐ น.	- ประธานเดินชมบริเวณงาน
๑๑.๓๐ น.	- ร่ายบทกวี บางบทตอน จากละคร “คือผู้อภิวัดณ์ฯ” โดย พระจันทร์เสี้ยวการละคร และ แถงข้าว โดย สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ณ ลานปรีดี พนมยงค์

กำหนดการโครงการ "อภิวัดน์ ๒๕๗๕...สู่ศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์"
ระหว่างวันที่ ๒๕-๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๒ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถานที่	ห้องประชุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เวลา	๐๙.๐๐-๑๖.๓๐ น.
วันที่	วิชาการ (เสวนา, อภิปราย)
๒๕ มิ.ย. ๔๒	เวลา ๑๓.๐๐-๑๔.๓๐ น. ห้องประชุมชั้น ๔ อาคารอเนกประสงค์ ปาฐกถาปรีดี พนมยงค์ ประจำปี ๒๕๔๒ เรื่อง "พัฒนาการประชาธิปไตย" โดย รศ.ดร.โทม อารียา เวลา ๑๕.๐๐-๑๖.๓๐ น. ห้องประชุมชั้น ๔ อาคารอเนกประสงค์ บรรยายสาธารณะ เรื่อง "ประชาธิปไตยบนเส้นทางสู่ศตวรรษปรีดี พนมยงค์" โดย ดร.สุชาติ ยัมประเสริฐ
๒๕ มิ.ย. ๔๒	เวลา ๐๙.๐๐-๑๒.๐๐ น. ห้องประชุมชั้น ๕ คณะเศรษฐศาสตร์ สัมมนา เรื่อง "การใช้รัฐธรรมนูญให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน" อภิปรายโดย (๑) คุณทิวา เงินวง (๒) คุณสมชาย หอมลออ (๓) คุณรสนา โตสิตระกูล (๔) อ.อมร รักษาสัตย์ (๕) คุณชุมพล ศิลปอาชา (๖) อ.จรรยาปริญา เทวานฤมิตรกุล ดำเนินรายการ เวลา ๑๓.๐๐-๑๔.๑๕ น. ห้องประชุมชั้น ๔ อาคารอเนกประสงค์ ปาฐกถาเรื่อง "๖๐ ปี ของการเปลี่ยนแปลงชื่อสยามเป็นไทย" โดย อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เวลา ๑๕.๓๐-๑๗.๓๐ น. ห้องประชุมชั้น ๕ คณะเศรษฐศาสตร์ สัมมนาเรื่อง "การต่อสู้ของขบวนการประชาธิปไตยหลังอภิวัดน์ ๒๕๗๕ : บทเรียนและก้าวต่อไปกรณีขบวนการนักศึกษา" อภิปรายโดย (๑) อ.นเศ อักษรณัฐวรรณ (๒) คุณชัยวัช แซ่โก้ (๓) อ.นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๔) คุณจรัล ดิษฐาอภิชัย ผู้ดำเนินรายการ

ลานศาลาอภิวัดน์ บริเวณกำแพงประวัติศาสตร์	ด้านข้างหอประชุมใหญ่	ใต้ตึกกิจกรรม
๑๕.๓๐ - ๑๘.๐๐ น.	๐๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น.	๐๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น.
ศิลปวัฒนธรรม	ออกร้าน	นิทรรศการ
- รำกลองยาว จากชมรมการแสดง ม.ธรรมศาสตร์ - การแสดงศิลปะพื้นบ้านล้านนา จาก กรีฑาชัย ศิลปปัญญา - การแสดงดนตรี โดย วงจิวัน - รำไทย จากชมรมการแสดง ม.ธรรมศาสตร์ - การเต้นรำร่วมสมัย ชุด "โล-กิ-ยะ-วัตต์" จากกลุ่มเสาสสูง - การแสดง "หลังม่าน คือ ผู้อภิวัฒน์ ๒๕๓๕" โดยพระจันทร์เสี้ยววาระละคร	- จำหน่ายหนังสือ - อาหารทางเลือกเพื่อสุขภาพ - ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม	ฉาย VDO เรื่อง "พระเจ้าข้างเผือก"
- รำไทย จากชมรมการแสดง ม.ธรรมศาสตร์ - ละครประวัติศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์ จากชมรมการแสดง ม.ธรรมศาสตร์ - การแสดงดนตรีและอ่านบทกวี จากกลุ่มวงกอไฟ้และกลุ่มคีตวรรณกรรม - าวารสาธิต "ลีลากระบี่กระบอง" จากบ้านเจริญศิลป์ - การแสดงละครจากกลุ่มเสาสสูง	- จำหน่ายหนังสือ - อาหารทางเลือกเพื่อสุขภาพ - ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม	ฉาย VDO เรื่อง "ภาพจริงจากสงครามโลกครั้งที่ ๒"

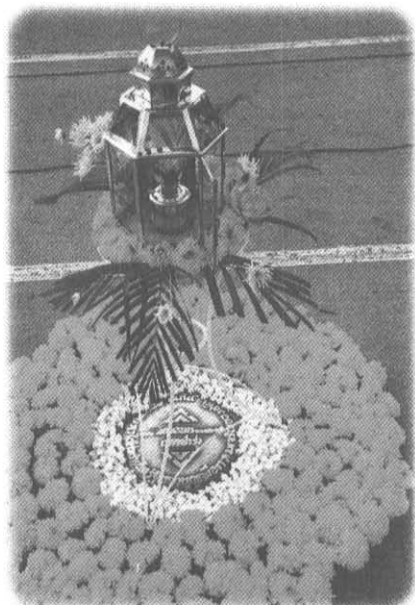

กำหนดการโครงการ "อภิวัดณ์ ๒๕๗๕...สู่ศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์"
ระหว่างวันที่ ๒๔-๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๒ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถานที่	ห้องประชุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เวลา	๐๙.๐๐-๑๖.๓๐ น.
วันที่	วิชาการ (เสวนา, อภิปราย)
๒๖ มิ.ย. ๔๒	เวลา ๐๙.๐๐-๑๒.๐๐ น. ห้องประชุมชั้น ๔ อาคารอเนกประสงค์ สัมมนาเรื่อง "จากการกู้ชาติของเสรีไทยสู่การกู้ความเป็นไทยภายใต้ IMF : บทเรียนและทางเลือก" อภิปรายโดย (๑) พันตำรวจเอก (พิเศษ) ชรินทร์ ตรีโกด (๒) คุณเดช พุ่มคชา (๓) อ.เกริกชัย เจริญรัชภาคย์ (๔) คุณจางจุนด์ ฉายแสง (๕) อ.อุกฤษฏ์ มีทมนันท์ ดำเนินรายการ เวลา ๑๓.๐๐-๑๖.๓๐ น. ห้องประชุมชั้น ๔ อาคารอเนกประสงค์ สัมมนาเรื่อง "การต่อสู้ของขบวนการประชาธิปไตยหลังอภิวัดณ์ ๒๕๗๕ : บทเรียนและก้าวต่อไปของขบวนการกรรมกร" ปาฐกถาหน้า หัวข้อ "ขบวนการกรรมกรในฐานะพลังประชาธิปไตย" โดย อาจารย์นิคม จันทร์วิฑูร อภิปรายโดย (๑) อ.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (๒) คุณสมศักดิ์ โกศัยสุข (๓) คุณเนภาพร อติวานิชยพงษ์ (๔) คุณสุรพล ธรรมร่มดี (๕) คุณศักดิ์นา ฉัตรกุล ณ อยุธยา ดำเนินรายการ
๒๗ มิ.ย. ๔๒	เวลา ๐๙.๐๐-๑๒.๐๐ น. ห้อง LT.๑ คณะนิติศาสตร์ สัมมนาเรื่อง "การต่อสู้ของขบวนการประชาธิปไตยหลังอภิวัดณ์ ๒๕๗๕ : บทเรียนและก้าวต่อไปในกรณีขบวนการเกษตรกรชาวนา ชาวไร่" เปิดสัมมนาโดย อ.บัญญัติ อ่อนคำ ปาฐกถาหน้า หัวข้อ "ขบวนการชาวนาไทยหลังอภิวัดณ์ ๒๕๗๕" โดย ดร.ปริษา เปี่ยมพงศ์สานต์ อภิปรายเรื่อง "การต่อสู้ของขบวนการเกษตรกรชาวนา ชาวไร่ ร่วมสมัย : บทเรียนและก้าวต่อไป" อภิปรายโดย (๑) ผู้นำเกษตรกรชาวนา ชาวไร่ ภาคกลางและภาคใต้ (๒) คุณวิรัช โสภาค (๓) คุณเดชา ศิริภัทร (๔) คุณนิดา ต้นติวทยาพิทักษ์ (๕) อ.ประภาส ปิ่นตอกแต่ง ดำเนินรายการ เวลา ๑๓.๐๐-๑๖.๓๐ น. ห้อง LT.๑ คณะนิติศาสตร์ สัมมนาเรื่อง "อภิวัดณ์ ๒๕๗๕...สู่ศตวรรษปรีดี พนมยงค์ : บทเรียนและก้าวต่อไปของขบวนการประชาธิปไตยและการอภิวัดณ์สังคมไทย" อภิปรายโดย (๑) อ.สุพจน์ ตำนตระกูล (๒) คุณชัยวัฒน์ ติระพันธุ์ (๓) พันเอกสมคิด ศรีสังคม (๔) คุณเสาวนีย์ ภิรมมานนท์ (๕) ดร.โกดิน หลกุล (๖) ดร.จรรย์วัฒน์ สันตะบุตร ดำเนินรายการ

ลานศาลาอภิวัดมนั บริเวณกำแพงประวัติศาสตร์	ด้านข้างหอประชุมใหญ่	ใต้ตึกกิจกรรม
๑๕.๓๐ - ๑๘.๐๐ น.	๐๙.๐๐ - ๒๑.๐๐ น.	๐๙.๐๐ - ๒๑.๐๐ น.
ศิลปวัฒนธรรม	ออกร้าน	นิทรรศการ
- จำหน่าย จากขบวนการแสดง ม.ธรรมศาสตร์ - การแสดงละคร จากกลุ่มไม้ขีดไฟ - การแสดงชุด "บอยตัวตลก" จากบอย - การแสดงละครเรื่อง "ระหว่างทาง" จากกลุ่มมะขามป้อม - การแสดงละคร จากกลุ่มเสาสงู <u>เวลา ๑๘.๐๐-๒๑.๐๐ น.</u> - ดนตรี คาราวาน (บัตร ๒๕๐ บาท)	- จำหน่ายหนังสือ - อาหารทางเลือกเพื่อสุขภาพ - ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม	ฉาย VDO เรื่อง "ทองปาน"
- การแสดงกลองสะบัดไชย จาก กรมศิลปากร - อ่านบทกวี โดยพระจันทร์เสี้ยวการละคร - โขนธรรมศาสตร์ - การแสดงดนตรี โดย เทวีญู ทรัพย์แสนยากร - บทกวี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ - อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กล่าวปิดงาน - ประกาศเจตนารมณ์ - การร้องเพลง "คนนำทาง"	- จำหน่ายหนังสือ - อาหารทางเลือกเพื่อสุขภาพ - ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม	

กิจกรรมวันเปิดโครงการฯ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๒

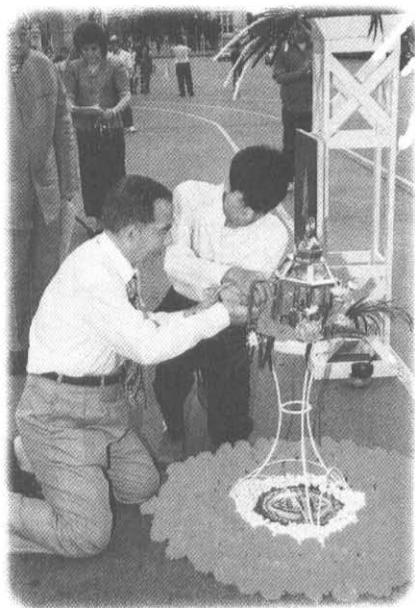

หมุดอภิวัดณ์ ๒๔๙๕

นพ.เสม พริ้งพวงแก้ว
อ่านคำรำลึกความหมาย
ของการอภิวัดณ์
และหลัก ๖ ประการ

นายกระจำจ่าง ตูลารักษ์
ตัวแทนคณะราษฎร
จุดตะเกียงหลักบนหมุดอภิวัดณ์

ตัวแทนหลัก ๖ ประการ
ของคณะราษฎร

ขบวนเดินรณรงค์จาก
หมุดอภิวัฒน์
ไปยังอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร
กล่าวต้อนรับ
ขบวนเดินรณรงค์

ตัวแทนคนรุ่นใหม่
อ่านร่างคำประกาศ
"การอภิวัฒน์ยุคใหม่"

ตัวแทนคนรุ่นใหม่
หามประทีปอภิวัดมน
เดินรณรงค์ต่อไปยังลานปรีดี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
กล่าวต้อนรับ

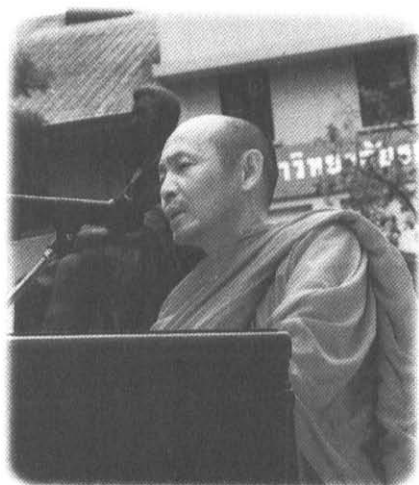
ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

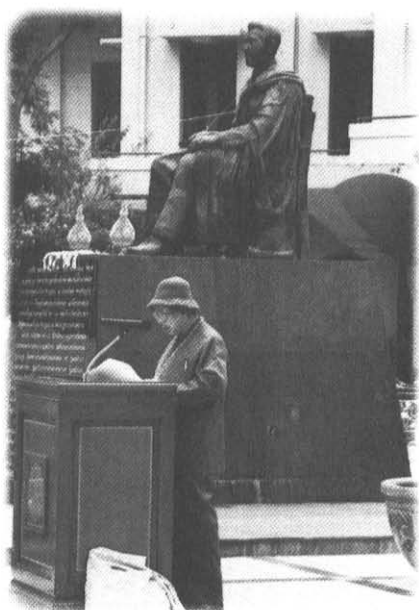
ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
กล่าวเปิดงาน

ปาฐกถา
"ศาสนธรรมแห่งการอภิวัฒน์"
โดย พระไพศาล วิสาโล

นายอังคาร กัลยาณพงศ์
อ่านบทกวี

กิจกรรมทางวิชาการ วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๔๒

กิจกรรมทางวิชาการ วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๒

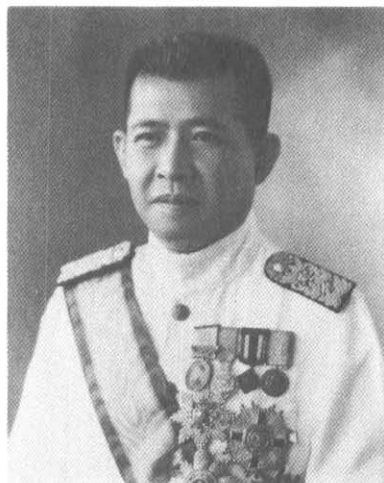

กิจกรรมทางวิชาการ วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๒

ภาคผนวก

(พิเศษ)

รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ระหว่าง พ.ศ.๒๔๘๔-๒๔๘๘)

สถาบันพระมหากษัตริย์ กับรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์

ท่านนายกลสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านอธิการบดี ท่านที่เคารพ
ทุกๆ ท่าน ในการกล่าวเรื่อง คุณูปการของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ที่มีต่อ
สังคมไทย ควรเริ่มต้นด้วยสังขธรรม สังขธรรมประการหนึ่งคือ ความเป็นจริงที่ว่า
สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเปลี่ยนแปลง สรรพสิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง นั่นคือ ทุกสิ่ง
ทุกอย่างล้วนเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น ตั้งแต่จักรวาลไปจนถึงอะตอม ท่ามกลางกระแส
ของความเปลี่ยนแปลง ถ้ามีระบบใดระบบหนึ่งที่ปรับตัวไม่ได้ ระบบนั้นย่อมเกิด
วิกฤตและเสื่อมสลายไป นี่เป็นความจริงที่เกิดขึ้นกับระบบทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็
นระบบชีวิตตั้งแต่จุลินทรีย์ไปจนถึงไดโนเสาร์ องค์กร สถาบัน บริษัท ตลอดจน
ไปจนถึงอารยธรรมต่างๆ เช่น อารยธรรมเมโสโปเตเมีย กรีก และโรมัน เป็นต้น
อารยธรรมเหล่านี้ล้วนเสื่อมสลายไปเพราะปรับตัวไม่ได้ท่ามกลางกระแสความ
เปลี่ยนแปลง ต้นเค้าของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของโลกในปัจจุบันเกิดขึ้นเมื่อ
๓๐๐ ปีก่อน เริ่มต้นด้วยการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ อันนำไปสู่การปฏิวัติทาง
อุตสาหกรรม ซึ่งนำไปสู่อำนาจ และการแผ่ขยายอำนาจของมหาอำนาจตะวันตก
ไปทั่วโลก อันก่อให้เกิดกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เขยวกรากไปทั่วโลก กระทบ
ประเทศน้อยใหญ่ทุกประเทศทั่วไป การที่ประเทศต่างๆ จะปรับตัวต่อกระแสการ
เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงของโลก เป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะการที่จะปรับวิธีคิด
และปรับโครงสร้าง ไม่ว่าจะสังคมใดสังคมหนึ่ง เป็นเรื่องที่ยากมาก ประเทศต่างๆ
จึงประสบภัยพิบัตินานับการ เช่น ความขัดแย้ง สงคราม ความผันผวนรุนแรง
ในสังคม วิกฤตการณ์วัฒนธรรม หรือวิกฤตการณ์ในรากเหง้าของตนเอง

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ และโดยเฉพาะรัชกาลที่ ๕ ทรงพยายามปรับ
ประเทศไทยให้มีความเป็นสมัยใหม่ กระแสความเปลี่ยนแปลงของความเป็นสมัย
ใหม่ของประเทศไทยและของโลกก่อให้เกิดความเครียดเชิงโครงสร้างในสังคมไทย
เพราะโครงสร้างทางสังคมปรับตัวไม่ได้ง่ายๆ ความเครียดเชิงโครงสร้างนำไปสู่

จากคำกล่าวเปิดงานปรีดี พนมยงค์ หน้าตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๐
พฤษภาคม ๒๕๔๐ โดย ศ.นพ.ประเวศ วะสี

ความรุนแรงได้ ดังที่มีความพยายามที่จะก่อการปฏิวัติรัฐประหารที่เรียกว่า กบฏ
ในรัชกาลที่ ๖

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ที่เรียกว่า The Great Depression of ๑๙๓๐ เป็นกระแสใหญ่อีกกระแสหนึ่งที่เพิ่มความเครียดให้สังคมไทย ความเครียดเพราะกระแสความเปลี่ยนแปลงจะผลิตปัญหาารุนแรงต่างๆ เข้าใส่รัฐบาลที่รวมศูนย์อำนาจ ถ้าโครงสร้างอำนาจยังรวมศูนย์ ไม่ว่าจะรัฐบาลนั้นจะเป็นพระมหากษัตริย์ หรือทหาร หรือพลเรือน ดังที่เราเห็นอุบัติเหตุเภทภัยที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลต่างๆ เรื่อยมา การเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยสันติวิธีเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ ย้ายบทบาทจากจุดศูนย์รวมทางการเมืองอันเป็นจุดที่ล่อแหลมกลายเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ ซึ่งพ้นอันตรายจากความเครียด และการเป็นเป้าหมายการเมือง ทำให้เกิดความมั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์สืบมา

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์มีความปลอดภัยและมั่นคงยิ่งขึ้น ถ้าศึกษาความคิด บทบาท และพฤติกรรมของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นมันสมองของคณะราษฎร ทั้งในระหว่างการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และหลังจากนั้น จะเห็นว่าอาจารย์ปรีดี คือผู้พยายามพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ นี่จะเป็นการตรงข้ามกับความพยายามสร้างภาพให้สังคมไทยเข้าใจไปว่าอาจารย์ปรีดีเป็นปฏิปักษ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ท่านผู้มีเกียรติครับ ประสบการณ์ตรงอาจจะหลอกเราได้ เช่น ประสบการณ์โดยตรงกับพื้นผิวโลกจะทำให้เราคิดว่าโลกแบนเพราะเราเห็นอยู่ทุกวี่ทุกวัน เราจะสรุปว่ามันแบน แต่การประมวลความรู้โดยอาศัยหลักฐานต่างๆ สามารถสรุปได้ว่าโลกกลม จากประสบการณ์ตรงจะคิดว่าดวงอาทิตย์โคจรรอบโลกเพราะเราเห็นดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกทุกเช้าและตกทางทิศตะวันตกอยู่ทุกเย็น มนุษย์จะเชื่อเช่นนั้นว่าดวงอาทิตย์โคจรรอบโลก แต่การประมวลความรู้โดยหลักฐานต่างๆ สามารถสรุปได้ว่า โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ ฉะนั้นประสบการณ์ตรงอาจทำให้เราเข้าใจผิดได้ แต่การประมวลความรู้โดยหลักฐานต่างๆ ทำให้เรารู้ความจริง

เรื่องท่านอาจารย์ปรีดี เช่นกัน ได้มีผู้ตั้งใจสร้างภาพว่าท่านเป็นปฏิปักษ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่การประมวลความรู้โดยหลักฐานต่างๆ จะพบความจริง ซึ่งตรงกันข้ามคือ ท่านเป็นผู้ที่พยายามที่จะพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งในการเปลี่ยนแปลงการปกครองในช่วงที่ท่านมีอำนาจทางการเมืองและในช่วงที่ท่านไม่มีอำนาจแล้ว จนวาระสุดท้ายในชีวิตของท่าน ถ้าวิญญูชนใช้การประมวลความรู้โดยหลักฐานจะพบความจริงตามนี้ ความจริงที่ตรงข้ามกับการเล่าลือประดุงเรื่องตวงอาทิตยโคจรรอบโลก หรือโลกโคจรรอบดวงอาทิตย์

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ ความจริงเป็นเรื่องสำคัญ ความจริง ความรัก ความสมานฉันท์ เป็นเรื่องที่ได้ด้วยกันได้ ความไม่จริงก่อให้เกิดความเกลียดชัง ความเป็นปฏิปักษ์ และความแตกร้าง ประเทศไทยมีความแตกแยกกันมาก เป็นสังคมทอนกำลัง จนไม่มีกำลังที่จะเผชิญวิกฤตการณ์ต่างๆ มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความรู้ ความรักและความสามัคคี ตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ถ้าคิดว่าท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว จะมองไม่เห็นความดีของอาจารย์ปรีดี ซึ่งมีเป็นอนุประการ ถ้ารู้ความจริงว่าอาจารย์ปรีดีเป็นผู้พยายามพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ จะเห็นคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อสังคมไทยของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์

อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแห่งนี้ โดยมุ่งที่จะสร้างคนที่มีการศึกษาจำนวนมากขึ้นมามีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย อาจารย์ปรีดีวางระบบการคลังของประเทศเมื่อเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง อาจารย์ปรีดีพยายามวางความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศเมื่อเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิอันอาณาเขตที่ไทยเสียเปรียบต่างประเทศและเสียศักดิ์ศรี หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ถึง ๑๐ ปี เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นบุกไทย ยกทัพเข้ามาประเทศไทย และบังคับให้ประเทศไทยประกาศสงครามกับสัมพันธมิตร อาจารย์ปรีดีในขณะดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามพันธมิตรถือว่าประเทศไทยแพ้สงครามด้วย อาจารย์ปรีดีใน

ฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ได้ชิงประกาศ
สันติภาพเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๔ โดยถือว่าการประกาศสงครามเป็นโมฆะ
ประเทศไทยไม่มีกรณีสงครามกับสัมพันธมิตร และดำเนินการเจรจากับฝ่าย
สัมพันธมิตรให้รับรองอิสรภาพของประเทศไทย

การประกาศสันติภาพของอาจารย์ปรีดีเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๔
เท่ากับเป็นการกู้อิสรภาพของประเทศไทย จากการตกเป็นเมืองขึ้นของสัมพันธมิตร
จากคุณูปการในการรักษาบ้านเมืองไว้เมื่อพระมหากษัตริย์ยังทรงพระเยาว์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตอบแทนคุณงามความดีของ
ท่านอาจารย์ปรีดี ด้วยการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้ดำรงตำแหน่ง
รัฐบุรุษอาวุโส เป็นคนแรกและคนเดียวของประเทศไทย

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเป็นตัวอย่างของสามัญชนคนไทยที่มีความรักชาติบ้าน
เมืองอย่างแรงกล้า พยายามเรียนรู้จนเกิดปัญญา ใช้ปัญญาทำงานเพื่อประเทศ
ชาติ ดำรงตนอยู่ในความสุจริต ถูกต้อง มีความกล้าหาญ เป็นกำลังสำคัญใน
การก่อให้เกิดประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พิทักษ์สถาบัน
พระมหากษัตริย์ เชิดชู และพยายามพัฒนาระบบประชาธิปไตย ดำรงตำแหน่ง
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย นายกรัฐมนตรี เป็น
ผู้รักษากันเมืองไว้ในยามคับขัน ไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่น นับว่า
อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นคนดีศรีสยามโดยแท้

การที่มีคนไทยคนหนึ่งเป็นคนดีถึงขนาดนี้ เป็นเรื่องหาได้ยาก ควรที่สังคม
ไทยโดยเฉพาะอนุชนคนรุ่นหลังจะได้รู้ความจริง มีความภูมิใจในความดีของ
เพื่อนร่วมชาติที่ทรงคุณงามความดีอันสูงยิ่งเช่นนี้ และเกิดความมั่นคงจิตใจที่จะ
ทำความดีเพื่อชาติบ้านเมือง

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๕๓ หรือตรงกับ
ค.ศ.๑๙๑๐ ในปี ค.ศ.๒๐๐๐ หรือปี พ.ศ.๒๕๔๓ ปีข้างหน้าท่านจะมีชาติกาลครบ
๑ รอบศตวรรษ ในโอกาสเช่นนี้ ประเทศไทยควรจะทำอะไรอันเป็นสัญลักษณ์
เพื่อให้สังคมไทยระลึกถึงคุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์
รัฐบุรุษอาวุโสมีต่อสังคมไทย เพื่อก่อให้เกิดกำลังใจในชาติบ้านเมืองในการที่จะก้าว
เดินต่อไปข้างหน้า รัฐบาลควรเป็นเจ้าภาพจัดงานโดยจะเรียกว่า “งานฉลอง

๑ ศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของไทย" หรือ "๑ ศตวรรษ ปรีดี คนดีศรีสยาม" หรือชื่ออื่นในทำนองนี้ก็ตาม ประกอบกับการสร้างสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักคนไทยที่ประกอบคุณงามความดีแก่แผ่นดินเกิด นอกจากนั้นรัฐบาลควรจะดำเนินการเสนอให้ UNESCO ประกาศให้อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของไทยเป็นบุคคลสำคัญของโลก เพื่อโลกจะได้รับรู้การ มีบุคคลสำคัญระดับโลกของประเทศไทย

ท่านผู้มีเกียรติครับ ถ้ารัฐบาลได้ทำตามนี้จะเกิดความเป็นมงคล มงคลกับ รัฐบาลเอง และมงคลกับสังคมไทย คนไทยนั้นถือเรื่องมงคล มงคลเกิดจากความ จริง ความงาม ความถูกต้อง การมีความกตัญญูตเวทีต่อคนที่มีบุญคุณ สังคม ที่มีความกตัญญูตเวทีต่อคนที่ควรกตัญญูตเวที ย่อมเป็นสังคมที่มีความเป็น มงคลอยู่ในตัว ในปี พ.ศ.๒๕๔๓ นี้ หรือ ค.ศ.๒๐๐๐ จะเป็นปีแห่งชาตกาลครบรอบ ศตวรรษของคนไทยผู้ทรงคุณวิเศษอีกท่านหนึ่ง คือ สมเด็จพระศรีนครินทราบ รมราชชนนี การประกาศเกียรติคุณของคนไทยผู้ทรงคุณงามความดีสูงสุดมากกว่า ๑ คน ไม่ใช่ข้อเสียหยาอะไร ตรงข้าม กลับจะเป็นไปในทางที่เป็นคุณยิ่งขึ้น เรา ยิ่งมีคนไทยที่ทรงคุณงามความดีสูงจำนวนมากคนเท่าใดที่จะให้โลกได้รับรู้ ยิ่ง เป็นการดีเท่านั้น

ท่านผู้มีเกียรติครับ สังคมไทยควรจะสว่างพ้นการคิดอย่างชาตวุฒิภาวะ หรือคิดอย่างเด็กๆ ว่า ถ้ารักคนนี้ต้องไม่รักคนโน้น การคิดแบบแยกข้าง แยก พวก ได้ทำลายสังคมไทยมามากเกินแล้ว ควรจะปรับเปลี่ยนวิธีคิดมาเป็นการคิด แบบเชื่อมโยงเป็นบูรณาการ

ท่านที่เคารพครับ สังคมไทยทอนกำลังกันเองมามาก จนสังคมอ่อนแอ ถึงเวลาที่เราจะต้องสร้างความรักความสามัคคีกัน ความ เป็นมงคล ให้เกิดขึ้นในชาติ บ้านเมือง เพื่อสังคมไทยจะได้มีกำลังของแผ่นดินหรือภูมิพละในการดำเนินไป ข้างหน้า สามารถเอาชนะอุปสรรคอันยากลำบากนานาประการ สามารถสร้าง สันติภาพและสันติสุขให้เกิดขึ้นในแผ่นดินของเราให้จงได้ อันเป็นสิ่งปรารถนา สูงสุดของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ขอขอบพระคุณครับ

ผลการประชุมคณะรัฐมนตรี

เรื่อง การเสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญ
บรรจุไว้ในปฏิทินของยูเนสโก

คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบตามที่กระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัยเสนอ ในการเสนอชื่อ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ไปยังองค์การยูเนสโก เพื่อขอให้องค์การยูเนสโกบรรจุชื่อไว้ในปฏิทินการเฉลิมฉลองบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ (Anniversaries of great personalities and historic events) เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาล และให้ความเห็นชอบโครงการเฉลิมฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทั้งนี้ เนื่องจากในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓ จะเป็นวาระครบรอบชาตกาล ๑๐๐ ปี ของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ อดีตผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ผู้ซึ่งประกอบคุณงามความดีอันก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติ และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา ส่งเสริมและปลูกฝังจิตสำนึกในด้านการศึกษา สันติภาพ ตลอดจนประชาธิปไตยแก่ชาวไทยและชาวโลก และเป็นผู้ที่ได้สร้างคุณูปการอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติ และราษฎรไทย โดยได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต กล้าหาญ เสียสละ ในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน รัฐบุรุษอาวุโส นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลัง และเลขาธิการคนแรกของสภาผู้แทนราษฎรสยาม อันจะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนของชาติที่จะทำนุบำรุงบ้านเมืองต่อไป

ประชุมเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๐

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๓๖๑/๒๕๔๐

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์

ตามที่ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓ จะเป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาลของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศไทย เพื่อให้การจัดงานฉลองในวาระดังกล่าวดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นายกรัฐมนตรีจึงแต่งตั้งบุคคลรายนามต่อไปนี้เป็นกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ คือ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)	๑๒. นายประเวศ วะสี
๒. พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)	๑๓. นายพนัส ลิ้มเสถียร
๓. ประธานรัฐสภา	๑๔. นายมารุต บุนนาค
๔. ประธานศาลฎีกา	๑๕. นายระพี สาคริก
๕. ท่านผู้บัญชาทูตฯ พนมยงค์	๑๖. นายสถาพร กวีตานนท์
๖. นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล	๑๗. นายสุธี สิงห์เสนห์
๗. นายฉัตรทิพย์ นาถสุภา	๑๘. นายเสนห์ จามริก
๘. นายชวน หลีกภัย	๑๙. นายเสมอ พริ้งพวงแก้ว
๙. ม.ร.ว.เทพ เทวกุล	๒๐. นายเสริมศักดิ์ ภารุณ
๑๐. นายนิคม จันทรวิฑูร	๒๑. นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์
๑๑. นายประมวล สกาวสุ	๒๒. นายอุทัย พิมพ์ใจชน

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
รองประธานกรรมการ	
๒. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	๕. ประธานมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป
๓. รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย	๖. ประธานชมรม ต.ม.อ.ก.สัมพันธ์
๔. นายภักดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
กรรมการ	
๗. ผู้แทนสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร	๑๐. ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ
๘. ผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	๑๑. ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย
๙. ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา	๑๒. ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข

๑๓. ผู้แทนสำนักงบประมาณ	๓๒. ผู้แทนสมาคมสิทธิเสรีภาพแห่งประเทศไทย
๑๔. ผู้แทนกรมธนารักษ์	๓๓. ผู้แทนสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
๑๕. ผู้แทนธนาคารแห่งประเทศไทย	๓๔. ผู้แทนคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย
๑๖. ผู้แทนการสื่อสารแห่งประเทศไทย	๓๕. ผู้แทนองค์การเครือข่ายเดือนตุลา
๑๗. ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครหรือผู้แทน	๓๖. ผู้แทนสมัชชาคนจน
๑๘. ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือผู้แทน	๓๗. เลขานุการสหพันธ์นิสิตนักศึกษา แห่งประเทศไทย
๑๙. ผู้แทนสำนักจุฬาราชมนตรี	๓๘. นายกองดีการันนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๐. ผู้แทนสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย	๓๙. ประธานสภานักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๑. ผู้แทนมูลนิธิปรีดี พนมยงค์	๔๐. นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ
๒๒. ผู้แทนมูลนิธิปิวย อึ้งภากรณ์	๔๑. นายจาตุรนต์ ฉายแสง
๒๓. ผู้แทนมูลนิธิโกมล คีมทอง	๔๒. นายปรีชา สุวรรณทัต
๒๔. ผู้แทนมูลนิธิซูวิทย์ โอวาทางษ์	๔๓. นายพินิจ จารุสมบัติ
๒๕. ผู้แทนมูลนิธิดวงประทีป	๔๔. นายพีรพันธ์ พาลุสุข
๒๖. ผู้แทนมูลนิธิเด็ก	๔๕. นายโกศล พลกุล
๒๗. ผู้แทนมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม	๔๖. นายสมศักดิ์ สืบตระกูล
๒๘. ผู้แทนมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์	๔๗. นายอดิศร เพียงเกษ
๒๙. ผู้แทนมูลนิธิบูรณะชนบท	๔๘. นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ
๓๐. ผู้แทนสถาบันสันติประชาธรรม	๔๙. นายอารีเพ็ญ อุตรสินธุ์
๓๑. ผู้แทนสมาคมธรรมศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์	
๕๐. อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	กรรมการและเลขานุการ
๕๑. นายพนม เยี่ยมประยูร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕๒. นายพิภพ อังไชย	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. นายภสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ประธานกรรมการดำเนินงานภาครัฐ
๒. ประธานมูลนิธิเสรีयरโกเศศ-นาคะประทีป	ประธานกรรมการดำเนินงานภาคเอกชน
- กรรมการ**
๓. อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๔. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก
๔. ประธานชมรม ต.ม.ธ.ก. สัมพันธ์	ดวงตราโปรชนิยการและเหรียญกษาปณ์
๕. นางสาววิตรี สุวรรณสถิตย์	๕. ประธานอนุกรรมการฝ่ายวิชาการ
๖. ประธานอนุกรรมการฝ่ายศึกษาและประมวล ผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์	๑๐. ประธานอนุกรรมการฝ่ายการเงินและจัดหาทุน
๗. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการ เสนอชื่อ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ต่อองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และ วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ	๑๑. ประธานอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
	๑๒. ประธานอนุกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม
	๑๓. ประธานอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ
	๑๔. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

๑๕. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำสื่อเผยแพร่ เกียรติคุณ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ สำหรับเด็กและเยาวชน	๒๑. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการ สำนักวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
๑๖. ประธานอนุกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา	๒๒. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการ ความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์
๑๗. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดประกวด ภาพยนตร์ รางวัลพระเจ้าช้างเผือก	๒๓. ประธานอนุกรรมการฝ่ายประสานงาน
๑๘. ประธานอนุกรรมการฝ่ายรางวัล ปรีดี พนมยงค์ สำหรับบุคคลผู้มีผลงานดีเด่น ทางด้านประชาธิปไตยและสันติภาพ	๒๔. นางชวลีพร เกษโกวิท
๑๙. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการ อนุสรณ์สถาน ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์	๒๕. นางศุภณี บุญทัศน์กุล
๒๐. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงาน โครงการอนุสรณ์สถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๒๖. นายประเนต ภูมิถาวร
๒๑. นายพนม เอี่ยมประยูร	๒๗. นายวิษณุ วัลย์บุญ
๒๒. นายพิภพ อังไชย	๒๘. นางวาณี สายประดิษฐ์
๒๓. นางสาววรรณิ์ สารานุแพทย์	๒๙. นายสันต์ หัตถิรัตน์
๒๔. นายกมล กมลตระกูล	๓๐. นายสุรพล นิติไกรพจน์
	๓๑. นายแหวง โตจิราการ

กรรมการและเลขานุการ
คณะกรรมการดำเนินงานภาครัฐ
กรรมการและเลขานุการ
คณะกรรมการดำเนินงานภาคเอกชน
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
คณะกรรมการดำเนินงานภาครัฐ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
คณะกรรมการดำเนินงานภาคเอกชน

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. อนุกรรมการฝ่ายศึกษา วิจัยและประมวลผลงานของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
ผู้อำนวยการสถาบันปรีดี พนมยงค์ ประธานอนุกรรมการ
๒. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ต่อองค์การศึกษามหาวิทยาลัย
และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
นายวิเชียร วัฒนคุณ ประธานอนุกรรมการ
๓. อนุกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก ดวงตราโปรชนียากรและเหรียญกษาปณ์
อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประธานอนุกรรมการ
๔. อนุกรรมการฝ่ายวิชาการ
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประธานอนุกรรมการ
๕. อนุกรรมการฝ่ายการเงินและจัดหาทุน
นางสาววาจิ หะวานนท์ ประธานอนุกรรมการ
๖. อนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
นายมานิจ สุขสมจิตร ประธานอนุกรรมการ
๗. อนุกรรมการฝ่ายศิลปะวัฒนธรรม
นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ ประธานอนุกรรมการ

๘. อนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ ประธานอนุกรรมการ
๙. อนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก
นายสัมพันธ์ พึ่งประติษฐ์ ประธานอนุกรรมการ
๑๐. อนุกรรมการฝ่ายจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณรัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
สำหรับเด็กและเยาวชน
ผู้แทนมูลนิธิเด็ก ประธานอนุกรรมการ
๑๑. ประธานอนุกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา
นายสันติสุข โสภณสิริ ประธานอนุกรรมการ
๑๒. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดการประกวดภาพยนตร์รางวัลพระเจ้าช้างเผือก
นายโตม สุขวงศ์ ประธานอนุกรรมการ
๑๓. ประธานอนุกรรมการฝ่ายรางวัลปรีดี พนมยงค์ สำหรับบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านประชาธิปไตย
และสันติภาพ
นายเสม พริ่งพวงแก้ว ประธานอนุกรรมการ
๑๔. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณสถาน ๑๐๐ ปี
รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
นายพิภพ ธงไชย ประธานอนุกรรมการ
๑๕. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณสถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
นายสุภัทร สุคนธวัต ประธานอนุกรรมการ
๑๖. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการสำนักวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
นายกิตติศักดิ์ ปรกิติ ประธานอนุกรรมการ
๑๗. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์
นายสุริชัย หวันแก้ว ประธานอนุกรรมการ
๑๘. อนุกรรมการฝ่ายประสานงาน
นายพนม เอี่ยมประยูร ประธานอนุกรรมการ

ให้คณะกรรมการที่ตั้งขึ้นนี้ มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย และในการนี้ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพิ่มเติมเพื่อดำเนินการใดๆได้ตามที่เห็นสมควร

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐

(พลเอกชาลิต ชงใจยุทธ)
นายกรัฐมนตรี

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๑๔๕/๒๕๔๑

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์ และคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ

ตามที่ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓ จะเป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาลของรัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติและราชกรไทย และได้มี
คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๓๖๑/๒๕๔๐ ลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๐ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน
ฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ไปแล้วนั้น

เพื่อให้การจัดงานฉลองในวาระดังกล่าว ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุวัตถุประสงค์
ที่ตั้งไว้ นายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่ง ดังต่อไปนี้

- ให้ปรับปรุงชื่อคณะกรรมการฯ เป็นคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์
- ให้แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์ และคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ดังนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายอดุล วิเชียรเจริญ

คณะกรรมการอำนวยการ

นายบรรณิธิ เศรษฐบุตุร

รองประธานกรรมการอำนวยการ

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. นายบรรณิธิ เศรษฐบุตุร

รองประธานกรรมการดำเนินงานภาครัฐ

กรรมการ

๒. นางจรรยา ไวยพันธ์

๗. นายครรชิต ตัมพานุวัตร

๓. นายจรัญวัฒน์ สันตะบุตร

๘. นายภูวตล ทรงประเสริฐ

๔. นายโชคชัย สุทธาเวช

๙. นางสาวธาสินี วัชรบูรณ์

๕. นายสมเกียรติ อภิญาชน

๑๐. นายอนันต์ วิริยะพันธ์

๖. นายบัณฑิต สุ่มซ่า

คณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ

๑. คณะอนุกรรมการฝ่ายศึกษา วิจัยและประมวลผลงานของนายปรีดี พนมยงค์
๑. ผู้อำนวยการสถาบันปรีดี พนมยงค์	ประธานอนุกรรมการ
อนุกรรมการ	
๒. นายนิคม จันทรวาทูร	๑๐. นายสะอาด พิมพ์สวัสดิ์
๓. นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล	๑๑. นายระวี ฤกษ์จำนง
๔. นายปรีดี เกษมทรัพย์	๑๒. นายสงัด ศรีวัฒน์
๕. นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์	๑๓. นายศุขปรีดา พนมยงค์
๖. นายวิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์	๑๔. นายฉัตรทิพย์ นาถสุภา
๗. นายประชุม โฉมฉาย	๑๕. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ
๘. นายสมจิตต์ อินสิงห์	๑๖. นายชัยวัฒน์ สถาอานันท์
๙. นายสัมพันธ์ พึ่งประดิษฐ์	
๑๗. นางสาวปราณี กุรุพิณฑารักษ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๒. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อ นายปรีดี พนมยงค์ ต่อองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
๑. นายวีเชียร วัฒนคุณ	ประธานอนุกรรมการ
อนุกรรมการ	
๒. ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	๗. ผู้อำนวยการกองการสังคม กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ
๓. รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	๘. ประธานชมรม ต.ม.อ.ก. สัมพันธ์
๔. อธิบดีกรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ	๙. ผู้แทนสมาคมธรรมศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
๕. รองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๑๐. นายพนม เอี่ยมประยูร
๖. ผู้อำนวยการกองสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	
๑๑. นายประณีต ภูมิถาวร	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๒. นางสาวสุทธิลักษณ์ จงอุตมสุข	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๓. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก ดวงตราไปรษณียากรและเหรียญกษาปณ์

๑. อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ประธานอนุกรรมการ
อนุกรรมการ	
๒. นางยุพิน โภคจิตติกุล	๔. นายหริรักษ์ สุตะบุตร
๓. นายภัทรพงศ์ ศรีเขียวอินทร์	๕. นายอัคนี อรัณยกานนท์
๖. นายคณิต พีชเวณิชย์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๗. นางสมศรี กัณทพงศ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๔. คณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการ

๑. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ประธานอนุกรรมการ
อนุกรรมการ	
๒. นายจรัญ โฆษณานนท์	๖. นายพนม เข้มประbour
๓. นายชัยวัฒน์ บุนนาค	๗. นางวาณี สายประดิษฐ์
๔. นายนครินทร์ เมฆไตรรัตน์	๘. นายสมคิด เลิศไพฑูรย์
๕. นางสาวนวลฉวี สุธรรมวงศ์	๙. นายสันติสุข โสภณศิริ
๑๐. นางสุภาพ ดวงใส	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๑. นางชนันดา ธิยะวุฒิ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๕. คณะอนุกรรมการฝ่ายการเงินและจัดหาทุน

อนุกรรมการที่ปรึกษา	
๑. นายกสภาคมธรรมศาสตร์	๔. นายพนัส สิมะเสถียร
๒. นายดำรงศ กฤษณมระ	๕. นายสุธี สิงห์โสภณี
๓. นายประมวล สภาวสุ	
๖. คุณวารี ทะวานนท์	ประธานอนุกรรมการ
อนุกรรมการ	
๗. นางจรรยา ไวยนันท์	๑๔. นายสงคราม ชัยประวัติดำรงค์
๘. นายชัยวัลย์ ศรศรี	๑๕. นายสม จาตุศรีพิทักษ์
๙. นายทองมา หงส์ลาดมณี	๑๖. นายสมชาย สกุลสุรัตน์
๑๐. นายนริศ ชัยสูตร	๑๗. นายสุขสันต์ จิรจิรายเวช
๑๑. นางสาวประนอม โฆวินวิวัฒน์	๑๘. นายอุทัย อัศวพัฒนากุล
๑๒. นายวิเชียร กลิ่นสุคนธ์	๑๙. ผู้อำนวยการกองคลัง
๑๓. นายวีระ มานะคงศรีชีพ	๒๐. หัวหน้างานการเงิน
๒๑. นางสาววรรณิ สำราญเวทย์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๖. คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

๑. นายมานิจ สุขสมจิตร

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายกมล ฉายาวันนะ

๑๕. นางวัชรินทร์ วาณิชชา

๓. นายบำรุง สุขพรรณ

๑๖. นายสมเจตน์ ขวนชาติ

๔. นางสาววิภา สุขกิจ

๑๗. นายคณิต พีชวินชัย

๕. นายสมหมาย ปาริจฉัตต์

๑๘. นายมัญญ พุ่มทอง

๖. นายกำแหง ภริตานนท์

๑๙. นายคณิต พันธรักษ์ราชเดช

๗. นายวรวิทย์ ศรีอนันต์รักษ์

๒๐. นายปราโมช สัมชุกร

๘. นางผาณิต พูนศิริวงษ์

๒๑. นายสมภพ ศรีสมวงศ์

๙. นายวิทยา ดั่นทสุทธิ

๒๒. นางกรรณิการ์ วิริยะกุล

๑๐. นายสุวัฒน์ ทองธนากุล

๒๓. นายทวีสิน สติยรัตน์ชัยวิน

๑๑. นายศุภชัย ศิริกุลพิพัฒน์

๒๔. นายสมณา นทีไวทัยวะ

๑๒. นายสมชาย กรสวนสมบัติ

๒๕. นายชวิชชัย ไพธินทราภา

๑๓. นายดำฤทธิ วิริยะกุล

๒๖. นางอุบล เบี้ยยิ้มส่อง

๑๔. นายชวรงค์ ลิ้มบัวหม่ปานี

๒๗. นางสาวสุภาณี แก้วมณี

๒๘. นางนุตรายาดี โทศลศักดิ์

อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. คณะอนุกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม

๑. นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายชูชาติ หมั่นอินกุล

๕. นายสุพจน์ แจ่งเร็ว

๓. นายทวีศักดิ์ โยเมือง

๖. นางดุขุฎี บุญทัศน์กุล

๔. นายนิวัติ กองเพียร

๗. นายอำนาจ เย็นสบาย

๘. นายสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย

อนุกรรมการและเลขานุการ

๘. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

๑. นายสัมพันธ์ พึ่งประดิษฐ์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายระวี ฤกษ์จำนง

๖. นายวันชัย ดันติวิทยาพิทักษ์

๓. นายกมล กมลตระกูล

๗. นายสมจิตต์ อินสิงห์

๔. นายคณิต พีชวินชัย

๘. นายสันติสุข โสภณสิริ

๕. นายพิรุณ ฉัตรวินิชกุล

๙. นายสุภรณ์ พรหมพินธุรม

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๐. นายสมชาย หอมละออ

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๙. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส สำหรับเด็กและเยาวชน

๑. นายพิภพ ธงไชย

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายกมล กมลตระกูล

๗. นายธีรพัฒน์ อัครสังสิทธิ์

๓. นางกาญจนา กาญจนสุด

๘. นางปฎิญา ศรีชัยคุณรัตน์

๔. นายจรัล ดิษฐาอภิชัย

๙. นายพิรุณ ฉัตรวานิชกุล

๕. นายชาณุวิทย์ เกษตรศิริ

๑๐. นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

๖. นางคุระฎี บุญหิศนกุล

๑๑. นายสมบัติ บุญงามอนงค์

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๐. คณะอนุกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา

๑. พระไพศาล วิสาโล

อนุกรรมการที่ปรึกษา

๒. นายสันติสุข โสภณศิริ

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๓. นางสาวฐิติมา คุณศิริานนท์

๗. นายนิพนธ์ แจ่มดวง

๔. นายธีรารัง ปัทมภาส

๘. นายวรพงศ์ เวชมาสินนท์

๕. นางสาวนงลักษณ์ ตรงศิลป์

๙. นายสมเกียรติ มีธรรม

๖. นางสาวนารี แซ่ตั้ง

๑๐. นางสาวสิริวรรณ นิจเจริญ

๑๑. นายสุรสม กฤษณะจูฑะ

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๑. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดการประกวดภาพยนตร์รางวัลพระเจ้าช้างเผือก

๑. นายโดม สุขวงศ์

ประธานอนุกรรมการ

๒. นายอดิศักดิ์ เข็กรัตน์

รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๓. นางณิชชา จรรย์เศรษฐการ

๕. นายสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย

๔. นายภาณุ อาวี

๖. นางสาววลิตา เอื้อบำรุงจิต

อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. นางสาววิมลรัตน์ อรุณโรจน์สุริยะ

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๒. คณะอนุกรรมการฝ่ายรางวัลปรีดี พนมยงค์ สำหรับบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านประชาธิปไตย และสันติภาพ

๑. นายเสม พริ้งพวงแก้ว ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายโคทม อารียา ๕. นายมาร์ค ตามไท

๓. นายเดช ทุมคชา ๖. นายวิชญ์ วรัญญู

๔. นางธีรนาถ กาญจนอักษร

๗. นายพิภพ ธงไชย อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๓. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน ๑๐๐ ปี นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

๑. นายพิภพ ธงไชย ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นางดุขี บุญทัศนกุล ๔. นายประเดิมชัย บุญช่วยเหลือ

๓. นายสมศักดิ์ สืบตระกูล ๕. นายชาญวิทย์ อร่ามฤทธิ์

๖. นายอนันต์ วิริยะพนิจ อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. นายก่อพงษ์ ตอนสกุล อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๔. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อนุกรรมการที่ปรึกษา

๑. นายวิเชียร กลิ่นสุคนธ์ ๓. นายพระนาย สุวรรณรัฐ

๒. นายทิวา เงินยวง ๔. นายเฉลียว จรัสศรี

๕. นายสุภัทร สุคนธวัต ประธานอนุกรรมการ

๖. นายปัญญา น้ำเพชร รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๗. นายภุชชตา ณ ป้อมเพชร ๑๒. นายจรัล ดิษฐาอภิชัย

๘. พันเอก (ท) ชัยนิต อัมพูนันท์ ๑๓. นางสาวนัยนา สุภาพิ่ง

๙. นายชงยศ เส็กกลาง ๑๔. นายสันติ จิยะพันธ์

๑๐. นายนิเวศ พันธุ์เจริญวรกุล ๑๕. นางสาวดวงใจ สุภาพิ่ง

๑๑. นายสมยศ พฤชาเกษมสุข

๑๖. นางสาวชลลดา บุญเกษม อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๕. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการสำนักวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

๑. นายกิตติศักดิ์ ปรีกิติ	ประธานอนุกรรมการ
อนุกรรมการ	
๒. นายอภิชัย พันธเสน	๖. นายธีรยุทธ บุญมี
๓. นายเกษียร เตชะพีระ	๗. นายพนม เขียมประยูร
๔. นายชัยวัฒน์ สถาอานันท์	๘. นายวรพจน์ วิศรุตพิชญ์
๕. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	๙. นายประชา หุตานุวัตร
๑๐. ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดปรีดี พนมยงค์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๖. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

๑. นายสุริชัย หวันแก้ว	ประธานอนุกรรมการ
อนุกรรมการ	
๒. นายไชยันต์ รัชชกุล	๕. นางสาวพรเพ็ญ อันตระกูล
๓. นายเดช คุ้มคชา	๖. นายวิทยา สุจริตอนารักษ์
๔. นายบัณฑิต อ่อนดำ	
๗. นางวิระดา สมสวัสดิ์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๗. คณะอนุกรรมการฝ่ายประสานงาน

๑. นายพนม เขียมประยูร	ประธานอนุกรรมการ
อนุกรรมการ	
๒. ประธานชมรม ต.ม.ธ.ก. สัมพันธ์	๔. นายสมเกียรติ วโรปัญญาอนันท์
๓. นายพิภพ ธงไชย	๕. นายลินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย
๖. นางสาววรรณิ์ สำราญเวทย์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๗. นางวิภา เกตสระ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๘. นางสาววรรณวิภา แสงสารพันธ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล
รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ทั้งนี้ให้แต่ละฝ่าย

๑. จัดทำแผนงานและรายละเอียดของงานที่จะจัดทำ โดยจะต้องอยู่ในขอบเขตของ
รายละเอียดของงานตามที่เสนอไว้ในโครงการ โดยเน้นว่าต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ
ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
๒. ระบุว่าเป็นแผนงานของฝ่ายใดและจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของแผนงานแต่ละเรื่อง
๓. จัดทำงบประมาณทั้งด้านรายรับและรายจ่าย รวมทั้งระบุแหล่งเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายใน
การดำเนินการตามแผนงาน
๔. จัดทำตารางเวลาในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน
๕. เสนอแผนงานที่ได้จัดทำขึ้น ต่อคณะกรรมการดำเนินงานเพื่อพิจารณานำเสนอให้คณะ
กรรมการอำนวยการอนุมัติและให้ความสนับสนุน และ
๖. ดำเนินการตามแผนงานที่ได้รับอนุมัติให้เสร็จเรียบร้อยตามเวลาที่กำหนดไว้

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๐

(นายชวน หลีกภัย)
นายกรัฐมนตรี

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๔๗/๒๕๕๒

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี

รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์

ตามที่ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๓ จะเป็นวันครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาลของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติและราษฎรไทย และได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๓๖๑/๒๕๕๐ ลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ และคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๑๔๕/๒๕๕๐ ลงวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๕๐ แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ และคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ไปแล้วนั้น

เพื่อให้การจัดงานฉลองในวาระดังกล่าว ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นายกรัฐมนตรีจึงแต่งตั้งบุคคลดังมีรายนามต่อไปนี้ เป็นกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการดำเนินงาน

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร ทำพระจันทร์

กรรมการ

คณะอนุกรรมการ

๑. คณะอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ

๑. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ประธานอนุกรรมการ

๒. นายสมชาย ศรีสุทธิยากร

รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๓. นางสาวนวลฉวี สุธรรมวงศ์

๕. นางสาวสุวดี เมฆา

๔. นายนครินทร์ เมฆไตรรัตน์

๖. ประธานชมรมนักศึกษาศึกษาเรียนรู้จากชนบท

๗. นางวนิดา จันทน์ศัพท์

อนุกรรมการและเลขานุการ

๘. นางสาวดาวเรือง แนวทอง

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. คณะอนุกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม

อนุกรรมการ

๑. นายสมชาย วัชรสมบัติ

๒. นายสาโรช เพ็ญสำลี

ในส่วนงานเป็นคณาจารย์นั้น ท่านปริทัศน์เป็นอาจารย์ผู้สอนที่โรงเรียนกฎหมาย เคยสอนหลายวิชา แต่มีวิชาหนึ่งซึ่งถึงไม่ใช่วิชากฎหมายแท้ ได้สร้างชื่อเสียงให้กับท่านมาก คือวิชากฎหมายปกครอง ในข้อความตอนต้นในคำอธิบายวิชานี้ ท่านปริทัศน์ได้พูดถึงธรรมเนียมการปกครองแผ่นดิน ซึ่งในเวลานี้เรียกว่า กฎหมายรัฐธรรมนูญ ท่านได้อธิบายเรื่องเสรีภาพต่างๆ ที่เขียนและพูดในสมัยนี้ แต่ในครั้งนั้น ท่านปริทัศน์เรียกว่า “ความเป็นอิสระ”

เดือน บูณาค

ถึงแม้ว่าจะมีข้ออ่อนข้อบกพร่องของความเป็นอายุน้อย แต่ก็มิแก่นางของบางสิ่งบางอย่าง โดยเฉพาะแนวความคิดนั้น การพัฒนาให้คนไทยส่วนใหญ่สามารถพึ่งตนเองได้ แต่แล้วแนวความคิดเช่นนี้ก็ต้องสะดุดหยุดลงไปพร้อมๆ กับชีวิตการเมืองของท่านอาจารย์ปริทัศน์ พนมยงค์ ท่านอายุ ๔๓ ปี ถึงอัลลัยกรรม แต่ว่าท่านมีบทบาททางการเมืองเพียงช่วง ๑๕ ปี ระหว่างอายุ ๓๖ ถึง ๔๕ ปี อีก ๓๖ ปี เป็นช่วงที่ท่านเป็นคนดูอยู่นอกเวทีการเมือง มองในแง่หนึ่งผมก็คิดว่าสังคมไทยนั้นสูญเสียอย่างมาก สูญเสียทรัพยากรในแง่ของกำลังปัญญาและความคิดความอ่าน

เสน่ห์ จามริก

สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาอย่างมากของสังคมไทยในการปรับตัวเข้าสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่คือกฎหมาย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก จะต้องมีการร่างพระราชบัญญัติกฎหมายต่างๆ ขึ้นมาใหม่ ให้แทนกฎหมายเก่าที่เราถืออยู่ ฉะนั้นในลักษณะของการเรียนที่ธรรมศาสตร์ก็นั้นเรื่องกฎหมายมาทีเดียวย่างที่หมายความว่า มีการเรียนกฎหมายทั่วไป กฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา ที่ใหม่เข้ามาตอนนั้นก็คือกฎหมายรัฐธรรมนูญ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ปัญหาตัวผู้นำก็เป็นเรื่องสำคัญ เราจะทำงานกับใคร เราก็ต้องวางใจ ไว้ใจ เชื่อในคุณธรรมและหลักการของผู้นำ เพราะฉะนั้นความที่เป็นคนที่มีผู้อื่นมีศรัทธาในตัว ก็เป็นการดึงให้คนมาร่วมขบวนการ มีบางคนตั้งข้อสงสัยว่า ถ้าไม่มีอาจารย์ปริทัศน์ พนมยงค์ ไม่มีผู้นำขบวนการเสรีไทยอย่างผู้นำแล้ว ขบวนการเสรีไทยจะสามารถขยายและจัดตั้งเป็นกองกำลังใหญ่ และเป็นที่ยอมรับของฝ่ายสัมพันธมิตรได้ขนาดนี้หรือไม่

ไชยันต์ รัชชกุล

ทัศนะรักชาตินี้ตรงข้ามกับทัศนะแบบเชื้อชาตินิยม หรือทัศนะแบบคลั่งชาติ ซึ่งเราจะเห็นตัวอย่างได้ชัดเจนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความพยายามรื้อฟื้นเชื้อชาติไทย ทัศนะแบบนั้น ท่านปริทัศน์เรียกว่าเป็นทัศนะเชื้อชาตินิยมซึ่งไม่ใช่ว่าความรักชาติ ความรักชาติที่แท้จริงจะต้องยืนหยัดอยู่กับระชาชาติโดยไม่ยอมประนีประนอม ซึ่งในขั้นรากฐานก็หมายถึงความสมบูรณ์พูนสุขของราษฎรนั่นเอง

เฉลิมเกียรติ ฉิวवल

ในแนวคิดคณาจารย์ปริทัศน์ เราจะเห็นว่าความคิด การมองเห็นภาพของสังคมใหม่ เป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่ท่านได้ถามมาอยู่ตลอดเวลา คือ ทำอย่างไรเราจึงจะสร้างระบบเศรษฐกิจขึ้นมา ซึ่งเป็นระบบที่มนุษย์จะไม่ต้องถูกเบียดเบียนจากมนุษย์ด้วยกัน เป็นระบบที่มนุษย์ในประเทศจะไม่มีใครเบียดเบียน ภาพของสังคมที่ท่านมองเห็นเป็นสังคมที่ต้องการเน้นหลักการเรื่องความเห็นแก่ผู้อื่นเป็นส่วนรวม หลักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่มีการเบียดเบียน หลักการที่ทำให้มนุษย์เกิดจิตสำนึกในการรักสังคม ให้สังคมไม่มาขึ้นกัน คือไม่มีฐานะและวิถีดำรงชีวิตที่ต่างกัน

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สาน

จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปีชาตกาล

นายปริทัศน์ พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

(๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓)

ISBN 974-7833-44-1

9 789747 833447

ราคา ๑๒๐ บาท